HENRY BONNIER

PRINȚUL

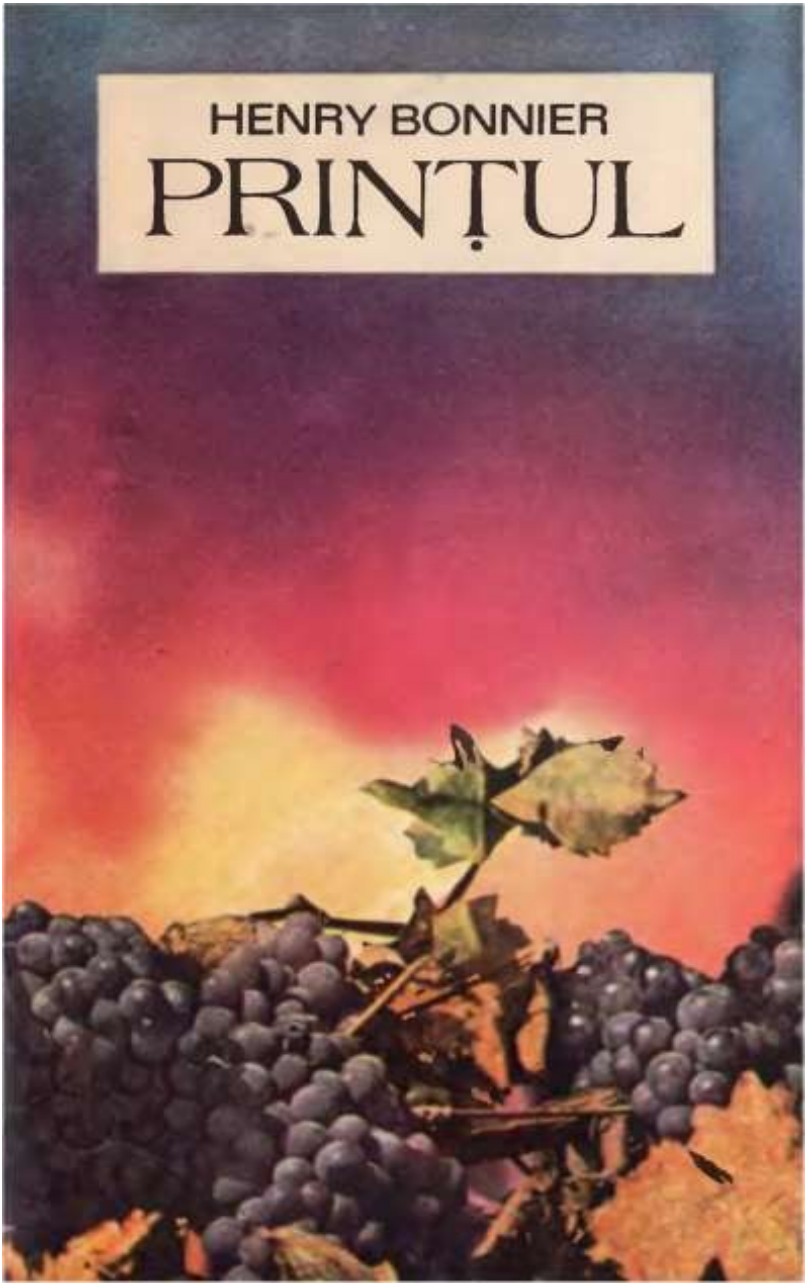

HENRY BONNIER PRINŢUL
C. Albín Michel 1973
HENRY BONNIER
PRINŢUL
roman
Traducere de
MARIA IVĂNESCU

CARTEA ROMÂNEASCĂ
986

Lui Pierre Surles

1.

„Dacă preoţii care alcătuiau istoria Egiptului dintr-un şir necurmat de secole n-o umpleau decât cu miturile şi genealogiile zeilor, o făceau pentru ca spiritul popoarelor să se pătrundă de antichitatea şi nobleţea ţării lor. În rest, istoria cea adevărată era închisă în limite rezonabile: dar le plăcea lor să se piardă în prăpastia infinită a timpului care părea să-i apropie de eternitate”.

Bossuet

Discurs *asupra istoriei universale*

Cer alb. Suprafeţe mari, alburii, bogat dăruite, moi şi pufoase la orizont, arcuite şi scânteietoare la zenit. Totul este alb, ca absenţa poate, ca tăcerea sau ca uimirea chiar, şi câtă surpriză în zori să vezi şi să respiri tot acest alb care brumează aerul, când, în ajun numai, vremea fusese atât de blândă. Îngheţul a venit în timpul nopţii.

Singura care tulbură aerul e o şaretă trasă de un catâr.

Niciun ţipăt, niciun zbor de pasăre în peisajul

înţepenit, numai un frig negru, alcătuire de noapte şi uitare, urcă din pământ. Copacii, câmpurile, pământul, totul pare ars, calcinat, şi bruma albă, care pe alocuri întunecă şi mai mult ceea ce acoperă, desăvârşeşte impresia de dezolare.

Surpat de gropi, plin de pietriş aspru, drumul e atât de prost că şareta înaintează într-un lung scârţâit de osii.

În depărtare oraşul Vilmont răsare încet deasupra câmpiei, masă cenuşie, informă.

Sus, în şareta lui, cu frâiele slobode între degete, el pare a se lăsa în voia catârului. Strâns în manta, cu bustul aplecat înainte, cu coatele pe genunchi, se arată nepăsător la hârtoapele drumului.

Din când în când, din cauza frigului, îşi freacă mâinile. Gestul lui mişcă frâiele. Neliniştit catârul ciuleşte urechile sau întoarce capul. Plescăind de două ori din limbă, îl calmează şi-l îndeamnă la drum.

Echipajul înaintează într-un peisaj imobil pe care primele îngheţuri l-au prins, surprins şi parcă înţepenit.

Un peisaj uimit căruia pare să-i răspundă el însuşi cu o imensă uimire care i se citeşte pe faţă.

Înaintea lui, pe măsură ce se apropie, oraşul Vilmont se ridică impunător, barând orizontul, asemeni unei corăbii împotmolite într-o mare uitată şi uitucă… Mai târziu, mult mai târziu, de-a lungul atâtor peregrinări – „pelerinajele mele” – cum le va numi el, va avea adesea impresia că, de pe clinul unei coline, de la înălţimea unei frânturi de platou, câmpia ce se zărea la picioarele lui, sub argintul măslinilor sau al stejarilor este o mare: mare interioară, mare în mijlocul pământului, ai cărui plugari ar fi nişte naufragiaţi – iar oraşul Vilmont chipul de la proră.

Dar el nu ştie-încă nimic. Traversează ţinutul pentru prima oară. Nu cunoaşte oraşul în care este aşteptat. Stabilise numai cu notarul o întâlnire la prânz. Nu se

grăbeşte: are timp. Şi, poate, mai ales, oroare de oraşele în care soseşti pentru prima oară. E ca o obligaţie care ţi se impune şi el suferise prea mult pentru a mai accepta fie şi cea mai neînsemnată constrângere. Mereu gata de plecare…

Cu ochii mari deschişi, cu privirea pierdută, părând să nu bage de seamă la hopurile drumului, stă acolo sus în şareta lui, siluetă neagră şi fragilă, legănată de pasul cadenţat al catârului.

Câmpia e cufundată încă în întuneric sau aproape. Pe furiş mai întâi, cu paşii chibzuiţi, ziua îşi impune una câte una făcliile: un vârf de copac se aprinde brusc arzând trandafiriu; apoi pe rând se aprind o creangă, o piatră, un fir de iarbă. Miracolul unei aurore de care cerul întreg se luminează! Acum lumina curge, ţâşneşte, creşte, smulsă dintr-o uitare de moarte lumea se naşte încă o dată pentru ea însăşi, cu frenezii de o nesfârşită duioşie.

„O să vezi, o să vezi…” în stânga se înalţă câteva coline acoperite de pini negri, întinzându-se spre Vilmont în lungi cutremurări de pământ roşu, de pământ galben. O să vezi, o să vezi…” zicea Charles, cu ochii ieşindu-i din orbite, suflând scurt, cu faţa descompusă de febră şi durere”, strângându-i încheietura mâinii cu degetele sale încârligate, făcându-l să promită a suta oară că va merge să vadă aceste tărâmuri ale soarelui.

În aşteptarea nesigură a unei morţi care se lăsa dorită, Charles repeta: „Înainte de a ajunge la Vilmont o să vezi…” şi-şi relua discursul asemeni unei rugăciuni sau a unei incantaţii, mereu de la capăt. Iar el, aplecat asupra camaradului său până la a-i simţi răsuflarea călduţă şi duhnitoare nu făcea decât să asculte. îi ştia de-acum vorbele pe de rost, le aştepta, temându-se cel mai tare ca discursul să nu se sfârşească. Dar nu, ajutat, fără îndoială, de obişnuinţă, Charles, în ciuda slăbiciunii, desfăşura prin

faţa ochilor lui epuizaţi de oboseală stranii peisaje în care roşul pur, galbenul pur, albul, verdele coborau în vâne liniştite până în adâncurile pământului, trăgând după ele mii de sori nebuni…

Charles cel de nedesluşit… Te făcea să vezi, chiar dacă adăuga confuz: „Nu, oricum tu nu poţi să înţelegi ce ascund cuvintele mele…” Şi de-a lungul acestor luni petrecute împreună, temându-se de moarte şi aşteptând-o „singura ieşire convenabilă dintr-o asemenea situaţie”, Charles Îi vorbise despre ţinutul lui. De exemplu, el zicea: „Aceste ocruri, toate aceste ocruri, cel roşu, cel verde, cel galben, cel alb, sunt de o mare violenţă, o să vezi, şi totuşi te va prinde mirarea când vei simţi născându-se între ele o profundă armonie. Şi poate că, la urma urmei, tocmai asta-i frumuseţea, un amestec de violenţă şi de armonie, o violenţă armonioasă… Numai dacă… Numai dacă frumuseţea nu e cumva cuprinsă toată în ideea sfâşietoare că lumea nu spune totul… înţelegi? Nu, oricum nu înţelegi ceea ce îţi ascund cuvintele mele…”

Depărtarea, taina… „Când vei răsfira printre degete un pic de ocru, culoarea se va risipi ca praful cel mai fin. De departe ai putea crede că e sânge coagulat, aur şi zăpadă; de aproape nu-ţi va rămâne în mâini decât pământul lutos. Înţelegi? Nu e bine să te apropii prea mult de propriile tale emoţii, altfel vei vedea zeul fugind, frumuseţea dispărând, aurul înveninându-se. Aşa e ţinutul meu, nu se lasă stăpânit, scapă celui care vrea să-l îmbrăţişeze. Ţinutul meu nu are niciodată nevoie de tine, nu uita, dar tu vei avea din ce în ce mai multă nevoie de el…”

Încet şareta intră în lumină. El se înviorează. Îşi freacă degetele înţepenite. Catârul ciuleşte urechile: îl linişteşte cu o plescătură din limbă fără să-şi ia ochii de la spectacolul care se desfăşoară în faţa lui.

Acolo, departe, dar şi aici, foarte aproape, înăuntrul lui, oraşul Vilmont se reconstruieşte piatră cu piatră, ţiglă cu ţiglă, după marea prăbuşire nocturnă. Din masa cenuşie care încetul cu încetul şi-a schimbat nuanţa în violet, o primă rază de soare începe să dezvăluie clinul unui acoperiş, unghiul unei cornişe, linia unui zid. Geometrie de aur. Acum un oraş de ocru trandafiriu, redus la faţade şi acoperişuri, scânteiază, pâlpâie în lumină şi se înalţă spre cerul în care albastrul înfrânge albul în timp ce aerul, pus şi el în mişcare, tremură viu, cuprins de o exaltare care se transmite tuturor lucrurilor şi care-l tulbură în ceea ce are mai intim, în acel – punct al sufletului pe care-l credea mort de la moartea lui Charles: da, oraşul Vilmont există, o ştie bine de acum.

— Di, di!

Pentru prima oară se adresase catârului. Vocea îi era limpede şi tinerească. Omul acesta nu avea nici treizeci de ani.

Merge de zile întregi, parcă dintotdeauna, oprindu-se şi hrănindu-se pe la hanuri întâmplătoare. Pâine, ouă, un pic de jambon, când se găseşte, apă scoasă din fântână, dacă e posibil: astea îi sunt nevoile. Omul e frugal şi, s-ar zice, insensibil… Inutile surâsurile, atenţiile chelneriţelor; inutile mâncărurile forfotind pe un colţ de sobă, urcioarele de vin bun; inutilă viaţa, amice! Rămâne insensibil în lungile zile de drum la tot ceea ce face bună şi dulce existenţa, ca şi cum ar fi fost de piatră, aidoma pietrei.

În felul cum împinge uşa unui han, cum intră, cum se ţine, ceva îl deosebeşte, fireşte, ele ceilalţi. Dar ce? Nu-ţi prea dai seama. Chelneriţele nu pierd clipa şi clipa pentru ele e acest băiat zvelt, îmbrăcat în haine de velur, cu mersul ţeapăn, părând că le dispreţuieşte, ba mai rău: că nu le vede. Şareta, catârul te pot duce cu gândul la un ţăran. Cât despre ghete, pline de ţinte, deformate, sunt

fără îndoială ale unu: soldat. Şi câţi militari nu se văd trecând în asemenea vremuri. Iată de ce un client i-a strigat într-o seară: „Ei? Vii de acolo?” Nu i-a răspuns. Nu răspunde niciodată. Ar putea, dar îl costă prea mult.

Nu mai are curaj, la ce bun, la urma urmei? Mănâncă”, doarme, plăteşte: nu-i de ajuns?

Abia întors cu spatele să plece, că lumea se şi întreabă în urma lui:

— Ai văzut?

— Ce?

— N-avea niciun fel de bagaj, doar o traistă.

De când e pe drum, aceeaşi poveste se repetă în fiecare seară.

Că nu e vorbăreţ e puţin spus; un *bună ziua* care angajează, un *mulţumesc* care desparte şi între amândouă, în intervalul dintre cele două, când chipuri i se perindă prin faţă, când se aud râsete de beţivani şi zgomot de cratiţi, nu e decât lenta mestecare a alimentelor şi a amintirilor.

— O mare nenorocire…

— Sigur!

— Nu e de mirare cu timpurile astea.

A auzit? A vrut să audă vreodată ce se zicea în spatele lui? Unuia îi e milă, altul îl compătimeşte, celălalt se înduioşează: câtă vorbărie! îşi poartă inima în bandulieră ca pe o puşcă: fiecare cu războiul lui. E mult oare să ceri să treci neobservat? Lamentările, înduioşările, tot laptele ăsta dulce pe care i-l toarnă în cap, pentru că e tânăr, trist, rănit deşi el n-ar vrea să întâlnească decât răceală, indiferenţă, insensibilitate…

De când e pe drum s-a străduit să rămână surd la toate trăncănelile, la toată această sfâşietoare mediocritate. Singurătatea, tăcerea, chiar o anumită duritate care lăcătuieşte şi exclude, îi cad mai bine. Să fi

fost numai surd: o fi fost şi orb, nevăzând nimic, cer sau privelişti pe unde trecea. Culorile, poate… Când făcea un efort să iasă din el însuşi, abia dacă-şi amintea câteva culori, arbori întunecaţi bătând în vânăt, pământuri grase şi negre, ceruri liliachii, adesea violete… Aşa era ţinutul din care plecase. Apoi, pe măsură ce se apropia de Vilmont, pământurile, copacii, cerurile tindeau să se topească în aceeaşi lumină. Asta îi va povesti notarului. Cum ar fi putut vorbi despre oraşele şi satele prin care trecuse? într-adevăr, prea multe orori, prea multă suferinţă, prea multă mizerie –, văzută, trăită, îndurată de el însuşi, luni şi luni la rând, în frig şi noroi, uitat de lume, îl însinguraseră, izolându-l…

— Mare nenorocire, spuseseră chiar ele ieri seară la un han, pufnind în dosul mâinilor.

Erau două, mânuind farfuriile, chemându-se una pe alta, apostrofând clienţii, comediante, fals învăluitoare, insuportabile. Fustă lungă de bumbac albastru în pliuri late, bluză albă cu un şorţ legat la spate, şorţ pe care clienţii se amuzau să-l dezlege, braţele goale, feţele roşii de dogoarea cuptoarelor, bucla neascultătoare dată la o parte cu cotul într-un gest maşinal: Se numeau Marie şi Toinette, ca toate fetele de prin hanuri. Ar fi trebuit să tacă şi mai ales să nu ia în deşert cuvântul nenorocire. Foc de vorbăreţe nu fac decât să trăncăne, ignorante şi neserioase. Priviţi-le deci: trecând printre mese fac un ocol şi vin să se frece de el.

— Ajunge!

A bătut cu pumnul în masă. Paharul şi farfuria au zăngănit. Câteva feţe s-au întors spre el. Şi-a plecat capul şi liniştea a copleşit sala. O linişte asemănătoare cu a lui: apăsătoare, densă, în care s-a simţit în largul lui, în care a putut în sfârşit să se regăsească, căci era vorba de noroi, de frig, nu-i aşa? Şi noroiul, frigul, mai treacă-meargă!

Suportabile, omeneşte, suportabile… Dar uitarea? De uitare ce să zică? Nu ştie, nu mai ştie. Ascuns, înnodat, învârtoşat cu vremea, iată că, brusc, reapare în el acel sentiment de atâtea ori încercat, de atâtea ori alungat… A şti că nicio consolare nu e posibilă, asta e uitarea, cea mai rea dintre toate durerile: mai atroce decât frica şi numai Dumnezeu ştie cât i-a fost de frică, mai de neîndurat decât rana şi numai Dumnezeu ştie cât a suferit.

Din acele zile de abandon – o mare nenorocire, într-adevăr – el nu mai înţelege nimic. În sensul cel mai exact al cuvântului, pământul i-a devenit indescifrabil, străin, de neînţeles.

I-a trebuit panorama oraşului Vilmont ridicându-se încet deasupra câmpiei, ivindu-se din întuneric, ieşind din propria lui moarte, spectacol-scânteietor, ca să schiţeze un surâs. Întâiul lui surâs în dimineaţa dintâi. Dar ţlacă totul trebuie luat de la capăt, e el în stare s-o ia de la capăt? În patru ani de război murise de multe ori: la plecare, în august 1914, când nu primise arma ca pe un dar, la primul atac cu arma la baionetă; la vestea că mama şi tatăl lui pieriseră în casa bombardată… la moartea lui Charles; când fusese rănit… Murise aşa cum alţii trăiesc: cu fiecare respiraţie, de-a lungul lunilor de îngheţ sau de caniculă, de noroi sau de praf… Murise ca să trăiască, ca să continue să trăiască. Fiecare zi este pentru el o agonie, fiecare noapte o eliberare. Puţin lipsise să nu-şi reproşeze acum că salutase apariţia oraşului Vilmont cu un surâs.

Şareta îşi continuă drumul, dimineaţa e pe sfârşite; curând va intra în Vilmont. Revenise la imobilitatea lui împietrită. Se zidise din nou în întunericul din el însuşi. „Mohorât, nevorbăreţ…”, îi va spune notarul din capul locului râzând. Să vorbească? Să vorbească? La ce bun? Ce-ar mai putea adăuga? Oricum vocea îi va fi acoperită de exploziile care-i mai zguduie încă cerul interior, de ţipetele

răniţilor, de horcăiturile muribunzilor – de tot ceea ce n-are încă nume, care nu poate fi numit, de tot ce e în adâncul sufletului lui…

Râsete, ţipete îl izbesc drept în obraz, mâini care se agită înaintea ochilor lui obosiţi, zbor de pasăre, ciripeală: o şaretă încărcată cu femei îi vine în întâmpinare. N-o auzise apropiindu-se şi dintr-odată dimineaţa de cristal se destramă, freamătă, se face ţăndări în mari şi albe surpări: unde sunt palatele translucide atât de mult visate, parcurile înverzite de veche tapiserie, fântânile pietrificate, bazinele pline de muşchi şi curtea de onoare pe care ca s-o străbaţi îţi trebuie un secol, peronul imposibil de urcat, şi sălile, galeriile pe care niciun pas nu le mai tulbură, şi turnul, cel mai înalt dintre toate turnurile? Unde sunt? Unde s-au dus? A fost nevoie de patru sau cinci femei, de câteva ţipete vesele şi nişte mâini întinse pentru ca totul să se prăbuşească. Totul? Care totul? Un vis alb, un vis curat, o nostalgie abia, nici măcar cât o iluzie: nimic în fond decât o imensă oboseală… Patru sau cinci femei, toate în negru, legate la cap cu basmale, cu coşurile aşezate între picioare, l-au salutat, i-au făcut cu mâna. Ele sunt doliul, durerea, suferinţa, ele sunt viaţa care se încăpăţânează să dureze şi să se bucure: ele sunt ceea ce el ar trebui să înveţe să fie. Ar trebui să le răspundă la salut.

Prea târziu. Şaretele au trecut una pe lânjgă alta scârţâind. Acum femeile tac, nu mai au poftă de râs: tăcerea, imobilitatea lui le-au uimit. Se întorc cu priviri temătoare: din spate el are aerul unui om bătrân.

Timpul e desfiinţat: în veci nu vor mai exista pe drumul spre Vilmont, „decât aceste două” şarete la o distanţă de aproximativ zece metri, una purtând patru sau cinci femei în negru, cealaltă un om tânăr cu siluetă de bătrân. Drumul e alb între pinii negri. Largi brazde de ocru

roşu şi de ocru galben rănesc colinele; gata pentru toate bătăliile cerul s-a încordat spre albastru. Nimic nu se mişcă. Aducându-şi aminte de nesfârşitul lor doliu, femeile, tăcute, privesc în continuare peste umăr. Ah! Ochii aceştia decoloraţi în care nu mai străbate nevinovăţia nici unei plăceri, şi buzele livide care au îngheţat sărutând un fulger! Aşa arată, nepăstrând nicio altă amintire decât pe cea a clopotului de înmormântare, durerea! Cât despre el, care simţise greutatea privirilor lor în ceafă, el este acolo, simplu, imobilizat pe de-a-ntregul înăuntrul primei imobilităţi, în aşa fel încât şaretele, cu toate că vor continua să se îndepărteze, vor rămâne pentru veşnicie la egală distanţă una de alta. Timpul a fost oprit într-o mişcare imobilă.

Să vorbească? Dar ce-ar mai fi putut adăuga? Şi face din nou socoteala: Imaginile morţii l-au orbit: ţipetele morţii l-au asurzit; nenorocirile l-au amuţit şi acum el nu mai e decât o stâncă de imagini, de ţipete, de nenorociri: alcătuit dintr-o marmură necunoscută, o marmură mândră, cum ar zice meşterii din cariere, de un negru antic, ruiniformă, striată de verdele câmpului şi de albastrul peruzelei. Noaptea, o noapte adâncă e închisă în această materie şi eflorescenţele de culori, fulgere captive, se îmbină, se împletesc plăsmuind o formă destul de frustă, jumătate statuie, jumătate om, sau mai degrabă schiţa unei statui pentru un om al viitorului.

Socoteşte: imagini, ţipete, nenorociri persistând într-o lungă încăpăţânare vag formulată. Uneori un rănit grav, ţinându-şi măruntaiele în mâini, se înalţă la orizontul peisajului său interior, ca în seara unui atac, luminat numai de sângele albastru care-i picură printre degete, lumină dulce emanând din străfundul viscerelor, lumina vieţii, ireală, fascinantă, lumina sufletului, fără îndoială, care scade foarte repede până la a nu mai rămâne decât un

punct, în centrul trupului, până când nu mai e decât un ţipă. t animalic care cutremură noaptea celor vii şi înteţeşte pentru o clipă horcăielile celor pe care n-au mai îndrăznit să-i aducă între linii… Da, câteodată un rănit grav, clătinându-se, dinamizat de o disperată voinţă, se ridică brusc şi-şi arată măruntaiele, viaţa ce mai palpită încă, o mătase care se boţeşte în mâinile lui, o mătase cu reflexe albăstrii, cenuşii sau trandafirii, o lumină ciudată, culori inefabile, da uneori el l-a văzut, a văzut un rănit grav ridicându-se drept în crepusculul morţilor, siluetă neagră, fantastică, luminată pe dinăuntru, înainte de a se prăbuşi într-o imensă rumoare…

Ce mânie, patetică şi derizorie în acelaşi timp, în acest efort! Ca şi cum aceşti oameni deghizaţi în soldaţi ar fi vrut, înălţându-se astfel să le azvârle celorlalţi în faţă viaţa şi moartea lor… Ca pe un ultim şi solemn protest! Şi ce să mai spui despre această învinuire care lucea în orbitele înfundate, învinuire mută, disperată, ultimul semn al muribunzilor înainte ca ochii să nu le înţepenească pentru totdeauna? De parcă moartea… Dar nu, moartea nu este acest punct fix pe care toţi oamenii aflaţi în puterea ei vor privi-o până la sfârşitul timpurilor, îşi face socoteala… Alcătuit dintr-o marmură nouă, el e acolo, în sensul cel mai exact al cuvântului, ca o stâncă a războiului care se deplasează printr-un tărâm al păcii. De la un peisaj la altul, nimic nu s-a întâmplat decât acest surâs din zorii unei zile.

La Vilmont ar putea să înceapă ceva – pentru Charles, în amintirea lui Charles, pentru ca moartea lui să nu fie de tot zadarnică. „O să vezi…” zicea, el şi în privirile lui se aduna toată speranţa nebună a lumii.

În ce-l priveşte, poartă în buzunar scrisoarea notarului, domnul François Barrault!: „Domnule, ca urmare a interesului dumneavoastră pentru…” O ştie pe de rost. Cu vârful degetelor pipăie plicul, mototoleşte hârtia:

ciudat cum o simplă scrisoare poate deveni vitală, mai ales când se încheie printr-o aluzie de circumstanţă la „regretatul Charles pe care l-am cunoscut atât de bine…” Domnului Barrault care-l va întreba despre originea lui îi va răspunde prompt: „Eu vin din război” fără de care, nu-i aşa, nu l-ar fi cunoscut pe Charles, nici nu l-ar fi auzit lăudând gloria şi frumuseţea ţinutului său, ale oraşului Vilmont ale acestui oraş bolnav de straniu, ale satului său natal Loubiere unde se află „casa cea mare” şi ale imensului platou stâncos bătut de vânturi unde n-ai să dai de niciun suflet şi pe care trebuie să-l străbaţi de la un capăt la celălalt dacă vrei să apuci pe drumul cel mai scurt de la Vilmont la Loubiere.

Bietul Charles! îi plăceau taina, umbra dulce, pacea serii. Pentru el nimic nu era mai de preţ decât sfârşitul zilei când colinele liliachii se înălţau sub cerurile verzi, când nicio boare de vânt nu trecea prin frunzişul de aur şi când, în pacea plină de aşteptare, lumea începea brusc să freamăte de invizibile şi acute prezenţe. Zeii, poate! Charles voia ca acest pământ să fie dublu, împărţit între vizibil şi invizibil, şi nu şovăia să declare pădure sacră cei, câţiva stejari plantaţi în pătrat pe mică înălţime. Orice prilej era bun pentru a arunca o punte între noapte şi zi.

„Ai văzut? Ai văzut?” Şi el, a câta oară, nu vedea nimic. La început poveştile astea îl scoteau din sărite. Ce mai! Asemenea imaginaţie înfierbântată nu i se părea omenească! Dar Charles, neţinând seamă de glumele lui, îl iniţia încetul cu încetul.

Şi-i fu cu atât mai uşor, la urma urmelor, cu cât el nu putuse rezista naturii generoase a lui Charles, temperamentului său liric care-l făcea să transfigureze tot ce descria. Charles era fantezia însăşi dar o fantezie plină de gravitate; imaginaţia însăşi, dar o imaginaţie tragică, el era chiar poezia. „O să vezi, o să vezi…” Dar dacă ştia să

exalte frumuseţea ţinutului, a cantonului său, nu-ţi lăsa totuşi această frumuseţe la îndemână. Zeii săi protectori nu erau nişte zei familiari. Dincolo de orice consimţire, rămânea întotdeauna de descoperit o mânie ascunsă. „O să vezi”, o să vezi…” şi în încântarea care făcea să-i strălucească privirea, dansa umbra unei temeri, a unei neîncrederi. Charles sau dificultatea de a fi…

„Atâta frumuseţe, atâta frumuseţe, într-adevăr…” Charles ajunsese în cele din urmă să nu mai repete decât asta. Poate că moartea fusese pentru el un bine! Nu poţi trăi prea multă vreme întruţi astfel de comerţ cu lumea. Te epuizezi sau te arzi. „Atâta frumuseţe…” şi surâsul, privirea, sufletul l-au părăsit odată cu un cheag de sânge care s-a umflat şi i-a plesnit între buze. „Atâta… atâta…” A horcăit, mâna i s-a strâns gheară, sângele i-a mustit pe gură şi, în veşnicia unei clipe, faţa lui frumoasă s-a înţepuşat, pătată de uşoare hematoame, parcă ruginise, gura roşu înspumată îl făcea să semene cu piatra măcinată a unui fragment de statuie, cap sfărâmat de zeu sau de erou… Cheagul de sânge a plesnit în clipa când tot trupul i s-a cutremurat într-un cumplit fior.

Viaţa l-a părăsit, capul i s-a răsturnat pe o parte: niciodată nu va mai putea privi lumina în faţă! Imediat a început examinarea: un sergent prezenta fiecare obiect găsit asupra lui Charles pentru a fi mai bine văzut, numindu-l cu voce tare! „O pungă de tutun” – a mirosit-o şi apoi a adăugat: de bogătan” –, „o brichetă” – cu ochii goi soldaţii au privit bricheta –, „un cuţit” – Charles zicea: „De ăsta n-o să mă despart niciodată. Am să fac tot războiul cu el. E solid. Vom trăi alături” –, şi, pe măsură ce sergentul arăta obiectele, Charles intra încet, încet în moarte. îl despuiau. Acesta era ritualul. Curând vor sosi brancardierii, vor discuta asupra celor mai bune metode de a-l încărca pe targă, de a-l scoate din tranşee, de a-l

căra… Zeii? Misterele lumii? Frumuseţea? Ce deşertăciune! Din Charles nu mai rămăseseră decât un corp fără viaţă şi promisiunea lui, a celui care va supravieţui, de a porni să-l caute pe platourile înalte de la Vilmont şi Loubiâre.

„Charles de Vilmont, senior de Loubiere, prinţ al pământurilor de sus…” Cât a durat agonia l-a legănat cum a putut: Charles de Vilmont, senior…” Murmurate, aceste titluri îi priesc, surâde, nu, visează, şi visul reînceput, a câta oară, se citeşte pe buzele sale. Şi iată moartea: de la o clipă la alta viaţa se retrage de pe faţa lui. Ochii se înfundă în orbite, pielea se întinde în jurul nasului. Asudă. O tresărire în colţul buzelor. Răsuflarea şuierată, fetidă. „Eu stăpânesc…” şi cu mâna Charles schiţează un gest, unul din acele gesturi circulare, largi, generoase care se termină printr-o uşoară mişcare răsucită şi ascendentă a încheieturii pumnului şi a degetelor ca şi cum ar fi vrut să imite o pasăre care zboară sau o frunză moartă dusă de vânt. Ce stăpânea? El, al cărui regat avea dimensiunile visului său? Ce stăpânea? Frumuseţea? Zeii?

Soarele de noiembrie e blând ca o promisiune: un soare uşor plin de fantezie, vesel chiar, de-o greutate care nu apasă. Şi senzaţia bizară că te simţi bine, în ciuda frigului matinal. Poate aşa se explică de ce, părând limpede şi cristalin, cerul se înfioară din când în când de repezi şi scurte nostalgii. Dispreţuind ceea ce durează, oraşul Vilmont te învaţă ce-i efemerul: preţul plătit pentru o durată adevărată. De aici sentimentele extreme la care te împinge oraşul şi de care-şi bate tot el joc; de aici mărturisirile în acelaşi timp pasionate şi obosite ale lui Charles. Şi pentru el soarele fusese un miracol. Dar acum îl uitase De atâtea luni trupul lui aşezat în calea tuturor intemperiilor, spălat de toate ploile, tăbăcit de toate vânturile, cel de iarnă şi cel al şrapnelelor, începuse să

urască mişcarea naturală a anotimpurilor şi a elementelor. Şi iată că soarele, un soare alb de noiembrie, învinge frigul adunat în el de atâtea luni, dintotdeauna, şi-i e bine, simplu, îi e bine.

Dar ce se întâmplă? în stânga, departe, se aude un clopot. Câteva dangăte ajung până la el, izolate, apoi alte dangăte, zorite de data asta, par a se auzi din dreapta şi altele venind de departe, din spatele lui, mult mai ferme. Din ce burg neştiut se aud clopotele, din ce sat, din ce oraş? Nu ştie că, din Avignon, din Aix şi din Sisteron, într-o mişcare circulară care începe uşor, ezitând, neîncrezătoare parcă, dar care se înteţeşte, se înteţeşte mereu, toate clopotele din Provenţa, până la ultimul cătun, încep să bată deodată, bucuroase, săltăreţe, fantastică clopoţire pentru o fantastică ştire, vârtej rotitor dând ocol cerului până la a-l transforma într-o imensă cutie de rezonanţă în care, ca un fel de contrapunct grav, loveşte surd şi înebrjit marele clopot din Vilmont.

Se aştepta la asta. Toată lumea se aştepta. Ieri seară se vorbise la han. Se vorbise în toate serile. Se aflase dinainte. Numai că el nu ştia dacă vestea va sosi astăzi, mâine sau peste trei zile. Şi cu toate că se pregătise pentru această clipă, nu-şi putu stăpâni o tresărire lungă, adâncă. viscerală care i-a străbătut şalele şi pântecul ca două mari dureri, două perfecte juisări iradiind, fulgurante, magnifice, regale, de neîndurat. Apoi trupul i-a explodat, sub grindina dangătelor, s-a răspândit în cele patru zări ale cantonului, zdrobit, dezmembrat de toate bătăile clopotelor. Plânge. Plânge. În hohote. Şi apoi corpul i s-a reaicătuit şi fiecare sunet s-a înfipt în el, vibrând îndelung în adâncuri, sunete reunite, multiplicate care agravându-se au crescut în el, s-au îngrămădit, au dat năvală ca un torent în vreme de furtună şi din nou, cu toate digurile rupte, a explodat. Lacrimi. Lacrimi. În rafale.

De când intrase în Vilmont? Printre lacrimi abia dacă desluşeşte casele, străzile, mulţimea îndoliată care, pornită din cartierul fabricii şi alcătuită mai ales din muncitori, se grăbeşte spre Vilmont-le-Haut, îşi sporeşte rândurile de la casă la casă cu alţi locuitori, burghezi în majoritate, îmbrăcaţi şi ei în negru, încât această îmbulzeală de popor, clase amestecate, clase reunite în acelaşi doliu seamănă cu un râu liniştit şi funebru care încă o dată, pentru ultima dată, se întoarce la izvoarele ei, la catedrala care domină oraşul şi ale cărei clopote bat necontenit. Numai el îşi urmează drumul, ţeapăn în şareta lui dus parcă de mulţimea care îl înconjoară şi care pare a-i alcătui un fel de cortegiu, parcă dus de clopotele care nu mai contenesc şi aerul nu e decât un cristal lovit care vibrează, cântă cântă, slavă! slavă! şi cântă slavă! slavă! bucuraţi-vă, bucuraţi-vă, după patru ani de război astăzi s-a încheiat armistiţiul, armistiţiul, înţelegeţi!

Plânge. Plânge. În rafale. Ca nişte adieri de vânt cald. Capul i se apleacă. Lacrimi. Lacrimi. Cerul e plin de voioşie, dar pământul, bietul pământ nu simte decât uşurare. Să bată clopotele! Vestea atât de aşteptată soseşte prea târziu pentru ca bucuria să fie împărtăşită. Prea mulţi morţi pretutindeni, prea mult doliu, prea multă durere. Armistiţiul. Şi după? Ce se mai poate schimba din ceea ce nu mai poate fi schimbat? Mai târziu vor exalta victoria. Dar, o! victorie, unde ne sunt morţii? Să plângem! Războiul s-a terminat fără măreţie. El se termină în momentul în care în toate cimitirele florile de pe mormintele celor duşi se ofilesc răspândind mirosuri dulci şi greţoase de ierburi care putrezesc într-o apă băltită… Victoria miroase a crizanteme veştede cu fulpinile vâscoase, putrede. Victoria? Care victorie? Acest armistiţiu a venit cu zece zile cel puţin prea târziu; ce perfect simbol ar fi fost dacă s-ar fi produs de ziua Morţilor! Un popor

întreg de morţi, de văduve, de orfani ar fi înţeles unde este victoria. Să bată clopotele! Acest 11 noiembrie 1918 nu va fi decât o dată, dintre toate cea mai scumpă. Să bată clopotele! Onoarea celor puternici este salvată! Să bată clopotele! Sub cerul bucuriei un popor de supravieţuitori se pregăteşte să întineze un imn de mulţumire *Te Deum laudamus*...

Cât despre el, iată-l ajuns. În picioare în şareta lui, pregătindu-se să coboare, studiază mulţimea abătută care, aşteptând să se deschidă portalul cu două canaturi al catedralei, se străduieşte să iasă din lunga ei singurătate şi schiţează cu stângăcie câteva gesturi pe care le bănuieşti a fi de bucurie. Ce milă îţi trezesc aceşti umeri zguduiţi de plâns pe care a fost aruncat în grabă un şal sau un palton, şi aceste feţe de oameni bătrâni pe care suferinţa nu-i poate atinge, şi ochii, toţi aceşti ochi goliţi de privire...

Grosul mulţimii a intrat în catedrală. Mai rămân pe loc câteva persoane. Dintr-un colţ o femeie foarte bătrână îl zăreşte. Acum se face tăcere. El stă în picioare în şareta lui, imobil, înaltă siluetă neagră. Nu se mişcă. Ea se opreşte din plâns. Ai zice că se smulge din amărăciunea ei. Adunându-şi forţele, revenindu-şi brusc, se îndreaptă spre el privindu-l fix. Are privirea obstinată a celor foarte bătrâni. Un fel de încăpăţânare înspăimântătoare. Apoi, la zece metri de el, incapabilă de a se apropia mai mult, întinde bastonul semnalându-l atenţiei celor care erau de faţă:

— El este un Prinţ.

El este un Prinţ! strigăt de lumină ţâşnit dintr-o gură de umbră... Bătrâna a strigat şi apoi s-a prăbuşit. A murit scoţând acest strigăt smintit. Asta e viaţa care se hrăneşte neîncetat din moartea celorlalţi. Asta e moartea care se hrăneşte neîncetat din dragostea celorlalţi. Şi ţipătul ţâşnit cu atâta forţă, ţipătul îndoliat începu să se înalţe deasupra

trupului întins în mijlocul pieţii. Ameţit poate de felul ciudat în care se iscase se răsuci în clarul dimineţii, ţinându-i parcă pe oameni la distanţă; apoi, apoi înteţindu-se îşi prelungi ecoul lovind cu aripa lui grea câţiva martori, pe care-i smulse din stupoare: „Cum? Un Prinţ? Ce înseamnă asta?” Şi în timp ce unii se grăbeau spre moartă, ceilalţi şi-au îndreptat privirile spre cel care fusese astfel consacrat: coborât din şaretă el se îndepărta cu mersul lui puţin ţeapăn.

Totul se petrecu într-un răstimp foarte scurt: o fracţiune de timp, infimă ca durată, se dilatase până la a cuprinde toată drama. Era momentul în care martorii copleşiţi de o puternică emoţie nu mai ştiură ce să facă mai întâi: să alerge spre bătrână sau să urmeze ţipătul ei. Căci ea uriaşe, da, uriaşe ca o fiară sălbatică şi nimeni nu putea pricepe de unde această bătrână atât de fragilă, atât de firavă – era de ajuns să-i vezi trupul întins la pământ – găsise în ea atâta forţă ca să strige cum strigase. Le îngheţase sângele în vine. Evident, răcnetul ţâşnise din măruntaiele ei, din acel loc unde se întâlnesc dragostea şi moartea, ea strigându-şi în acelaşi timp speranţa şi disperarea, ea care-şi pierduse în război trei fii. Atât de bătrână, atât de istovită, nu făcuse decât să-şi strige dragostea, asemeni unei jivine, asemeni unei tinere femei îndrăgostite şi strigătul ei înspăimântase pentru că mustea de dragoste, răguşit, sălbatic adeverindu-le deodată că femeia nu era bătrână, era doar străveche – străveche ca durerea, ca suferinţa, ca dragostea, adică veşnic tânără…

Cutremuraţi de uimire, aplecaţi deasupra ei, au descoperit că nu mai avea vârstă. Moartea alungase bătrâneţea şi faţa i se luminase de surâsul unei nesfârşite tinereţi. I-au văzut surâsul pe care nu-l vor uita niciodată, când i-au ridicat uriaşul voal de doliu şi când, asemeni fluturilor de noapte, s-au ciocnit unii de alţii, înghesuindu-

se în jurul moartei, atraşi de lumina surâsului ei, fremătând încă de ţipătul ei, emoţionaţi şi asurziţi.

Nu vorbeau, priveau numai copleşiţi de vraja unei revelaţii: fuseseră martorii unui eveniment măreţ al cărui metamorfoză ce se petrecea sub ochii lor era o dovadă indiscutabilă. Un necunoscut intrase „în Vilmont şi fusese de ajuns ţipătul care-l numise pentru ca necunoscutul, prin ţipăt şi prin moarte, să se ridice la rangul de prinţ, dăruind, ca o graţie supremă, tinereţe unei femei bătrâne care, părând în sfârşit fericită, reintra acum, ascunsă sub uriaşele ei văluri de doliu, în lungul şir de morţi care punctează uitarea celor vii.

Apoi, cu privirile arse, cu urechile ţiuind s-au risipit prin Vilmont ducând cu ei vestea că un Prinţ se afla printre ei. Neîncrezătorilor care cereau dovezi, le spuneau cu naivitate că acest Prinţ era atât de frumos încât o femeie bătrână murise de emoţie… de tulburare. Iată ceva care merita atenţia. Ziua aceasta, pe drept cuvânt, nu semăna cu celelalte. Să fi fost vorba de o a doua venire, de o epifanie? Intrarea acestui om în Vilmont coincidea cu dangătul clopotelor care anunţau armistiţiul şi fiecare păstra în amintire o şaretă care urca încet spre catedrală în mijlocul nestăvilitei îmbulzeli de popor – mulţime neagră pe care, în picioare în şareta lui, un om îmbrăcat în negru, plângând, o domina…

— Eram acolo, vă spun, am văzut toată drama. Ah, prieteni, cred că n-am să uit multă vreme un asemenea moment.

Cel care vorbeşte astfel a coborât vocea la această ultimă mărturisire aşa încât cei doi interlocutori n-au auzit prea bine. Ceea ce nu i-a împiedicat să dea din cap cu satisfacţie. Povestea era îndeajuns de fantezistă ca să poată isca un fior – fie chiar şi în seara armistiţiului…

— Dar ia spune, prietene, Prinţul ăsta, cum îi zici, n-a

dispărut după câte ştiu, sau e numai o poveste de adormit copiii?

— Se zice că s-a dus la François Barrault.

— Iată cum se explică întârzierea prietenului nostru.

— E adevărat, Barrault întârzie, el care e punctualitatea întruchipată.

— Dar de unde ştii că s-a dus la prietenul nostru, notarul?

— A fost văzut intrând la el.

— Ah, da ăsta e un indiciu, evident.

Café du Commerce geme de lume. E cea mai veche cafenea din Vilmont căreia locuitorii îi spun simplu *Le Commerce*. Burghezia se simte aici în largul ei. Dar în seara asta clientela care se înghesuie la tejghea este amestecată. Au venit tocmai din cartierul fabricii ca să se distreze. Unii după ce şi-au luat litrul de vin negru, se duc să-l bea în picioare printre mese. Acestea sunt toate ocupate. Tovărăşia asta forţată este teribil de neplăcută obişnuiţilor localului. E de ajuns să le vezi aerul dezaprobator şi chiar dezgustat când un beţiv în trecere se freacă de ei. Sunt şocaţi că armistiţiul se sărbătoreşte într-o asemenea dezordine.

— Fiţ, i siguri, prieteni, că morţii, cum să zic? morţii noţtri n-ar fi deloc bucuroşi de această vulgaritate.

Morţii, morţii noştri… Subtilă şi rapidă luare în posesie! În noaptea aceasta la Vilmont a început ceva, ceva care va transforma armistiţiul în victorie… Aşteptându-l pe François Barrault, trei clienţi, trei obişnuiţi ai localului *Commerce*, în faţa ceaiului lor de toate zilele sorb deja alcoolurile tari ale minciunii. Pe feţele lor se poate citi un aer de mare convingere. Au devenit aproape frumoşi de atâta mândrie şi importanţă.

— Şi Barrault care nu mai soseşte… zice unul dintre ei. O vorbă limpede pentru a exprima lucruri fără

importanţă, iată marea eleganţă! Chiar din această dimineaţă ţinutul lor a intrat în agonie şi ei se mulţumesc să-şi aştepte tradiţionalul partener de *manila*, notarul, prietenul lor notarul, dragul lor prieten, domnul Barrault căruia îi spuneau după cum se nimêrea, Barrault, François Barrault sau chiar numai François. Au aceeaşi vârstă de cincizeci de ani, aparţin aceleiaşi clase, burghezia, şi-au petrecut împreună copilăria între zidurile severe ale unei foste mănăstiri transformată în colegiu sub Napoleon. Toate acestea ar fi putut crea între ei o vie prietenie: dar, opresaţi de convenienţe, au asistat la degradarea prieteniei lor în obişnuinţă. „Soţia dumneavoastră… Copiii… Afacerile… Ai citit gazeta… Războiul…” Puţin câte puţin, cuvintele, mereu aceleaşi, le-au acoperit sufletele înecându-le. Ciudat ar fi fost ca unul dintre ei să vină într-o seară la *Commerce*, cu ochii strălucitori, frecându-şi mâinile, şi să zică: „Închipuiţi-vă ce vis am avut astă noapte. Eram alături de o fată, o fată tânără, în sfârşit, aproape o fetiţă, mă ţinea de mână, ne plimbam printre arbori, numai paşii noştri tulburau liniştea pădurii când, împins de nu ştiu ce nebunie, m-am aruncat asupra ei, am sărutat-o nebuneşte, i-am rupt rochia… Ah, prieteni, ce vis plăcut…” Vai! în acea seară au vorbit despre armistiţiu, după ce şi-au cerut unul altuia noutăţi despre soţie şi copii, iar când va veni Barrault cărţile vor circula din mână în mână. Puţinar fi lipsit ca evenimentul cel mai important să nu fie întârzierea lui Barrault. E adevărat, cei trei ajunşi la limită de vârstă nu făcuseră războiul. Ceea ce se poate justifica: „Fiecare să-şi facă datoria în locul pe care Dumnezeu i l-a destinat”. În rest, ei sunt de acord asupra unui lucru: trebuie să fii tânăr, chiar foarte tânăr ca să rezişti timp de patru ani într-o asemenea aventură patriotică şi eroică. Tot aşa după cum, pentru că uriaşul măcel luase sfârşit, ispita era mare de a récupéra în

avantajul lor doar patriotismul, un bun inalterabil, lăsând tineretului eroismul, un bun atât de efemer. Cu toate că… Şi emiteau o rezervă: n-am dus noi cu toţii partea noastră de greu? Nu e la fel de eroic să rezişti la Vilmont sau să lupţi în primele linii? „Locul pe care Dumnezeu ţi l-a destinat…” Nu uitaţi asta niciodată. Din acest punct de vedere în ochii lor nu avea importanţă că tineretul se dusese la moarte, batalioane întregi. De altfel nici nu se cunosc cifrele exacte ale morţilor şi dispăruţilor. Capetele lor se apropie: din două una: ori sunt mai puţini decât se crede şi atunci se poate spune că victoria fusese o afacere bună; ori sunt mult mai numeroşi decât în cele mai pesimiste previziuni, şi atunci e convenabil să exaltăm efortul întregii naţiuni. Cifrele… Naţiunea… Se umflă în pene ascunşi în gulerele lor cu vârful întors. Se va face un bilanţ… Discutau despre asta ca şi cum ar fi fost vorba despre contabilitatea unei dughene. Cifrele, la naiba, îţi dau siguranţă. Unu şi cu unu fac doi, nu-i aşa?

— Cum? Ce spuneţi? Dar nu înţelegeţi nimic!… Unul dintre ei ridică din umeri: Unu şi cu unu fac doi doar dacă vrei să spui adevărul despre îngrozitorul… îşi ia seama: despre efortul naţiunii. După părerea mea vă situaţi pe o poziţie nerealistă.

— Iată de ce, zise celălalt, e bine să glorificăm fără încetare victoria.

— În felul acesta, zice al treilea, spiritele orbite de glorie vor uita oroarea celor întâmplate şi veţi vedea, prieteni, că unu şi cu unu or să facă până la urmă patru, şase, douăzeci, o mie… Cu o mie de erori ascunzi doi morţi, nu-i aşa… Fără să mai punem la socoteală… zice primul, cu surâsul pe buze.

— Fără să mai punem la socoteală? îmi place vorba asta, remarcă al doilea. Dar vă rog…

— Fără să mai punem la socoteală că între onoare şi

oroare nu e decât o literă de schimbat…

Afacerile, mereu afacerile. Şi mai repetă o dată: Ţinutul îşi va număra morţii… Un vechi, un foarte vechi obicei care se întâlneşte cu acela de a-ţi număra paralele. Nicio nuanţă de ironie în vocile lor, nici măcar când unul dintre ei adaugă: şi cum numărul lor e mare, ţinutul se va simţi foarte bogat… Logica, buna şi simpla logică, asta e totul! Niciun bai dacă la capătul raţionamentului simbolul s-a degradat în semn! Esenţialul e să ai idei clare şi să scapi cu faţa curată. Unul dintre ei a înţeles farsa… Râd. Un surât scurt, complice, plin de răutate Brusc, redevin serioşi: este absolut necesar ca ţinutul nostru să se simtă bogat. Absolut necesar. Cum? De ce te temi? De ce e mai rău?

— De ce e mai rău? Fii pe pace! ţinutul ăsta are o mentalitate de dughengii – Să nu ne plângem, tocmai datorită acestei mentalităţi putem face acum contabilitatea gloriei… Apucaţi de un fel de nebunie politică, cu privirea pierdută, ei ridică o întreagă arhitectură barocă, un fel de turn imens din morţii stivuiţi unii peste alţii: nu prin prăbuşirea corpurilor, ci, dimpotrivă, prin ascensiunea lor într-o mişcare imobilă… Toţi morţii, imaginaţi-vă, toţi morţii aranjaţi în aşa fel încât să formeze un cerc, cu picioarele spre mijloc, cu capetele dispuse spre exterior şi trupurile rânduite în straturi succesive: un turn imens, nesfârşit, ridicat din capete, din mii, din sute de mii de capete ca tot atâtea pietre care să se piardă într-un cer nesigur… Apoteoza gloriei… Haideţi, locuitori ai oraşului Vilmont, încă un efort dacă vreţi să fiţi republicani. Această bogăţie va constitui capitalul vostru cel mai de preţ – şi acest turn, cel mai înalt, ca simbolul triumfului! Ah, prieteni, cât suntem de inteligenţi! Inteligenţi! Puţin spus! Aparţinem poporului celui mai inteligent de pe pământ. Asta-i adevărul. O fericită reputaţie…

Astfel, în seara armistiţiului, trei burghezi cu priviri uscate, trei jucători de *manila* visează deja la comoara pe care un tineret uitând de sine însuşi o adunase cu dezinteres…

— Şi François ăsta care nu mai vine!

Importanţa bruscă pe care şi-o dau cei fără importanţă: în acest timp imobil încă o dată clipa se dilată; şi în vreme ce istoria nesfârşit de frumoasă şi palidă înaintează prin noaptea ciudată cu preţul unei imense oboseli, trei oameni, închişi în propria lor captivitate se mulţumesc să-l aştepte pe un al patrulea şi se miră cu voce neutră, unul după altul, de întârzierea lui. Asta înseamnă la Vilmont culmea bunului gust.

Nimic decât o frază imparţială sau o constatare obiectivă; şi, pentru a atinge punctul cel mai de sus, efortul de a şterge chiar şi accentul provincial… Nu trebuie să aparţii nici unui pământ, să nu fii de nicăieri, niciun mijloc nu e mai bun pentru a atinge universalitatea. Aşa se spune de secole la Vilmont. Şi aşa, mai mult datorită modei, decât convingerii, omul începe prin a-şi estompa originea şi sfârşeşte prin a se estompa pe sine însuşi sau, din discreţie, reuşeşte, tot încercând să şteargă diferenţele, să devină el însuşi un om şters. În acest punct al inexistenţei care este marca unei perfecte educaţii nu mai rămâne decât să-şi lase barbă, cum face François Barrault, dacă doreşti să te deosebeşti sau, mai simplu, să fii recunoscut. Cât despre cei care nu au curajul să poarte barbă sau mustăţi, o lavalieră sau o şevalieră, identificarea lor e atât de dificilă încât doamna Barrault ajunsese să-i numească pe prietenii soţului ei „globule”. Iar acesta, prea deştept ca să nu înţeleagă critica sub acest persiflaj amabil, se arată încântat de a fi luat în râs într-un mod atât de indirect. I se întâmplă, într-adevăr, când invitaţii lui sunt străini de oraş să spună: „Draga mea, cum le spui tu

prietenilor mei?” Farsa e bine rodată între ei: dacă el se arată lacom la mâncare, ea se preface jenată, dacă o roagă, ea face pe încurcata; se arată el nerăbdător, ea roşeşte şi lasă să-i scape cuvântul apoi îşi ascunde guta cu mâna ei grăsuţă; urmează ohurile şi ahurile invitaţilor care apreciază jocul, mimica şi, de ce să nu spunem, acest dar al observaţiei caracteristic pentru buna şi dulcea Adeline Barrault care se arată ruşinată, „ba da, ba da, repetă ei, acest dar al observaţiei, scumpă prietenă…” – până când notarul reia cuvântul pe cont propriu şi conchide puternic că „asta nu înseamnă a bârfi, draga mea, ci a constata un fapt”. Admirabilă logică, o dată în plus: la Vilmont morţii devin cifre, prietenii fapte.

Dar fapt e că, în afara oricărei bârfe, *ambianţa* – un cuvânt prea nou la Vilmont ca să facă furori – este deosebit de dezagreabilă la *Commerce* în această seară. Domneşte un aer de sărbătoare. Numai cu o clipă mai înainte un client a început să cânte Marseieza. Mare, deşirat, cu bărbia împinsă înainte, cu o caschetă turtită pe o ureche, îmbrăcat sărăcăcios, se ţinea în mijlocul cafenelei, cu picioarele răşchirate, cu o sticlă în mână care-i servea de sabie, puşcă sau drapel, după nevoie. Zâmbete mânioase, cherchelite îl încurajau, puţin câte puţin capetele li se apropiau formând un fel de coroană cu reflexe roşietice care se învârtea, se învârtea în jurul lui… „*Allons-zenfants de la patrie*…” Beţivanul flutura sticla deasupra capului ca pe un stindard. Mitocănii, zeflemele”, vorbe groase însoţite de gesturi obscene, de zgomote vulgare. Pin, aşa se numea, Pin chefliul cu apucături războinice şi republicane… Asta nu era un nume, era o batjocură, să râzi cu lacrimi. Căci trebuie să râdem, să râdem. Deci Pin, un nume ce vine de la praful miraculos al lui Perlimpinpin, ah, oh, reiau cu toţii în cor: „Perlimpinpin” pe aria lampioanelor şi Pin e fericit, râde, faţa i se crapă în două

de la o ureche la alta şi i se vede gura neagră şi ştirbă. Pin există deci, în sfârşit, sub vântul cald al veseliei, mulţumeşte celor care-l aplaudă, încă un pic şi e gata să plângă, Pin, Pin, cu ochii lui porcini şi cu buzele vinete pe unde se cuibăreşte sufletul lui de beţiv, şi salută, Pin scapă sticla care se sparge murdărind cu vin prost talajul galben, o pată urâtă, violetă se întinde, o pastă pe care picioarele lui Pin o frământă, o împrăştie, hai, Pin, hai, Pin, şi Pin dansează sau mai degrabă ridică un picior şi apoi pe celălalt, încet, e destul de ţeapăn, vag neliniştit din pricina echilibrului, cu ochii închişi cântă Pin, îngână un refren, o veche melodie în care e vorba de dragoste, ce mai, ţi-ai găsit o femeie şi Pin cântă fandosindu-se de parc-ar alinta un of, Pin, tu plângi, de parcă-ţi alinţi un of, şi Pin se opreşte, tace, cu ochii închişi, apoi începe din nou să râdă cu râsul lui care-i întinde gura la urechi, îşi dă capul pe spate, lumea crede că el râde, niciun sunet nu se mai aude şi revenindu-şi brusc urlă cât poate de tare: Allonz-z-enfants de la patrie…”

— Destul!

— E destul!

— Morţii noştri!

Cele trei globule au lovit cu pumnul în masă. Toţi deodată. Furioşi şi speriindu-se imediat de furia lor. O sută de capete s-au întors spre ei. Deja le pare rău. Curajul e o virtute! Încăpăţânarea un defect. Privirile lor se caută şi se ocolesc. Ce nevoie aveau să atragă atenţia asupra lor? Doi clienţi îşi lasă paharele pe tejghea, îşi ridică pantalonii, se îndreaptă spre ei, sunt desigur muncitori, muncitori de la fabrică. Nimeni nu vorbeşte. La masa lor globulele îşi ţin respiraţia. Cel puţin dacă ar putea să stabilească care dintre ei ţipase primul… Cei doi muncitori nu se grăbesc.

Ei au timp. Vor ajunge oricum destul de repede la masa cu pricina. În jurul lui Pin cercul se desface. Pin a

rămas singur cu braţele spânzurând: se clatină. Pascal, chelnerul, aşază hotărât o sticlă pe tejghea. Zăngănit de pahare. Un gest autoritar. Face zgomot. Mult zgomot. Pascal ştie să evite surprizele. Acum se îndreaptă spre Pin. Cei doi muncitori se opresc. Lângă masă, abia dacă îţi vine să crezi, şi totuşi se întâmplă ceea ce niciunul nu mai spera: tot interesul se deplasează spre Pin. Pascal e micuţ, are părul alb, dar e încă în putere, de ajuns să-i vezi braţele. Are întotdeauna mânecile suflecate. Fie vară, fie iarnă. O cochetărie, fără îndoială. Pascal îşi cunoaşte bine lumea. Şi mai ales arta diversiunii.

— Hai, Pin, hai!

Vocea lui Pascal e cam spartă, dar ce are a face. Pin se lasă condus. E obişnuit. Şi ca de obicei când e gata să fie dat afară strigă că-i e sete. Ultimă viclenie de beţivan. După ce uşa se închide în urma lui se mai aude: „… *z-enfants de la patrie*…” Pin îşi continuă sărbătoarea. Înecată, şovăitoare, derizorie. O voce de flaşnetă: subţire, întreruptă, peste care se lasă noaptea.

— Fire-ai al naibii, Pin!

Râsetele reîncep, paharele se ciocnesc, Pascal îşi vede de treabă: beau toţi pentru victorie şi se conving unii pe alţii că Pin a mai petrecut o seară de pomină. După el mulţi se vor duce la culcare beţi criţă, „*ganz Karussell*”, cum zice neamţul. Se bat peste spete, ridică paharele, ciocnesc, beau până la fund după moda prusacă şi scot un gutural „ach!” de satisfacţie. Cuvinte germane circulă de la un beţiv la altul. Sunt parolele de altă dată. Numai pentru că s-au bătut cu nemţii şi i-au învins, îşi permit nemaipomenite familiarităţi cu limba lor, toată lumea e de acord că e o limbă lătrată, de sergenţi, de porci în orice caz, adică o limbă imposibilă, ridicolă, cu sunete barbare, de care-şi bat joc cu atât mai mare plăcere cu cât timp îndelungat le-a fost atât de frică de ea: „*Wer da*?… *Halt*!…

Schnel / Heraus. „Tot atâtea cuvinte care, şi pentru că nu le înţeleg, continuă să le răscolească resentimentele şi care, în această seară, au ciudata, chiar tragica virtute de a crea Cfn fel de complicitate crudă şi puerilă între beţivani. Deriziunea e o manieră de exorcizare şi până ce gloria oficială îi va elibera de frică oamenii se răzbună singuri parodiind un popor învins… Ah, ciudatele nevoi ale bunului simţ cu fruntea plecată… Dar ce importanţă mai are! Nu suntem noi victorioşi? Morţii, dispăruţii, răniţii, ducă-se… în această noapte vor bea până li se va apleca numai să sărbătorească izbânda, nu armistiţiul. Mai târziu, îşi vor aduce aminte: „Ce beţie, copii, ce beţie!” Aşa se pregătesc amintirile cu vin şi rachiu.

— Beţi, tovarăşi!

Toţi trei tresar. Lângă ei se oprise unul dintre cei doi muncitori de adineaori cu o sticlă de vin în mână. Se apleacă spre ei. Duhneşte puternic. Exces de oboseală, de băutură, de încredere? Cu mâna liberă se sprijină de un umăr. O mână ciudată, într-adevăr. Nu e o mână la drept vorbind, ci o labă lată, aspră, roşie, cu unghiile pătate, negre, rupte, cu degetul arătător spatulat, scurt, vânăt, o labă gata să se facă pumn. Totul durează parcă de secole, cu suişuri şi coborâşuri, cu clipe când totul este posibil ca în această seară, când laba poate deveni palmă fără să se Ea că pumn.

Agită sticla deasupra capului, cu o mişcare poruncitoare. Cei trei s-au ghemuit în ei înşişi. Fac numai un semn din cap că nu li-e sete. Unul dintre ei îşi iese chiar din mutism: Nu face mofturi!… Dar fac totuşi mofturi! e de ajuns să-i vezi încreţindu-şi sprâncenele, rotunjindu-şi gura. Tipul insistă, le trece sticla pe la nas, parcă şi-ar râde de ei. Aud lichidul lovindu-se de sticlă. Un lichid roşu, plin de mărgele, mirosind a acru… Nu, mulţumesc, îl refuză cu mâna, cu privirea, cu vocea. Nu că s-ar preface,

adesea invitau la masa lor câte un soldat în trecere; chiar pe acest om, cine ştie dacă nu l-ar fi primit amical, numai să fi purtat o uniformă? Războiul obligă! Un fel de a spune că războiul şterge diferenţele dintre clase. Şi apoi ce cuvânt e mai frumos decât cuvântul patriotism?. îi împacă pe toţi cu propria lor conştiinţă. Dar războiul s-a terminat, nu mai poate fi vorba de niciun fel de promiscuitate, de bătăi pe umăr, de pahare ciocnite cu oricine, de râsete din toată inima, râsete pe care le-ai fi vrut grase şi pe care le punctezi cu un: „Bătrâne!” sau „Ce viaţă împuţită!”… Patru ani fiecare a trebuit să lase să treacă de la el. Acum ajunge. Din această seară să stea toţi în banca lor. Ce naiba! Pacea este o afacere serioasă!

— Să bem, tovarăşi!

Sughiţă, nenorocitul, ochii îi lucesc. Zice că trebuie să bea pentru armistiţiu, pentru patria recucerită, zice, zice „şi ceilalţi nu aud, nu vor să audă, închişi în egoismul lor. Dar de fapt ăla a zis patria sau ţinutul? Nu mai ştie nici el. Vorbise atât de mult în seara aceea. Voia să le vorbească tuturor, să-şi împărtăşească bucuria lumii întregi: am câştigat războiul, da sau nu? Şi l-am câştigat cu un preţ foarte mare, nu? Atunci, obligatoriu, după patru ani de când tace, de când vede atâta moarte în jurul lui, în seara asta, cel puţin, în seara asta are poftă să-şi dea drumul; efortul a fost atât de mare, atât de nemăsurat încât merită să ne îmbrăţişăm. I-ar plăcea ca toată lumea să se îmbrăţişeze cu toată lumea, ar fi un fel de a dovedi astfel că pacea începe bine. Pacea? detestă cuvântul. Mai puţin decât războiul desigur, dar totuşi! Pacea înseamnă fabrica, sirena, orele în care nu te mai gândeşti la nimic, zile în care nu mai trăieşti, lunile care nu se mai sfârşesc. Atunci pacea, mă înţelegi… Şi face un zgomot obscen. Vocea i se împleticeşte. Ce zicea? A vorbit despre patrie, sau despre ţinut? Nu ştie! Patria o pune la fund. Cum are

onoarea să vă spună. Domnii se tulbură. Renunţă la demnitatea lor. E normal, se ia peste picior patria, bunul lor. Mândru, superb, stăpân pe el, celălalt îşi menţine declaraţiile.

— E prea mult!

— Îl vom lăsa să ne insulte?

— Cu ce drept, vă rog?

Fiecare după temperamentul lui îşi exprimă dezaprobarea şi tipul izbucneşte în râs: O, da, domnii mei, cu ce drept, vă întrebaţi, şi credeţi că am zis prea mult, că v-am insultat! Perfect… Şi fără nicio legătură începe să evoce Comuna, Versaille, citează hume, povesteşte o istorie pe care interlocutorii lui n-o cunosc, descrie războiul care abia s-a terminat, fandoselile lui, şi le propune o interpretare a evenimentelor că nu le vine să-şi creadă urechilor. Cum adică? Au existat, există oameni asemeni acestuia, care trăiesc aceleaşi ore, traversează aceleaşi zile, contemplă aceleaşi peisaje şi pot să vorbească cu totul altfel? Fără îndoială că individul e un periculos anarhist, un roşu cu siguranţă.

— Numele dumneavoastră, vă rog?

Să-şi spuie numele, să îndrăznească să-şi spuie numele şi va fi denunţat. Au ei prieteni undeva. Va fi de ajuns numai să repete aceste cuvinte. Cuvinte insuportabile, odioase. Va fi pedepsit. A zis chiar: „Tovarăşi!” S-a zis cu el! Haide, repede, să ne debarasăm de individ.

— Pascal!

Unul din domni a făcut un gest cu mina. Pascal vine într-un suflet. Bine dresat. îl ia pe om de braţ. Acesta se desprinde cu blândeţe pune sticla pe masă şi zice:

— Mă numesc Forbin, Juste Forbin, apoi le întoarce spatele fără să uite să-şi ia averea.

A strigat foarte tare, cu o voce profundă şi au tăcut

cu toţii. L-au salutat numai cu un seruri din bărbie „din obişnuinţă mai degrabă decât din politeţe şi fără să fie siguri că au auzit bine. Forbin sau Forban? Le place să se joace cu vorbele. E domeniul, proprietatea lor. Atât timp cât vor stăpâni cuvintele, ei vor fi cei puternici. S-au neliniştit ascultându-l pe acest muncitor, se exprima clar, coerent, într-o limbă căreia, chiar sumară, nu-i lipsea eficacitatea. De această eficacitate le era lor teamă. Ea riscă să înăbuşe gratuitatea pe care. sub acoperământul culturii, o fac să treacă drept eleganţă. Constatare amară, în jurul căreia se învârtesc în loc şi care le strică şi mai mult seara. Of, or să-şi aducă aminte, fără îndoială de acest 21 noiembrie!

Să fi fost acolo Barrault, lucrurile n-ar mai fi stat aşa. Scandalagii ar fi trebuit să ţină seama atunci de prestanţa, de barba, de vocea lui puternică şi de fruntea lui imensă, de fruntea… cum să-i zică? de fruntea lui aproape de cer, cum strigase într-o zi unul din prieteni care-şi amintea vag de o carte, era de Hugo, după cât se părea, şi imaginea fusese apreciată. Barrault s-ar fi impus. Niciodată nu le lipsise atât. Şi dacii n-ar fi fost la mijloc suficienţa lor, ar fi trebuit să recunoască că întârzierea lui Barrault îi făcuse să-şi descopere propriile insuficienţe. El îi liniştea. Era puternic, bun de gură; bogat şi atât de cult! Or, cultura, dau ei din Cap convinşi, nu este numai un mijloc de a-ţi împodobi spiritul, de a-l face amabil şi seducător. Ea are şi misiunea de a confirma legitimitatea celor care o deţin. Numai la auzul numelui lui Hugo îşi dau drumul, şi unii şi alţii, recitind un poem, un catren, un vers cel puţin, privindu-se mulţumiţi. Ei îi cunosc bine pe Hugo, cum să nu, şi pe Maupassant care nu e chiar laândemâna oricui şi chiar pe France, Anatole France, un autor atât de antipatic, dar care scrie o proză atât de limpede. Pentru frumuseţea unei fraze, singura lor slăbiciune, şi-ar vinde şi

frânghia spânzurătorii. Uneori din pură plăcere, li se întâmplă să facă paradă de erudiţie, să-şi evoce lecturile. Sunt atunci foarte emoţionaţi de ei înşişi. Ah, şi Forban ăsta, sau Forbin, dacă ar fi putut să-i asculte, cum i-ar mai fi respectat. Aşa credea cel puţin. Cultura lor este ca o grădină închisă. Şi-şi înclină demni bărbile. În jurul lor toţi ţipă, dau din mină, beau şi se strigă de pe la mese unul pe altul, vociferează, râd. Se înghesuie lângă tejghea, se înghiontesc, cântă. Ei rămân demni, cum le place să zică. Numai că în seara asta nu vor mai juca *manila*, sunt convinşi. Şi dezolaţi. Regularitatea orarelor măsura tuturor gesturilor, mai ales în vremuri de excepţie, li se pare a fi marca spiritelor puternice. Armistiţiul? Sfârşitul unui război lung şi devastator? Desigur! Desigur! Dar viaţa continuă, nu trebuie să existe nicio ruptură, ei îi vor menţine cursul. Au simţul răspunderii, discreţia curajului… ei sunt… Mâine vor merge la birou şi mâine va fi o zi ca oricare alta, când ar fi recomandabil să-şi înteţească ardoarea pentru… nici măcar nu ştiu, dar n-are importanţă la urma urmei, important e ca ei să fie acolo, prezenţi, activi, plini de autoritate şi, la un nivel mai jos, mai secret… deoarece n-au făcut războiul, să-şi ia revanşa asupra combatanţilor, asupra tinerilor, construind o pace pe măsura lor, o pace pe care nu o părăsiseră niciodată şi care nu încetase să le aparţină… Pentru ei războiul a fost un moment nefavorabil, o paranteză care i-a privit pe alţii; dar totul va reintra în normal şi nu se îndoiesc în sinea lor că ani îndelungaţi tot ei vor fi stăpânii. Războiul? Războiul! mai-mai să ridice din umeri. Trebuia făcut, a fost făcut; acum e din nou rândul afacerilor serioase. Ei speră. În fond ceea ce-i deranjează cel mai mult în această seară este zgomotul şi întârzierea lui Barrault precum şi faptul că se petrecuseră două sau trei lucruri dezagreabile…

— Uite-l!

Dând din umeri, drapat într-o capă care-i accentua aspectul de „Monsegniore”, cu faţa arămie şi părul alb, François Barrault îşi face drum până la ei. Invidioşi pe vitalitatea lui, îl privesc apropiindu-se. Şi ei care se instalaseră atât de bine în bătrâneţea lor. Barrault încă n-a dat în primire. Şi dacă vine să joace o partidă cu ei în fiecare seară o face obligat de convenienţele care-i interzic să-şi aleagă alţi parteneri. Cât despre eventualitatea de a rămâne la el acasă, nici nu putea fi vorba. De un sfert de secol se felicită pentru mariajul lui. O asemenea constanţă, fetât de puternic afirmată» explică de ce nu mai putea suporta o discuţie în doi cu nevastă-sa. Îşi dădea aere de libertate şi ajunsese cu timpul să pozeze în omul unor mari cavalcade solitare. Curând fiul său îi va prelua studioul şi satisfăcut de a avea un descendent, în lipsa ascendenţilor, se va întoarce la erudiţia lui. Când vorbeşte despre retragerea lui, zice: Din studio… Va petrece până la bătrâneţe avându-l pe Homer drept companion… pentru că tot veni vorba, nu găsiţi că seamănă cu Homer?

— El? Cu Homer?

— Ba, ba da, priviţi-l bine: ochii înfundaţi, pomeţii ridicaţi, buzele uşor dispreţuitoare când nu ascultă, acest fel al lui de a fi orb… Barrault se opreşte ca să strângă câteva mâini întinse… Celălalt reia: Trebuie să vă spun, la Luvru am văzut un bust al lui Homer… Se lasă pe spate, cu degetele mari în cheutorile jiletcii, cu pleoapele pe jumătate închise. Poveste veche, vechi discurs: Luvru, prieteni! Arta, vă daţi seama? Arta! tablouri, sculpturi, basoreliefuri, într-o linişte religioasă, forme, mii de forme venite de departe, de foarte departe şi pe deasupra o forţă, o forţă fantastică! Mă înţelegeţi? Aproape că nici nu mai vorbeşte, visează cu voce tare: ieşi de acolo zăpăcit, şi dai de alte lucruri zăpăcitoare. Asta-i Parisul! Nraveţi de unde să ştiţi”. Luvrul este chiar toată această artă destinată

plăcerii noastre, mulţumirii noastre, dar nici prea mult că strică, nu trebuie să abuzezi de acele miracole, o dimineaţă sau două, aşa, ca să zici c-ai fost, cum te duci la *Invalides* din cauza lui Napoleon, şi acolo, altă impresie tulburătoare, teribilă, să descoperi aşa din balcon aplecându-te uriaşul mormânt de granit roşu care pare să răsară din adâncuri, din întuneric, din uitarea noastră, da, din uitarea noastră, căci ştiţi, eu am o slăbiciune pentru Napoleon şi lucrurile pe care le vezi şi emoţiile pe care le trăieşti, fotul fremătând de glorie, merită, orice s-ar spune! Între noi doi fie vorba, Parisul: *La Ma Aelaine*, marile bulevarde, femeiuştile, ah, prietenii, femeile Parisului, libere, surâzătoare, uşuratice, da uşuratice, n-aveţi de unde şti, viaţa, ce mai!

Râde liniştit. În ochi i se perindă o sticlire puţin smintită. Cum era singurul care fusese la Paris, nebunie iscată de o moştenire, îi place, frecându-şi lornionul cu un gest preţios, să povestească, să evoce, să sugereze, să împărtăşească prietepilor aceste momente de neuitat; dar de îndată ce a încheiat, ca şi acum, începe să râdă şi râsul îl apără de anume indiscreţii, îl exclude din compania lor. Ceilalţi îi respectă acest fel a lui de a coborî pleoapele. Cel puţin el trăise. Era în 1897. Expoziţia. Cu adevărat o amintire cât o viaţă: până la moarte... Desigur n-o va uita şi printre pleoapele întredeschise i se vede privirea pierdută în gol.

— Pariéz că prietenul nostru...

Barrau.lt se aşază. Potrivindu-şi lornionul, „parizianul”, cum l-au supranumit, exclamă:

— Şi sărbătoarea, François, nu te-ai gândit la ea?

— În seara asta...

— În seara asta?

Repede o verbină pentru Barrault, masa şi jocul de 32. Nu, el nu vrea verbină într-o seară ca asta: alcool, da

cere alcool şi încă unul foarte tare; Şi pentru voi, prieteni, adaugă apoi cu o voce rigidă, ei toţi pronunţă cu aceeaşi voce cuvântul *prieteni* care în gura lor are un iz italienesc! căci am hotărât că vom bea alcool şi nu vom 1 juca cărţi.

A zis. Ceilalţi şi-au plecat frunţile. Învinşi. Încă o dată. Şi fermefaţi să fie astfel. Învingători cu gustul înfrâţigerii. Victoria ţârii lor? Ah, bravo, bravo… Niciodată nu aplaudaseră atât. Asta îi răzbuna. Compensaţii care să contrabalanseze urâtele crampe, stomacurile prea încărcate, ficatul leneş sau vezica îngreunată. Aşa că la această masă cel puţin, pentru a sărbători victoria, se mulţumesc cu un pahar de verbină. Nici la tejghea, e adevărat, situaţia nu se prezintă mai bine: ăia vomează în talaj. Ciudat! băuturile tari se consumă de obicei în case izo late ale căror ferestre dau spre păduri uriaşe… Asta le şi spune Barrault. Ceilalţi îl aprobă. Îl aprobă întotdeauna… Earrault le face semn să se aplece spre el.

— Imaginaţi-vă, prieteni, că azi dimineaţă am primit o vizită.

— Prinţul? întreabă cu toţii deodată.

— Ah! deci ştiaţi? Ei bine, ca să nu vă mai ascund nimic, l-am condus la Loubiere.

— La Loubiere?

— De ce?

Afară, dincolo de ferestre, prin lumina cafenelei se văd trecând umbre, se aud ţipete înăbuşite şi refrenurile unui cântec. Reflexe ale unui final de sărbătoare, scurte izbucniri ale unei bucurii care se încăpăţânează să dureze… încetul cu încetul cafeneaua *Commerce* se goleşte. Se face târziu. Noaptea e înaintată. Pascal şterge tejgheaua cu o cârpă murdară. Aşa, numai ca să facă şi el ceva. Se simte din când în când plutind o adiere acră. Într-un colţ la o masă patru clienţi întârziaţi. Greu să-i dai afară; sunt obişnuiţii cafenelei. Fără îndoială, bacşişul va fi

gras.

El e acolo, răsturnat într-un balansoar, legănându-se, cu spatele la perete, cu picioarele spânzurând, cu mâinile în buzunarele pantalonilor. E îmbrăcat tot în costumul lui de velur negru pe care-l purta în acea zi de noiembrie, acel faimos 11 noiembrie, aşa că, văzut din sat, se distinge foarte bine, pată neagră pe peretele alb al „casei mari”, în spatele lui, faţada: de ea încep să se izbească primele adieri dulci ale aerului. „În ţinutul meu eşti întotdeauna răsplătit”, îi plăcea lui Charles să spună.

Un timp destul de lung a trecut de la sosirea lui la Vilmont, în sunetul glorios al clopotelor: iarna s-a dus, albastrul soare de primăvară făcea să tremure cerul, de pretutindeni ţâşneşte viaţa, tandră şi încăpăţânată. Charles îi spusese: „o să vezi, o să vezi primăvara la Vilmont, la Loubiere, aerul încă rece coborât din Alpi se încarcă de un parfum de grozame înflorite. Provocând ciudate nostalgii…” Şi, de atunci, de fiecare dată când visa la primăvara de la Vilmont, nu-şi putea alunga imaginea unui cer sfâşiat de lungi cuţite de gheaţă, în vârful. cărora se destrăma cu un foşnet de mătase o fină ţesătură de flori de grozame. O prostie! Lungi lame de cuţit… Acum nori albi, grei, banchize în derivă pe cer, aruncă pe pământ, în trecere, imense umbre de păsări negre. Şi iată că se face frig: lungi lame de cuţit, fireşte, lucesc acum în penumbră scrâşnind… Apoi reapare soarele şi plouă cu flori de grozamă, braţe întregi. Timpul se schimbă după imaginea acestui anotimp care nu reuşeşte să se stabilească între o iarnă a cărei rezerve acumulate cu minuţie le arde şi o vară care la rândul e-o va arde înainte de a lua foc în aurăriile toamnei. Nimic nu e stabil aici în afară de iarnă când se pregătesc în secret marile germinaţii. Şi el, legănându-se mereu, se lasă în voia acestor alternanţe de răcoare şi adieri călduţe şi a timpului care se scurge

contractându-se apoi dilatându-se, semănând în această privinţă cu nesiguranţa cerului.

Se întorsese în ajun după o lungă călătorie în cele patru colţuri ale ţinutului. În puterea nopţii, în timp ce trupurile devin mai grele în paturi şi visurile mai adânci în moleşeala camerelor, şareta lui s-a zdruncinat pe pavajul care ţinea loc de stradă la Loubiere şi pasul catârului a sunat limpede iar el a plescăit de două ori din limbă, chiar în mijlocul satului, pentru a linişti pe toată lumea. Nimeni n-a ridicat oblonul, nicio lampă nu s-a aprins. Poate, întorcându-scu greu în pat, unii au visat înjtre două mormăituri şareta diavolului... Mai târziu, mult mai târziu, când se vor fi obişnuit să-l vadă plecând cu noaptea în cap, pe orice vreme, însoţit de scârţâitul osiilor, de înjurături şi plesnete de bici şi când închişi, înfofoliţi în casele lor, vor fi auzit crescând şi apoi descrescând huruitul şaretei, li se va fi părut că disting într-un fel de ecou fabulos zgomotul unei alte şarete şi vor fi fost convinşi că şi-o amintesc, albă, fosforescentă trasă de un catâr transparent, străbătând o veche istorie care se întâmplase la Loubiere în vremuri foarte îndepărtate, în epoca în care cătunul (era pe atunci un sat adevărat) trebuia să se mai apere încă împotriva bandelor de lupi pe care frigul, zăpada şi foamea îi alungau din vizuinile lor. Apoi intrase în joc arsenicul şi lupii dispăruseră, nu le mai rămăsese decât numele: la Loubiere... Pe scurt, dintr-un vis cu mormăituri şi limba scămoasă ajunseseră de-a lungul anilor la o legendă care le satisfăcea imaginaţia înfricoşată şi căreia, plini de teamă şi de mânie, nu şovăiau să i-l asocieze pe Prinţ!...

Prinţul! Aflase foarte curând că-i ziceau aşa. Pe cât îşi amintea, domnul Barrault îl informase primul. Nu avea să uite niciodată schimbarea care se operase în fiinţa notarului. Chemat de nevastă-sa care-şi băgase capul pe uşă, acesta se întoarse într-o clipă cu o vagă uimire în ochi,

cu gura rotunjită… Ciudată metamorfoză! O fizionomie care se organizase până atunci în jurul unei anumite aroganţe lăsa să se vadă acum o nouă arhitectură, făcută toată numai din rotunjimi. Aşa deci, dând crezare spuselor doamnei Barrault, o femeie bătrână murind îl recunoscuse ca atare şi, impunându-l într-un ultim efort atenţiei tuturor, îl numise cu tot respectul… El a surâs şi notarul văzu în surâsul lui un fel de a se ascunde. Şi apoi ce importanţă are numele pe care l-a iscat? în cel mai bun caz nu e poate decât un pseudonim. Credulitatea e fată bună: ea naşte întotdeauna prostia. Prin ochii lui Barraut trece ceva, ca şi cum acest bun republican – şi este, cel puţin aşa susţine – s-ar fi lăsat împins spre o nostalgie, spre o albă nostalgie… Un Prinţ! Sub acoperişul lui! Şi iată-l poftit să împartă cu el „o modestă cină" în timp ce gazda se ridică, bate din palme, dă ordine; trebuie să ne gândim la toate, vinul, se va duce până-n pivniţă, bucatele, vor avea ficat de gâscă la apetitiv, aşa hotărăşte doamnă Barrault pe care soţul ei, la sfârşitul cinei o va numi tandru Adeline dacă nu cumva îi va spune chiar dulce Adeline, de unde poţi să mai ştii? Era o vreme blândă. cina fusese reuşită… „E ziua potârnichilor? un noroc, nu? îl informase Barrault înainte ca Adeline să reia preocupată: se înveleşte potârnichea în bucăţi de slănină, se leagă cu sfoară şi se trece printr-un foc puternic. În afară de asta, strugurii trebuie clocotiţi în propriul lor must…

— Dar ceea ce ea nu vă spune e că potârnichea se flambează cu coniac… Trebuie, va trebui să se intereseze de asemenea lucruri. Un coniac de douăzeci de ani, e important, asta explică miracolul potârnichilor, a cărnii, a aromei. Topite potârnichile, înghiţiţi strugurii, s-a lYiâncat tot, aroma s-a făcut fum, notarul e volubil, ascuns în spatele unei ţigări groase, ce mai, nu fumaţi? dar n-aveţi niciun viciu! Adeline râde, trebuie să fie amuzant ce spune

soţul ei, pete de roşeaţă i-au apărut pe gât, ştiaţi că potârnichile sunt preparate după reţeta podgorenilor? Ar trebui să-ţi imaginezi podgoreanul în via lui cu puşca sub braţ înaintând încet şi la fel, scund şi foşnitor, zborul potârnichilor care te surprinde totdeauna… Ar trebui *nii* te smulgi din această învăluită moleşeală, căci a plouat în vii, pământul se lipeşte de tălpi, frunzele sunt pline de apă când treci pe lângă ele se scutură, cerul e jos, notarul încerca să-şi ia zborul, dă din aripi, lamentabil…

Dar armaniacul? Aţi gustat din el? Până când prusacii nu vor avea… Prusacii? Ia te uită, cine vorbea despre prusaci „se întrerupe, ce ştia el despre prusaci? Ah, zice că a făcut şi el războiul, un război al *lui…* Nu-i aşa, Adeline? Şi dul] cea Adeline povesteşte cum s-au organizat în spatele frontului căci trebuia şi ei să reziste, ah, nu ştiaţi? dar trebuie să-i spunem… Râde Adeline, râde… De ce? Nu ştie. N-are importanţă. Esenţialul e să asculte. Întâi a fost moda the-tricot. A început timid. Gândiţi-vă! în primul an de I război saloanele erau închise, mobilele sub huse… toată lumea purta într-un fel doliul naţiunii… aţi auzit pe ce ton r>: fost pronunţate? Toată virtutea acestui ţinut s-a exprimat prin gura soţiei mele… François Barrault e mândru de Adeline a lui, fumul ţigării întunecă salonul, sigur, armaniacul e excelent şi apoi viaţa a intrat în drepturile ei, Adeline reia firul povestirii, aminteşte de formidabila furtună care a fost bătălia de pe Marna, vă aduceţi aminte? Dacă şi-aduce aminte… Dă din cap, noroc că au avut potârnichi la masă, potârnichi preparate după reţeta podgorenilor, stropiţi cu vin din Vilmont, gust de piatră încinsă, silex… Proprietarul ni-e prieten… Notarul rotunjeşte cuvintele când pronunţă vin, vie, vier şi chiar Vilmont: un ţinut productiv, contează, şi Barrault evident, îşi iubeşte ţinutul pentru produsele» pe care le dă, vin, fructe, vânat, şi nu pentru oamenii care-l locuiesc…

Adelinea tăcut, de când? Ce oră ar putea fi? Notarul îl evocă pe Homer… Ce om cultivat! un umanist cum se zice. Tot ceea ce-l interesează se rezolvă în termeni de moştenire, de drepturi, de posesiun e. Homer are aceeaşi soartă ca potârnichile. Cât timp nu-l vor avea prusacii! Barrault izbucneşte în râs… Ce este un umanist? Barba lui tresare. Un umanist? Greu de răspuns, aşa, după un prânz bun, vai! – şi apoi ce folos? Barrault descrie călătoria lui Ulisse ca şi cum s-ar fi întâmplat ieri. Se oprise oare timpul? El vorbeşte, vorbeşte…

De cât timp sunt pe drum? Calul, un alezan înhămat la trăsură, calcă cu pasul lui elastic. În pante succesive, încet, atelajul urcă. La picioarele lor, la o distanţă care le pare cu atât mai mare cu cât se lasă mai mult seara, se zăresc acoperişurile din Vilmont, ruginii, adunate în jurul domului verde-cenuşiu al catedralei, luminată de un soare roşu… O brumă cenuşiu albicioasă, străbătută de reflexe maronii se subţiază deasupra oraşului ca să se adune deasupra şanţului pe care-l sapă râul între case. În faţa lor se deschide împărăţia nopţii clare: un cer verde, limpede, răspândeşte o lumină dulce, parcă de zăpadă, asupra platoului, asupra imensului platou Claps, mărginit în depărtare de colinele vineţii. Mină birjar! Parcurg acum o linişte minerală…

— Aici începe regatul dumneavoastră.

François Barrault o „spune fără ironie, ca pe o evidenţă mai degrabă şi este adevărat că odată cu platoul Claps începe o lume aparte, covârşită, saturată de singurătate, părăsită mai mult decât pustie pe care nicio pasăre nu-l străbate cu zborul ei zgomotos. Din loc în loc ca nişte santinele de piatră destinate unor imposibile supravegheri, răsar ciudate case cu acoperişuri conice.

— Se numesc *bori*.

Originea lor?

— Necunoscută.

Intrarea în acest regat în care noaptea de noiembrie transformă pietrele drumului în geme şi cristale e însoţită de cuvinte sonore care vor trebui învăţate. Ici şi colo, ziduri în ruină par să deseneze nişte străduţe, alei, cartiere, oraşe, resturi derizorii ale unor inutile civilizaţii, labirinturi ale imaginarului…

— Şi asta?

Prinţul a arătat cu degetul întins un fel de stradă care se lărgeşte brusc în stânga lui şi care nu duce nicăieri, terminată imediat ce se deschide. Ce să-i răspundă? Ce explicaţie să-i dea? Nu se mai ştie astăzi ce a fost acolo. Pierdute din memorie cu arme şi bagaje… O lună nouă risipeşte acum o lumină lăptoasă punând şi mai bine în evidenţă aceste *bori*, zidurile, grămezile de pietre care populează platoul cu arhitecturile lor îngheţate… câte asemenea nopţi va petrece aici, singur, nemişcat, aşteptând? în aşteptarea aşteptării cu acest fantast peisaj ca decor!

Pocneşte din bici pentru a grăbi calul. Sub roţile trăsurii se aştern drumuri, ţâşnesc pietre, se fragmentează peisaje…

— Aş fi putut să apuc pe alt drum mai agreabil, mai prietenos, zise notarul. Dar mi s-a părut că acesta v-ar conveni mai mult.

Trebuia să părăsească pământurile de sus. Un drum îngust se înfundă într-o văioagă care văzută de pe platou seamănă cu o spărtură… Calul înaintează prudent. De aici încolo nu mai e decât umezeală, umbre adânci, pericole. De cealaltă parte, în noaptea deasă, se aude rostogolirea surdă a unui torent. Apa se prelinge pe peretele stâncos de-a lungul căruia e suspendat drurrâul. bălţile îngheţate scrâşnesc sub roţile care le sfărâmă. Degeaba zice notarul după fiecare cotitură că la următoarea vor fi ajunşi,

coborârea începe să fie prea lungă. Calul se fereşte să nu lunece, cu toţi muşchii încordaţi, aburi îi ies pe nări la fiecare pas, îl învăluie, se amestecă cu norişorul pe care cei doi îl exhală la rândul lor şi echipajul nimbat parcă de alb se deplasează cu încetineală, în linişte, în noapte.

În ciuda torentului, sătenii i-au auzit venind de departe. După anumite sfâşieri ale nopţii, ei au recunoscut scrâşnetul copitelor, scârţâitul roţilor… Cum? N-ar fi putut s-o spună. Bubuitul torentului, mişcarea animalelor, foşnetul frunzelor: noaptea este un tot la Loubière şi cel mai nou zgomot, departe de a fi acoperit de zgomotele familiare, tinde, dimpotrivă, să le disocieze până la a da impresia că noaptea se destramă. Noaptea, muzică de mătase…

I-au auzit venind. E adevărat că erau aşteptaţi. Cu două sau trei zile înainte, François Barre. ult căruia i se zicea aici cu deferenţă domnul notar, venise să viziteze casa cea mare, aparent ca să mai ia aer, să scape pe seama directorului său de plictiseala biroului şi îi lăsase să înţeleagă că ar exista un cumpărător. Al câtelea? La început nu le venise să creadă. Casa era închisă de foarte mult timp. Au discutat cu aprindere asupra acestui punct. Unii au spus că era părăsită de cincizeci de ani, alţii au susţinut că trecuseră mai bine de şaptezeci de ani de atunci. S-a vorbit chiar de un secol. Era exagerat. În orice caz, au căzut de acord că fusese ridicată pe vremea Vechiului Regim. Un proprietar, un nobil, poate. Totul era pierdut în noaptea timpurilor. Cel mai bătrân dintre ei îşi amintea că el însuşi, copil încă, nu, el nu-şi amintea de nimic în ceea ce-l privea, dar dădea asigurări că părinţii lui i-ar fi spus, era vorba de părinţi sau de vecini, da, trebuie să fi fost vecinii, dar care? n-ar fi putut spune… Nu-l mai ascultă. Bătrânii, se ştie bine, n-au niciun fel de memorie. Aşa încât de la o generaţie – la alta dacă nu bagi de seamă

la ele, istoriile cele mai importante se pierd. Nu mai rămâne decât să strigi cum o făcuse într-o zi învăţătorul cu ochii umezi în spatele lentilelor rotunde: „Ne rămâne Istoria!” Inutilă consolare! Ceea ce-i interesează acum este să afle dacă în fiecare dimineaţă obloanele se vor deschide cu zgomot lovindu-se de pereţi; dacă vor vedea de departe hornurile fumegând; pe scurt, dacă ea va reîncepe să fie o prezenţă liniştitoare, după ce apăsase atât de mult timp ca o povară malefică asupra satului. (Când vorbeau de Loubiere, un modest cătun de douăsprezece suflete, locuitorii îl numeau întotdeauna satul).

Notarul fusese foarte volubil tot drumul: „Să vă spun eu… Sunt sigur… Nu vă mai îndoiţi…” Tot atâtea confirmări despre aşteptarea sătenilor, despre nerăbdarea şi bucuria lor, întărite de Alphonsine Guitton, cea care deţinea singură tot comerţul din Loubiere, băcănia, tutungeria, brutăria şi alte mii de mărunţişuri. O guralivă fără leac! Nu mai scăpai de ea: Mică, toată rotundă, o voce în falset… Când se deplasează ai impresia că se rostogoleşte de pe un şold pe altul: obezitatea! şi când vorbeşte crezi că vocea îi vine de la o alta, atât de puţin corespunde fizicul ei. La care se mai adaugă perii din barbă, un neg mare pe nara stângă, o faţă bătucită şi un tupeu de sexagenară. Cum se zice, ţi-o trânteşte verde în faţă. O fire tare, ce mai! Care nu şi-a găsit alte căi de manifestare. Vă imaginaţi… Dar ce vă tot spun eu aicea? Necazurile mele nu vă privesc şi nici n-au cum să vă intereseze. Ah, da, cum vă ziceam… Şi iat-o luând totul, de la capăt, povestind cum în seara aceea i-au auzit venind şi cum le-a apărut atelajul sub lună, uşor aureolat de alb; cum, înarmaţi cu felinare au urcat spre clădire şi cum au văzut faţada animându-se, faţada moartă de atâta timp, cum datorită reflexelor Toşietice ale unei lămpi care trecea legănându-se de la o fereastră la alta puteau să localizeze

vizitatorii în interiorul casei, cum ajunşi pe terasă au auzit o ceartă, un zgomot de voci, de vorbe… „Să distrugeţi…

— Vă interzic…

— Ba da, trebuie…

— Ar fi o crimă…” şi cum, convinşi că vânzarea nu va mai avea loc, fuseseră pe punctul de a se întoarce din drum, când obloanele se deschiseseră cu zgomot la etajul al doilea şi apăruse el… Alphonsine îşi duce mâna la inimă, roşeşte: Nu vă daţi seama, n-aveţi cum să vă daţi seama… O impresie! Un moment! Noi eram jos. Adunaţi unul lângă altul. Ca pentru ceremonie. Şi dumneavoastră, dumneavoastră aţi apărut la fereastră. Ca-ntr-un balcon. Ne-aţi salutat cu mâna, aşa, ea reface gestul, un gest depărtat, puţin obosit, nici măcar arogant – şi noi, bucuroşi, uimiţi, neliniştiţi, toate la un loc, ne-am retras în linişte… Şi când domnul notar a revenit în sat, în timpul lungii dumneavoastră călătorii, şi ne-a spus cine sunteţi, atunci, sigur, am înţeles scena din prima seară.

În schimb, ceea ce n-au înţeles nici ea, nici ceilalţi, a fost altercaţia, de ce şi cum, în aşa fel încât, fără să întrebe nimic, nu şi-ar fi permis, îţi îngăduie să constaţi că moare ele curiozitate. El n-a dat nicio explicaţie. Nici măcar acum. N-a crezut de cuviinţă că ar fi necesar? Din mândrie? Din orgoliu? Din oboseală? continuă să se legene pe picioarele din spate ale scaunului. Dimineaţa s-a înstăpânit pe deplin. Dar nu va dura. El ştie. Aşa e întotdeauna. Cu cât o dimineaţă începe mai bine cu atât riscă să se termine mai rău. Pentru că promite prea mult, pentru că se aşteaptă prea mult de la ea. Orele înaintează, vibrează, se arcuiesc, totul pare demn de cucerit şi de iubit; şi apoi, brusc, puţin înaintea amiezii în maşinăria ceasornicului se strică ceva. De parcă tensiunea ar fi fost prea mare. Până în amurg lumea lunecă spre plictiseală, amurg care trezeşte noi temeri şi aţâţă noi curiozităţi.

Curba unei zile! O curbă care urcă; foarte repede şi care nu face apoi decât să cadă mereu. Asemănătoare în toate privinţele cu cea pe care o urma curiozitatea Alphonsinei Guitton… Ar fi dat ea mult să ştie ce-l împinsese în noaptea aceea să-l înfrunte François Barrault. Dacă ar fi ştiut… Ar fi înţeles oare? Sau ar fi râs… Napoleon, ce-i mai spunea ei numele ăsta? Din cauza unei imagini de Epinal, prinsă în ace cu gămălie într-un dulap al casei şi care reprezenta „Apoteoza împăratului”.

O. litografie ieşită din teascurile lui Pellerin, tipograful librar din Epinal şi care, după părerea notarului, fin cunoscător al acestei arte populare, trebuia să dateze cam de pe la 1840. Pe un fond de nori auriţi şi raze de soare, Napoleon era reprezentat în faţa Templului Gloriei, înconjurat şi parcă escortat de şefii lui militari, cei mai mari din citi cunoscuse lumea. În timp ce Barrault, purvând lampa pe una din rafturile dulapului ca să lumineze mai bine imaginea ale cărei nuanţe de verde măsliniu, de roşuri stinse şi de albastru regal, atât, de caracteristice, nu mai contenea să le admire, striga entuziast: „Aţi văzut? Aţi văzut? Aţi văzut?”, el nu putea să se smulgă din lectura legendei care însoţea imaginea:

„Apoteoza prezintă în detaliu pe marii bărbaţi şi eroi ai erei vechi şi ai celei noi: Sesostris, Alexandru, Cezar, Genghis-han, Bayard, Taurenne, Frederic II; pe bravii generali Kléber, Desaix, Hoche, Lasalle, Ney şi o mulţime de alţi şefi şi soldaţi care au împărţit cu el primejdiile şi triumfurile: toţi îl salută cu laurii lor pe marele Napoleon în care-l recunosc cu mare plăcere pe geniul care i-a depăşit. Lângă ei se află barzii care cântă imnuri de laudă. Mai departe se vede Columna lui Traian, piramidele Egiptului, Coloana din Place Vendôme, cele mai importante monu mente ale lumii; Vulturul roman şi cel francez, Templul Gloriei unde faptele sale de vitejie sunt gravate în

caractere indestructibile…”

Îi mai tremură mâinile şi acum numai gândindu-se. Câte prostii funeste pe o hârtie colorată! El voia să distrugă litografia şi Barrault se opunea. Notarul avea oroare de iconoclaşti; iar el de adevărurile ucigaşe. Cu mult timp în urmă, în perioada lui de convalescenţă, avusese ocazia să asculte fanfarele cântând diverse marşuri imperiale şi fusese uimit de contradicţia pe care o conţineau: cu cât unele erau mai lente şi mai funebre cu atât altele se străduiau să fie mai vesele şi mai învăluitoare. împotriva imnului *Marche a Marengo*, capabil să evoce toţi morţii tuturor bătăliilor, muzică nocturnă prin excelenţă, n-ar fi avut nimic de zis, dacă n-ar fi auzit în contrapunct acele marşuri derizorii, de bâlci, populiste, care trădau neseriozitatea chiar a unui regim imperial şi în cele din urmă, a tuturor regimurilor. Bucuria, fericirea scapă oamenilor politici, Istoriei… Numai moartea contează, în cântarul ei se cântăresc toate marile întreprinderi… în afara morţii, regimurile nu mai au nimic de ilustrat.

Barrault îl, asculta, surprins, neîncrezător.

— Totuşi, totuşi, replică el, s-ar putea ataşa fiecărei mari victorii militare o gândire filosofică.

— O gândire? Poate… Iată de ce în spatele cuceririlor filosofiei dai întotdeauna de aceşti superiori militari.

Unul în faţa celuilalt, de înălţime sensibil egală, luminaţi numai de lampa care sfârâia, aveau probabil un aer foarte mândru, uriaşe umbre care se agitau pe zid.

— Încercaţi să uitaţi.

— Să uit? Nimic nu trebuie uitat. Şi de ce, la urma urmei? Nimic nu s-a schimbat.

— Ba da, ba da! Din această dimineaţă războiul s-a terminat. Totul va fi ca la început, ca mai înainte, veţi vedea.

Hotărât, acest Barrault nu voia să priceapă nimic. Nu războiul era o paranteză, cum se încăpăţâna el să creadă, ci pacea. Era numai o amânare. Ce întrebuinţare îi vor da ceilalţi? Nu ştie. În ceea ce-l priveşte el ştie şi peisajul care i se oferă ochilor, război şi pace, îi întăreşte hotărârea da a prelungi războiul prin alte mijloace.

Nu putea visa un loc mai plin de contraste, atât de sălbatic şi atât de uman în acelaşi timp. Când Charles îi vorbea despre Loubiere îi treceau prin ochi luciri de mânie urmate de surâsuri neaşteptate. Petrecuse o copilărie în picioarele goale, cu gust de mentă. Acum el era ars de sorii reci ai nopţii. Dar la zece, doisprezece ani? Se căuta oare pe el însuşi alergând printre tufişuri, printre stejarii verzi şi printre pini? „în animalul care-ţi răsare brusc în faţă şi care o ia apoi la goană vei vedea o parte a secretului tău…” Lui Charles nu-i plăcuse vânătoarea: dar hăituise necontenit animalele şirete. Aşa ca în timp ce mitralierele le tocau veghea şi adăpostul se zguduia sub loviturile unei morţi ignobile, vocea lui se ridica dulce şi parcă îndârjită, se întărea beată parcă de ceea ce urma să spună… „Odată, cu mult timp în urmă, satul în care m-am născut a fost asaltat de lupi. Asta se întâmpla mai ales când o gheaţă albastră cu reflexe negre – acoperea iarna. Atunci totul tăcea, apa şi oamenii. Şi tăcerea era străbătută mai întâi de un bubuit depărtat, un fel de cutremur surd şi instinctiv al pământului. Chiar şi cei mai nepăsători dintre săteni îşi acordau respiraţia cu această cursă încă depărtată. Apoi pe măsură ce bătaia inimilor se accelera, zgomotul haitei creştea, creştea, invada valea, se repercuta de la o faleză la alta până când umpleau cerul de răsuflări precipitate, de mârâituri, de urlete. Cu un gest obosit şi parcă dezabuzat, oamenii apucau armele. Începea bătălia. Care se termina întotdeauna printr-un măcel în adâncul desişurilor. Aşezată pe labele din spate fiara mai făcea încă faţă; dar deja se

înmuia, dispusă să se culce, consimţind mai mult decât renunţând. Mai mârâia din obişnuinţă. În acel moment se schimbau priviri. Îmi închipui că murind lupii recunoşteau în vânătorii lor fiare de aceeaşi rasă şi că aceştia îşi descărcau probabil puştile dintr-o simplă formalitate fără să părăsească din ochi, ochii roşii ai victimelor. Moartea permite asemenea schimburi…”

„Altă dată”, zisese Charles reînviind timpurile bătăliilor necesare, restituind satului adevărul lui, satului atât de bine împărţit între umanism şi sălbăticie. Dar el, Prinţul, nu ştia pe atunci că avea să se stabilească la Loubiere şi că, suflet zdrobit, va începe să se redreseze, să-şi vină în fire, cu spatele rezemat de casa cea mare, cu capul în nori, cu picioarele proptite în sat, aşezat chiar la întretăierea între sălbatic şi uman, în acel punct precis unde se naşte misterul.

Tot ceea ce e sălbatic se află în spatele lui. Adunate în ele însele, forţe răbdătoare par să fie conţinute în masa clădirii care formează cu adevărat o frontieră, ceea ce s-a dorit probabil. Situată pe o ridicătură de pământ ea domină satul în timp ce, defileul adunându-se în dreptul ei, închide valea. Dincolo, în amonte, începe împărăţia muşchilor. Apele şi frunzişul sunt aici negre şi când soarele le poate străbate stâncile capătă reflexe albăstrii. De partea aceasta casa cea mare nu e decât un perete orb cu aspect granitic, acoperit de verdeaţă, de muşchi, mustind fără încetare. Acolo domneşte o tăcere lichidă. Acolo curge o lumină lichidă. Trunchiuri putrezesc doborâte la pământ, ape profunde licăresc în frunzişurile gâlgâind de umiditate, un sol buretos înăbuşă paşii. Într-o mare revărsare de verde şi albastru, o cărare veche, cărei i se zice romană, se deschid, dale disperate, dale uzate, urcând mereu din culme în culme până la platoul Claps unde deasupra unui pâlc de arbori morţi, un popor de ciori se rotesc şi cârâie

întruna. E drumul pe care a venit el în prima seară, acum cinci luni, în tovărăşia lui Barrault şi pe unde, credea el, era să-şi frângă oasele. E drumul pe care ani în şir, odată cu venirea nopţii îşi va mâna şareta, îndemnându-şi catârul cu limba şi biciul… Şi în satul răsunând de zgomotul roţilor şi de nechezatul catârului, femeile îşi fac cruce, bărbaţii închid porţile în timp ce el, Prinţul, a şi ajuns pe platoul Claps în clarul nopţilor fără vise.

Prinţul morţilor, Prinţul muşchilor, Prinţul retragerii… Aşa-i vor spune sătenii între ei, când vor fi ajuns să regrete timpul în care casa era nelocuită. Un fel de fatalitate apasă parcă asupra acestei case. Şi poate că i se trage de la faptul că înfundându-se cu forţa în strâmtul tunel boltit care traversează fundaţiile, apele transmit zidurilor până sus un fel de trepidaţie surdă, un fel de respiraţie ciudată dacă nu e vorba cumva de un cutremur blestemat…

În efortul continuu pe care-l face piatra pentru a stăpâni, dirija şi domestici apele se afirmă o anumită voinţă. Născută din ce? Pentru ce împliniri? Şi nu e de mirare să vezi ţâşnind chiar la poalele zidului o apă limpede, luminoasă, curgând transparentă spre sat? Ciudate metamorfoze se petrec în adâncuri pentru ca apele negre trecând pe aici să ţâşnească dincolo, limpezi, risipindu-se în mii de sori.

Scutură din cap. În faţa lui se întind fâşii de pământ cultivat. Ordinea… Lumina, cea a apelor şi cea a cerurilor se degradează aici în ordine şi utilitate, cu straturi cultivate drept simbol. Câţiva oameni arşi de un soare fără nebunie se încăpăţânează să smulgă rare postate de pământ indiferenţei zeilor în timp ce în înaltul cerului se rotesc cu ţipete negre şi ascuţite ciorile. Scutură din cap. Când avea să părăsească satul, după ce marele scandal se va fi consumat, în urma lui alunii şi măslinii vor fi înlocuit

aceste modeste semnături. Se mai poate spune atunci, că, fascinat de lumea ce se ridică şi se înnoadă în spatele lui, foşnind, o lume supusă violenţei muşchilor şi obscurităţii apelor, ar fi vrut să redea acest pământ dezordinii şi elementarului?

Din locul unde se află, se vede cimitirul care se întinde în dreapta, între sat şi casă. Fusese acolo de dimineaţă. Patru ziduri, zece morminte, doi cipri. Construit pieziş, în pantă, în aşa fel încât în locul cel mai povârnit pământul ce risipeşte sub paşi lăsând să se vadă aşchii de oase. Nu-i venea să-şi creadă ochilor: moartea era acolo, firească, umană, familiară. E bine aşa. Între două cumpărături i-a povestit Alphonsinei Guitton. Ce a înţeles ea când i-a zis că cimitirul se situa la egală distanţă între uitarea muşchiului şi memoria supravieţuitorilor? La acest ultim cuvânt, femeia nici măcar nu tresărise. Pentru ea, a vieţui sau a supravieţui e totuna: un vechi obicei… Atât de vbchi într-adevăr, atât de înrădăcinat, că ea nu se mirase nici când a auzit că el trecuse prin cimitir înainte de a coborî în sat.

Cimitirele l-au atras întotdeauna iar acesta de aici mai mult decât oricare. După patru ani de comerţ continuu cu o moarte fără nume – s-a gândit că aici moartea putea fi fericită, fiind măcar identificabilă. Fiecare mormânt poartă un nume, un prenume, două date. Aceşti morţi nu sunt nişte necunoscuţi. Satul îşi află aici o prelungire naturală. Moartea familiară… Familiară şi uitucă. Altfel, cum se face că trecutul satului Loubiere a cărui lungă istorie este atestată de prezenţa capelei din secolul XI, se reduce la zece morminte? închise în piatra capelei, ce se întâmplase cu celelalte secole? Se prefăcuseră în aşchii de oase sub paşii trecătorului, precum morţii cei mai vechi? Privise cu un fel de lăcomie datele gravate pe morminte. Cele mai vechi urcau până la 1821. Nici măcar un secol. Patru

generaţii cel mult. Dincolo e un adevărat dincolo, adică neant, nimic… Totul se petrece aici ca şi cum timpul, brusc separat de memoria oamenilor, s-ar întoarce în propriul lui haos.

În faţa Alphonsinei Guitton vorbise despre un popor pricăjit descărnat, mut depărtându-se necontenit, într-o lumină egală, în care nu mai puteai recunoaşte pe nimeni. Preotului îi spusese că, împinse de secole, legate de anotimpuri. aceste fiinţe tăcute s-au urmat una pe alta în moarte, aşa cum se înlocuiseră, la fel de asemănătoare, una pe alta în viaţă. Adăugase că trebuie să-ţi închipui cum de-a lungul generaţiilor, se profesase simplu, o mereu aceeaşi dură obstinaţie. Şi, într-adevăr, născuţi în jurul anului 1.000, la fel de bătrâni precum capela lor, îndârjiţi, disperaţi, tenebroşi, vin neîncetat să bată marginile memoriei satului, unde, la vreme de seară, li se povesteşte derizoria şi nesfârşita lor epopee. De exemplu, se spune că nu se spălau, ci doar îşi frecau trupurile cu un prosop aspru, până când pielea le devenea lucioasă şi spongioăsă. Se mai spune că iarna îşi confecţionau un fel de ciubote din şosete de lână pe care le înfăşurâu cu baligă, Astfel se transmit istoriile de dinantea Istoriei, la vreme de seară, când bate vântul sau când ninge. Şi li se face frică. Aproape, foarte aproape e noaptea…

Şi pentru ca să-şi alunge frica avea la îndemână capela. După spusele preotului, fusese menţionată în hrisovul mănăstirii Saint-Victor. Ar fi fost deci una din cele mai vechi din regiune. De ce? Fusese acest loc atât de temut, încât trebuise sfinţit cât mai repede? într-un ţinut arid şi stâncos, acest imperiu al muşchilor şi al „apelor adânci păruse pe atunci apăsat de blesteme? Cine să mai ştie? Preotul a uitat. Nu are nici el decât o memorie de om. Se mulţumise deci să-i descrie capela cam prosteşte, zicând că e ca o corabie rectangulară, cu o absidă în formă

de fund de cuptor. Cum poţi vorbi astfel despre o capelă? Precizase chiar asemeni unui ghid: „Tinda în stil roman”. Iar el, când a auzit: „E ca o corabie…” o şi văzuse în mijlocul valurilor îndreptându-se cu toate pânzele sus, spre o insulă fabuloasă… Dar vasul se împotmolise. Nici nu era de mirare! Când visele iau forma pietrei, ele se îngreunează. Să-ţi pară rău? Viaţa, spirit şi carne la un loc. e şi ea grea, te apasă. De aici poate şi impresia pe care ţi-o lasă, că te afli într-o casă obişnuită şi nu în casa Domnului. I-a mărturisit toate acestea preotului care l-a privit lung, cu reproş, fără să zică nimic…

Au sosit. Le aştepta de dimineaţă. Se legănase fără încetare pe picioarele de dinapoi ale scaunului şi cum le izbea în cadenţă, ritmic de pământ, făcea să vibreze aerul din jurul lui. Era o lovitură surdă care se repercuta în el de jos în sus, i se urca pe şira spinării, înţepenindu-i ceafa şi ducându-l departe „legat, zdrobit, nu mai ştia, pierdut…

Atâtea tensiuni, atâtea aşteptări îl ţinuseră şi-l menţinuseră în alertă de când cumpărase casa. Şi iată că totul începea să se împlinească, chiar speranţele lui cele mai secrete. De atâţa ani părăsită, casa cea mare se însufleţea acum după dorinţa lui Charles. De mâine chiar, de la primele ore ale dimineţii, obloanele se vor deschide, izbindu-se de pereţi, trezind vechi ecouri, lumina va pătrunde pretutindeni alungind uitate fantome, zgomote familiare vor urca din bucătărie, acorduri de voci clare se vor auzi în lymina dimineţii, cavalcade de copii vor invada scările şi aerul pus în mişcare va tremura în soarele de primăvară şi de vară, de toamnă şi de iarnă, iar timpul urnit şi el la rândul lui îşi va relua cursa vagabondă, şi viaţa, da, viaţa va reîncepe şi ea…

Şi el le va trăi pe toate, de acolo, de pe colină, postat la jumătatea pantei, observator al propriei fericiri: depărtate, sunetele îl vor ajunge ca o vibraţie de cristal

lovit; va recunoaşte vocile, va identifica râsetele, va privi apoi ridicându-se fumul pe coş şi, coborând în el însuşi, va vibra de bucuria celorlalţi.

Casa cea mare! Trebuie să închizi ochii în faţa unei fericiri atât de simple şi să te străduieşti s-o crezi adevărată. Totul urcă în el ca începutul unui strigăt. Casa cea mare! Un acoperiş de ţiglă în dublă pantă, ziduri de piatră uscate, bine tencuite, o clădire imensă ridicată de-a latul defileului ca o sfidare; îi plac lucrurile insolente. Şi vor mai fi apoi cafelele fierbinţi de dimineaţă, festinurile, supeurile de seară şi toate capetele adunale în jurul lui ca o garanţie a armoniei, ca o dovadă a fidelităţii, ca o siguranţă a reuşitei.

În el, care devenise ecoul propriilor nerăbdări, bocănitul scaunului de podea răsuna şi se înteţea necontenit, cuprinzând toată valea, umplând-o de lovituri surde şi cadenţate care, transmise din piatră în piatră, porneau să întâmpine scârţâitul încă îndepărtat al şaretelor cu care, amestecându-se încetul cu încetul, alcătuia în cele din urmă o ciudată şi confuză rumoare care, pe măsură ce se preciza, provoca în sat mai întâi perplexitate, apoi stupoare. Al naibii să fie dacă se mai aştepta cineva să vadă femeile sosind!

De îndată ce le-a văzut, s-a ridicat şi mişcarea i-a fost atât de bruscă încât a răsturnat scaunul. N-a catadicsit să-l ridice. Ţeapăn, imens în lumina soarelui care apunea, a venit până la marginea terasei şi a rămas acolo, nemişcat, fără un gest, fără un strigăt, aşteptându-le pentru ultima oară în sine însuşi. Aşa cum stă, domină satul şi barează defileul cu umerii. Întorcând spatele casei, se află acum în avanposturile nopţii. Iar şaretele înaintează în praful aurit al unei zile în asfinţit. Aude osiile scârţâind, aude convoiul huruind, aude noaptea urcând… Extraordinară clipa! îşi aude sângele bătând la hotarele visului…

Au sosit. Se numesc Jeanne, Marguerite, Marthe şi Marie. Au mers zile întregi, singură fiecare pe drumul ei. Părăsind deosebite orizqnturi s-au smuls fiecare dintr-altă casă, din alt ţinut, din alt trecut. îmbrăcate în negru, aşezate în faţă ca bărbaţii, cu frâiele într-o mână, cu biciul în cealaltă, pătrundeau într-un peisaj uimitor. Aduceau cu ele tot ce putuseră căra: mobile derizorii, coteţe de pui sau de iepuri, baloturi legate aiurea, pachete prost şnuruite pe care îşi aşezaseră copiii. Ciudate echipaje pentru o ciudată echipare! Şarete încărcate ca nişte camioane! La fiecare învârtitură de roată se încovoaie şi gem, gata să se rupă. Biete femei! Toată averea lor e acolo, uşor de numărat şi numit. Sărăcia se măsoară după grămăzile de boarfe. Fuseseră la fel de lovite ca şi ţara, cu singura deosebire că războiul, lăsându-le văduve, nu avea pentru ele un sfârşit previzibil: tinere încă, împovărate de o droaie de copii…

Străbătuseră ţara pe diagonale diferite. Prima venea dintr-un ţinut în care cerurile oglindindu-se în mare îşi schimbă neîncetat culoarea de la verde la violet, mereu înfiorate de nori. A doua a părăsit o vale plină de apă, de ierburi nebune care urcau în zarea ochilor până la munţii înzăpeziţi. A treia lăsase în urma ei pădurile de brazi. A patra… El le va boteza punctele lui cardinale”. Zile nesfârşite a durăt călătoria lor.

Trebuia să-ţi imaginezi această lentă lunecare a convoaielor în explozia de flori a primăverii. Odată, cu mult timp în urmă, un rege al Spaniei, Filip al II-lea, terminând Escurialul, sursa tuturor crimelor, locul tuturor remuşcărilor, dăduse poruncă să fie aduse la el, în lungi cortegii funebre, rămăşiţele celor care pieriseră de mâna lui în numele unei raţiuni de stat. Zi de glorie. *Te Deum* se amestecau cu *Dies irae*, sub bolţile Escurialului, în timp ce sicriele soseau unul câte unul. Printre ruine, în sfârşit, Spania se vedea reunită prin moartea prinţilor şi a

prinţeselor! Oare pentru a păstra amintirea acestei zile, simţindu-şi sfârşitul aproape îi dictase Filip fiicei sale că individul luat în sine este periculos şi trebuie exterminat? adăugând că popoarele nu rezistă puterii regilor, doar un om izolat le poate ţine piept. Asta este, într-adevăr limita lor. Şi iată că, traversând de la un capăt la altul o ţară stupefiată, patru văduve nu şovăiseră, la simpla promisiune a unui bărbat, ruda lor, să se smulgă vrăjii rele a văduviei, nefericirii, farmecelor unei fatalităţi atrăgătoare.

La Loubiere se cam bănuia ceva. În acea dimineaţă el coborâse în sat să facă provizii: pâine, trei franzele mari, ouă, două duzini, jambon, o bucată întreagă, brânză, o duzină de banane foarte uscate, făină patru kilograme, fructe uscate, nuci, smochine, ulei, într-o damigeană, vin, un butoiaş, pe scurt provizii să ţii piept unui asediu sau să hrăneşti un regiment. Sătenii s-au oprit la a doua supoziţie, aşa că primele scârţâituri ale şaretelor n-au mirat pe nimeni. Şi-au zis: „A, da, soseşte regimentul!”… Şi văzuseră soldaţi, nimic de zis! Nu era o singură şaretă, era un convoi, un exod, fuga din Egipt, sfârşitul lumii… Şaretele aproape că nu se vedeau sub mormanele de necrezut: cuverturi, cratiţi, iepuri, găini, tot calabalâcul, într-un cuvânt, iar în vârf copiii plini de praf… Ţigani să fi fost n-ar fi făcut o impresie mai puternică.

Prima şaretă, treaca-meargă! îşi zic: „Ta te uită ce ne-a fost dat să mai vedem!” şi râd pentru că e deocamdată cea mai nimerită dintre atitudini. La a doua şaretă cad pe gânduri. Pentru că veneau una după alta. Abia se obişnuiau cu una că apărea alta. Se întrecea măsura. La a treia vorbesc despre o invazie, iar la a patra se declară scoşi din sat. Canon strigă: „Vin prusacii!” O vorbă în vânt, dar care prinde. Fără a mai pune la socoteală că în afară de Canon, care luptase împotriva lor,

nimeni nu văzuse prusaci – ceea ce dă frâu liber imaginaţei. Şi Dumnezeu ştie cât era ea de înfierbântată! Pentru că era cu adevărat fantastic să vezi şaretele sosind una după alta de parcă nu se mai terminau, un adevărat tren de şarete cu copii, mulţi copii, cu cratiţi, multe cratiţi, şi şaretele treceau, treceau, scârţâind, prăfuite, parcă ireale, mínate de femei părând a se multiplica, ivindu-se de peste tot, convoiul dracului, femeile ţipau, bicele pocneau în aer, copiii plângeau, tulburând mintea sătenilor care-şi pierduseră capul de tot, nu-şi mai recunoşteau satul, seara vorbiră îndelung între ei încât a doua zi de dimineaţă când se treziră se aşteptară să vadă Loubiére invadat de şarete, de mult ce le visaseră în timpul nopţii… Unii l-au auzit plecând…

Noaptea e clară şi rece, limpede chiar, minerală, cum îi place lui, verde de un verde transparent, fragilă, cu umbre albe… Trebuie să fi fost aproape de miezul nopţii, când a părăsit casa cea mare. Minat cu plescăituri din limbă, cu pocnete de bici, catârul merge la trap. Platoul se întinde sub lumina lunii cât vezi cu ochii. Pietrele drumului, zidurile, pereţii povârniţi şi mâncaţi de muşchi, copacii, totul e scăldat într-o pace depărtată, parcă insesizabilă. Lumea e acolo, de cucerit în întregime, închisă în tăcerea şi în tainele ei. Iar el, înfăşurat în manta, dând bice stelelor, nu e decât o siluetă neagră care nu reuşeşte să tuloure indiferenţa lucrurilor… Femeile dorm. Ele se numesc Marthe şi Marguerite, Jeanne şi Marie şi dorm. Fiecare văduvă a unui frate’s; în a unui văr de-al lui, le-a adunat ca să fie tatăl copiilor lor… Clopoţeii catârului adaugă nopţii o notă de vioiciune. În el urcă ceva care seamănă a bucurie. Ciudat om! ori de câte ori coincide cu una dintre imaginile privilegiate pe care le poartă în sine simte un fel de fericire în care trecutul se amestecă strâns cu prezentul. Astfel, de când se şti e, de când îşi poate

aduce aminte, a fost obsedat necontenit de Filip al II-lea/ Tatăl său îi povestise episodul de la Escurial la o vârstă când copiii se mai hrănesc cu poveşti cu zâne. îl impresionase. Ce vârstă să fi avut? Şase, şapte ani? O lumină slabă sporea umbrele camerei şi popula pereţii cu figuri fantastice. Afară era probabil iarnă. În sobă cărbunii încinşi. Printre arabescurile de fier ale patului cu gratii vedea cărbunii fremătând roşietici, acoperindu-se încetul cu încetul de o peliculă fină de cenuşă până când un curent de aer îl reaprindea, înteţind focul. În fundul patului se simţea invulnerabil. Alături de el se afla tatăl său. îl admira pe acest uriaş roşcovan violent, încercat de nenumărate furii, în care religia şi Dumnezeu deţineau un loc aparte. Parcă-l auzea şi acum vociferând cu o voce, încărcată de fulgere. „Şi monstrul – era vorba de Filip al II-lea pe care şi-l reprezenta hidos, păros, bun să întoarcă laptele doicilor la sân – şi monstrul se postase în faţa palatului în formă de catedrală… Tatăl său stăpânea arta racursiului. Ştia deci să ridice construcţii un pic nebuneşti, jumătate palate, jumătate biserici, unde, chiar în mijlocul liturghiei sau a vecerniei veneau să defileze cupluri vesele în sunetele unei muzici săltăreţe…” Monstrul îi aştepta pe ai lui şi. ca să se distreze, imagina, pornind din cele patru colţuri ale Spaniei, lungi procesiuni de călugări negri cu cagule, acoperiţi de cruci, purtaţi de imnuri, în timp ce în căruţele milei se bălăbăneau cadavrele trecute prin supliciu şi fără memorie. Ajuns astfel în culmea ororii interioare, a cărei amprentă o mai păstrează încă pietrele din bazilică, regele foarte creştin îşi poate justifica puterea printr-un gest reunificator.

El nu uitase. Fidel cu duioşie copilului care visa la regele nefericit şi însingurat, mână nerăbdător, bătând drumurile pe la toate răscrucile, străbătând pământul şi noaptea, asurzit de miile de rumori pe care de la o veghe

la alta, le-a auzit pe acest platou, pe care şi le-a însuşit ascultând vântul… E ceva dementţial să-l vezi hărţuindu-şi catârul, în picioare, cu mantaua umflată, cu biciul ridicat şi coborât ritmic în timp ce şareta scârţâie din toate osiile şi ameninţă să se desfacă la cea mai mică zdruncinătură… Acum platoul răsună de ţipetele căruţaşului, de galopul animalului, de scârţâiturile atelajului: e aici şi acolo şi e dincolo: cursa se înteţeşte, di! di! cursă nebună, di! di!, animalul nechează, stăpânul urlă, di! di! faţa oferită nopţii, vitezei, nebuniei, platoul răsună de mii de clopoţei; clopoţeii lui Triboulet, nebunul regelui celui mai înţelept, înţeleptul celui mai nebun rege şi roţile se învârtesc, fabuloasă rostogolire, fiecare învârtitură de roată aminteşte de alte vechi călătorii, reînvie antice căruţe până când platoul se clatină în noaptea în care se oglindeşte, scoţând din adâncuri pe toţi acei care l-au străbătut din timpurile cele mai vechi şi care, răspâr) dându-se până la hotarele ţinutului, acoperă în cele din urmă acest vechi pământ amuţit în care Prinţul caută fără odihnă memoria oamenilor.

Nebunie! o, dulce vecinătate… Râsete! un freamăt de apă… Cerul e dungat de lovituri de bici. O întreagă harababură. Singurătatea e străbătută de ţipete. Ar trebui… Pământul, el însuşi tulburat de necontenite galopuri. Râsete! Râsete! Ca un fluviu în viitură spărgând gheaţa care-l strânge, ducând-o cu el, în această noapte lumea crapă, ruine! ruine! şi iată că, ţâşnite din umbra năucă, se pun în mişcare încă o dată, o dată mai mult, lungile cohorte, ale Istoriei… Mut, tensionat, în picioare în şaretă, el înaintează cu precauţie…

Se pregăteşte de mult pentru acest moment. Charles şfrose să-i umple nopţile de război cu toate războaiele trec Qfe… „Ar trebui”… zicea el, şi cu mâna desena şirurile tăcute şi negre – le numea „procesiuni” – care traversaseră

platoul Claps de la est spre vest, de la nord la sud, îndepărtând tot ce ar fi putut îngrădi visul… „Ar trebui să-i regăsim rădăcinile în Istorie, ultima noastră speranţă…”

Şi el, din az dimineaţă, îşi repetă mereu un discurs pe care vrea pe care ar vrea, pe care ar fi vrut să-l pronunţe aici şi chiar acum: un discurs adresat eroilor morţi… Dar nu-i mai vin în minte decât frânturi „O, (război funest… Călătorie fatală… nu veţi mai părăsi câmpul victoriei, glorioase victime… Plângi, nefericită patrie, plânge-ţi tristele trofee…” De unde-i vin cuvintele? Ţipetele? Lacrimile? Simte de mai multe zile născându-se în adâncurile lui întunecate ceva. Ce? Până acum nu şi-a dat seama. O rumoare vagă. Nimic mai mult. O anumită emoţie care-l copleşeşte brusc, îl leagă, îl cuprinde cu atâta forţă că-l aruncă în şaretă la căderea nopţii şi-l mână în goană spre platou în căutarea aerului. Cu plămânii în flăcări, cu burta suptă, îşi mână şareta, pradă tuturor furiilor, supus tuturor disperărilor, purtătorul tuturor revoltelor. Ţipete, lacrimi, râsete, toate se pierd în uşoara complicitate a nopţii. Mila şi ironia… Nebun, trebuie să fii nebun ca să râzi şi să plângi în acelaşi timp. Şi toţi aceşti morţi care aşteaptă… îi auzi? Din loc în loc se aude un murmur care se înteţeşte. Forme vagi, abia ridicate sub lună, iată-i aici, cuceritorii tăi.

În sinea lui, în acea îngustă şi severă zonă unde se iscă marile emoţii, se naşte şi se sumeţeşte o foarte veche istorie, cea a tuturor obstinărilor şi viselor celor ce muriseră fără să înţeleagă, dacă se mai poate trăi sau visa din obstinaţie, şi această rumoare devine imensă, reluată din aproape în aproape de toţi eroii, nobili sau plebei spălaţi de toate ploile, bătuţi de toate vânturile, statui sau cadavre, piatră sau carne, umbre ale nopţii, ridicate în picioare, umbre doar, dar pline de mândrie, umbre numai, sentinele ale memoriei, postate la hotarele visului şi ale

vieţii, păzind acea graniţă ideală unde visul dă un sens vieţii, umbre fraterne, umbre faimoase care se tot măresc şi se întind peste zilele uitărilor, devenind până la urmă asemenea unor săbii pe care mâinile noastre obosite nu le mai pot ridica…

El n-a uitat… El n-a uitat nimic… Charles i-a hrănit memoria cu popoare, nume, evenimente, vârtejuri din care a văzut răsărind încetul cu încetul un pământ absolut nou, o antică naţiune, un tărâm de iubit şi de servit, Provincia. Liguri, celţi, greci şi romani, nimic nu se pierduse. Şi, cu toate că acest pământ uscat şi crăpat n-a păstrat niciodată urma propriului lui trecut, vântul ştergând repede totul, el a descoperit în transparenţa pământului urme adânci, asemeni şleaurilor ele căruţă sau cicatricilor, care l-au întors în noaptea timpurilor, a acelor timpuri care jalonează şi tutelează tumulii şi zidurile fortificate ce par să corespundă la lumina zilei acelor *bori* şi *oppida*, pietre armonizate cu cerul… Coborâţi din munţi, în urma turmelor, veniţi pe mare cu toate pânzele întinse, oamenii s-au întâlnit aici în meşteşugul de a curăţa via, de a planta măslinii, de a înconjura-oraşul cu ziduri. Ocivilizaţie s-a născut în lumina unei dimineţi

Dar părăsind deja malurile legendare la care acostase tânărvi Proteu, iată-l pe Pytheas, singur, însingurat, batjocorit de toţi pentru că visase la Thula, pe care îl socotea cel mai de miazănoapte ţinut dintre ţinuturile brittmide. unde străluceşte soarele cel rece. Ce căuta el pe acest ultim pământ? Să fi crezut oare navigatorul că acolo se afla limita provizorie a lumii, să fi crezut, entuziast, că această insulă fabuloasă, ideal plasată în punctul unde lumea se termină întorcându-se spre cealaltă lume, îi va deschide porţile cunoaşterii supreme? Cât despre compatrioţii lui, aceştia preferau, comerţul şi se gândeau la interesele lor imediate or. re-i obligau la

alianţe dintre cele mai primejdioase. Negustorii marsiliezi nu ezitaseră niciodată între un soare sau altul. Oricum ar fi acţionat cei pe care Cicero îi credea cei mai fideli aliaţi ai Romei, tot n-ar fi putut împiedica Legiunea a VII-a să csmpeze la Frejus, nici pe a VI-a la Arles său pe a II-a la Orange. De atunci dreptul se înscrie în piatră, arcurile de triumf termele, mausolcele, arenelp, + poate monumentele destinate să devină ruină se ridică la răspântiile gloriei…

Acolo, în punctul acela al orizontului unde se îndeseşte noaptea, se zăresc, îndepărtându-se, elefanţii lui Hannibal şi ai lui Hasdrubal. Timpurile eroice încetează pentru o clipă să răsune de strigătele războinice. Şi totuşi, auzul mai e încă rănit de atâtea bocete! Nu sunt. suspine, nici gemete, ci adevărate urlete de fiare pe care le înteţeau murmurele încărcate de ameninţări şi vaiete. Fământul întreg se cutremură. Murmurele nedesluşite şi furioase se repercutează asupra munţilor din jur şi cerul curbându-se de milă, răsună de ecourile jalei. Ce bătălie se termina astfel? Ce victorie se celebra? Cum să răspunzi? Secolele se suprapun târând în cursa lor hoarde barbare, vizigoţi, burgunzi, lombarzi, franci, în timp ce platoul Claps freamătă de trosnetele unui imperiu care se prăbuşeşte…

El ştie… În ritmul unui pas de voie, el ştie că de-a lungul nopţii va străbate platoul în largi cercuri concentrice, învârtindu-se în acelaşi timp în jurul lui însuşi. Să afle dacă visul, de atâtea ori reînceput, se va realiza şi-i va permite, măcar cât ţine un ţipăt, să fie însăşi Noaptea… Să se învârtă, să se învârtă, să se lase dus în rostogolul roţilor până-şi va stăpâni haosul interior – până va face să tacă liniştea…

De îndată ce praful tropotelor şi al prăbuşirilor s-a aşezat, vede înconjurându-l din toate părţile un câmp imens, plin de suferinţă, de zbucium crunt. Cât se vede cu ochii mormintele răscolesc pământul. Războaiele religioase

urmează invaziilor. Chiar aici, în locul unde se află, au avut loc la 20 aprilie 1545 fastele unui sânge de două ori inocent: trei mii de persoane au fost masacrate şi şase sute de prizonieri trimişi la galere pentru suprema glorie a lui Dumnezeu. Charles îi povestea că un călător semnalase în 1555 existenţa unei colivii de fier în vârful palatului papilor din Avignon. Ereticii erau expuşi aici intemperiilor până când moartea se îndura de ei. Nimic nu îngrădeşte câmpul mormintelor. Pe măsură ce înaintează, cu un aer gânditor, dalele se ridică una câte una, luna aruncă olumină rece peste nenorociţii care se ivesc pe jumătate, voci îndepărtate povestesc cauzele morţii lor şi iată că în acest şir care se pierde în infinit cuvântul ciumă revine de fiecare dată în aşa fel încât de la o epidemie la alta această boală a băgat în pământ mai mulţi bărbaţi, femei şi copii, decât ar fi făcut orice război.

Funebră viziune care înteţeşte duhoarea acră a mormintelor deschise! El străbate platoul în lung şi în lat…

Ah, de-ar putea comunica cu acest popor de umbre pentru a le încredinţa şi propriii lui morţi! Nu există altă legitimitate posibilă. Dar în jurul lui se zăresc acum în noapte numai copacii alternând cu grămezi de ruine, ziduri prăbuşite, stânci răsturnate pe care lumina lunii le face translucide. E frig. Oare toate acestea să nu fi servit la nimic? Se strânse şi mai mult în mantaua lui. Să fi devenit atâta suferinţă inutilă. Râde. Înainte cu puţin de a se prăpădi Charles îi zisese că indiferenţa la suferinţă atrage după sine o înteţire a suferinţei. Râsul lui vine de foarte departe. Nu e un râs adevărat, e mai degrabă un sughiţ care-l strânge de măruntaie, îl împinge, îl forţează, umplându-se de toate mâniile lui, încărcându-se ele temeri, antrenându-i revolta care izbucneşte, se multiplică, locuindu-l… E zguduit, cutremurat. Spectacol teribil al acestui om întors asupra lui însuşi, curbat, învelit în

manta, zguduit de spasme, în timp ce catârul paşte şi o roşeaţă furişată la orizont anunţă sfârşitul nopţii…

Totul a dispărut, visele, fantasmele, aşteptarea. Morţii sunt doar morţi şi istoria, de teamă să nu amuţească, nu-şi aminteşte decât de marii oameni vii. Istoria refuză să audă secolele gemând. Nu zicea Charles cu un râs plin care îndepărta umbrele, că singura misiune a istoriei e să domine cu vocea ei ascuţită vaietele oamenilor? Iar el, dintr-o blândă prietenie, nu se preocupă decât de ceilalţi, de cei pe veci amuţiţi.

Dar mila nu ajunge pentru a revigora o naţiune; e necesară şi admiraţia. Să nu-şi vină în fire deci! Să-şi biciuiască iarăşi şi iarăşi catârul! Călătoria sa între cer şi pământ nu s-a terminat. Noaptea se duce Di! Di Curând vor izbucni zorile! Di! Di! îşi reia cursa nebună, hora reîncepe, cu mantaua şi părul în vânt, biciul sus, di! di! în timp ce copacii învârstează noaptea cu umbre bezmetice. Acum goneşte de la un copac la altul, lăsându-se în voia drumului. Din formele răsucite care se multiplică sub ochii lui, nu reţine decât suferinţa trunchiurilor şi a crengilor. „Cine ştie, se întreba Charles, ce urlete se află închise în cel mai neînsemnat dintre alunii noştri?” Noaptea păleşte. Di! Di! în această lumină ireală, vătuită parcă, platoul se populează de siluete imobile. Di! Di! Iată-i pe cei mai buni dintre cei buni: poeţi, savanţi, tribuni, toţi tâlhari de zei, jefuitori ai divinităţii, vorbind despre frumos şi bine, transmutând suferinţa într-un poem, teroarea într-o ecuaţie, nedreptatea în revoltă…

Di! Di! Scrâşneşte, ţipete, nechezături, noaptea se reînsufleţeşte! Şi el în picioare, ţeapăn, strigă toate numele faimoase pe care le preiau ecourile, toate numele, aşa cum Charles i le-a transmis, cu fervoare. „Nu trebuie să uiţi nimic…” îi zicea. Şi el nu uitase nimic. Ştia că supravieţuirea depinde de memorie. Moravuri, tradiţii,

obiceiuri, totul se diluează. S-au dus timpurile credinţei. Într-o zi va trebui să renaştem. Iată de ce el nu uitase nimic din ceea ce Charles admira, singura lui moştenire. Fiecărui copac îi aruncă un nume; la fiecare nume vede apărând un om şi fiecare om îl trimite spre un alt copac… Noapte activă! Trebuie să ne grăbim! Se apropie zorile.

Raimbaud, Raimbaud de Vacqueiras! E mai mult o chemare decât un ţipăt… Eu rămân la Raimbaud de Vacqueiras. După el poezia n-a mai fost aceeaşi. Au început trădările. Nu-i aşa, Folquet? Dar tu, Petrarca, ce spui? Poezia înscrisă pe fruntea omului… Numele vin unul după altul: Malherbe, desigur, Ballaud de la Bellaudière, La Cépède, Mistral. „Canto…” Voci din ce în ce mai apropiate şi mai fraterne se fac auzite. Sufletul le ascultă: „Canto…” Cine cântă? Nimic nu va fi pierdut cu totul atâta vreme cât se va păstra memoria marilor oameni vii. „Canto…” Cine descântă? Ascultă! Ce tip ciudat acest Folquet… la fel de grăbit în a condamna dragostea, odată ajuns episcop, pe cât de grăbit fusese în a o celebra, pe când, trubadur fiind, îşi scria poemele. Un suflet frivol, dornic de hârjoană, plesnind de râs, dar şi temător de focul iadului. Toţi au fost la fel: umani, prea umani, chiar şi în ţipetele lor cele mai crâncenë…

Ascultă! Veacurile pretind să fie iubite. Din vorbă în vorbă, ele nu povestesc decât acelaşi lucru… Orice reuşită ascunde o suferinţă, orice eşec o pasiune. Regele René gonind să-şi regăsească turma de îndată ce putea s-o facă; Mëyrargues cel căruia îi tăiaseră capul Spre a-l înfige într-un par la Poarta Réale pentru că se revoltase contra nedreptăţilor la care erau supuşi protestanţii, fraţii săi; Belsunce, prelatul Belsunce, omul Regenţei, cum se zvonise că era, răscumpărându-şi vina în timpul teribilei ciume prin liturghia celebrată în picioarele goale şi exorcizarea flagelului de pe înălţimea clopotniţei de la

Accoules… Ascultă! veacurile dau năvală! mai e nevoie să reamintim numele lui Théodore din Hyères, al lui Honorât din Lèrins, al lui Cassian din Marsilia, al lui Faust de Riez, toţi aceşti călugări ai unei biserici în agonie? De ce să-i mai amintim pe Hugues de Digne şi pe sora sa Douceline şi unul şi altul sanctificaţi, întâlnind în beatitudine pe sfinţii Bethaniei: Lazăr, Marta, Maria, Magdalena şi Sfânta Ana, mama Mariei… Ascultă! Nu mai există capelani, camerieri, ordine ale cerşetorilor, ale penitenţilor, ale închinătorilor Sfintei Treimi, pe acest pământ păgân… Nu mai sunt cavaleri, viteji, consuli, conţi, magistraţi şi baroni pe acest pământ republican… „Va trebui…” Pentru ultima oară, apelează la Charles ca la un ultim recurs, ca la un ultim ajutor: „Va trebui inventată viaţa!”

A strigat din toate puterile şi noaptea a fremătat îndelung. Aurora. Şareta, catârul, pământul, cerùl, totul renaşte. Culorile vieţii, viaţa culorilor: de la alb la roz trecând prin mii de nuanţe de galben…

Pământul creşte, cerul se ridică, lumea devine brusc de necuprins. El e singurul pe platoul familiar. Catârul se înfioară. Merg la pas ca doi prieteni. Casa cea mare trebuie să fie învăluită încă în întuneric. Ele se numesc Jeanne, Marguerite, Marthe şi Marie. Dorm probabil lângă copiii lor. Bărbaţii le-au murit în război, dar el se află aici, salutând ziua gândindu-se la ele, neliniştindu-se pentru copii lor. Pentru ei va încerca să inventeze viaţa, îşi mână acum atelajul spre frântura platoului de unde porneşte anticul drum roman care duce la Loubière… Cu puţin noroc va sosi înainte că ai lui să se trezească…

— Ce am auzii? C-aţi fi devenit un fel de sperietoare pentru vrăbii?

Sincer, familiar, numai privirea îi dezminte vocea! François Barrault se iveşte în pragul uşii. Afară, o lumină orbitoare. E vară. O risipă de sur se revărsă asupra văii:

rostogolindu-se în pante repezi în lungi râuri de foc, arzând totul pe unde trec, ajunge în fundul văii în mari unde clocotind se transformă într-un fluviu lucitor care curge la vale ducând cu el copacii, arbuştii, stâncile, incendiind pământurile de jos, dând foc lumii întregi… Pretutindeni în sat ca şi aici”, oamenii se ţin în spatele obloanelor închise. O muscă vârstează liniştea cu zborul ei albastru. Cerul, lucrurile, timpul atârnă greu… Corpuri, suflete, gândire, totul e tescuit… nemişcat, prinţul, în capul mesei, citeşte.

Îmbrăcat în alb. Pe măsură ce Barrault se obişnuieşte cu penumbra puţina lumină care e în salon şi pe care nu o reţine lustrul aramei sau verniul vreunei farfurii se adună în jurul Prinţului, îl conturează, îl detaşează şi, mărind umbra din preajmă, îl impune, strălucitor, luminos, uriaş. Încă o dată, o dată în plus, Barrault are fizic senzaţia că gazda creşte sub ochii lui. În această seară la *Commerce* le va spune prietenilor: „Când am ajuns nici nu s-a mişcat. Şi totuşi emana din el prezenţă, cum să vă spun? o forţă ele concentraţie care… care, brusc, mi s-a părut, da, prieteni, că se dilată. Ciudată impresie, credeţi-mă. Salonul, obişnuit, păstra aceleaşi proporţii, eu însumi… rămâneam cum eram, numai el, aici e inefabilul, creştea fără să se schimbe în aparenţă. Ca să vă mărturisesc sincer, el creştea de fapt înăuntrul meu. Nu m-am putut stăpâni să nu i-o spun. S-a ridicat atunci, m-a scos afară, mi-a arătat cerul care transforma fundul văii într-un fluviu de foc şi a lăsat să-i scape: „Iată un fluviu imobil, care curge totuşi fără oprire!” Şi apoi a adăugat foarte repede, cu o voce joasă ca pentru sine: „Asta am învăţat eu în acest ţinut al luminii!” Şi ne-am întors în casă”.

Prietenii rfotarului vor ridica din umeri. La Vilmont, într-o cafenea asemenea vorbe par *exagerate*. Nerezonabile. Incomode. Prinţul ăsta posedă desigur arta

de a întoarce lumea pe dos.

— Aţi „aflat că sătenii se plâng?

— Şi de ce, Dumnezeule?

— De ce? Hai că asta-i bună! De toate, dragul meu, de toate. Mai întâi de cursele dumneavoastră nocturne pe platou! îi enervează. Puneţi-vă în locul lor: o şaretă, un catâr, cărarea pavată cu dale, astea fac zgomot, ce naiba! Ei dorm în paturile lor şi iată că un atelaj le traversează noaptea, somnul, visele cu un zgomot infernal. Găsiţi asta normal? Ei nu! Orele dumneavoastră de promenadă – Barrault are un fel foarte rafinat de a pronunţa cuvântul promenadă – nu sunt ale unui creştin cumsecade, şi asta ca să mă exprim aşa mai blând, de fapt, enervaţi de plimbările dumneavoastră nocturne au ajuns să creadă că însăşi prezenţa dumneavoastră le-a devenit insuportabilă.

— Să le fie de bine!

Cuvintele i-au pocnit ca un bici. Prinţul s-a ridicat. Cu mâinile la spate străbate încăperea:

— Surâsurile, deferenţa, curiozitatcă lor, totul mă Scârbeşte la ei. Începând de acum lucrurile sunt clare: suntem în război. Îmi place războiul. Ce? Nu ştiaţi? A! da, înţeleg: credeaţi tocmai contrariul din motivul că jumătate» dintre ai mei au pierit în război? Dar de ce credeţi că am adunat aici, în această casă, ceea ce mi-a mai rămas din familia mea? Dacă nu pentru ca să câştig propriul meu război, să izbândesc în cel adevărat… Ei şi-au îngropat morţii şi fără teamă de paradox şi-au zis aruncând ultima lopată de pământ peste ultimul sicriu: „Asta-i viaţa!” Eu refuz, mă înţelegi, eu refuz o asemenea fatalitate. Mă voi bate până la capăt, până la istovirea ultimelor forţe şi voi reuşi să-mi refac viaţa. Pentru că vreau să trăiesc, să trăiesc, să trăiesc! Cum! Ah, fireşte, vă gândiţi că e ciudat să trăieşti alergând pe platou în fiecare noapte şi… Ba da, ba da, vă rog! Şi că nu se poate trăi

decât vrând să trăieşti? Aveţi dreptate, toată dreptatea. Dar vă întreb: e înţelept, când ai cunoscut ce am cunoscut eu, să reintri simplu în curgerea zilelor? Mi s-a părut că trebuia să încep prin a face o haltă la marginea fluviului. Poate că într-o zi voi intra în vad, dar pentru, a merge împotriva curentului şi nu ca să mă las dus la vale. Vă miră? Şi totuşi dacă aţi vrea să luaţi în considerare că un fluviu poate părea înzestrat cu o mare viteză sau dimpotrivă că stă pe loc, după felul cum vă fixaţi de foarte aproape un punct distinct în curgerea lui sau vă îndepărtaţi de mai şi-l priviţi în ansamblu, veţi admite ca şi mine că toate lucrurile fiind „égale, trebuie violentate. Cum? Nu prea vedeţi unde vreau să ajung? Aici: nu mă interesează cum curgé fluviul şi nici măcar de curge, vreau să ştiu doar de ce curge. Şi asta nimeni nu mi-a spus niciodată. Ei – şi cu mâna arată dincolo de zidurile casei mari, spre satul şi locuitorii lui – ei se mulţumesc să spună cum trăiesc. Eu vreau să ştiu de ce? Asta-i toată diferenţa. Mărturisesc ca acest război are cauze nobile… Dar glumesc! De ce s-or fi plângând aceşti oameni?

— Dar mi se pare că v7 am spus!

Prinţul se aşează din nou. Cu coatele pe masă, cu trunchiul împins înainte, faţa lui e foarte aproape de cea a lui Barrault:

— Să fim serioşi! N-aţi înfruntat căldura acestui început de iunie numai pentru a-mi spune că scrâşnind pe piatră copitele catârului meu calcă pe nervii vecinilor? Atunci?

Atunci François Barrault a început să vorbească. Un fel de a zice! De fapt a început prin a închide ochii pe jumătate şi a lăsa uitat pe obraz o jumătate de surâs! nimic cu adevărat hotărât, nici în privire, nici pe buze. Ceea ce s-ar putea traduce prin expresia „jumătate smochină, jumătate strugure”. La el nu era vorba de o atitudine, ci de

o stare sufletească. Să zicem că reîncarnându-se în acest notar, Homer, pentru că tot trebuie să vorbim despre el, a devenit un pungaş. E adevărat că Homer mai trăgea şi el la fit: a povesti asediul Troiei nu cerea mari eforturi oratorice. Era destul să-ţi dregi bine vocea şi să-i dai drumul: „Cântă, zeiţă, mânia ce aprinse pe Ahil Peleianul…” Nimic mai simplu: Oamenii sunt captivaţi din capul locului şi nu le mai rămâne decât să asculte cu gura căscată. Cât despre întoarcerea lui Ulisse e şi mai uşor: „Muză, cântă eroul ce cu o mie de viteji atât rătăci…” Ar fi chiar de dorit să nu se mai adauge nimic. Prin ele însele aceste istorii te cufundă adânc în vis, când de fapt astăzi ar trebui să se producă contrariul: visul să conducă imaginaţia până la a deveni poveste… Iată de ce Barrault nu-şi poate juca cu demnitate personajul decât dacă se umflă în pene. De exemplu, se fereşte să povestească totul deodată. Dacă ar face-o plăcerea lui n-ar dura nici cât un suspin. Or, personajul e un voluptuos: îi place ca lucrurile să aibă densitate. Aşa că dintr-un cuvânt, dintr-un nimic face un munte. E în firea lui: nu din răutate ci pentru a da oamenilor relief. Asta e ceea ce lipseşte contemporanilor lui. după cum singur susţine. Le reproşează mai ales râsul sărac, uscat, ogârjit. Şi atunci el mai adaugă aici un pic de fiere, dincolo un pic de răutate pentru a da gust sosului, care mângâie cerul gurii stârnind pofta. Un mincinos? Un inventator? Ar însemna să-l acuzi de exagerare. Atitudinea lui e mult mai subtilă, şi ţine se pare de o calitate rară, veritabilă marcă a unui suflet distins: plictiseala. Nimic nu e mai vulgar, în fond, decât să spui adevărul.

Astfel, are un fel anume de a vorbi despre Antonin Fabre, primarul, descriindu-i numai cămaşa albastră fără guler, încheiată la baza gâtului printr-un nasture de celuloid şi înfăţişându-l numai printr-un detaliu, caracteristic pentru oamenii din sat, şi parcă-l. şi vezi pe

Antonin intrând în încăpere cu cascheta între degete, salutând de două ori înainte de a încăleca peste banca lungă cât masa pe care se şi aşază… Puţin vorbăreţ Antonin şi nepermis de slab, seamănă leit cu ţinutul lui. Şi iată-l şi pe abatele Pistre! Exact opusul celuilalt: gras, rozaliu şi parşiv. Când e vorba să înşele lumea n-are pereche. Şi de altfel cine ar rezista în faţa acestei grămezi de grăsime? Şi odată scăpată o mărturisire, aleluia, inutilă orice dorinţă de a se retrage – se răspândeşte, se răspândeşte, iute ca o nevăstuică… Scumpii mei fraţi… dar iată-l şi pe el sosind. Pare că suflă un pic greu din cauza urcuşului, încalecă şi el peste bancă. Priviţi-l deci! Nu poartă şosete… încetul cu încetul salonul se populează graţie gesturilor lui Barrault, izbucnirilor vocii sale şi iat-o pe Alphonsine Guitton care nu şi-a lepădat şorţul ei albastru cu floricelele albe şi iată-l şi pe André şi Germaine Mazoyer, părinţii lui Charles şi pe Canon, bietul Canon şi pe alţii… Trebuie să vă spun… Antonin Fabre, aici i se spune simplu Antonin, ca să nu i se permită într-un anumit fel să se ia în serios, cu toate că e primar. La Loubiere totul e şlefuit ca la rindea. Tot ce în plus e discordant şi înăbuşit încă clin faţă. Şi mai ales nu se spune totul niciodată, nu-i aşa domnule Antonin Fabre? Antonin clatină din cap cu înţeles, surâzând. Povestea pe care o va înşira Barrault el o ştie. N-are importanţă. Şi lui îi plac poveştile. Se pregăteşte deci să asculte cu ochii închişi, cu palmele răşchirate pe masă, cu cascheta aşezată în faţa lui. Era pe 2 august, 1914… Alphonsine Guitton e grav?. André şi Germaine se privesc cu coada ochiului: schimbă între ei o lungă şi obstinată tristeţe. Canon îşi rostogoleşte ochii lui albi. La *2* august 1914 el era un băiat solid, amabil, sigur pe el: acum e ars pe toate părţile, de iperită, de alcool, de oroarea de a fi trebuit să cureţe tranşeele cu baioneta. Cu excepţia lui Antonin Fabre, eroul povestirii, să-i ia ciracul

dacă se aşteptau să fie amintită o asemenea dată!

Veniseră cu multă încredere. Amuzaţi chiar de a-şi juca rolurile în invenţiile lui Barrault, un rolişor acolo, cât de mic, cum se zice la teatru. Alphonsine? „Ea miroase a rânced şi a ranchiună!” Canon? Dacă bea o cinzeacă vorbeşte numai de tunuri şi ce e mai distractiv e că el bea tocmai ca să uite”. Barrault râde. Pare destul de mulţumit de el. Îşi freacă mâinile. În el jAivintele păr a-străbate un drum lung, cu numeroase halte, plăcerea găselniţei, senzualitatea verbului, târcoaiele date surprizelor… Apoi întorcându-se spre Prinţ: „Canon! porecla nu este dată în zeflemea şi nici cu răutate: e mai degrabă ironică şi cum e cu două înţelesuri o poţi. folosi după voie. Vedeţi, la Loubiere, se pune la bătaie toată fineţea unei minţi pentru a găsi o poreclă frumoasă. După care totul merge ca pe roate! Esenţialul fusese spus! Aici se contează mult pe ideea de economie…”

Tac. În aparenţă nu prea le place să-şi dezvăluie secretele. Şi unde mai pui că venind încoace râseseră pe sub mustaţă de o asemenea pleaşcă… Era de ajuns să-i vezi intrând, ştergându-se pe picioare, dregându-şi vocile, să-i vezi aşezându-se, umăr lângă umării… Acum au format un bloc compact. Solidari, ceilalţi seamănă cu toţii între ei, din cauza vârstei bineînţeles, pentru că au cel puţin şaizeci de ani, dar şi din pricina maxilarelor încleştate, încordate, şnuruite parcă de riduri.

Ciudată naţie, într-adevăr… Smulşi din somnolenţa verii de fantezia notarului, reconstituiţi cu ajutorul detaliilor mărunte cum ar fi nasturele de celuloid, al lui Antonân, lipsa şosetelor la abate sau şorţul cu flori albe a Alphonsinei, nu sunt decât un popor de umbre. Nimic mâr” i, nici înălţător în ei; şi totuşi o infinită demnitate, făcută din tăcere şi îndârjire. Pentru că, minaţi de obiceiul de a lupta, ei se străduiesc ca satul lor Loubiere să nu devină o

ruină, o grămadă de pietre, fără măcar să ştie bine de ce-şi irosesc astfel ultimele forţe…

Într-o zi ca oricare alta, băieţii au plecat din sat. Toţi băieţii.». Era 2 august 1914… Evocând această dată fatidică, o imagine li se impune, o ultimă imagine intactă, limpede, alungată imediat ce le răsăriseră în minte, imaginea băieţilor părăsind satul Loubiere, dispărând după prima cotitură a drumului, şi depărtându-se, depărtându-se, în timp ce ei care nu pleacă la război, nu se clintesc din loc, îngheţaţi, ascultând cum se prelungeşte în ei ecoul derizoriu al ţipetelor şi al râsetelor nesigure ale băieţilor şi imaginându-şi-i ca fiind încă acolo, netrebuind niciodată să dispară după prima cotitură a drumului… Au stat aşa, până la căderea serii, aşteptând, sperând, prelungind, cât mai mult posibil secunda în care pentru prima oară în viaţa lor ceruseră imposibilul. Umezela nopţii s-a lăsat peste frigul din ei. Şi de atunci nu s-au mai încălzit. Cât a durat războiul gândul lor nu s-a mai dezlipit de acel loc din capul satului, rememorând paşii care se depărtau, strigătele care izbucneau, râsetele înăbuşite… Ultima Imagine a băieţilor, nemişcate, îngălbenindu-se doar încet, ca nişte vechi fotografii. Luni au trecut. Atât numai că la fiecare dangăt de clopot, la fiecare nou doliu, viaţa lor a încetinit puţin câte puţin până s-a oprit complet odată cu reîntoarcerea singurului supravieţuitor: Canon. După care, au îmbătrânit între ei, fără să-şi dea seama, inutil. Ce importanţă mai avea acum că părul lor albea, că mâinile lor tremurau, oricum băieţii lor nu mai erau! Lipsiţi de nemuritoarea tinereţe a copiilor lor ei nu mai sunt nici măcar bătrâni, ei nu mai sunt nimic. Şi totuşi cum să nu fii răscolit de aceste mâini aşezate pe masă, împreunate sau depărtate, cu articulaţiile umflate, cu venele moi, cu unghiile rupte? Demnitatea va semăna întotdeauna cu două mâini muncite, obosite. Şi ceea ce relata Barrault acum era o poveste

despre demnitate. Pe *2* august 1914, el urcase până la Loubière. Primul om care îl întâlnise fusese Anonin. Acesta stătea lângă un zid care se prăbuşise chiar în noaptea trecută doborât de o furtunii violentă Barrault îi vorbise despre război şi Antonin, cu ochii la pietrele năruite nu zisese decât atât: „Lumea s-a schimbat…”

Barrault tace, încercă să-şi ascundă emoţia şi, brusc, în liniştea care se lăsa, gândul se întoarse mult înapoi spre acele timpuri imemoriale în care lumea nu se schimba, miraculoasa siguranţă, vis vechi oarecum nebun care neagă mişcarea, vis al unei mişcări imobile, vis sau dorinţă, dorinţă sau vis, speranţă sau vis, în care totul putea renaşte, inimi, suferinţe, pentru că fiinţele nu se rupseseră de ele însele. Un vechi adevăr fusese nimicit în ziua aceea sub pietrele zidului prăbuşit… Era 2 augustt, 1914… Un adevăr vechi de când lumea şi tot atât de nou ca o dimineaţă spre care „se întorc încet feţele impasibile, a lui André şi a lui Germaine, a abatelui şi a lui Antonin, a Alphonsinei şi a lui Barrault, poate chiar faţa lui Canon, adevăr pe care-l privesc toţi cu ochii mijiţi într-o neîncetată rotire de sori stinşi…

Senine nostalgii… Cum ar putea să le numească? Cum ar putea să le descrie? Alţii şi-ar exalta propriul trecut ca să-şi plângă o fericire pierdută: „Îţi aminteşti? îţi aminteşti?… şi ar începe să pălăvrăgească. Ei tăceau. Pentru că ei trăiseră mereu doar în prezent. O casă în care te-ai născut şi vei muri, câteva peisaje neschimbate, gesturi copiate după ale tatălui, pe care el însuşi le moştenise de la propriul lui tată, pot alcătui toate acestea un trecut? Abia dacă-şi mai ştiu virata. Le vine mai uşor să spună: „Tata ar avea acum atâţia ani…” Aşa-şi socotesc ei anii cu anii morţilor. Prezentul lor e cel al morţilor lor. Aşa arată, simpla, evident, mersul timpului, pentru aceşti bărbaţi şi aceste femei cu o memorie lipsită da memorie.

Dar iată că propriii lor copii i-au precedat în moarte. Lumea s-a schimbat, a devenit de nerecunoscut, s-a prefăcut în contrariul ei. „Asta-i viaţa!” şi-au spus din obişnuinţă. Fusese ultima lor ironiei Acum sunt gravi. Tot ce se întâmplă în jurul, lor e lipsit de înţeles. Când au de cerut un sfat, în mintea lor fii i-au înlocuit pe părinţii lor; Canon nu valorează mai mult decât un mort; Un Prinţ cam nebun locuieşte în casa cea mare… Unde e adevărul? Şi unde minciuna? Le trec câteodată prin minte că pământul pe care-l muncesc nu are mai multă realitate, la urma urmei, decât cerul în care privirile lor se scufundă contemplându-l într-o nesfârşită tăcere…

— Asta nu-i împiedică să se plângă.

— Şi aici sunt tot aşa cum îi ştiu, admite Barrault. Muţi în privinţa lucrurilor esenţiale, nu le tace gura când vine vorba de fleacuri… Nu vă supăraţi!

Cu un gest, Prinţul. îl invită să se explice, apoi gestul lui se lărgeşte, se lărgeşte, cuprinde masa care luceşte blând în penumbră, camera în care se află, satul Loubiere, unde oamenii ascunşi după obloane aşteaptă să se domolească vipia cerului. Acolo aşteptarea e dedublată de curiozitatea de a şti ce se spune în casa cea mai e şi ţi-i poţi uşor imagina sosind unul după altul la poarta casei mari, împingând uşa şi aşezându-se în jurul mesei ca să repete, aşa cum îi invitase Barrault, ceea ce chiar ei îi povestiseră de dimineaţă.

Scena s-a petrecut sub platanii din piaţă. Primul care a vorbit a fost abatele:

— Ştiu că-şi face de cap protejatul dumneavoastră!

— Cum aşa, părinte?

— Ei bine, închipuiţi-vă că l-am invitat să ne viziteze biserica şi în loc de mulţumire mi-a zis la plecare că nu sunt demn să fiu preot.

Firește, adaugă Barrault, l-am crezut pe cuvânt.

Totuşi, relatarea lui mi se pare a păcătui printr-o reducţie excesivă. îi cer deci anume precizări. Atunci intervine Antonin. Şi el se plânge de dumneavoastră. Din cauza plimbărilor nocturne. Antonin vorbea de una. abatele de alta. îl ascult pe unul, îl ascult şi pe celălalt, nu înţeleg nimic, când Alphonsine, nedumerită de dialogul ce se încinsese sub platani, iese din magazin, se alătură celor doi şi strigă: „Of! nostim domn…" şi aflu că v-aţi fi lăudat cu plăcerea de a fi călcat pe oasele care mai ies la iveală prin cimitir. Abatele mai că nu şi-a scuipat în sân, Antonin Fabre mai măsurat în gesturi, rămâne cu gura căscată. „Omul ăsta e dracul gol!" strigă Alphonsine, imediat aprobată de abate, care se pricepe în materie şi de Antonin care uită cu această ocazie că e ateu. Dar poate că ateismul, după cum o arată şi numele, nu-l priveşte decât pe Dumnezeu, nu şi pe dracul. Cinci minute mai târziu tot satul s-a adunat în piaţă şi fiecare a ţinut să-şi recite propriul lui cuplet. Canon tună şi fulgeră că n-aţi vrut să beţi niciodată cu el un pahar. André şi Germaine Mazoyér susţin amândoi că aţi vrut să luaţi locul fiului în inima lor. Pe scurt, cu cât se înfierbântă mai mult, cu atât gura le merge mai repede. I-am calmat promiţându-le că voi veni să vă văd.

— Sunt invidioşi, asta e!

— Nu, e mai rău: se tem de dumneavoastră.

Barrault a coborât vocea. Îi e mai la îndemână să vorbească despre dimineaţa din piaţă, aerul vibrând de căldură şi, văzută printre platanii negrii, cafea cea mare albă, coloană de lumină, pe cât de luminoasă pe atât de misterioasă. Totul mergea bine. Mulţimea adunată, vocile lor ascuţite; limbile bine dezlegate; perdeaua de mărgele colorate care apără băcănia Alphonsinei împotriva, muştelor tocmai se ridicase pentru a lăsa un client să intre… apa clipocea vie în concă –, dar vocea abatelui se

auzi din nou:

— Ascultaţi-mă bine! Sunt omul Domnului. Şi v-o spun: omul acela m-a socotit nevrednic de menirea mea.

Tonul solemn, faţa brusc mohorâtă a abatelui îi fac pe toţi să tacă. Abatele îşi măsoară puterea. Antonin nu vrea să-i lase avantajul:

— De ce v-a acuzat?

— Din două motive: mai întâi pentru că m-am simţit jignit când l-am auzit cum susţine că, judecând după forma ei rotundă, biserica noastră a servit la începutul începutului – drept casă comunală, unde se adunau cu toţii cu ocazia nu ştiu căror sărbători şi unde chiar «dansau!

— Asta mai lipsea!

— Nici măcar n-am îndrăznit să vă spun asta până acum, domnişoară Alphonsine.

— Al doilea motiv? întreabă Barrault.

— Iată-l, domnule notar: api râs, mă înţelegeţi, am râs când, după ce s-a oprit îndelung în faţa tabloului reprezentându-l pe Christos sprijinit de cruce, ţinând-o strâns cu o mână, iar cu cealaltă binecuvântând lumea, a. zis că acest gest, departe de a fi o binecuvântare, echivala cu un blestem, sub pretextul că numai două degete erau întinse…

Şi abatele mi-mă scena tabloului, lipindu-se de platan cu braţul drept uşor ridicat, cu indexul şi degetul mijlociu răşchirate şi împinse înainte, degetul cel mic ascuns sub inelar şi amândouă acoperite de degetul cel mare. Ceea ce preotul reuşise să sugereze nu era o mână care binecuvânta, ci de-a dreptul o pereche de coarne. Înţepeniseră cu toţii.

Se dădură înapoi. O mişcare scurtă, abia simţită, instinctivă. Arsă de soare, îngrijită, vizibilă pe scoarţa cenuşie a platanului, mâna care încercase să imite un gest divin schiţase un gest de blestem şi brusc ea le reaminti de

cealaltă mână, pictată, şi despre care crezuseră dintotdeauna că îi binecuvânta pe cei care intrau în biserică: Şi în faţa acestor două degete desfăcute în formă de coarne sau de furcă, care înţepeneau încet, încet, le reveneau în memorie precedate de un lung fior nestăpânit, vechi şi obscure credinţe legate de ţapi puturoşi şi negri, întunecând lumina noii credinţe, atât de necruţătoare în judecată ca şi în pedepse... Ţapii, ţapii spaimei lor imemoriale năvăleau rostogolindu-se de pe coline în turme furioase, zguduind valea sub tropăiturile lor infernali, invadau satul, ridicau nori de praf... Se făcuse noapte în miezul zilei, timpul se oprise, vechi spaime îi întorceau cu mintea spre antice înţelepciuni.

— Deci e adevărat! strigă Germaine.

Se apucase cu mâinile de gât de parc-ar fi sugrumat-o cineva. Alphonsine privea fix la mâna abatelui. Mâna sperjură. Pe faţa ei se putea citi oroarea amestecată cu o profundă tristeţe. Într-un uriaş râs idiot Canon ţipa, dansa cu pasul lui greoi: „Huo, coarnele! Huo, coarnele!” Cu barba zbârjită, Fabre mârâia că-şi vor pierde cu toţii capul din pricina acestor» maimuţăreli. Abatele îşi privea mâna cu un aer neîncrezător. Mâna care-i tremura. Apoi, împotriva oricărei aşteptări, admise că Prinţul avea poate dreptate.

Era la ora prânzului. Roase de lumină culorile se descompuneau în negru şi alb şi lumea înfiorată sub vibraţiile căldurii reînvia într-o lentă rotire. Amiază de doliu! Una câte una orele dimineţii se duseseră lunecând. Ceva se (Sfărâma, ceva pe care se sprijinise speranţa unei zile. Nu era de glumă! Se făcuse linişte. Nimeni nu se mai mişcase. Roată în jurul abatelui, păreau că-l izolează, gata să-l hăituie. Nimic nu se schimbase şi totuşi dinspre acest grup de bărbaţi şi femei adia un f «? l de ameninţare. Nu zisese nimeni nimic, dar abatele trăgea de gulerul sutanei.

Asuda şi sufla greu. Cum stătea aşa lipit de trunchiul platanului părea un acuzat. Căutau cu privirea privirea celorlalţi, dar nu întâlneau ochii nimănui. Păreau că nu-l mai văd. Situaţia devenise de nesuportat, când perdeaua de mărgele se ridică. Fu ca un suflu răcoritor, cineva o striga pe Alphonsine. Trebuie să fie clientul de adineauri. Alphonsine se smulse parcă dintr-un vis profund. Uimită, ruşinată, privind în jurul ei ca şi cum s-ar fi întrebat ce căuta ea acolo, clătină din cap o dată, de două ori şi apoi le întoarse spatele. Plecarea ei rupse blestemul. Fără un cuvânt, cu buzele încleştate, scuturându-se ca de o vrajă rla, plecaseră apoi toţi pe rând.

— …Ce-o mai fi şi în capul lor l zicea Barrault. În orice caz, când l-au văzut pe abate plecând singur, cu umerii căzuţi, mi-a fost clar că partida era câştigată în favoarea dumneavoastră. Dar, spuneţi-mi – şi aici Barrault îşi desfăcu – braţele ca pentru a alunga nişte umbre inoportune – aşa, numai între noi, ce e adevărat în toată povestea asta?

— Totul şi nimic, ca de obicei. E vorba de o dispoziţie personală. Pur şi simplu constat că a fost de ajuns să transpun în realitate un gest familiar, dar împodobit cu artificiile artei, pentru ca imediat fiecare să-l simtă ca pe un adevăr: Loubiere e un loc blestemat, prezenţa acestui tablou stă mărturie, şi acum locuitorii au reuşit în sfârşit să înţeleagă. Abatele Pistre nu va mai putea vorbi enoriaşilor lui despre bunul Dumnezeu cu glas tremurat. Ce dracu'! Viaţa nu-i o partidă de agrement… Apoi, deodată şăgalnic: gata! de duminica viitoare la liturghie! Fără vorbă!

— Credincios? Cum? Sunteţi chiar un credincios?

Barrault dă înapoi, se miră.

— Ei „ce e, domnule, notar, v-am speriat?

Prinţul se ridică, se uită la ceas. E o oră de după

amiază târzie, s-ar putea ca vipia să se mai fi potolit. Afară lumina este încă orbitoare, cei doi oameni clipesc clar căldura a devenit suportabilă. În faţa lor, cu toate liniile frânte, se întinde satul cenuşiu, prăfos, amorţit. E ora în care lumea se reduce la ea însăşi. Ziua îşi încheie fără grandoare cursa atât de bine începută. Curând, se va prinde în capcanele nopţii şi atunci o nouă vrajă se va ivi. De ce oare numai începutul şi sfârşitul sunt frumoase şi chiar mai mult decât frumoase: copleşitoare? Şi de ce oare ziua ajunsă în orele ei de vârf, să nu se îndemne la nimic? Aşa o fi făcută şi viaţa? Copilăria, timpul miracolelor, bătrâneţea, timp argintat, şi între ele nimic, decât această cursă arogantă şi vană?

— Înţelegeţi acum de ce urc în fiecare noapte pe platou? Trebuie dat un sens nou tuturor lucrurilor, un sens!

— Dar asta e curată nebunie!

— Poate! Dar viaţa, domnule notar, viaţa?

— Viaţa! Viaţa!... Barrault dă din umeri: Viaţa, războiul, altceva nu mai ştiţi!

— E vina mea dacă războiul a distrus viaţa şi dacă-mi trebuie...

— Nu, sigur! Dar nici eu nu mă pot împiedica să vă spun că mi-e frică de dumneavoastră.

— Frică?

Cuvântul fusese rostit pentru a doua oară. Cei doi se înfruntă. Sunt pe marginea terasei. Obloanele de la primul etaj se izbesc cu zgomot de perete. Capete apar la ferestre. Sunt văduvele. Sunt copiii. Notarul salută, face un semn cu mâna.

— Uite, domnule notar! Siesta, s-a sfârşit. Mărturisiţi sincer că ai mei nu v-au deranjat. Acum se va dezlănţui furtuna. Vom juca piesa cu casa închisă. Toate dramele vă vor trece pe sub ochi, de la melodramă la tragedie:

Pardaillan, Lagardere, fără îndoială, dar şi Anne de Montmorency, Henri d'Effiat, Cidul, Hamlet… Greu nu va fi decât să alegem, nu-i aşa? Evident, le vom juca pe toat-e ca pe o farsă, după cum se şi cuvine. Iar în astă seară, când, obosiţi de galopul pe scări şi de atâtea derizorii istorii, familia va adormi, eu voi înhăma catârul…

— Şi?…

— Da, domnule notar.

— Nu e înţelept ceea ce faceţi. Vor crede că vă bateţi joc de ei.

— N-au decât să creadă ce vor!

— De ce atâta încăpăţânare?

— Fluviul, domnule notar, fluviul… Ce mult miear plăcea să mă scald în el.

— Nu e decât o formulă, nimic mai mult!

— Nu numai o formulă: o exigenţă, o necesitate. Eu am pierdut totul, începând cu propria mea ţară, şi vreau ca acest pământ al Provenţei care m-a primit să devină patria mea.

Barrault se îndepărtă. Fără să se mai întoarcă face un gest cu mâna. Ce vrea să spună”? Că-i e de ajuns? Că nu mai vrea să audă nimic? Prinţul ar vrea să-l urmeze, dar se stăpâneşte:

— Ascultaţi, domnule notar… eu sunt în căutarea…

Fremătând de mânie, Barrault se întoarce:

— A unei patrii, aţi spus? Franţa nu vă ajunge?

— Franţa nu mai există.

— Sunteţi nebun, bietul meu prieten. Nebun de legat.

— Tot ce se poate, dar asta nu mă interesează. Ceea ce mă interesează este să-mi făuresc o nouă patrie şi s-o înzestrez cu o istorie la care să-mi pot adăuga morţii, toţi morţii mei. Puteţi înţelege asta, domnule notar François Barrault? Spuneţi-mi, puteţi înţelege?

Se opresc. Trebuie să fie aproape de ora prânzului. O

linişte verticală! Nicio boare de vânt nu adie printre ramuri, nicio înfiorare nu însufleţeşte iarba uscată. Aşteptare, uitare? Lumea familiară se risipeşte în lumină. Ocruri deschise sau mai închise, pământ de Sienna verde cenuşiu „argint: culorile sunt roase una câte una ca sub puterea unui acid. Năucitoare evidenţă a negrului şi a albului! Negru, pinii, cârmâzul, tufişurile, alb, cerul, jstâncile, drumul. În austerul lui adevăr acest ţinut nu lasă loc nici unei iluzii. Singură, sudoarea care curge printre gene ajută pentru o ultimă oară luminii să se descompună în galbenul unor mari vibraţii, în roşul orbitor, în violetul unor prăbuşiri fără nume...

Iată capătul lumii. Lustruiţi de căldură, abrupţi, pereţi stâncoşi închid vederea. De-a lungul drumului, un râu, copleşit de o vegetaţie devoratoare, indică o trecere spre pământurile de sus. Asta-i tot. Aici se termină o lume, dincolo începe o alta. Aici o văgăună e sugrumată printr-un efort al pietrei şi al copacilor, înainte de a se lărgi brusc, de îndată ce treci strâmtul defileu, într-o dulce vale care conduce în urcuşuri succesive la un platou pustiu, luminos, clar, răsfăţându-se în întregime sub cupola cerului şi dominat de vârful muntelui Dromon... Acolo sus, la înălţime, două imensităţi se întâlnesc într-o deplină armonie.

De aici se deschide domeniul „Pietrei Scrise”. Aşezată la marginea drumului cam la patru metri deasupra, pământului, o inscripţie latină, gravată în frumoase litere capitale unciale datând din secolul V al erei noastre, ocupă suprafaţa lucie şi verticală a unei stânci (cu excepţia ultimelor rânduri pe care o fisură le desparte de celelalte) şi depun mărturie că un personaj important ai. Imperiului Roman s-a retras aici...

Se numea Claudius Postumus Dardanus. Inscripţia îl prezintă ca pe un om ilustru de rang patrician, înainte de

a-i enumera titlurile: fost consul al Provinciei Vienne, fost şef al judecătorilor –, fost chestor, fost prefect al ţinutului Galilor. Soţia sa Nevia Galla, mama familiei, l-a urmat în recluziunea lui. Şi de ce aceste caractere de litere atât de frumoase? Săvârşise oare Dardanus fapte exemplare? Piatra menţiona că la locul numit Théopolis, el ar fi ridicat ziduri, ar fi înălţat porţi şi ar fi construit drumuri. Asta-i tot? Inscripţia adăugă că el a vrut să facă toate aceste amenajări în beneficiu comunităţii, pe propriul lui teren, cu ajutorul lui Claudius Lapidus, cumnatul lui, ilustru conte, fost consul al ţinutului *Germaine Première*, fost şef al arhivelor, fost conte al domeniului privat.

Ce de cheltuieli! Ce mai, acest personaj a fost investit cu cele mai înalte funcţii imperiale – el simte nevoia de a le aminti se mândreşte cu prietenia Sfântului Augustin – nu e el cel care-şi numeştedomeniul Théopolis, Cetatea lui Dumnezeu? –; şi va cere timpurilor viitoare doar atât: să-şi aducă aminte că el a ridicat câteva ziduri şi a deschis un drum? Admirabilă ironie!

Şi iată că de paisprezece secole oameni aduşi din patru vânturi au trecut prin faţa acestei inscripţii: călători, cărăuşi, coropcari, vânzători ambulanţi, boccegii, desagari, vagabonzi, cerşetori, branconieri fără a mai pune la socoteală ţăranii şi pelerinii spre Dromon. Poate că primii dintre ei mai înţelegeau atâta latină sau au mai păstrat ceva din amintirea lui Dardanus… ca să poată transmite tovarăşilor lor de drum taina. Dar anotimpuri trec după anotimpuri. Ploaia, gheaţa, vântul, zăpada au spălat, răzuit, curăţat piatra, ştergând semnul şi sensul, încât această cunoaştere directă nu a fi putut dura prea mult… Patru, cinci, şase generaţii! mai puţin, mult mai puţin, fără îndoială!… După care, inscripţia pierzându-şi orice semnificaţie, o vagă teamă a început să fie legată de existenţa ei. În acele timpuri uitate despre Dardanus nu s-a

vorbit, desigur, decât cu voce scăzută, până când anumite suflate credincioase au hotărât să construiască pe o coastă a muntelui Dromon o criptă unde să fie înhumat cu toată cinstea. Ce voiau ei să cinstească în felul acesta? Pe fostul prefect al ţinutului Galilor? Pe constructorul oraşului Theopolis, de negăsit astăzi? Pe corespondentul Sfântului Augustin şi al Sfântului Ieronim? Sau, mai simplu, fervoarea populară s-a cristalizat în jurul acestei figuri fără identitate pe măsură ce o surdă teamă creştea, legată de inscripţia rupestră? Oricum ar fi fost în fiecare an avea loc un pelerinaj, în a doua duminică din iulie, când procesiuni întregi mergeau, spre a se ruga Maicii Domnului din Dromon căreia îi fusese închinată micuţa capelă care proteja cripta.

Catârul loveşte din copită. Cu o mână Prinţul indică Margueritei drumul, un drum pe care vor apuca în clipa următoare. Porniseră amândoi în puterea nopţii. Au străbătut ţinuturi invadate de lavandă, ciudat trandafirie sub lumina lunii… trandafirie, translucidă şi fără parfum în noaptea înfrigurată. Pentru ea a tradus cu voce tare inscripţia. De când i se vorbise despre acest Dardanus –, curiozitate la lui nu încetase să crească. O curiozitate imperioasă. Astfel a decretat într-o seară că vor merge în căutarea „Pietrei Scrise” adăugând chiar că vor încinge o petrecere cu bere şi cartofi prăjiţi. Scena se petrecea în faţa casei mari. Luminate de feRnarele porţilor de la intrare, cele patru femei apucară frâiele. Dar el se înfipsese brusc în faţa lor, cu mâinile în şolduri, atât de imens în noapte că femeile puteau vedea printre picioarele „lui răşchirate propria-i umbră proiectându-se violent şi acoperind satul. Acolo le vorbi el despre Dardanus de al cărui nume aflase pentru prima oară de la abatele Pistre şi despre care, întrebat mai apoi, notarul adăugase câteva precizări:

— Ştiţi că eu îl venerez ca pe un erou? Vreţi să vă spun? E primul erou al acestui pământ, ăsta-i adevărul! Şi pronunţând cuvântul lovi puternic cu călcâiul şi cu bastonul în pământ... Curios prieten, paradoxal bătrân!

Susţineai cu multă emfază că eşti francez, chiar un pic milităros, dar a fost de ajuns să se ivească un nume uitat precum cel al lui Dardanus, pentru ca imediat să-ţi inventezi o altă patrie... Unde ţi-e inima? Pentru care ceruri necunoscute bate? Căror himere se nevoieşte? Ştii tu că un „pământ", cum îi zici tu, care ţine răbojul „eroilor" săi, cuvântul îi aparţine, e mai mult decât un pământ?... Asta-i adevărul! ai repetat, înainte de a adăuga: „Cei care l-au precedat pe Dardanus în timp, mă gândesc mai ales la Pytheas, aparţin legendei..." (Popoarele? Atunci, onorabil prieten, va trebui să admiţi că locuitorii acestui „pământ" formează un „popor", un popor adevărat, suficient lui însuşi, cu „legendele" lui, cu visele şi himerele lui ca orice popor demn de un astfel de nume? Asta e pentru mine ceva nou. Ce să-mi mai spui? Şi eu, după cum vezi, visam... Oh! Vorbeai de Dardanus:) Cu el e altceva. El a ales acest loc al nostru să îmbătrânească şi să moară aici într-un moment în care Imperiul Romei se prăbuşea, iar el îşi pierdea patria. Acolo sus el a construit; a meditat, a murit, semănându-şi c. timpul, dându-i dimensiunea unui vis: Theopolis! Destinul lui e exemplar şi v-o mai spun încă o dată, Dardane, aşa îl numeau în secolul XVII, mi se prezintă ¿a primul erou provensal... (Dardane? Era un secol care-şi permitea să friyicizeze: era un secol, puternic, sigur de el, convingător până la evidenţă. Astăzi i se spune din nou Dardanus. Şi asta nu pentru că Roma le-ar fi devenit brusc mai apropiată, ci pentru că Franţa se îndepărtează scufundându-se lent în mediocritatea papucilor de casă, a beretelor şi a eşarfelor...

În Dardanus, Frâneois Barrault îl admiră pe omul de

acţiune, pe constructor, în timp ce abatele respectă pe corespondentul Sfântului Augustin şi al Sfântului Ieronim. Dar pe el? Ce trăsătură l-ar interesa? Personajul e multiplu, oricum l-ai lua. Dar ceea ce-l uimeşte pe el, pe Prinţ, în acest moment, este umilinţa care transpare din inscripţie. Notarul îl avertizase, în felul lui, exclamând cu voce tare: „Eu, Dardanus, am fost puternic. Dar puterea nu e nimic dacă nu ştii s-o foloseşti. Iată de ce, despuiat de funcţiile mele prin căderea Romei, nu m-am abandonat amărăciunii ca majoritatea semenilor mei, mi-am reunit familia, am ridicat ziduri în jurul domeniului meu şi am construit drumuri care să dovedească credinţa mea în viitor. Cine poate mult, poate şi puţin”.

Abatele ne propusese o versiune asemănătoare. După părerea lui speranţa nu i-a lipsit niciodată acestui creştin, şi dovada stă în faptul că a îndrăznit să facă totuşi ceva în acele timpuri de profundă dezolare. Drace! Iată că acest personaj, departe de a fi de natură, supraumană, dacă nu chiar divină, după imaginea eroilor legendari ai Greciei descinde din mărturie în mărturie, până la a se arăta un om curajos, dar în acelaşi timp şiret, bun creştin dar şi cam uşuratic într-un fel! N-ar fi lipsit mult ca abatele să facă din el un fel de sfânt bun de împodobit imaginile pioase, iar notarul un model de citat ca exemplu copiilor la şcoală! Morala s-ar fi găsit aici desigur la locul ei; dar adevărul?

Ajuns aici François Barrault tuna: „Roma era înfrântă, barbarii o călcau în picioare şi Dardanus se retrăgea…” Câtă mânie conţinută, câtă surdă pasiune în această izbucnire! „De unde-i venea dragostea pentru tot ce era roman? De ce, da’ de ce această înfiorare de emoţie în colţul buzelor numai la auzul numelui Romei? în lumina apusului, blândă, omul nostru nu era lipsit de măreţie. Şi apoi, schimbând cu viclenie vorba, adăuga: „Apusurile m-

au fascinat întotdeauna, „Greu de ştiut dacă făcea aluzie la seara care cobora peste Loubiere sau la declinul Romei. Faţa lui devenise din nou paşnică. Vârsta sau comerţul constant cu istoria permit asemenea reveniri.

După părerea lui, căderea Romei, întâmplată în 410, departe de a fi un accident, nu făcuse altceva decât să consacre pur şi simplu retragerile cu care Imperiul nu înceta să se pedepsească… „Desigur – aici el îşi rotunjea gura graseind un pic –, se invocă de obicei, din comoditate, loviturile înteţite ale barbarilor împotriva romanilor. De exemplu, se afirmă că ora destrămării ar fi răsunat în noaptea de 31 decembrie 406 când vandalii, alanii şi burgunzii, minaţi de acelaşi elan, au trecut Rinul. Această invazie ar fi fost facilitată de ameninţarea vizigoţilor veniţi din Orient, apăsând asupra Italiei şi obligând Roma să-şi retragă trupele de la frontierele germanice…” Râdea liniştit parcă pentru el însuşi, Clipind din ochi. Ce imagini traversau cerul lui interior? Vedea armatele romane înfrânte? Populaţia fugind? Nenorocirile războiului?

Cu dosul palmei îşi şterse râsul, uitând parcă ceea ce spusese. La naiba cu toate aceste invenţii ale istoricilor, demne cel mult de Şcoala de Război! Susţinea, dimpotrivă, că Roma îşi făurise singură propriii ei barbari; începând din interior, până când Imperiul a decăzut, devenind Imperiul de Jos. Cu pleoapele grele, cu privirea pierdută, recitind o veche istorie, evoca pe rând numele uzurpatorilor: Magnanţiu, Iulian Apostatul, Procopius, Maximus, Eugen… Uzurpările lor au zguduit autoritatea Imperiului mai mult decât catastrofele politice cum au fost invadarea Galiei, asasinarea lui Iulianus în Mesopotamia, părăsirea Panoniei în mâinile vizigoţilor de către Theodor sau instalarea ostrogoţilor la sud de Dunăre…

Părând, cufundat într-un vis nesfârşit, el extrăgea din această aventură o întreagă morală: „De acum încolo totul

se duce repede de râpă: împăratul Honorius se refugiază la Ravenna, Alaric cucereşte Roma. De acum nu le mai rămâne. barbarilor decât să treacă în Galia meridională, să năvălească asupra Spaniei, să invadeze Africa. Da, totul se duce de râpă foarte repede… Un secol, abia un secol desparte recucerirea Italiei şi a Galiei de către împăratul Constantin de la Uzurpatorul Magnanţiu, de moartea lui Atilla, regele hunilor. Un secol a fost de ajuns pentru a distruge Imperiul roman. Un secol! Vă daţi seama?”

Clătina din cap, brusc obosit. Juca de fapt o comedie? Era sincer? Ce zărea oare printre pleoapele lui mijite? în jilăveala serii evocase date, nume, titluri – un vârtej de zile, de evenimente, de oameni, tot ceea ce alcătuieşte o istorie… „Dar toate acestea, vedeţi dumneavoastră, nu sunt decât ceea ce se vede la suprafaţă, spuma! Adevărul e de căutat mai departe, mai înainte, în altă parte decât acolo unde poate fi imediat perceput. Ca întotdeauna!” O spusese cu mânie. Ce amărăciune ascundeau aceste vorbe? Ce rană nu reuşea omul acesta să vindece în el? îşi reveni, dându-şi capul pe spate: „Adevărul e că Roma lui Diocletian, Roma lui Constantin nu se mai aflau de fapt la Roma şi că moravurile, obiceiurile care stabilizaseră Republica şi o făcuseră respectată se deformaseră până la caricatură…”

Şi el, Prinţul, ascultându-l era departe de a. bănui că, numai câţiva ani mai târziu, avea să vadă aici, în Europa, ridicându-se Imperii de Jos care vor corespunde aproape punct cu punct descrierii pe care i-o făcea Barrault în acel moment. Monstruoşi şi incredibili îi vor părea atunci toţi aceşti suverani atotputernici, aureolaţi de un prestigiu religios, divinizaţi, care-şi transformaseră domnia în obiect de cult şi care, sprijinindu-se pe o birocraţie puternic militarizată şi ierarhizată nu mai guvernau peste oameni, ci peste naţiuni. Economie planificată, uzine etatizate,

sindicalisme obligatorii, dreptate fără milă, poliţie secretă, iată ce devenise Roma. îl înţelegea pe bătrânul său prieten!

Drept şi demn, acest François Barrault! O viaţă întreagă de meditaţie se concentrase aici, cu furtunile, vijeliile şi înseninările ei. În câteva minute el îşi vânduse mai mult decât visele. De-a lungul anilor privind mereu în depărtare, ochiul lui se mărise cuprinzând întregul prezent al oamenilor, reţinând esenţialul, iar viziunea lui se oprise în acele puncte de trecere unde civilizaţiile se transformau în contrariul lor Asemenea oameni sunt de neînlocuit, inimi vii, inimi palpitând de antice şi severe lecţii.

Şi acum mai coborî o treaptă în istoria decadenţei imperiului şi se porni împotriva gramaticienilor, a retorilor, a tuturor acelora care nu mai îndrăzneau să gândească. Era de acord că puteau dispera din pricina Romei, dar refuza să le ierte disperarea. „Nu cunoşteau arta scrisului, se întreba el, care este prin excelenţă arta gândirii şi arta de a da de gândit?” Lovea cu bastonul, iritat împotriva acelor oameni atât de neserioşi încât îşi limitau forţele la analizarea şi comentarea operelor celebre, sau atât de slabi că-şi întrebuinţau entuziasmul pentru a conferi discursului, printr-o formă desăvârşită şi accesorii adecvate o importanţă foarte mare, în detrimentul fondului… Era o epocă, zicea el, în care numai forma conta. „Se dispreţuia cuvântul simplu, cuvântul obişnuit. Căutau în toate împrejurările întorsături neaşteptate care să surprindă… Cât despre poezie…” Râdea, îl lua pe Prinţ de braţ, făcea doi paşi, repeta: „Cât despre poezie…” clătinând din cap, copleşit. Evident, poezia nu era deloc la înălţime, şi evoca ridicolul unui Sidonius Apollinarius care voia să preamărească villa lui Leontius aflată pe malurile Garonnului. „Credeţi că a mers direct la fapte? O, nu! începe prin a povesti cum Bacchus, supunând India, se

reîntoarce în Grecia. De ce nu? Pe drum se întâlneşte cu Apollon care-i povesteşte că se ducea la Theba. Bine. Celălalt însă îl sfătuieşte să vină mai degrabă cu el, pe malurile Garonnului unde se ducea şi el. Villa? Răbdare! Ajung eu şi acolo!… Apollon, cu ochiul lui profetic, o vede gata construită şi o descrie lui Bacchus lăsându-l cu gura căscată. Mărturisiţi că avea şi de ce!”

Se făcuse târziu. Sprijinindu-se de braţul Prinţului, François Barrault se îndrepta spre trăsură. Ziua fusese caldă. Refuză să rămână la cină; da, va reveni în curând…

— La cine te gândeşti?

— La Barrault.

— Bietul de el! Nu te-ai fi aşteptat…

Marguerite îşi întrerupse gândul. Stătea pe capra şaretei, cu bustul uşor aplecat înainte. În pofida tristeţii, faţa ei rămânea senină.

— Când mă gândesc că ar fi trebuit să fie cu noi acum!

Prinţul urcă în şaretă, prinde frâiele şi zice:

— Era un om ironic.

Din câţi morţi se compune un om viu? Şi-n câte întâlniri se constituie o prezenţă? Câte feţe traversezi până ajungi la propria-ţi faţă? Câte cuvinte primite de-a gata, furate, până să-ţi auzi propria ta voce! François Barrault se întâlneşte cu Charles în aceeaşi minunată credinţă… Murise pe neaşteptate, la întoarcerea de la Loubière şi vocea lui, vocea lui şireată, va continua să răsune pe terasă – „hei voi, din casa cea mare”! aşa cum striga când sosea, respirând uşor cu tot urcuşul, pentru că-şi lăsa întotdeauna trăsura în sat. – şi casa cea mare răsuna, vibra la vocea lui gravă, prefăcută, comică în aceeaşi măsură, plină de nuanţe, când pronunţa, de exemplu, afectat „Dardanus”, imitându-l pe abate… îi plăcea zeflemeaua. Totul putea să i se pară ridicul, începând cu el însuşi. „Să

te numeşti Barrault şi să fii notar”… zicea el lugubru, mai mult chiar: „Mă prezint: Barrault de Chaise, aristocrat cu jumătate de leafă, la dispoziţia dumneavoastră!” şi, înclinându-se, mătura pământul cu pălăria, cum îi văzuse făcând pe nişte mizerabili comedieni. Fanfaron, ostentativ fanfaron, el era imaginea însăşi a acestui ţinut: secret, discret şi de o rară distincţie. Un fals jovial! Charles îl avertizase: „Vei vedea, vei vedea… / şi convocase cu gestul şi cu vocea o întreagă galerie de personaje uimitoare, adevărate naturipreciza el, un pic şireţi, iubitori de viaţă, şmecheri, gata mereu să râdă, mai zgomotoşi decât s-ar fi cuvenit ceea ce lui i-a permis să înţeleagă rostul tăcerilor, al tuturor tăcerilor. „Acest popor palavragiu nu face altceva decât i; a tacă, afirma Charles. E tot atât de tragic pe cât de sever, ăsta-i adevărul”, şi François Barrault, în félul lui, illustra această imagine mai bină decât oricine. Şi lui. va tre’; bui să-i rămână credincios, fără promisiuni şi jurăminte, încercând simplu să-i fie pe măsură.

— Mână, birjar!

Expresia îi aparţinea; şi cum ari fi putut să-l respecţi mai mult decât imitându-l? Prinţul râde. E fericit. Puţin câte puţin, se împământenea în acest ţinut, făcându-l să-i aparţină şi lui.

Catârul merge la pas. Căldură „sijfocantă. Căldură violentă. Marguerite îşi leagănă capul sub umbrela de soare. Ce expediţie făcuseră de când plecaseră de la Loubière! Porniseră în puterea nopţii amândoi. E mai bine aşa. La început toată comunitatea trebuia să pornească la drum. Dar distanţa le-a speriat pe mame şi atunci el a hotărât că numai Marguerite îl va însoţi.

O priveşte. Umbrela filtrează o umbră dulce, reîntinerind-o parcă şi mai mult… Marguerite e o femeie voinică, sidefie, care se ignoră pe ea însăşi, plină de gesturi inocente, bucălată, şi care a adus cu sine pe

pământurile amuţite de la Loubière râsul ei uimitor de fată tânără, împreună cu secretele ei! Reinventându-se în fiecare clipă.

— Aţipisem, cred…

Se scutură, râde şi râsul ei răscoleşte un zbor de imagini. Marguerite şi nemărginirea râsului ei… Când, la prânz, se întoarce din sat, cu faţa ferită de soare sub pălăria de pai, obrajii ei au culoarea piersicii coapte. Când, la apus, se aşază în faţa casei mari cu capul aplecat asupra lucrului de mână profitând de înserare, buclele ei scurte, blonde îi joacă pe ceafă, abia un puf, un frison de lumină… Când, odată cu noaptea, intră în cercul de aur al lămpii aşezând pe „masă bucatele aburinde, i se văd palpitând venele verzi de la încheietura braţului, un lanţ de vene, de prospeţime… Marguerite, livadă, pădure, dimineaţă, toate astea la un loc, desenează prin mişcarea braţelor, în jurul ei un cerc magic care o apără şi în care se adăpostesc cei doi copii ai ei, Jacques şi Tomon. Atunci râsul ei se opreşte brusc şi se închide în nesfârşite tăceri. Alteori se apucă să vorbească pe un ton ascuţit, volubilă, înainte de a tăcea roşind. Ce zicea? Cine să ştie? Pe Marguerite nu o asculţi, pe Marguerite o priveşti… Uite-o cum se îndepărtează în pacea serii. Are un fel de a merge în vârful picioarelor de parcă ar dansa. Iat-o revenind în fugă. Aduce cicoare pentru Marthe, pentru Jeanne, pentru Marie, le oferă cicoare, râde şi zice că ar trebui să împletească coroane de cicoare, şi mii de coroane de cicoare fragile se ivesc dintre degetele ei în aurul tandru al serii cu care le încoronează pe femei, pe Prinţ, pe copii, pe săteni… Zice, râde şi crepusculul reînvie în farandole, în goană nebună, să dansăm dansul cicorii… Fantastica Marguerite…

Noaptea era dintre cele care te împiedică să dormi. La lumina felinarelor desenul echipajului apare diform, grotesc. Cu o pătură pe picioare, legănaţi de pasul

catârului, urmaseră un drum care, tăind în două triunghiul sacru, îi dusese de la Vilmont la Sisteron. „Drumul bisector…” înghesuit, căţărându-se, urcând mereu, drumul străbate printre tufişurile foşnind în umbră, de-a lungul câmpurilor luminescente şi, trecând printre loturile de măslini, stejari sau cimbru, ajunge până într-un loc de unde se poate zări, în lumina aurorei, primii contraforţi ai Alpilor trandafirii de zăpadă. Mergeau în tăcere. Noaptea eră atât de limpede că felinarele păreau inutile, reduse la mica lor luminiţă roşiatică. Calea lactee forma o lungă trenă de lumină şi parcă niciodată ploaia de stele nu fusese mai deasă. El reflectă chiar uimit că asta se întâmpla de obicei în august, mai spre jumătatea lui august. La început se amuzară exprimându-şi dorinţele. Dar numărul stelelor căzătoare crescuse devenind o adevărată aversă, gata să inunde lumea, încât se mulţumiră în cele din urmă să-şi întindă faţa spre ele şi să surâdă ca sub efectul unei vijelii după o zi de căldură la mare. În sfârşit totul se întâmpla ca într-o *operă* fabuloasă, însoţită de coruri de insecte stridente, acompaniată de zgomote de sălbăticie iar în final cu un profund acord între cer şi pământ, plin de gratitudine şi de frumuseţe, învăluindu-i pe amândoi într-o imaculată culoare albă… Fu exact momentul în care, învinsă de oboseală, Marguerite adormi, sprijinită de el. El nu uitase că ea fusese prima care primise cu entuziasm propunerea de-a întreprinde această expediţie. Acolo, zisese el, a trăit un om, se numea Dardanus, un om care, fără îndoială, obosit de crimele sale…

— Ca tine! strigase ea bătând din palme

El nu-i răspunsese. Evidenţele te surprind întotdeauna nepregătiţ. Ca să le admiţi îţi trebuie timp. Altfel, sunt prea izbitoare, le refuzi, iei peste picior sau râzi la nevoie. El râsese.

— Crime? întrebase Jeanne, neliniştită numai la auzul

acestui cuvânt.

Sprijinindu-se pe mărturia lui Sidonius Apollinarius/ abatele îl credea pe Dardanus un criminal. Nimic mai firesc! Acuzatorul era un episcop. Clericii se susţin unii pe alţii. Dar în afară de asta? Abatele era lipsit de imaginaţie. Nu ştia să inventeze adevărul. Un dar pe care bietul François Barrault şi-l cultivase atât de bine că istoria povestită de el semăna cu o mare mişcare de culori, de sunete – de mirosuri, în care se cuprindeau secole, mulţimi şi războaie. Astfel Roma se pregătea pentru ultima oară să-şi dea sieşi un spectacol. Poporul ieşea în stradă, patricienii în balcoane, ziua începea printr-o glorioasă dimineaţă. Părăsind Ravenna, icapitala lui creştină, împăratul Honorius intra în oraş/ capitala păgână, unde hotărâse să celebreze după vechiul obicei victoria împotriva lui Alaric-şi a armatei goţilorj-înfrântă la Polentia. Cocoţat pe un car triumfal. Poporului nu-i venea a crede că-şi vedea în sfârşit împăratul. Toga de purpură, supraîncărcată de broderii şi pietre preţioase, îi ascundea grăsimea nesănătoasă care începea să-l invadeze şi care avea să-l transforme numai la nouăsprezece ani într-un clapon. Pompa militară era urmată, fireşte, de legiuni leneşe, sigure pe ele, dar şi" de o cavalerie care defila într-o somptuoasă curgere de catafracte, scuturi, stindarde, coifuri împodobite cu pene, iar acest amestec de fier, aramă, mătase, piele şi pene înainta într-un vârtej de praf ridicat de copitele cailor, [oglindindu-se în soarele de vară] … Zi de bucurie, zi de speranţă! Dar ce ureche atentă n-ar fi distins, dincolo de urale şi de entuziasmul stârnit al poporului, marea linişte a sfârşiturilor de lume?

În urechi îi va suna mereu ceea ce bătrânul lui prieten adăugase: „În acea dimineaţă la Roma totul nu era decât iluzie, comedie, înşelăciune…" Nici el nu zisese altceva de când sosise la Vilmont în acea dimineaţă de 11

noiembrie! La Roma, la Vilmont, nu ştia, nu mai ştia, nu întâmpinase un popor fremătând de sentimente patriotice pentru o patrie defunctă? Anumite victorii nu sunt decât înfrângeri iremediabile. Aşa că în acea lună de iunie 403 se terminase de-a binelea cu civilizaţia romană, cu naţiunea romană. Creştinii îi făcuseră pe vechii zei să tacă şi trebuia să fi orb ca să nu vezi că adevăratul barbar-Hi Romei nu era deloc Alaric, cum o spuneau toţi, ci Honorius, împăratul creştinilor…" O naţiune, îi plăcea lui Barrault să zică este o întâlnire dintre un popor şi o idee", şi, era clar că, lipsită de zeii ei tradiţionali, Roma se reducea la un popor Din asta va rezulta o prăbuşire din care lumea n-avea să-şi mai revină decât foarte greu, abia după zece secole.

— Di! Di îşi îndemnă catârul cu vorba şi cu biciul. îl încercă sentimentul ciudat că merge pe acelaşi drum pe care venise la Vilmont pentru prima oară în aceea dimineaţă. Impresii funebre, frânturi de conversaţie îi reveneau în memorie. Charles e acolo, capul lui i se rostogoleşte între niiirii, sunt prezenţi tatăl şi mama lui, Jean, soţul Marguerite, şi Paul, soţul Jeannei, şi Leon, soţul Mariei, şi

Désiré, soţul Marthei, un cortegiu în urma lui, toţi cei pe care nu vrea să-i abandoneze morţii, înainte de a înţelege ei înşişi de ce muriseră. El le pomeneşte numele, e palid în ciuda căldurii „se sufocă… Ar vrea, ar trebui… Marguerite îl prinde de mână… E neliniştită. Ce căutau pe pământurile de sus ale lui Dardanus? Ce lecţie? Ce învăţătură? Iar el, gata să mărturisească, tace. Nu din pudoare, din nehotărâre poate, mai degrabă.

— A fost… zice el.

— Ce?

— O iluminare. Da, a fost o iluminare. Mă regăsesc în Dardanus, viaţa mea capătă un sens… Ca şi mine…

— Ca şi tine?

Marguerite surâde cu multă tandreţe. Ea fusese cea care rostise asta o dată; din privire, el îi face semn că-şi aduce aminte. Nu ajunsese niciodată până la…

Se putea vorbi de o confesiune?

— Am ucis amândoi, şi unul, şi altul. Din raţiuni politice sau militare, moartea pe care o provoci rămâne aceeaşi. Amândoi am văzut prăbuşindu-se sub toate aparenţele gloriei ceea ce am iubit cel mai mult, după familia noastră. Amândoi ne-am retras din lume pe pământuri învecinate, luminate de aceleaşi ceruri. Şi el a continuat să le pună, dar ce spun eu, să le pună întrebări Sfântului Augustin şi Sfântului Ieronim, întrebări care-şi păstrează şi astăzi întreaga actualitate. L-a rugat pe Sfântul Ieronim să-i dea lămuriri despre pământul promis, dacă nu cumva el se află chiar în această lume…

Prinţul surâde. Alte şarete trec depăşind-o pe a lui. Oamenii se strigă unul pe altul.

— Curând vor ajunge… Vis de fericire – visul lui Dardanus? Sete de certitudine? Cine ar putea şti cu adevărat? Totul se petrecea la patru ani după căderea Romei, zilele fericite rămăseseră departe în urma lui, pământul îi luneca de sub picioare şi avea probabil sentimentul că înaintează într-un deşert…

— Un deşert? se miră Marguerite. Un deşert? Dar priveşte în jurul nostru; apa asta curgătoare, vie, iarba grasă, zada, cum poţi să spui că e un deşert?

El scutura din cap un pic obosit. Se uită în stânga, se uită în dreapta, din convenienţă, dar ochii lui erau orbi, ochi arşi de alte adevăruri. Atelajul înainta pe un drum paşnic, bucolic mai mult decât. Ţi-ai fi dorit, dar drumul lui interior rămânea arid. Nu schiţează nici măcar un zâmbet.

— Hai să terminăm, să încheiem povestea asta, zice Marguerite. Războiul s-a sfârşit de acum trei ani, înţelegi?

Toată lumea îşi caută fericirea, se întoarce spre viitor, vrea să „trăiască, înţelegi? să trăiască! Numai tu stai să cumpăneşti, să rumegi. Şi de ce? Da, de ce? Nu vei putea schimba absolut nimic. Morţii sunt morţi, trecutul e trecut, nu există niciun pământ promis.

Tace brusc, temătoare de propriul ei curaj. El o priveşte cu o anumită lentoare. Cu de-amănuntul ca şi cum ar vedea-o pentru prima oară, iar Marguerite îi arată chipul ei de noapte, de noapte străbătută de fulgere, încremenită sub un trăsnet. Pe neaşteptate ea sare jos, luând-o spre un „tufiş de zădă. El o urmăreşte. Ea aleargă ca o nebună, scuturând din cap, azvârlindu-şi braţele în spate, stropind liniştea cu râsul, cu plânsul ei. Rustici, glumeţi, oamenii care trec pe drum îi încurajează glumind, pehlivani. îl doare piciorul. Marguerite se lasă în sfârşit la umbra unui copac. Ajungând lângă ea o găseşte cu capul ascuns între braţe, cu genunchii la gură.

— Marguerite…

El o chemă cu o voce blândă.

— Marguetile, ascultă-mă…

Nu, nu există pământ promis, ştie şi el la fel de bine. Dar nu asta îl interesează în cele din urmă. îl interesează numai că după paisprezece serole un om ca Dardanus îşi pune întrebările care-l dor şi pe el… îşi lasă mâna pe umărul Margueritei. Ar vrea ca ea să-l creadă când el se apără de vina „de a trăi în trecut. Nu poate accepta această acuzaţie. Mai simplu, el are nevoie de trecut, fie şi numaj pentru a-şi lumina propriul drum, altfel îi scapă orice certitudine, orice credinţă îl părăseşte, şi, fără a dispera, se simte totuşi lipsit de orice speranţă Zice: „Unde este Dumnezeu? Unde este Dumnezeu?” – şi vocea lui devine deodată atât de fragilă, firavă, că Marguerite îşi ridică fără să vrea capul. Pentru prima oară îl cercetează şi ea la rândul ei. Ce fel de om era oare? Se temea de el, îi

era frică de el, iată-l deodată vulnerabil, vulnerabil doar, în genunchi în faţa eji, cu o mână pe umărul ei!

— Ascultă-mă…

Cu ochii, cu buzele, cu tot corpul, devenise atentă, încordată, tăcută şi curioasă, poate fericită, în orice caz hotărâtă să fie, înclinându-şi cu tandreţe capul spre mâna lui cea atât de aproape… El vorbeşte, nu se mai opreşte, cu privirea pierdută, „privirea lui depărtată” cum îi plăcea ei să zică, iar el îi vorbeşte despre doliile, despre suferinţele lor, despre adânca nefericire… Să fi uitat? A uitat? Ea nu răspunde. El nici nu are nevoie de răspuns. El vorbeşte, îi aminteşte cum le rugase la sosire să nu-l întrebe nimic, să nu se mire de nimic, atâta doar, să-l lase în pace. Au tăcut: l-au acceptat aşa cum era: „era bine. Acum el le mulţumeşte. Şi jură că nimic n-a fost inutil… Că nu regretă nimic, c-a ajuns să înţeleagă mult mai mult…; da, o va lua de la început… Nu, da, da, nu… Zâmbeşte strâmb: trebuia oare, simplă supoziţie, trebuia să fi reluat cursul vieţii, aşa cum văzuse că s-a făcut la Vilmont? Trebuia să se fi scufundat în mediocritatea tihnită a cafenelei *Commerce*, unde în fiecare seară Barrault, bietul Barraiilt, se întâlnea cu prietenii, cu cei trei prieteni vrednici de milă, în ciuda valorii, a culturii a fineţei sale *! Trebuia să se poarte ca şi cum războiul n-ar fi avut loc? Trebuia? Putea şi el, ca atâţia alţii, să se abandoneze cursului vieţii, să se ducă lunecând spre moarte, zicându-şi mai mult sumbru decât fatalist: „Asta-i viaţa? El n-a putut. Nu, n-a putut accepta ca imensităţii acestui război să i se substituie o pace alcătuită din josnicii şi meschinării. Nu, el n-a putut admite ca morţii lui să fie acoperiţi de o glorie atât de odioasă. Zice: „O pace orchestrată de morţii vii…” Şi adăugă: „Ştii tu cum le zic eu morţilor mei? Marii vieţuitori!” Şi continuă: „Urăsc oraşul Vilmont. Urăsc acest oraş unde oameni ca Barrault pot citi pe Homer în original,

înainte de a merge să joace o partidă de *écarté* sau de *manila*. Homer nu poate avea nimic de a face cu asemenea oameni. Homer nu intră în moştenirea lor. Moştenirea lui aventuroasă ar trebui să në aparţină nouă... Detest cultura când devine gratuită, în utilă, egoistă, îi urăsc pe aceşti oameni care se mândresc cu spiritul lor ales... Urăsc micile conforturi ale sufletului, căci atestă întotdeauna mari trădări... Îi urăsc pe friguroşi..."

Dar câte n-a mai spus? Râde cu un râs amar. Urile sale nu sunt decât nişte ironii exacerbate. Nimic nu-l dezgustă mai mult decât micile pofte.

O ajută pe Marguerite să se ridice. Ea ar vrea să ştie. insistă. Doar nu bătuseră, zice ea, atâta drum de pomană... în ciuda căldurii, e palid. Fără să spună nimic, o trage de mână. Ea se opune. Vrea să ştie sfârşitul istoriei. El nu-şi poate stăpâni un zâmbet. Sfârşitul istoriei... Nici c-ar fi putut zice mai bine... Ce cuvânt crud! Dardanus? Sfântul Augustin? Ascultă... O întrebare simplă, pe care unul o pune celuilalt, şi plină de bun simţ. Dardanus voia să ştie dacă botezul acordat femeilor nu iartă de păcatul originar şi pe copiii pe care ele îi purtau în pântece. Şi Sfântul Augustin îi răspunde că nu... închipuie-ţi ce atrage după sine un asemenea răspuns? îţi dai seama de consecinţe? Limpede, asta vrea să spună că orice fiinţă care se naşte este prima, că totul începe cu fiecare generaţie, şi că din capul locului, prin urmare, nu mai este posibil să crezi în evoluţia umană, în progresul uman. Toate acestea, nu se mai pot numi Istorie. De acum încolo nu mai e vorba decât de om, de omul singur, unic, primit într-o aventură care-l nu-l conţine decât pe el, în aşa fel încât orice schimbare, orice ameliorare pe care ar vrea s-o aducă lumii va trebui să înceapă prin a-l schimba, prin a-l ameliora pe el. Nimic nu începe, nimic nu continuă. Acesta-i adevărul. De la o generaţie la alta podurile sunt rupte. Între un tată şi fiul

lui nu e numai distanţa pe care o dă vârsta: mai sunt şi tăcerile care urmează marilor catastrofe.

— Şi eu, zice Prinţul, am crezut în Istorie…

Cu paşi înceţi au ajuns la şaretă. Catârul îi priveşte cu ochii lui rotunzi şi blânzi. îi salută în felul lui, frecându-şi copita de pământ. Pe cer mari păsări negre planează în cerc. Se mai aude din când în când câte un ţipăt. Ascuţit şi scurt. Ceva mai departe oamenii se distrează, mână birjar! beau bere, mână birjar! halesc cartofi prăjiţi, mână birjar! Acum ajung până la ei primele sunete ale – muzicii. Note şlefuife şi sincopate. Moda este a trompetei de jazz… Vine din America! S-au dus tangourile care se dansau înainte de război. Tineretul cere ritm \Şi iată şi locul festinului: trei sau patru case, câteva şarete răspândite împrejur şi în câmp câţiva oameni care se distrează… Trăise Dardanus aici? Nimic nu e mai puţin sigur. Dar asta n-are importanţă! O inscripţie gravată în piatră, o vagă ceremonie religioasă care se transformă într-o sărbătoare votivă, o amintire care decade până la a deveni un simplu obicei, iată tot ce a: mai rămas din ceea ce a fost cu siguranţă o extraordinară aventură umană… Adevărul? Care adevăr? Tot ţinutul se preface în lumină!

Marguerite se amestecă în mulţime. Femeile sunt congestionate de plăcere; bărbaţii un pic rigizi în costumele lor strâmte. Pământul promis? Pământul promis? Marguerite se dă în vânt după cartofii prăjiţi, prea săraţi, ai praznicului, pe care-i face să trosnească între dinţi. Râde. Zice. Ce zice? zice că e bine să râzi. îl trage după ea spre o tarabă care ţine loc de crâşmă, apoi spre o alta unde se vinde fistic, alune, mere caramelizate. xăe înghesuie, se învârt de ici dincolo, fără motiv, numai pentru plăcerea de a se învârti, beau o bere călduţă, îndoită cu limonadă care înţeapă ochii, râd, orchestra atacă un dans, în care se prind cu toţii, se fâţâie un pic

greoi, se opresc cu respiraţia întretăiată şi, înainte de a putea zice un da sau un nu, eşti luat şi dus departe de festin către alte festinuri…

E încă ziuă, dar noaptea nu-i departe. Asta se vede după lumina care se subţiază şi se albeşte necontenit. Aerul se albăstreşte, un albastru încărcat de aur… Căldura se mai domoleşte. Aşezaţi pe o stâncă, nu departe de capelă, privesc în faţa lor platoul care coboară în trepte spre văile adânci pe unde noaptea s-a lăsat deja. La picioarele lor, nuanţele de brunuri, violeturi, de verde întunecat, desenează o întreagă geografie nocturnă, în timp ce pe ei soarele îi mai luminează încă. Impresie de putere, de plenitudine! Marguerite se lipeşte de el.

— e Fericit? zice ea.

El mestecă un fir de iarbă. Nimic nu se mişcă. Totul este perfect. În eternitatea unei clipe o femeie îl întrebase pe un bărbat dacă e fericit. O poveste se termină, o alta începe. Pământul promis? Ciudat, în răspunsul Sfântului Ieronim către Dardanus acesta îl citează pe Isaia:

95 f 95

„Va veni un om cu vorbe ascunse, va apărea în Sion, ca un fluviu magnific într-un pământ sterp… „Să fie Christos oare? Să fie Dardanus? Să fie oare chiar el, Prinţul? Cine să ştie? Cine să înţeleagă? Orice promisiune nu are valoare decât ca promisiune.

— Vezi tu, zice el în sfârşit, am dobândit o convingere, că între mine şi Dardanus, în timp, nu s-a petrecut nimic.

Aplecându-se spre ea, pare un adolescent furios. Nu-i vede decât ochii: verzi, imenşi de verzi „cu reflexe întunecate. Încetul cu încetul ochii lui se înnegresc, ca un ocean ameninţat de furtună. Şi în el o nouă furtună se dezlănţuie. Ochii lui se umplu de valuri gigantice, multiplicându-se furioase, iar ea e gata să se înece, să se

ducă la fund, să se scufunde în ochii lui violenţi, iar valurile s-o ducă – st*O po*arte, s-o tragă departe, cât mai departe, în adâncul lui, în adâncul lui cel mai adânc, unde să se regăsească, să se lase în voia lui şi iarăşi să se regăsească, mereu ea, cea pe care el o urmăreşte, o hăituieşte, pe care o apucă bine cu amândouă mâinile şi pe care o ţine strâns până când devine însuşi pământul, rând pe rând, piatră, lemn frunză, muşchi izvor, pământ sub tropotul cailor atingând cerul, şi numai femeie, ea însăşi supusă aceluiaşi tropot, curgând ca mierea, oferindu-se unul altuia, pământ. şi femeie, femeie şi pământ, într-un timp oprit, într-o amintire uitată: Unde este Dumnezeu, Marguerite, unde este Dumnezeu?

Acum pământul a amuţit din nou. Va trebui să se obişnuiască şi cu muţenia lui. Morţii sunt doar morţi. Va trebui să se împace cu ei. O singură certitudine: nicăieri pe lume, lumina nu este atât de curată ca aici, devorantă şi exigentă în acelaşi timp. Numai cu o clipă mai înainte, decorul se reducea la mai nimic: o linie sau două, abia marcate, separând cerul de pământ, în timp ce imperceptibile foşnete fac albul stâncilor să cânte. Înşelătoare şi în acelaşi timp evidentă lumină! Vom putea oare vreodată pătrunde în ceea ce dezvăluind ascunde sau în ceea ce ascunzând dezvăluie? Ironică lumină! în faldurile ei, în această seară, se drapează un zeu, un zeu care fără veste, inefabil, se înalţă şi dispare în prospeţimea unui râs întârziat şi dureros…

Ce rămânea din toate îndârjirile lui? din toată voinţa lui? Din „nebuna lui nebunie”, cum zice Marguerite, mângâindu-i părul? Ce rămâiiea din el? Înnoptându-se pădurile se populează de invizibile prezenţe. Zeii mai sunt încă în lume. El îi uitase, cu toate că Charles îl avertizase.

— Eşti fericit? Spune, eşti fericit?

Mâna, buzele, privirea, pielea Margueritei: viaţa,

întreaga viaţă care se încăpăţânează să continue şi să se incinte de ea însăşi... Va ceda vârtejului? Se va rostogoli urlând până în străfundurile acestei imunde nopţi care se hrăneşte din zilele celor morţi de vii? Fericit? Cine a zis asta? Ce înseamnă acest cuvânt? O zi se încheie într-o prăbuşire de lumină semănând cu sfârşitul unei civilizaţii, cu sfârşitul lumii... Fericit? Pe platoul Claps unde, de-a lungul atâtor nopţi crezuse că vede ridicându-se acoperământul mormintelor uitate, nu mai era decât vântul, copacii scheletici şi pietrele. Fericit? Ce crezuse el oare? Că avea să-l întâlnească pe Dardanus, că avea să stea de vorbă cu el? Ciudată istorie în care Istoria se oprea în loc. Cu siguranţă, între el şi Dardanus nu se petrecuse, în timp, nimic.

Se îndepărtează cu paşi lenţi spre vârful stâncos al muntelui Dromon de unde privirii i se dezvăluie nesfârşirea unui masiv muntos. Merge uşor, calm. Văzut de la distanţă îţi trezeşte milă. Marguerite nu se mişcă, nu zice nimic. Ea ştie. Ea înţelege. Ştie, e sigură pe ştiinţa ei, că el e fericit. Dar înţelege că trebuie să fie şi nefericit. De asta nu se scapă. Bărbaţii sunt inconsolabili sau nu sunt. Ea ştie ce blestem îl locuieşte. Ii-înţelege chinul. A vrut totul, a încercat totul. N-a folosit la nimic. Morţii lui au devenit inutili, de nejustificat, nejustificaţi, biete cadavre, biete lucruri zdrenţuite şi derizorii, fără viitor, pentru că trecutul lumii îi scăpase, se dusese trecutul, se făirâmiţase, istoria se încheiase, trecuse şi ea, în timp ce de-a lungul a trei ani, zi de zi, noapte de noapte, călăreţ solitar într-un marş epuizant, a străbătut singur împrejurimile satului Loubiére, de la hotarele Romei până în zilele noastre, scrutânc monumentele, urmând drumurile pavate, întrebând cărţile, în cercetarea, nu, în căutarea de sine însuşi, în căutarea sensului pe care-l putea acorda propriei sale vieţi prin moartea celorlalţi... 1

2.

„Datoria unui Prinţ este să conceapă, în pacea anotimpurilor şi în răgazul siestelor celor fericiţi, o Artă cu ajutorul norilor. O Artă din suferinţă, năzuind spre suferinţă”.

René chiar *Pentru o seninătate crispată*

Luminile se stinseseră iar în sala de cinema nu se mai vedea decât avanscena. Lumina se concentrează asupra unui scaun şi a unei mese acoperită cu un postav verde. Conversaţiile scad până la şoaptă. La limita tremurătoare şi şovăitoare dintre umbră şi lumină apăruse o siluetă şubredă – conferenţiarul, după toate aparenţele. Se opreşte la marginea cercului de lumină, parcă orbit.

Sala e plină. Nu se putea audia chiar în fiecare – zi o conferinţă la Vilmont. Mândru de trecutul lui, oraşul îşi trăia cu nepăsare prezentul. Spiritele se hrănesc aici dintr-o învăţătură atemporală, născută atât din pietrele catedralei sau ale turnului Spitalului, cât şi de vilmontezii înşişi care, din generaţie în generaţie, o rafinează lăsând-9 moştenire ca pe un vocabular al „sensibilităţii lor. Astfel se mândreau să citească întotdeauna cu un an mai târziu o carte la modă şi se fereau de romane „pentru că ele strică gustul”. Regretatul François Barrault glorifica peste măsură acest orgoliu. Trăind cel mai aproape de timpurile homerice în ceea ce priveşte poezia şi de timpurile romane în ceea ce priveşte istoria, notarul se lipsea, nu se interesa de ceea ce el numea cu un fin dispreţ „actualitate”. Era şi motivul pentru care, fără îndoială, sala de cinema era plină în astă seară. Conferinţa care urma avea un subiect cât se poate de inactual: *Misson, illustrul pirat provensal din secolul XVII*. Printr-o întorsătură ingenioasă, conferenţiarul ştiuse să lege două motive pe placul vilmontezilor: să le vorbească despre un trecut îndepărtat, despre acel secol XVII în care ei credeau a recunoaşte

desăvârşirea civilizaţiei romane dar şi despre un compatriot, pentru că plini de orgoliu cum erau, afirmau că oraşul lor se afla în centrul Provenţei şi, mai mult chiar, în acel ţinut pe care cu o oarecare grandilocvenţă nu ezitau să-l numească „triunghiul sacru”…

Conferenţiarul rămâne mereu în acelaşi loc, cu un dosar sub braţ. Doreşte, fără îndoială, ca, înainte de a se aşeza, să se facă linişte. Asistenţa de la balcon pare foarte elegantă. Parfumuri rare, rochii de ultimă modă, exclamaţii (false) provocate de surpriza întâlnirilor: tot ceea ce oraşul şi împrejurimile socotesc mai de frunte în materie de notabilităţi se află aici, parterul e rezervat micii burghezii a comerţului şi a administraţiei. La intrare poţi vedea vreun funcţionar lungindu-şi gâtul şi însăilând cu nevastă-sa o conversaţie distrată în aşteptarea superiorului, ca să i se arate, pentru că acesta să-i ia locul cu un gest sec şi să aştepte la rândul lui venirea primarului sau a subprefectului. La Vilmont asemenea gesturi glorioase pot umple de mândrie o existenţă. Amuzat de acest manej, Prinţul, pe care lumea îl salută cu *Domnule Primar* şi-a rezervat un loc într-una din cele două loje în formă de potcoavă, îndreptate spre scenă. Are astfel posibilitatea să-l observe pe conferenţiar de foarte aproape.

Îmbrăcat într-un costum de alpaga, cu un guler fals, apretat, cu o cravată închisă la culoare, acesta îi dă impresia că stă pieziş. Masa şi scaunul sunt la aproape doi metri de el. Ce aşteaptă? De ce nu înaintează? Ce tot face acolo legănându-se de pe un picior pe altul? Câte un „sst” începe să se audă de ici, de colo. Tipul e mai degrabă slăbănog, mic de stat, cu pieptul îngust, de o aparenţă derizorie. Şi totuşi, de îndată ce-i întâlneşti privirea e foarte greu să te mai dezlipeşti de ea. Omul acesta nu e decât privire. O privire pe cât de sălbatică pe atât de furioasă te puteau băga în răcorile morţii. Sprâncenele îi

sunt dese negre, ca de cărbune. Ochii plini de mânie, fără îndoială… Dacă treci de această primă impresie, poţi să-i descoperi şi restul feţei. Fruntea înaltă şi largă nasul drept şi scurt, buzele mâncate de o enormă mustaţă. Are în el ceva caricatural;

un fel de disproporţie între modestia aiurii generale şi prezenţa lui care ţi se impune orice ai face.

Acum liniştea e completă. Dar cum de s-a întâmplat că nimeni nu-l însoţeşte pe acest conferenţiar, nu-l prezintă, cum se face de obicei 7 El nu s-a mişcat. Simplu, a apucat cu amândouă mâinile dosarul, îl ţine strâns la piept ca şi cum ar fi vorba de o carte sfântă, apoi, închizând ochii, zice când te aşteptai mai puţin: „Un om obişnuit cu revolta…”

Dacă bine s-a auzit, atunci era vorba de o voce muzicală plină de inflexiuni; parc-ar curge; voce caldă, ademenitoare, parc-ar toarce; voce neaşteptată ieşind dintr-un asemenea trup ogârjit: din silabă în silabă, urcă; vocea… Dar ce a zis? Ce susţine! Surprinse spiritele devin buimace. Sunt, unele vorbe care la început nu prea se pricep. Revoltă? Ce revoltă? Să fie vorba despre piraterie? … Acolo jos, silueta nu făcuse nicio mişcare, dimpotrivă, parcă se micşorase şi părea acum şi mai firavă, filtrată între genele mijite ale auditoriului puţin obişnuit cu revolta şi pe care acest cuvânt îl invadează, timp de o clipă, cât ţine o respiraţie, numai şi numai prin puterea voinţei care provine de la omuleţul îmbrăcat în alpaga, făcându să ia proporţii în înălţime, în grosime, încordându-l, până când îl auzirăcontinuând brusc: „vă voi vorbi despre un om care a încercat să trăiască”. A spus-o dintr-o suflare, printr-o singură emisie. Din uşoară cum era liniştea deveni compactă, apăsătoare, atentă, ca şi acest auditoriu care, umăr lângă umăr, se închide în el însuşi, încercând să înţeleagă ce s-a spus.

De acum conferenţiarul s-a instalat în propria lui legitimitate. Consimte să înainteze, se apară în lumină. Gesturile lui sunt precise. Cu mina dreaptă deplasează scaunul. Se află acum lângă masa pe care-şi aşază fişele. Salută. În sfârşit, ca şi cum nimic nu s-ar fi întâmplat, spune pe tonul cel mai firesc: „Doamnelor, domnişoarelor, domnilor”, înainte de a se aşeza.

Mută paharul şi carafa. Brusc aceste obiecte devin foarte importante din cauza lumini care se „concentrează asupra lor, în timp ce verdele feţei de masă scânteiază bine…

Şi de fapt, nu se petrecuse nimic. Câteva cuvinte numai, neaşteptate, provocând nişte spirite neprevenite, au dat acestei conferinţe, încă de la intrarea în joc, o întorsătură neaşteptată: pe scenă nu mai e un conferenţiar anonim, plătit în acest scop, ci un om pentru care această conferinţă reprezintă o aventură personală, în care, vrând-nevrând el va angaja toată sala făcând să dispară ideea de bani, atât de comodă pentru cei care-o impun şi impunând la rândul lui, fără efort, o altă idee, foarte diferită de cealaltă, fondată pe atenţie, scrupul, obligând toată această lume bună, venită la o distracţie să se întrebe asupra conferinţei, asupra conferenţiarului, pe scurt, asupra *adevărului* uman a ceea ce va fi spus chiar înainte de a fi spus.

În sală oamenii se mişcă. Greu de ştiut dacă-şi caută o poziţie mai comodă sau mişcările lor trădează un anume inconfort…

„În al său Dr *Officiis*, Cicero propune despre pirat următoarea definiţie: *Pirata communis hasiis omnibus* – «Piratul este duşmanul comun al tuturor», definiţie care oferă avantajul, după părerea mea, de a fi destul de arbitrară penixu a angaja spiritul într-un vis ciudat. Desigur mai există mulţi alţi duşmani ai oamenilor,

începând cu fiecare dintre noi; dar a spune *ex abrupto* că «piratul este duşmanul comun al tuturor», înseamnă a exclude alţi duşmani, a-l privilegia pe pirat, a arunca asupra lui o lumină foarte puternică şi a ne interzice să ne gândim la altceva. În rest, această definiţie putea fi chiar pe placul piraţilor înşişi. Ea le putea flata vanitatea. S-o-adoptăm deci.

Între pirat şi noi, nu există nimic, în afară de faptul că el e duşmanul nostru sau că noi suntem duşmanii lui – ceea ce, într-un anumit fel, e acelaşi lucru. Lumii noastre i se opune lumea piraţilor, numai dacă nu cumva această lume infernală nu propune, nu sugerează imaginea inversă sau, mai mult chiar, anti-imaginea propriei noastre lumi. Pe scurt, cu toate că pirateria a dispărut, eu cred că socotelile noastre cu ea nu se vor încheia niciodată, trebuie doar să acceptăm, din capul locului, a-i socoti pe piraţi ca pe nişte dubluri ale noastre demonice.

Adaug că, dacă ei nu sunt ce suntem noi, în schimb ei sunt ceea ce noi înşine nu suntem, în aşa fel încât, definindu-se în raport cu noi ei ne definesc prin refuzul lor. Suntem inversul lor şi, încă mult mai sigur, vai, suntem chiar lipsurile, defectele lui. Luaţi în ansamblu noi suntem tot ceea ce piratul dispreţuieşte, noi nu suntem nimic, piratul este totul…”

Câtă insolenţă! Câtă delicioasă insolenţă! Sala se destinde. Se simte bine între aceste paradoxuri. E în firea vilmontexilor – cel puţin a celor adunaţi aici – să întâmpine cu delectare ofensele, nu atât pentru a le ierta, cum s-ar cuveni – cât dintr-un exces de inteligenţă. Şi apoi ce n-ar accepta, ei, numai să vină de la un spirit de elită?

Deci, acest Misson era un gentilom provensal. Mult timp s-a crezut că purta un pseudonim. Ceea ce adăugase mult misterului lui. Conferenţiarul crede a-i fi descoperit secretul naşterii: descinde de-a dreptul din Misson, un sat

de la poalele Alpilor, situat nu departe de Sisteron. Şi iată cum: moşia Mison fusese dobândită spre jumătatea secolului XVII de către familia Armand-Laurencin, una dintre fiicele căreia avea să se căsătorească cu un anume Mathias Milan-Forbin. Or, se întâmplă că Misson se îmbarcase de foarte tânăr pe vasul *Victoire*, vas al regelui Ludovic al XIV-lea, al cărui comandant nu era alt. ul decât acest cavaler de Forbin, din familia Milan-Forbin. Asta se întâmplă cam spre anul 1690. Cât despre dublarea consoanei’s din numele lui, se poate presupune că Misson vrusese să-i asprească pronunţia pentru că se pregătea pentru cariera armelor…

Tânărul făcuse studii umanistice. Se spune că fuseseră strălucite. Ele puteau să-l ducă la pierzanie, după cum susţinea lumea. *Victoire* acostează la Neapole şi el obţine învoirea de a se duce la Roma. Ce se întâmplă acolo? Ce foc brusc îi aprinde sufletul? Ce nebună pasiune? Aproape contemporan cu el, Guez de Balzac ne ajută să înţelegem mai bine cam ce fel de dispoziţii îţi trezea oraşul: „E sigur, scrie el, în 1621, că nu urc niciodată până la *Palatin* sau până la *Capitoliu*, fără ca în spiritul meu să nu se schimbe ceva, şi să-mi vină idei pe care nu le am în mod obişnuit. Acest aer îmi inspiră generozitate şi măreţie, sentimente pe care nu le aveam înainte…” Ajuns pe Palatin, acest îndrăgostit de antichităţi a şters oare cu o privire intempestivă ruinele palatelor cezarilor ca să regăsească intacte brazdele plugului lui Romulus? Să fi urcat până la noul vis, până la acea clipă infinit dilatată când puterea politică nepătată încă de nicio crimă, de nicio greşeală, a putut pentru ultima oară să se împace cu oamenii? Sau, mai” mult chiar, suinei costişele Muntelui Sacru va fi auzit ridicându-se vocea senatorului Menenius Agrippa care calma plebea revoltată prin apologul său *Mădulare şi stomac*? sau, mult mai simplu, în

sfârşit, şi-a regăsit poate în această Romă a secolului XVII propriile origini?…

„Nu surâdeţi, nu surâdeţi…” Conferenţiarul îşi flutură prin faţa lor mâinile îngrijite, adăugând cu o voce surdă şi chiar îndurerată: i5, Pe pământul acesta vechi şi de mult amuţit, există o mulţime de oameni – şi arată cu mâna r.presala întunecată desemnând câteva locuri – care, ca şi Misson, stau cu privirea întoarsă spre Ruma, de unde provine civilizaţia noastră şi datorită căreia, o punte fiind aruncată între extremul trecut şi prezentul ultim, ei au posibilitatea să uite şi mai ales oh! da, mai ales să se elibereze de falsele sentimente, cum ar fi cel al naţiunii! – repetă, dând din umeri: naţiunea! –, şi să regăsească prin această neîncetată reîntoarcere la sursă, sensul unui popor, independenţa, legitimitatea… Ah! Doamnelor şi domnilor, mă rătăcesc, mă rătăcesc, asemeni lui Misson ajuns la Roma, hoinărind pe drumurile libertăţii în tovărăşia unui anume Caraccioli, prieten întâlnit din întâmplare, dominican de felul lui, deist şi libertin prin vocaţie…”

Când a zis: „Mă rătăcesc, mă rătăcesc…”, şi-a trecut degetele prin păr. Era obosit? Mâinile i se mişcă întruna. Scot foi din dosar, le înlocuiesc cu altele, le aranjează. Un neîncetat du-te-vino al mâinilor. Cum se descurca printre atâtea hârtii? Ai fi vrut să te interesezi numai şi numai de el, dar ceea ce-ţi povesteşte te duce departe, foarte departe – până aproape de vis…

Roma în secolul XVII: Guez de Balzac prin scrisori, Jacques Callot prin gravuri, unul dizertând despre plăceri, celălalt desenând cerşetori sau caricaturi, ne ajută să reconstituim decorul unei străzi oarecare, din apropiere de Forum, pe care se înşiră la nesfârşit de o parte şi de alta a unei rigole greţoase, hanuri, cabarete şi taverne. Înăuntru, totul e numai cântec, vin, vorbe groase, scurte sclipiri de

cuţit pe un fundal de feţe încinse şi hilare, în timp, ce ţinându-se deoparte, Misson şi Caraccioli pun în jurul unei mese lumea la cale. Dacă ni l-am putea închipui pe primul numai nervi şi oase, argint viu, al doilea seamănă probabil cu unul dintre acei venerabili fraţi cerşetori care străbăteau Italia de atunci şi al căror spirit se subţia de foame şi abstinenţe. Nu ţi-l poţi imagina, într-adevăr, defel, burduhănos de la bărbie până la genunchi, asemeni unui canonic revărsându-şi grăsimea. Se va vedea de ce!

Ce-şi spuneau? Ce-şi mărturiseau? îşi schimbau oare visele pe speranţe? Misson, care nu ascultă decât de tinereţea lui, se împiedică în propriile contradicţii: dacă începe prin a glorifica fericirea de a lupta, şi poseda o întreagă artă de a face să zăngăne şi să strălucească săbiile încrucişate, încheie prin a denunţa mizeriile războiului. Tânărul ofiţer are şi sufletul dar şi sângele generos! Cum să le pui de acord pe cele două? Călugărul, pe care deismul său îl scuteşte de orice teologie a izbăvirii, vorbeşte ca un libertin, adică în calitate de filosof. Privind de sus evenimentele zilei – războiul Ligii de la Augsbourg şi *tutti quanti* – el arată şi demonstrează noului său prieten că războiul nu foloseşte decât la fortificarea statelor, în detrimentul indivizilor, şi că în loc de a-şi întrebuinţa sângele în ambuscade milităreşti ar fi mult mai bine să-l folosească pentru cauze mai nobile. Netemându-se nici de Dumnezeu, nici de Diavol, el ajunge chiar să afirme că regele Franţei şi-a dobândit mai puţin puterea de la Dumnezeu – lucru ce rămâne de dovedit, în ciuda darului său de a vindeca gâlcile – şi mai mult din impozite şi din război – lucru cu adevărat dovedit! Curajoasă gândire şi foarte bine venită pentru a tulbura o minte necoaptă. „Să bem, strigă Caraccioli, şi să salutăm în această după-amiază zorii unor timpuri noi care vor consacra domnia libertăţii! „Minţile li se cam tulbură, au devenit foarte buni

prieteni şi au căzut de acord asupra faptului că vor să fie oameni liberi. Acum a vinii momentul ca Misson să laude asprimea largului, vântul bătând în hobane, trosnetul velelor, scrâşnetul cordajelor în mijlocul mării. Ochii lui fixează un singur punct din imensitatea visului. Caraccioli se hotărăşte pe loc să renunţe la sutană şi să-l urmeze pe Misson în parte ca să-şi perfecţioneze educaţia filosofică, în parte ca să-şi mai aerisească plămânii.

Sala, chivot de aur al aventurii, se umple de poveştile tuturor marilor călătorii pe care, de la Ulise la Misson, şi acum nici măcar nu-i interesează dacă le-au surprins în adevărata lor semnificaţie. E de ajuns să aduci vorba despre greement, catarg, vergă, misenă, otgon pentru a-i face să-şi imagineze o navă cu pânzele în vânt, tot aşa cum a pocni din bici, a zăngăni o sabie ori a troncăni într-o căruţă îi pot face să vadă aievea diversele manevre. În ce locuri ale memoriei rămăsese ascuns acest vocabular? Ce istorii şi ce recife miraculoase ieşeau acum la lumină? Ce călătorii pe apă? Spre ce insule? Marea le stă aproape, ca loc al tuturor naşterilor şi al tuturor renaşterilor. Iar Vilmont, veche navă înnămolită se desprinde, împinsă de val, navigând în spaţiile albe ale imaginaţiei…

Fericită pace! Sala a devenit solidară, blând legănată de vorbele conferenţiarului. E ceasul lui de triumf. În ochii lui s-au adunat toate cutezanţele. Iar în cuvintele lui – toate primejdiile. Numai ce-şi răsfoieşte notele şi te face să vezi aievea calendare, astronomice, portul a ne iar călătoria după stele continuă…

Ţintind spre Franţa, *Victoire* e obligată să dea o bătălie la Livourne cu doi corsari barbareşti. Cu sabia în mână, Caraccioli s-a arătat tot atât de înflăcărat în bătălie pe cât era Misson de aprins întru ale filosofiei. Pentru că acesta din urmă nu mai stătea la îndoială să socotească monarhia, inegalitatea şi nedreptatea ca pe cele mai mari

nenorociri care afectează umanitatea. Arta războiului şi ideile noi se îmbinau la el într-un aliaj extraordinar.

Îi vom vedea apoi în largul apelor Martinicăi, unde *Victoire*, care mergea spre America, întâlni vasul *Winchelsca*, un vas englez. Înfruntarea fu dură, dar norocul înclină în favoarea francezilor, care salutară cu un triplu ura explozia şi naufragiul, duşmanului. *Victoire* pierdu o bună parte din echipaj şi pe toţi ofiţerii. Ocazia care se ivise era prea frumoasă: obişnuit cu *combinazioni*, Caraccioli îl făcu mai întâi pe Misson să accepte ideea de a pune mâna pe vas, căznindu-se într-o a doua repriză să explice echipajului că, dacă voia, ar fi putut trăi liber, numai să consimtă că Misson să le devină căpitan. Într-un glas, într-un suflet, cu un elan comun oamenii primiră propunerea, cu atât mai mult cu cât Caraccioli adăugase acestei propuneri o mulţime de consideraţii asupra binelui care ar rezulta din această iniţiativă.

Iată de ce, când se pune problema arborării unui drapel, Matineu le Tondu, şeful echipajului, nu ezită să propună pavilionul negru cu cap de mort. Propunere pentru care primi o aspră pedeapsă. Oare nu înţelesese chiar nimic? Toate învăţămintele cu care se ostenise Caraccioli rămăseseră literă moartă? Se sufoca aproape de indignare numai la auzul cuvântului pirat, apoi, revenind la nobilele lui sentimente, exaltă în faţa unui auditoriu împărţit între uimire şi satisfacţie, mult generoasa misiune pe care Dumnezeu le-o încredinţase, făcând din ei oameni liberi, destinaţi să menţină şi să propage această libertate. Votând prin ridicarea mâinilor, adoptară deci un pavilion alb care purta, sub alegoria libertăţii, această deviză: *A De-o – A Libertate*…

Formula fusese aproape ţipată de conferenţiar. Toată lumea tresări. Ridicat în picioare, cu pumnii sprijiniţi de masă, repeta cu o voce furioasă: A De-o – A Libertate. Se

îndepărtează de masă, străbătând avanscena, cu mâinile la spate. De ce se frământa atât? De ce se mâniase subit? Cu faţa violent luminată de rampă, ochii lui par a se înfunda şi mai tare în orbite. Sub stufărişul sprâncenelor şi mustăţii, arhitectura chipului se ascuţi, transformându-se parcă – între pometi şi barbă, urechi şi frunte – într-un vârtej de energii. Personajul se construia pe sine însuşi.

Nu se mai înţelegea bine ce spune. Câteodată se întorcea pur şi simplu cu spatele spre sală; alteori părea a avea ceva împotriva celor care-l ascultau. Numele Libertăţii şi al lui Dumnezeu revin des în gura lui. Ce spune? Ce spune oare? Că Dumnezeu şi libertatea sunt de neînchipuit sau de neîmpăcat. Sau pot să se împace? Capetele se apleacă unul spre altul; murmure se fac auzite, imediat înăbuşite de sâsâituri îndemnând la tăcere.

La balcon, un fotoliu pocneşte cu zgomot. Pleca protopopul. Demn, tipul are ceva dintr-un curcan inteligent. În ciuda întunericului, puteai să ţi-l imaginezi plin de umilinţă, onctuos mai degrabă decât gras, abate de curte căruia îi lipsea un rege sau nişte taloane roşii… Datorită zgomotului pe care-l făcuse fotoliul în momentul când se ridicase, plecarea lui nu trecu neobservată… Deja câţiva prelaţi, veniţi numai cu scopul de a fi văzuţi de protopop, a cărui frecventare asiduă le ţinea loc de virtute, se întrebară într-o falsă şoaptă, aşa cum procedează de obicei la catedrală când, aparenţele unei perfecte căinţe vor să-şi facă auzite nemulţumirile. „Pentru Dumnezeu şi pentru Libertate!” strigă încă o dată conferenţiarul. Cum Dumnezeu nu-i interesează din cale afară, iar libertatea îi umple de groază, prelaţii se hotărăsc să plece schimbând între ei priviri ca să se asigure, priviri dispreţuitoare, pişichere. Puţin ar fi lipsit ca să nu-şi acopere retragerea cu un imn religios. Alte câteva fotolii pocnesc. Cei care rămând surâd. Ei cel puţin au conştiinţa propriei libertăţi

de spirit.

Din când în când Prinţul ridică tapiseria care acoperă peretele. E o ţesătură roşie care coboară din plafon în pliuri dese. În dreptul lui tapiseria s-a desprins şi, ridicată, lăsă să se vadă anumite nişe de piatră în care se aflau statuete de sfinţi. Prezenţe solemne! Această sală de cinema a fost altă dată o capelă de penitenţ: „De ce culoare? Albi? cenuşii? albaştri? negri? A De-o – A Libertate! a strigat conferenţiarul. Ei bine, dar acelaşi lucru se mai întâmplase aici şi altă dată! Curios că protopoul nu înţelesese. Cam la fel stau lucrurile întotdeauna. Ceea ce începe cu o credinţă se termină printr-un circ. Aceasta este esenţa însăşi a tragediei când se degradează în dramă. Vom vedea oare vreodată născându-se credinţa dintr-un circ?

Conferenţiarul s-a aşezat din nou. Îşi aranjează fişele, ca şi cum s-ar pregăti să plece. îl supărase plecarea protopopului? Dar o observase măcar? îşi toarnă apă în pahar. Mâna îi tremură pe carafă. E obosit? îşi face mustrări de cuget că se înflăcărase?... Dar trebuie înţeles şi el: nu e o poveste obişnuită. Cum ai putea-o relata cu indiferenţă? Bine, pusese mult suflet până acum; prea mult, fireşte; sărise peste calul convenienţelor. La Vilmont, bontonul te obligă să pari cu atât mai puţin interesat cu cât subiectul e mai pasionant. Sau reluând o frază celebră: te-ai întors de pe unde ai fost sau te prefaci că ai fost, pentru că de fapt n-ai fost nicăieri. Şi ceea ce-i deranjează cel mai mult la acest conferenţiar e dorinţa lui de a-i împinge spre politică. Ce vulgaritate! Asta să însemne spiritul nou? Putea foarte bine să povestească peregrinările acestui sieur Misson fără să insiste asupra tuturor fantasmagoriilor lui? Fireşte, Ludovic al XIV-lea, Liga de la Augsbourg şi *tutti quanti*, cum zicea italianul ăla de Caracciolli, erau nişte poveşti de mult uitate; dar

prăpăditul ăsta de conferenţiar are un fel al lui de a vorbi, atât de convingător, atât de muşcător că în cele din urmă ai senzaţia că istoria e adusă la zi. Asta e curată provocare. Ce dracu'! Misson nu e un contemporan! Să-l lăsăm trecutului său: astfel, detaşaţi de aventurile lui personale, acestea se vor înscrie pentru noi, pentru plăcerea noastră, într-o vastă frescă în care, secolele şi oamenii amestecându-se în lupte dubioase, Istoria întâlneşte legenda. Şi cum suntem nişte persoane exuem de serioase, noi nu credem în legende. Admirabilă logică!

Alte fotolii pocnesc. De data asta la parter. Conferenţiarul întinde mâna. Imploră? Denunţă? zice rugător: „Misson şi cu mine…" Nu ajută la nimic. Alţi spectatori pleacă. Pocnete de fotolii la balcon, la parter şi iarăşi la balcon. Cât de repede s-a deteriorat situaţia! Numai cu câteva clipe mai înainte era în plină glorie: ţinea toată sala în mână, el, un om atât de mărunt; şi acum… Dar şi el e prea exigent, cere prea mult. Cine să înţeleagă că zicând: „prietenul meu Misson", el exprima un adevăr profund, o prietenie durabilă, născută dintr-o îndelungată legătură. Cine să consimtă la un asemenea efort de imaginaţie? A intra în pielea conferenţiarului, apoi a te imagina în locul lui Misson, potrivit unui joc fantastic de oglinzi şi, în sfârşit, culme a iluziei sau a dragostei, a-ţi asuma ideile acestui gentilom… Nu, orice s-ar spune, li se cerea prea mult.

Alte persoane părăsesc sala. „Păcat! Păcat!" zice conferenţiarul paraponisit, înainte de a-şi relua discursul. E foarte vioi, vesel aş zice chiar. Cu vocea lui un pic cântată, foarte plăcută, povesteşte sălii că cei doi piraţi filosofi îşi practicau meseria într-un mod cu totul surprinzător. Dacă puneau mâna pe un sloop englez, aşa cum atestă cronicile, îi luau tot romul şi-l lăsau să plece fără să-i maltrateze sau să-i despoaie pe membrii

echipajului, cum era obiceiul. Aşa că aceştia’ îi salutau cu trei salve de urale în momentul când se despărţeau. Îşi mărgineau, simplu, eleganţa la o singură condiţie: ca fapta lor să nu fie destăinuită înainte de şase luni. Dar toate aceste tâlhării, oricât de substan

ţiale ar fi fost ele, nu erau nimic pe lângă ceea ce avea să se întâmple.

Într-o zi, acostară şi puseră stăpânire pe o corabie olandeză, *Nieuwstaak*, din Amsterdam, care se ocupa cu traficul de negri. Imediat, Misson ţinu echipajului un discurs mustrător, declarându-le că în niciun fel comerţul cu fiinţe umane – el zicea „oameni ca şi noi” – nu putea să placă divinei justiţii. După care, pe loc, în faţa unui echipaj ruşinat, îi eliberă pe negri din fiare, le dădu veşmintele olandezilor ucişi în luptă şi-i îmbarcă sub pavilionul lui. Dorinţa lui de egalitate, setea lui de dreptate, pasiunea pentru Raţiune, i-au însufleţit ideea de a-i amesteca pe albi cu negrii, socotindu-i pe toţi fraţi întru Domnul şi întru libertate. La început se mai iscară pe ici, pe colo, câteva discordii, dar ucenicii lui Misson fuseseră atât de bine îndoctrinaţi de Caraccioli, capetele le erau atât de pline de ideile acestuia, că ajunseră la Anjouan şi apoi în Madagascar în cea mai bună înţelegere.

— Comunistule!

Un om se aplecă deasupra balconului. Şi mai strigă o dată: „Comunistule!” adresându-se conferenţiarului. La parter oamenii se ridică, cu capul întors spre balcon. Din cauza întunericului nu prea se vedea bine cine izbucnise. Se pare că omul era îmbrăcat în uniformă. Aparent, un ofiţer… Nicio îndoială: e comandantul Bazille din infanteria colonială. Un om curajos! în sală se aprinde lumina. Brusc, conferenţiarul se micşorează sub jetul de lumină mediocră, în timp ce Bazille ţinându-se cu amândouă mâinile de marginea de plus roşu al balconului stătea ţeapăn, ca o

mândră imagine de proră, comandant de profesie, scandalagiu prin vocaţie. Războiul de la Rif, el făcuse războiul la Rif şi-şi mai aduce şi acum aminte de lozincile care îndemnau la solidaritate cu rebelii şi pe care le lansa atunci partidul. Nu se poate spune că n-a luptat peste tot pe unde Franţa „pretindea să-şi impune opera ei civilizatoare. A.O.F., A.E.F., Madagascar, Tonkin… Văzându-l astfel drept, hieratic chiar, tuns scurt, cu obrazul bronzat de soarele tuturor colonilor, ceilalţi simţeau că năvăliseră în sală, aievea, toate vechile vise de glorie pe fond de fanfare şi tobe, sunaţi trompete! fluiere şi tamburine! Dar spahiii! I-aţi văzut vreodată defilând călări, cu cizme din piele arămie, burnuzuri roşii şi tichii? Caii, praful, luciul de fulger al armelor în soare, aerul de sărbătoare… Dar pe tiraliorii senegalezi? Ochii lor mari, albi, parcă speriaţi, se învârt în cap pe sub fesurile roşii… în spatele lui Bazille în a cărui fiinţă se concentrează toate aceste imagini ale Imperiului, s-au adunat cu toţii, sunt acolo, Savorgnan de Brazza, Bournazel, toţi bătrâni asemeni lui Foucauld, toţi comandanţii de tip Marchand, toţi cei care au făcut Franţa mare cât lumea. Să stea el acum să-l asculte pe nefericitul ăsta, da, perfect, pe intelectualul ăsta de doi bani, exaltând, şi mai rău, propovăduind nu ştiu ce egalitate între rase, cum s-a întâmplat la Rif, da ca la Rif, oh! nu, aşa ceva nu putea răbda Bazille: oricât ai fi de francmason – limbile rele o susţin, pentru că a fost prea rapid avansat şi pentru că e prietenul domnului Gros, farmacistul –, asta nu înseamnă că eşti mai puţin ofiţer al armatei coloniale! continuă să-l apostrofeze pe conferenţiar care părea să se amuze nespus. Mânie de o parte, insolenţăde cealaltă… Evident, circul se mutase în sală. La o frumoasă întorsătură de frază Bazille este aplaudat. Aplauzele îi acoperă vocea. Mai zice două vorbe plin de avânt pentru că el este şeful şi e obişnuit să aibă ultimul cuvânt. E

înconjurat, oamenii sar peste fotolii şi vin să-i strângă mâna. Face semn să fie lăsat în pace şi foarte demn, pleacă. Câţiva prieteni îl urmează, numai domnul Gros se aşază din nou. La balcon mai rămăseseră abia vreo zece persoane; şi poate încă o dată pe atâtea la parter. Incidentul e închis. Se face din nou întuneric. Şi din nou sala de cinema se reduce la avanscenă, conferenţiarul ia proporţii până la a ocupa tot spaţiul.

Clătină din cap zicând: „Vai! Vai! Vai!” şi surâde, îşi freacă mâinile cu un aer de mare satisfacţie care-i luminează toată faţa. Pare fericit de această izbucnire. Şi Misson. aventura? Conferenţiarul răsfoieşte, fişele, se ridică, se aşază, cam enervat. O voce de la parter strigă:

— L-ai pierdut pe Misson?

Zăpăcit – căci nu putea să fie decât de zăpăceală vorba – conferenţiarul aprobă clătinând din cap.

O altă voce, de la balcon de dată asta:

— Nu se mai termină odată circul ăsta?

Din ce în ce mai dezorientat, conferenţiarul continuă să aprobe cu faţa crispată. Îşi răvăşeşte fişele. Pe masă e o harababură de nedescris. Dosarul a rămas deschis sub un maldăr de fişe şi hârtii care pare a creşte la nesfârşit. De parcă s-ar multiplica de la sine.

— Asta e!

Cu un ţipăt de bucurie conferenţiarul întinde spre pală câteva hârtii şi începe să citească:

„Insula Madagascar, numită altă dată insula Saint-Laurent, e situată la sud de ecuator şi se întinde între douăsprezece şi douăzeci şase de grade latitudine australă. Socotind şaizeci de mile pentru fiecare grad, cum se face, înseamnă că ea măsoară 840 de mile în lungime şi 240 de mile în lăţime…”

— Ne doare-n cot!

— Sigur, sigur, răspunde conferenţiarul cu un surâs

jenat şi mai întoarce o pagină, două înainte de a-şi relua lectura: „Se află în Madagascar un copac pe care noi l-am botezat *Arborele de carne*; dacă-l" tai în timp ce creşte, ţâşneşte din el o sevă un fel de licoare care seamănă cu singele; partea de jos a trunchiului e moale şi delicată asemeni cărnii din care sunt făcuţi muşchii noştri…

— Ne doare-n cot!

Conferenţiarul surâde din nou mai întoarce o pagină şi reîncepe să citească. De dată asta ceva mai tare ceea ce-i dă vocii o notă falsă: „pentru cei care preferă un beneficiu imediat în schimbul unor avantaje viitoare, vă spun cinstit, om experimentant eu însumi, că, dacă-i găseşti vâna, se poate recolta o mare cantitate de aloe de cea mai bună calitate. Dovada: câţiva oameni de-ai noştri au cules la ordinul meu acest suc l-au uscat la soare, fără niciun fel de meşteşug, şi după trei sau patru zile au obţinut mai mult de cincizeci de livre pe care le-au vândut la Londra la un preţ mult mai ridicat decât cel din Socotora, căruia farmaciştii i-l preferă pe cel din Madagascar".

„Odată stabilite aceste premize, gândiţ. i-vă cât de uşor ar fi să colonizezi Madagascarul şi cât de onorabilă ar fi această întreprindere pentru naţiunea noastră şi folositoare pentru toată creştinătatea. Numai două obstacole se ridică: indigenii şi…"

— Unde scrie asta?

Conferenţiarul se apropie de marginea scenei, se apleacă spre întunericul din sală:

— Poftim?

— Cine scrie asta?

— Un chirurg englez în serviciul Companiei Indiilor care a locuit în 1630 patru luni în golful Saint-Augustin din Madagascar.

— Şi ce legătură are cu Misson?

— Misson?

Conferenţiarul îşi revine greu. Priveşte ici, colo, ai zice la întâmplare „Misson? Misson?” repetă întorcându-se spre masă. Parc-ar fi îmbătrânit brusc. Vocea îi e foarte slabă. Priveşte la dezordinea hârtiilor de pe masă clătinând din cap. Fotoliile pocnesc, la balcon, la parter, peste tot. Sala se umple de pocnete de fotolii, aerul freamătă, vibrează de atâta zgomot: parc-ar fi o revoltă, o furie, îţi vine a crede că oamenii o fac într-adins, şi fotoliile pocnesc unul după altul aici, acolo, sus, jos, şi tapiseria se ridică, se ivesc statuile, binecuvântătoare, sala e acum o capelă, se aud cântări, o lungă procesiune de penitenţi se apropie… Misson? Caraccioli? Dumnezeu nu e niciodată în termeni buni cu libertatea. Protopopul o spuseseră chiar mai adineaori, simplu fără niciun echivoc. Misson? Caraccioli? Libertatea nu se potriveşte marilor aventuri, cărora Dumnezeu singur le serveşte drept justificare. Comandantul Bazille a fost cât se poate de clar în acest punct. Misson? Caraccioli? Pierduţi cu arme şi bagaje pe la mijlocul conferinţei. Misson? Caraccioli? Prinţul întreabă. A rămas ultimul. El vrea să afle urmarea aventurii. De asta rămăsese. Conferenţiarul ridică privirea. Cum în sală nu se aprinsese încă lumina nu-l prea vedea bine pe omul care-i vorbea de acolo de sus. Îşi duse mâna streaşină la frunte. Repetă şi el la rândul lui: Misson? Caraccioli? Despre ce e vorba? Ce e cu aceste nume care fac drum dus întors de la balcon la avanscenă şi care-l copleşesc? Misson? Caraccioli? Dar el oare ce o fi căutând aici pe această scenă, cu mâna streaşină la ochi încercând să zărească pe singurul interlocutor care-i mai rămăsese? Ciudat, nu-i aşa? Izbucneşte în râs. Misson? Caraccioli? Da, da, îşi aminteşte. Numai să aibă puţintică răbdare interlocutorul lui, el a pregătit o fişă care… Dar pe unde s-o fi rătăcit fişa asta? O fi asta? Nu. Cealaltă? Nici atât. Ah, iat-o! Ascultaţi-

mă:

„Într-o zi sieurul de Rennefort se plimba prin piaţă când un soldat tânăr îi oferi o piatră în triunghi, albastră ca cerul, mare cât un ou de porumbel. Se mulţumi în schimbul ei cu câteva monezi de argint şi câteva sticle de rachiu. îi mărturiseşte că-l primise de la un negru care-o culesese la malul mării. Rennefort o puse alături de pietrele pe care sieurul de la Case i le făcuse cadou, berii, ametist, opal, topaz şi o piatră ovală foarte frumoasă…

Prinţul se aşează din nou. Fără îndoială, omul e nebun. Numai dacă nu urmăreşte ceva prezentând aceste nesemnificative informaţii una după alta. îi întinde o altă fişă. „Ascultaţi…”, zice cu lăcomie.”… „Se răzgândeşto: „Lămâii, portocalii, rodiile acre sau dulci se amestecă aici cu alţi arbori care înfloresc asemeni iasomiei din Spania, alcătuind adevărate bolţi naturale de verdeaţă care depăşesc orice îndemânare omenească şi orice ciudăţenie artistică”.

Conferenţiarul pune fişa pe masă. Bate cu degetele în masă:

— Ce ziceţi de asta?

Înainte ca Prinţul să răspundă strigă tot el:

— Eu zic că această insulă Madagascar era din toate punctele admirabilă şi foarte propice pentru a întâmpina o experienţă atât de fabuloasă ca cea a lui Misson. Căci, vedeţi dumneavoastră, toate acestea – înşfacă hârtiile cu amândouă mâinile, le face cocoloaşe, le ridică, le aruncă în aer râzând, râzând, şi în jurul micii lui persoane zgâlţâită de rafale de râs e un zbor, uşor, lent, un zbor alb de hârtii, de fişej păsări, păsări mute şi ele, totul se învârte, lunecă, conferenţiarul râde şi apoi totul se aşază, foşnesc, lunecă, lunecă hârtiile acoperind încetul cu încetul avanscena, înconjurând masa, scaunul, pe conferenţiar care priveşte aiurit în jurul lui înainte de a relua cu o voce frântă: în

ceea ce priveşte aventura lui Misson toate acestea nu au nicio importanţă. Nu, nicio importanţă, niciuna…

Ridică din umeri. N-are importanţă, nimic n-are importanţă şi de altfel dacă oamenii au plecat înainte de a fi avut timpul… Timpul? Care timp! Nu, nu se poate, a început din nou s-o ia razna. Nu timpul i-a lipsit, ei spaţiul. Poftim, spaţiul, marea, oceanele, marile voliere şi acest Madagascar cu nume cântătoare… îşi pregătise chiar câteva fişe pe care avusese grijă să noteze vocabularul malgaş, cuvintele, vai! cuvintele cele mai muzicale, şi ar fi vrut să le citească, să le recite, pentru a crea măcar iluzia unei călătorii, da iluzia descoperirii, a explorării şi atunci toată sala ar fi auzit zgomotul talazurilor lovite de stâncă, ar fi zărit pământurile noi, coastele pline de arbori ciudaţi şi păsări colorate şi toată sala ar fi debarcat într-o radă împădurită, cea de la Diego-Suarez de exemplu, în secolul XVII, pe urmele lui Misson şi ale lui Caraccioli, pe urmele echipajului lor, de la o surpriză la alta, din pricina indigenilor, a femeilor lor, a moravurilor, a limbii lor, iar el, conferenţiarul, şi-ar fi legănat auditoriul cu această limbă a lor atât de dulce. Dar s-a întâmplat nenorocirea că încă de la începutul conferinţei i s-au amestecat fişele. Şi atunci, sigur, şi-a pierdut cheful. E păcat pentru că avea câte o fişă pentru fiecare subiect: indigeni, femeij moravuri, limbă, şi chiar pentru insectele insulei, pentru pădurile, fâurile, peştii de apă dulce şi peştii de apă sărată. Dacă totul s-ar fi petrecut în ordine el ar fi putut chiar să le umple ochii, urterii: „gura, mâinile fiecăruia dintre auditori cu tot ceea ce Insula Madagascar bisrise lui Misson şi lui Caraccioli la sosirea lor. După aceea ar fi fost o simplă joacă să le fi povestit aventura lor filosofică… Republica Libertalia, constituţia pirată, Reusscau înainte de Jean-Jacques, da, toiul ar fi fost o joacă… Dar fişele s-au amestecat. Asta c. Şi atunci totul s-a complicat. Cere,

roagă, imploră să fie scuzat. „Data viitoare…” zice el fals umil. Dar când îşi ridică privirea ca un actor epuizat descoperă că locul pe care-l ocupase Prinţul e gol.

— Povesteşte…

Aşezat în capul mesei, Prinţul e înconjurat de patru femei şi de copii. Sunt toţi acolo, ca altă dată… Parcă ar fi o casă care se lepădase de timp. Într-o zi Prinţul a zis: „Nu se petrece nimic şi totuşi se întâmplă atâtea…” într-adevăr nimic nu pare a se fi schimbat de atunci. Stau în jurul lui cu toţii, păstrându-şi aceeaşi atitudine, de atâţia ani, prinşi într-un timp imobil, de un timp inutil. Ca de obicei, Marguerite stă la dreapta Prinţului, şi, tot ca de obicei, şi-a pus mâna pe braţul lui zicându-i: Povesteşte…” şi el, auzind, s-a uitat la toţi clipind din ochi din cauza luminii unduitoare a lumânărilor… Ceea ce se întâmplă în această seară s-a mai întâmplat şi acum zece zile, şi acum zece luni şi acum zece ani. Cum să afli? E adevărat, autoritatea Prinţului a rămas intactă şi de fiecare dată când se reîntoarce de la Vilmont sau dintr-o călătorie mai lungă, Marguerite, uzând de un drept pe care nimeni nu i l-a contestat niciodată, îşi pune mâna pe braţul lui şi-i cere să povestească. În casa cea mare, a povesti înseamnă a scoate la suprafaţă un timp străin, asemeni unui pescar care-şi ridică din apă plasele cu peşte şi în şuvoiul cuvintelor ca-ntr-un şuvoi de apă, se minunează de ceea ce vede fremătând în ochiurile plasei: emoţia impresiilor, strălucirea unei conversaţii, linia ascuţită a unei feţe zărită în trecere… întreg oraşul Vilmont, „povestit” de atâtea ori, vine în cplp din urmă să se aşeze la această masă, umbre fugoase născute dintr-un cuvânt şi pe care un simplu gest le poate alunga, umbre familiare cu care flacăra sfeşnicelor populează pereţii… Astfel, vorbele Prinţului continuă să fie un fel de parolă încredinţată, locul în care realul şi imaginarul se susţin unul pe celălalt. Şi femeile şi

copiii, ascultându-l mereu n-au simţit anii trecând. În această seară într-adevăr, ca şi în alte seri, totul e la fel, la fel ca atunci când patru văduve zdrobite de durere aşteptau de la un bărbat întrucâtva nebun câteva argumente pentru o speranţă. Nu, nimic nu s-a schimbat.

Dovadă, luminările. Sfeşnicele, mai degrabă… De ani şi ani de zile tot ţinutul e scăldat în lumină electrică. Fusese instalată la Loubiere în 1926. Acum aproape zece ani. La început s-au folosit şi ei de lumina electrică. Ca toată lumea. Din modă, din curiozitate. Şi şi-au spus că într-adevăr era ceva foarte practic. Progresul, oricum…” O eră nouă începea: aşa afirmau jurnalele şi lumea mai mai că era gata să creadă. Şi se minunau întorcând butonul. Ce importanţă mai avea în fond, că lumina tremura necontenit, că becurile erau atât de fragile, ce mai conta oboseala ochilor şi desele pene de lumină! Nu, nu mai contau! Electricitatea exercita asupra lor un fel de fascinaţie. Trebuie să trăieşti odată cu timpul tău, ce naiba! Toate invenţiile din această perioadă atât de fertilă nu făcură altceva decât să distrugă atenţia Prinţului şi a comunităţii sale de… de… Dar la ce bun s-o luăm iar de la capăt? să mai deshumăm vechi disperări, antice decepţii! Electricitatea, aeroplanul T.S.F. îi ajutau să uite. A fi sau a nu fi odajtă cu timpul tău… Actualitatea le ţinea loc de conştiinţă, se ascultau şlagăre zicând că e poezie. Şi asta a ţinut mult timp. Dar, ca urmare a unei furtuni de o rară violenţă – falezele care străjuiau satul Loubiere jucau în noapte sub lumina unor fulgere violete –, au trebuit să folosească din nou pentru o seară sfeşnicul ca să facă lumină. Dintr-odată lumea şi-a redobândit consistenţa şi. misterul. Fără să stea prea mult pe gânduri, Marguerite vorbi de „lumina cea vie”, referindu-se la flacăra sfeşnicelor şi fiecare înţelese că electricitatea răspândea o lumină moartă. De atunci fură cu toţii de acord că e o

prostie să te aliezi unui asemenea progres. În rest, cu ce nu mai fură ei de acord din acea seară? Marguerite povesti că văzuse în copilărie, cu prilejul sărbătorilor vibrând întotdeauna de dangătul clopotelor, numeroase sfeşnice aprinse şi acum le păstra în mintea ei ca pe imaginea unor buchete de flori, a unor tufişuri de flori... Realul era întotdeauna la ea o promisiune, Marguerite nu vedea bine decât ceea ce metamorfoza. În ciuda anilor nu-şi pierduse prospeţimea ochiului. Şi visară toţi atunci tufişul arzând mereu fără să se facă scrum. Nu se poate spune că nu foloseau lumina electrică în casa cea mare. Totuşi, dându-şi seama că ea micşorează volumele, că şterge expresia feţelor, urâţeşte carnaţia, pe scurt, poceşte chiar viaţa, se lipseau de ea cât mai mult cu putinţă şi mai ales renunţau la ea duminica, sau, mai simplu, în serile în care hotărau că vor să fie fericiţi. De exemplu, <era de ajuns să se aşeze sfeşnicele pe masă, înainte de cină, pentru ca fiecare să-şi simtă deja sufletul în sărbătoare. Aroma unei prăjituri, parfumul unei tarte veneau după aceea ca un adaus...

În această seară, cele două mari sfeşnice cu patru braţe erau aprinse, răspândind pe feţele tuturor o lumină vie. E duminică. Chiar caprele au fost lăsate în voie pe pământurile de la Loubiere. Orele au alunecat de dimineaţă până seară, strecurându-se prin jilăveala călduţă a unui început de vară. Cina se încadra perfect în această atmosferă agreabilă, Jeanne aduse un fel de mâncare al cărei secret numai ea îl cunoştea şi pe care-o botezaseră „tocana lui Jeanne". Un amestec de carne de pui, jambon şi salsifis, copt într-o crustă de cocă care semăna cu coaja rumenită a pâinii calde, de sub care se răspândea un miros de piper şi de găină umplută. Era o mâncare unică. Austeră şi somptuoasă în acelaşi timp, o înghiţeau frigându-se, pe tăcute, cu o poftă – nestăpânită. Rumenită şi scăzută la foc în cuptor, coca se muia şi se îngălbenea în

sosurile ei, şi rezultatul reuşitei se judeca după nuanţele degradate ale crustei care trebuiau, ca în această seară, să treacă de rumeniu închis la alb gălbui.

După ce băură laptele şi mâncară brânzeturile, Jeanne a plecat să aducă „surpriza” pe care, revenind, o purta ridicată deasupra capului.

— Ce-i asta?

— Ce ascunzi acolo?

— Arată.

Şi Jeanne, surâzătoare, aşeza pe masă o prăjitură cu cireşe. Kumeniul marginilor, Suriul împodobind mijlocul prăjiturii, roşul viu al cireşelor, albul scânteietor al zahărului: acorduri de culori, care toate se acordau cu Jeanne, iar în adâncul acestor acorduri, convingerea, da, neabătuta convingere, pe care cu toţi o dobândiseră trăind împreună, că nici unui cofetar, fie el chiar perfect, nu i-ar fi reuşit o asemenea prăjitură cu cireşe, prăjitura cea mai simplu de preparat, pentru că Jeanne se gândea în timp ce o pregătea la cei pe care-i iubea fredonând un cântec vechi. Le *Temps des* cerises, de exemplu… Fericirile de genul acesta ţin casa cea mare în picioare, în ciuda unor timpuri de mizerie.

Sunt cincisprezece ani, nu, şaisprezece ani, şaisprezece ani deja de când împărţeau totul şi de când din această familie un pic trăsnită se născuse o veritabilă comunitate… Copii, acum tineri adulţi, pe care mamele se încăpăţânaţi să-i numească „copii”, îi zic, „tata” sau Prinţul, vorbindu-i cu dumneavoastră – obicei al unei alte vârste” care-i făcea să râdă pe sătenii de la Loubiere (cel puţin pe vremea când încă mai existau), dar care a menţinut între ei o anumită distanţă, alcătuire de memorie, tăcere şi durere. Cât despre văduve, inclusiv Marguerite, ele îi spuneau „prietene” în aşa fel încât în sat n-a putut niciodată să ghicească cu care dintre ele întreţinea el

legăturile cele mai apropiate. Şi numai Dumnezeu ştie cât de lacomi de bârfe erau – fie şi numai pentru a se răzbuna, înjosind un om a cărui întreagă conduită cerea numai respect! Avusese loc chiar o campanie foarte bine organizată de denigrare – asta se întâmpla cam prin anii ’25 –, la care chiar primarul epocii împotriva căruia Prinţul, îndemnat de văduve, se prezentase în alegerile municipale din ’29, pare să fi dat o mână de ajutor. Se zvonea că în casa cea mare se desfăşurau adevărate bachanale (se vorbea pe atunci de orgii, fără a se uita să se adauge că erau de natură romană, pentru a Li se desemna adevărata măsură); că lăsau copiii de capul lor (sub pretextul că nu frecventau şcoala comunală, dar uitau să precizeze că Marthe, învăţătoare de profesie înainte de război, făcea lecţii cu ei) şi mai ales aminteau de plimbările nocturne ale Prinţului, care bătea platoul Claps în lung şi lat, susţinând că era nebun (în timp ce aceste plimbări încetaseră aproape complet de la întoarcerea de la Saint JGeniez, după marea decepţie provocată de Piatra Scrisă) …

De unde această ură? De ce atâta îndârjire? Bârfele au rar ca obiectiv adevărat ceea ce răspândesc pe faţă. Acum, de exemplu, ţinându-i pe locuitorii casei mari sub tirul calomniei nu voiau de fajbt altceva decât să-i scoată din sările şi să-i facă să urască ţinutul. Dacă ar fi plecat, viaţa] a Loubiere şi-ar fi putut relua cursul normal, departe de prezenţa din ce în ce mai apăsătoare a acestui străin. Dar asta ar fi însemnat să nu mai ţină seamă de amintirea lui Charles, ceea ce propriile sale rude ajunseseră în cele din urmă să înţeleagă, şi nici de hotărârea văduvelor. Dar, dincolo de dorinţa de-a rămâne ei între ei, alte două motive mai obscure, îi îndemnau pe săteni să dorească îndepărtarea micii comunităţi: nu numai că aceasta nu ducea o viaţă de familie normală (raporturile între copii şi

părinţi erau bazate pe încredere, pe respect reciproc şi schimburi de păreri constante), dar se mai apucaseră şi să ţină o turmă de capre care, crescând şi înmulţindu-se, prăpădeau culturile.

Războiul fu declarat chiar din clipa morţii lui François Barrault pe care, calitatea sa de notar îl desemna în chip firesc ca instanţă de împăcăciune, oficiu căruia el i se dedicase încă de la venirea Prinţului şi din pricina căruia, şovinismul local îi reproşa că ţine partea celor din casa cea mare, sub pretextul că proprietarul ar fi fost „un spirit distins”. După care venea şi ultima perfidie, strecurată printre buzele strânse: „Şi de unde au oare ăştia atâţia bani?” Casa cea mare, copiii, turma care şi-o încropiseră, totul costa al naibii de scump. La Loubiere originea banilor era socotită mai importantă decât orice altă origine. Ceea ce agravă lucrurile fu că Prinţul, auzind de noua lor pretenţie, nu şovăi să meargă în sat, să vorbească unuia, altuia, ca şi cum nimic nu s-ar fi întâmplat, şi când se văzu înconjurat de oameni destui, dădu explicaţii asupra sursei banilor care-i permiseseră să cumpere casa cea mare: călătoria lui de-a lungul ţinutului, văduvele pe care le solicitase să-şi vândă bunurile şi care o făcuseră cu dragă inimă, folosirea în comun a tot ceea ce mai rămăsese din marele naufragiu, în fine, căutarea sub o stea mai norocoasă decât în altă parte, da, necontenita lor căutare… Ultimele cuvinte nu se mai auziră din cauza murmurelor. Ce mai! Omul acesta era lipsit de orice ruşine… Dacă îşi manifestau curiozitatea în privinţa lui, asta nu însemna că el trebuia să le dea şi explicaţii pe loc! Ce se ascunde îndărătul unei asemenea sincerităţi? Din acea zi, Prinţul acceptă că prostia poate într-adevăr să n-aibă margini. Această amară constatare îl făcu să primească participarea la alegerilemunicipale, ce le câştigă la diferenţă de un vot.

Canon, mai chefliu, ca niciodată, veşnic, combatant în luptele nocturne ale patimii sale, biet erou lăsat la vatră, îl ajutase să cucerească această primărie, sprijinit şi de rudele lui Charles, unicul prieten pe care-l avusese vreodată, Charles enigmaticul, a cărui amintire îi alina toate tainele, şi de un cuplu de artişti, un sculptor şi o ceramistă, pe care personalitatea lui şi frumuseţea plină de tăcere de la Loubiere îi atrăseseră aici.

Alegerea fusese derizorie, ca de altfel tot ce are atingere cu politica. Simţindu-se ameninţat, fostul primar făcuse apel la marile idealuri de la ’89 şi susţinuse că dacă lumea îi zicea „Prinţul” adversarului său, însemna că el era realmente un prinţ, şi că, votându-l, n-ar fi făcut decât să se întoarcă la timpurile feudale.

Fostul primar era o natură fericită. De exemplu, el credea cu tărie că trecerea timpului e în mod firesc sinonimă cu progresul. Credea în evoluţie, plin cum era de idei mai mult sau mai puţin scientiste, mai mult sau mai puţin pozitiviste, mai mult sau mai puţin raţionaliste care punându-se de acord asupra faptului că doi ori doi fac patru permiseseră câtorva mari spirite din secolul XIX să nege existenţa lui Dumnezeu. Necazul a fost că, odată confundat dumnezeu cu clericalismul, nu mai putură împiedica, printr-un efect de contaminare, de altfel previzibil, ca ştiinţa lor să nu se* clericalizeze ea însăşi până la urmă. Dintr-odată prostia fu ridicată la rangul de virtute. Frumos rezultat! Aşa că ideea calităţii provenind din cantitate nu mai era numai o idee electorală ci una care privilegia speţa în detrimentul individului. Iar această idee oferea un dublu avantaj: acela de a-l linişti pe om făcându-l să creadă că avea să fie smuls în fine din imemoriala lui solitudine metafizică, şi acela de a-l înjosi, pentru că, scutindu-l să lupte de unul singur îl făcea să se lase în grija celorlalţi. Când Prinţul dezvolta acest

raţionament şi afirma în consecinţă dispariţia simţului demnităţii, a gustului responsabilităţii, aspiritului de iniţiativă, fostul primar râdea. Era cu adevărat o natură fericită care, fără să se teamă de paradox, nu şovăia să-şi întrerupă interlocutorul: „Dumneavoastră aveţi credinţa dumneavoastră eu o am pe a mea”.

Credinţa? Care credinţă? în ce zei? în ce speranţă? Şaisprezece ani trecuseră astfel. Ce însemnaseră ei? Ca-ntr-o joacă, uite, copiii deveniseră adulţi, femeile îmbătrâniseră, dulce surâzând mereu. Turma de capre crescuse. Şaisprezece ani! îi mai ţiuie şi acum urechile: dimineaţa în care bolta cerului de iarnă, a cerului de gheaţă crăpase; oraşul Vilmont se cutremurase până în adâncul pivniţelor, a criptelor, a subteranelor sale; şi el, purtat de dangătul tuturor clopotelor unei speranţe nebune, ştiuse că războiul adevărat abia începuse. Ciudat, fusese ales primar. Stabilitatea, consideraţia, notorietatea: ah! dacă ei ar şti… Victoria, ar fi cazul să vorbească despre victorie. La ce bun? An după an, anotimp după anotimp, zi după zi, se îndârjise să trăiască numai pentru că la mijloc erau femeile şi copiii. Îndârjit? acesta era cuvântul potrivit, din pricina singurătăţii. El singur se înţelege pe sine. Nu va uita niciodată prima descindere la Loubière. noaptea, pe frig, alături de François Barrault. Platoul Claps era slab luminat, când brusc apăru o deschizătură întunecată, un drum care se înfunda în umbră, şi pe măsură ce coborau simţeau o umezeală năvălind din toate părţile, şi auzeau din ce în ce mai puternic bubuitul unui torent. El, primar? în glumă, zice: „ales şi reales”, cum ar fi zis: „şah şi mat”. La început el urca pe platou mânându-şi catârul în căutarea lui Charles, în căutarea tuturor alor lui. Catârul a murit; Charles a murit. Din una dintre nepoatele lui a făcut învăţătoarea satului; iar din unul dintre nepoţi, factor poştal. Eroii lui nocturni s-au destrămat în lumina crudă a

domeniului Pietrei Scrise. Şi nepotul, şi nepoata sunt plătiţi de stat. I-ar fi trebuit prea multă putere ca să reînvie morţii. Şi banii câştigaţi de ei, adăugaţi la cei proveniţi din vânzarea laptelui şi a brânzeturilor de capră le alqătuiră în cele din urmă o mică avere. În şaisprezece ani, locuitorii din casa cea mare se puseseră bine pe picioare, cum se zice. Un fel de avere, într-adevăr – la care mai trebuie adăugat că închiriase, pentru un franc simbolic, teritoriul comunei. Acum este un Prinţ. Dar încetase vreodată să fie? Nimic nu se întâmplă, nimic nu se întâmplase. Timpul e nemişcat. Dovada? Jeanne surâde şi acum de plăcere în faţa prăjiturii ei cu cireşe, iar Marguerite nu şi-a luat mâna de pe braţul lui de când i-a zis: „Povesteşte…”

El vorbeşte… Dar încetase vreodată să vorbească? De şaisprezece ani, salonul în care stau cu toţii în această seară şi-a schimbat mereu forma, primind o mulţime de lume; a fost când tranşee plină de soldaţi, când platoul Claps sub lumina lunii, când câmp de ruine sau necropolă trezindu-se dintr-un somn mult prea îndelungat, zguduit sub toate prăbuşirile istoriei. Loubiere, Vilmont, Roma şi alte oraşe au fost evocate trimiţându-şi delegaţii la apel în jurul mesa, precum secolele şi-au trimis emisarii lor, iscând aici, în liniştea meditaţiilor, rumoarea, imensa şi emoţionanta rumoare a timpului, un fel de freamăt răbdător şi înverşunat, o lentă tropăială întretăiată de abia auzite jelanii… Şi acum, masa luminată de cele două sfeşnice cu patru braţe creşte rotunjindu-se până la dimensiunile unei săli de cinema. Acolo, în capul mesei, foarte departe, în punctul pe care Prinţul îl desemnează cu degetul şi pe care ei îl fixează cu ochii lor obosiţi, e chiar scena, mai mult, avanscena, viu luminată unde-şi face apariţia o siluetă fragilă, conferenţiarul…

Vorbeşte… Trebuie să vi-l imaginaţi pe Misson. zice

el. Şi apoi aruncă o vorbă: Utopie! înţelegeţi? A strigat: înţelegeţi? Şi strigă iar: Totul se întâmplă în altă parte, totul se află altundeva… Vorbeşte… Acest vechi dor de fugă… Adaugă: Să fugi, să scapi, să fii mereu altundeva, necontenit. Utopia, sau cea din urmă minciună… De şaisprezece anivorbeşte. Conferenţiarul freamătă în lumina sfeşnicelor. Uitându-se fix la cele patru flăcări şi văzându-le cum dansează, tuturor li se pare, până la urmă, că sfeşnicul seamănă cu un conferenţiar, iar acesta se agită, se zbuciumă cu atâta forţă, aruncându-şi braţele în toate părţile, că ai zice… că ai zice… Dar iată, se întâmplă ceva: faldurile de stofă roşie se ridică parcă smulse de un vânt puternic, lăsând să se vadă statui de sfinţi, între care în primele rânduri, se află sfinţii Augustin şi Ieronim. Conferenţiarul dă înapoi, pare terorizat, îşi ascunde capul sub braţul îndoit, clătinându-se, copleşit parcă de o mare durere; apoi îşi revine, pare să se adreseze statuilor, le imploră, se roagă, dar nu se aude nimic din ceea ce spune, se deplasează parcă fără să păşească, ca şi cum ar pluti, statuile nu s-au mişcat, ele aşteaptă tăcute ca el să-şi termine imploraţia, îşi frânge mâinile, cade în genunchi, se prosternă, toată lumea fuge împingându-se, ţipând bătându-se care să iasă mai repede, o debandadă. Şi totuşi niciun zgomot nu ajunge până la balconul unde Prinţul, neatent pentru o clipă, ridică un fald de stofă roşie şi priveşte o statuie – a sfântului Ieronim? a sfântului Augustin? –, în timp ce de pe avanscenă un conferenţiar jigneşte o sală de burghezi vorbindu-i cu fervoare despre utopie sau chiar despre paradisul terestru, acest antic vis pentru care Dardanus n-a murit…

Dardanus? Cine l-a pomenit pe Dardanus? Prinţul surâde, se apleacă peste balcon, descoperă că sala e goală, se întoarce, nu vede pe nimeni. Conferenţiarul e şi el gata de plecare. Îşi pune liniştit hârtiile în ordine. Pare fericit.

Ar fi trebuit să-i spună ceva… să-i vorbească… să-i zică… Dacă ar putea ţine într-o zi un discurs despre Dardanus, cât de interesant ar fi! mai ales la Vilmont unde oamenii sunt atât de amatori de antichităţi romane. Şi apoi ar fi şi un mijloc de a le atrage atenţia asupra sorţii care-i aşteaptă… într-adevăr, pleacă, vin, nepăsători, părând fericiţi în timp ce în jurul lor totul trosneşte ca o barcă veche surprinsă de furtună. Barbarii… Barbarii ar trebui identificaţi, ar trebui să li să explice tuturor că prăbuşirea Romei a cufundat lumea în întuneric pentru cel puţin cinci secole, ar trebui… în fine, nu vi se pare că acest Misson a sfârşit în mod lamentabil? N-a murit el de desperare într-una din bătăliile navale în care se angajase la reîntoarcerea din Madagascar, după ce indigenii îi distruseseră „Republica şi-i masacraseră oamenii? Conferenţiarul râde. Aparent, acest final îl amuză. Dă din cap, face semn cu mâna că nu… Cine nu moare desperat? zice, în sfârşit, între două sughiţuri de râs. Ciudat, râsul lui îţi sfâşie sufletul, e un râs ironic, împotriva căruia nu poţi reacţiona pentru că nu-i poţi veni în ajutor, râde parc-ar sparge nuci…

— Râdea ca domnul Gros?

— Întocmai! încercam să-mi amintesc pe cine am mai auzit eu râzând aşa. Ei bine, pe domnul Gros, farmacistul.

— Era şi el la conferinţă?

— Bineînţeles! Dar el n-a râs. Mi s-a adresat în schimb cu „domnule primar”. Mie!

— Şi Misson?

— Povesteşte-ne despre Misson.

— Tată!

Privirile adolescenţilor lunecă contemplând peisajele violete, ticsite de flori roşii şi fructe galbene… Ce să spui despre Misson? Impasibilă figură de proră, aceste ţinuturi imposibile există numai datorită lui. Vasele lui lunecă uşor

spre coaste şi oamenii lui, sprijiniţi de bastingaj, visează în tăcere. Valul loveşte blând pereţii vasului, în timp ce de pe uscat mii de păsări îşi iau zborul cu ţipete multicolore. Misson? Apropierea de Pământul Promis a fost desigur momentul cel mai tulburător din toată această ciudată aventură. Totul mai era încă posibil. Pământul acesta care venea în întâmpinarea piraţilor nu avea nume. Ei strigau: Pământ! Pământ! ziceau: copaci, păsări, nori. Toată ştiinţa lor se oprea aici. Cât ar dura o clipă de uimire, ei nu fură decât, oameni, atâta doar, nişte oameni şi în timp ce navele intrau în rada împădurită, ei trăiau ca-ntr-un timp alb, un timp pe alb, cum ai zice minge pe alb… A doua zi ei vor şti să numească fiecare copac, fiecare pasăre, fiecare nor şi atunci totul va fi fost spus. Dar pentru un moment, erau fericiţi: maluri necunoscute, vegetaţie fără nume, păsări nemaivăzute, pe scurt, toate aceste culori violente care izbucneau în faţa ochilor lor uimiţi alcătuiau un peisaj pe care ei îl cunoşteau bine, pentru că-l purtau în ei încă de la origini, şi care de-a lungul zilelor calme, li se desfăşurase neîncetat pe sub pleoapele obosite. „Aisă vezi, ai să vezi…”, zicea Charles. Şi ei văzuseră. Şi el văzuse. E punctul în care începe şi se termină aventura. A lor, a lui… înainte sau după ea, nu-ţi mai rămâne decât să contempli zilele şi nopţile în imuabila lor succesiune. Dar acolo, într-o clipă cât o eternitate, un vis imposibil creştea până la dimensiunile unui ţinut imposibil. Misson reuşise miracolul de a-i smulge pe oameni, măcar pentru o dimineaţă, timpului obişnuit. Restul nu mai avea importanţă. Republica Libertalia, oricât de generoasă li s-ar fi părut ea, nu era decât o prelungire a cotidianului în alte forme. Or, cotidianul e un timp oprit, un timp inutil, un timp mort. Ludovic XIV în Franţa, Libertalia în Madagascar, unde vedeţi diferenţa? Misson elaboră o constituţie, le impuse o limbă internaţională, promulgă legi: un stat fusese creat de

nişte oameni care tocmai de un stat fugiseră. Ciudat, nu? Utopia e la fel de zadarnică ca şi lumea pe care ea pretinde că o înlocuieşte şi o moralizează. Dar atunci, exact în minutul când aceşti piraţi, lunecând spre coastele Madagascarului, îşi umpleau ochii cu peisajele violete, poate că au avut sentimentul sacrului…

Prinţul clatină din cap. Faţa lui a rămas aceeaşi, lungă şi osoasă, slabă, făcută toată numai din linii ascuţite. Nu îmbătrânise propriu-zis. Doar îi albiseră tâmplele şi pielea lăsa să se vadă o fină reţea de riduri. Asta e tot. Când vremea e umedă piciorul pare un pic mai ţeapăn. La lumina sfeşnicelor îi priveşte pe ai lui, care-l privesc.

— Sacrul, zice el…

Şi asta e o veche poveste. Charles racorda sacrul la o simplă imagine care ea însăşi se lega de Misson, de aceea îi şi venise în minte. Charles închipuia o corabie cu trei pânze, încremenită în mijlocul oceanului pentru că stătuse vântul. Ce făceau atunci oamenii? se întreba el. Şi în cazemată erau unii care-i răspundeau în cor, pe un ton de zeflemea imitându-i pe copiii care gânguresc: oamenii de pe punte se uită la căpitanul care, de la înălţimea du-netei, priveşte norii… Şi râdeau.

Râdeau. Femeile, copiii, Prinţul, toţi râdeau. Din nopţile petrecute în cazemate luptând cu frigul, cu frica nu mai rămăsese decât această istorioară care-i făcea să râdă. Sacrul? Un obicei vechi, o poveste frumoasă! Ei se strâng unii lângă alţii. Se întâlnesc pe scară şi râd. Marguerite sau Jeanne, Marthe sau Marie spun ceva şi râd. Picături, izvoraşe, torente de râs: prospeţime, o, sfântă prospeţime! Şi voi umbre dulci, umbre verzi şi fântâni, nesecate fântâni ale bucuriei.

Câtă inconştienţă! Câtă vinovată şi primejdioasă inconştienţă! Pe vremea când încă mai primeau vizitatori veniţi de la Vilmont, de la Loubiere, musafirii lor plecau

foarte şocaţi. Incapabili de adevărată generozitate, nu puteau concepe că se poate râde fără răutate. Atâta bucurie, atâta puritate făcuseră mult rău reputaţiei acestei Eamilii. „Mai aveţi inima să râdeţi pe asemenea timpuri?” ziceau ei, ofensaţi, supăraţi, înţepaţi; şi, fără să mai aştepte un răspuns, plecau, aduşi de umeri, cu spatele încovoiat, cu fruntea ridată de griji. Iar locuitorii casei mari râdeau şi mai tare. În orice caz, nimeni nu şi-ar fi putut imagina că ei râdeau din pură plăcere, fără să-şi bată în vreun fel joc de vizitatorii lor… „Ei cum? nu vedeţi că ducem pe umeri toată nefericirea lumii?” afirmau cei mai îndrăzneţi… Şi e adevărat că lumea nu înceta să se cufunde în tiranie, în barbarie… Dar era acesta un motiv să te laşi copleşit? în alte părţi se murea de foame, oamenii erau închişi, înseamnă că ar trebui ca nici noi să nu ne mai hrănim sau să împărtăşim soarta celor încarceraţi? Specia e mai importantă decât orice? Dar ce valoare mai are o specie dacă indivizii care-o alcătuiesc sunt reduşi la tăcere? Viaţa nu valorează nimic; nu, viaţa nu valorează nimic; ceea ce contează sunt doar virtuţile care o organizează şi care-i dau semnificaţie.

Atât de distanţate de ideile la modă, asemenea convingeri nasc o forţă sufletească condamnabilă. Iată de ce, Prinţul şi ai lui îşi păstraseră, în ciuda a tot şi a toate, privirea limpede, strângerea de mână sinceră, capul sus. Pâinea pe care o dăruiesc mai are încă gustul adevărat al pâinii. Nu e de mirare aşadar că nimeni nu mai îndrăzneşte să se apropie de casa cea mare, cu excepţia bietului Canon, a rudelor lui Charles şi a unui cuplu de artişti. Nu e de mirare aşadar că satul Loubiere a fost părăsit încetul cu încetul după moartea fostului primar. Sătenii s-au refugiat la Vilmont unde se ştie că răul pare cel puţin mai interesant. Aici te poţi lăsa pradă chiar, cu o anumită plăcere, gândurilor negre, pesimismului, afectând

o dispoziţie descurajată şi o mină plină de tristeţe. Asta era ultima modă, puteai fi luat drept un cuvios! Nemaipunând la socoteală că asemenea nobile sentimente duc în mod firesc la supunere. Căci, râsul se ştie, este o caracteristică proprie doar oamenilor liberi.

Stau de vorbă... Q luminare fumegă. Marthe îi retează mucul. Flacăra le luminează feţele cu scânteieri de fericire. Marie a strâns masa. Acum îşi pot aşeza mâinile cu palmele în jos pe masă. Toate aceste mâini pe lemnul lucind întunecat, toate aceste feţe în umbra dulce şi, de la mâini la faţă, acele raze de lumină tremurată care conturează corpuri, care confirmă prezenţe... Sunt acolo cu toţii, întorcând spatele nopţii, îndârjiţi împotriva nopţii... S-au scurs şaisprezece ani de când seară de seară „el luptă împotriva nopţii, pentru copiii îngroziţi de spectrele întunericului, pentru femeile a căror singurătate se trăda uneori prin pătrunzătoare ţipete sfâşiindu-le somnul, pentru Charles care-l chema irezistibil pe platoul Claps în primele luni după sosirea lui aici... De câte ori nu rătăcise din cameră în cameră, ascultând respiraţia unuia sau a altuia, panicat de o tresărire sau de un geamăt înăbuşit, cu inima strânsă la vaietele femeilor; mistuit de propriul lui foc interior, în timp ce în camera sa, lângă o veche carte deschisă, o luminare se stingea cu încetul...

linişte a nopţii, rotundă, jilavă, violetă! Unul câte unul s-au ridicat şi s-au dus la culcare. El doarme atât de puţin. Niciodată nu dormise prea mult. Pe când era mai tânăr putea veghea chiar nopţi la rând. Şi ar mai putea-o face şi acum. Dar oboseşte mai repede. Îşi trosneşte degetele, îşi întinde braţele. Pentru ce traversare se va mai îmbarca oare „încă o dată? Sub temeliile casei, torentul înăbuşit de grosimea pietrei, seamănă cu respiraţia lumii. îi place să asculte această palpitaţie abia auzită, ca un clocot continuu. Apa, sângele pământului, străbate casa şi

astfel o frântură a vieţii profunde, subterane, enigmatice pătrunde ca un freamăt prin piatră. Un adevăr îşi impune acolo forţa, un adevăr pe care-l presimte, pe care-l simte – dar ce fel de adevăr? Cum să ştie? Cum să înţeleagă? Vizitatorilor se mulţumeşte să le răspundă că un torent trece pe sub casă. Fapte, mereu fapte! Ce prostie, ce miopie!

Lui *cum*? el i-l preferă pe *de ce*? De ce constructorii casei mari hotărâseră s-o ridice deasupra unui torent? Iar pe el de ce l-a fermecat acest torent în ciuda umezelii? De ce iubind soarele cum numai un om din nord îl poate iubi, a fost totuşi atras de această apă care, izbindu-se de casă, pare că vrea s-o forţeze, s-o deschidă, s-o sfâşie? Şi de ce-l oprimă această violenţă? Nemaipunând la socoteală nopţile când, sub viitura apelor, casa trosneşte de la fundaţie până la acoperiş? Parcă s-ar zgudui sub loviturile unor enorme ciocane! Lovită din toate părţile în acelaşi timp cu mânie, cu furie, cu o forţă oarbă. Nimeni nu doarme în asemenea nopţi şi, totuşi, de ce se bucură când surprinde pe chipurile lor ceva din sălbăticia nopţii?

De ce? De ce?... O luminare sfârâie, împrăştie câţiva stropi şi se stinge. Un ţipăt a ţâşnit. un ţipăt pur lăuntric care reverberează coborând în el necontenit, în timp ce în jurul mesei noaptea creşte şi. Se îndeseşte cuprinzând în ea toate nopţile petrecute acolo când ţipase, când se rugase, nu ştie, nu mai ştie, şi ai lui vin unul după altul să-şi reia locurile... Cât timp se scursese între toate aceste nopţi? Şaisprezece ani? Cine pomenea mai adineaori de şaisprezece ani? Parcă abia ieri urca spre platoul Claps biciuindu-şi catârul pe urmele lui Dardanus. Să se regăsească, trebuie să se regăsească în tot acest timp risipit. Să vedem! Ce vârstă au ei acum? Jacques, micul Jacques, se apropie de el surâzând. Are douăzeci şi doi de ani, avea deci şase când sosise la Loubiere, dar iată-i şi

imaginea de la doisprezece ani, cu plete lungi… Jacques fusese dintotdeauna preferatul lui. De ce? Fireşte, pentru că ei doi exploraseră mereu împreună împărăţia muşchilor. Prin spatele casei mari, urcau de-a lungul torentului, păşind din piatră în piatră, sărind peste trunchiurile copacilor căzuţi, înfundându-se în penumbra albastră care se îndesea într-atât încât apa, oprită de vreun baraj natural, oferea privirilor imaginea unei suprafeţe netede, lucie ca oţelul şlefuit. De acolo era imposibil să vezi cerul, şi nu puteai înainta decât încovoiat. Un fel de tunel de verdeaţă se arcuia deasupra torentului, jumătate cărare, jumătate potecă bătută de animale… Chiar în toiul verii, aici era frig. Soarele nu putea străbate niciodată până jos. Buretos, pământul mirosea a frunziş putred, iară dacă se agăţau întâmplător de vreo creangă, creanga se rupea cel mai adesea fără zgomot, putredă şi ea. Să-l fi văzut atunci pe Jacques. Ochii îi străluceau parcă aprinşi de febră. Îşi aminteşte că-şi spusese în sinea lui de mai multe ori: „Jacques nu mai e în firea lui”. Într-adevăr, Jacques alerga aproape tot timpul, atras, fascinat nici el nu ştia de ce. Jacques se confundă cu misterul locului. Câteodată descopereau o urmă de vulpe, de arici sau de şoarece de câmp. Într-o zi dădură, trăsniţi, peste o urmă de mistreţ. Dintr-odată, amuţiseră amândoi. De ce tăcuseră speriaţi? Era şi aici ceva de înţeles, presimţit, se simţea, dar ce?

Jacques şi el însuşi, Irène, şi Denişe, şi François, femeile care fie că rămâneau acasă fie că se hotărau brusc să-i urmeze, au străbătut acest vechi pământ, bătând cu piciorul cărările, suind toate colinele. Au mers, au mers, potrivindu-şi pasul după pasul relor care-i precedaseră, care la rândul lor călcaseră pe urmele strămoşilor şi umblând, umblând, au abolit timpul, fără să dea niciodată de vreun suflet de om. Ţipetele copiilor se amestecaseră cu croncănitul ciorilor, iar tăcerile lui cu tăcerile pământului.

Numai norii le rămăseseră tovarăşi credincioşi. Şi totuşi, şi totuşi, îndărătul fiecărui copac, sub fiecare piatră, în fiecare nor, el ştia, cu un fel de preştiinţă nesigură, că trebuiau să descopere un adevăr – dar care?

Dincolo de împărăţia muşchiului, unde vânturile lustruiseră pământul şi apele spălaseră stâncile, câte o plantă mai răsare ici colo, rezistentă, câţiva arbori se îndârjesc să crească, ultimele rămăşiţe ale vreunei ruine se spulberă. Aşa pustiu cum e acest ţinut, cum se face că nu apasă asupra lui niciun sentiment de dezolare? se mira şi continuă să se mire. I se explicase pe toate vocile că soarele, că soarele, că soarele… Şi e adevărat că, în lipsa soarelui acest pământ se îndoliază, se îmbracă în negru şi alb. Dar dacă soarele e ca un ecran care te împiedică să vezi esenţialul? Ce vorbă-i asta? Despre ce esenţial tot pomeneşte? Ce vrea să vadă? Nu ştie încă. Lumea e plină de mistere, iar el ar vrea să descifreze misterul lumii. E o nebunie chiar atât de mare? un orgoliu? o vanitate? Nu-i chiar atât de simplu. De exemplu, când se opreşte fără respiraţie în faţa unei urme de mistreţ, când i se face un gol în stomac privind suprafaţa întunecată a unui torent ale cărui ape, natural barate, sunt calme, ce vrea să însemne asta? El presimte, simte că se află aproape de un adevăr – dar care? într-o zi, aventurându-se într-o vâlcea îngustă şi pârjolită de soare, fusese surprins să descopere un petec de verdeaţă. Nimic sau aproape nimic! trei arbori schilavi, câteva buruieni, două tufişuri ţepoase… Printr-o crăpătură din pământul acestei modeste oaze văzuse prelingându-se picătură cu picătură o apă neagră, rece ca gheaţa, sânge, sângele lumii, îşi zisese, şi deschizătura prin care se scurgea această apă era asemeni unei răni. De ce începuse deodată să tremure? Să fi fost de vină oboseala, mersul îndelungat sau cerul de foc?

Încă o dată, pentru ultima dată, ar fi vrut să-i întrebe

pe ai lui. Dar chipul lui Jacques, copil, se abureşte a uitare, şi împreună cu el se estompează şi imaginile escapadelor lor… Ar trebui să viseze şi iarăşi să viseze, să-şi adune amintirile, toate amintirile… Aveau să răspundă aşteptării lui, şi strânse toate la un loc, aveau ele să facă a ţâşni răspunsul pe care-l pretindea el de la toate ecourile? Numai norii l-au întovărăşit pretutindeni… Iată adevărul! Norii, îşi aduce aminte acum… Unde se petrecuse asta 9 Noaptea era luminoasă, transparentă chiar, şi norii lunecau uşor tiviţi cu aur, continente fabuloase, plaje fericite… El urca, una câte una, treptele de granit care trebuiau să-l ducă până la acea mare interioară. Urca, urca… Piăsucită, viu luminată, scara creştea asemeni unei flăcări, până la a-i astupa tot câmpul vizual, arzându-i ochii, orbindu-l cu atâta strălucire… Noapte, o noapte, mare a tuturor călătoriilor, mare a tuturor furtunilor!

Pentru că de noapte era vorba, de noaptea devenită şi mai deasă din pricina cărărilor unduitoare care însângerau marea… Focuri aprinse de naufragiaţi pe ţărmuri sălbatice; focuri de epave menite să semnaleze recifele şi necontenit întreţinute pe malul care se apropie şi se depărtează, faruri pe care valurile le acoperă – alunecare, plângere şi noaptea drept regat, noaptea de un verde întunecat, cu un gust de alge printre care corpul alunecă legănându-se…

Pentru că despre moarte era vorbă, despre moartea prin înec „despre o nesfârşită coborâre în tine însuţi şi despre acea fericire a abandonului până ce, cu un zvâcnet din călcâi, printr-un sălbatic elan, revii la suprafaţă, la lumină…

Căci despre lumină era vorba în acest fantastic şi tăcut urcuş spre ceva care arde şi sfârâie, spre această torţă ce fumegă şi căreia trebuia să-i cureţi feştila, trebuie… trebuie…

…Şaisprezece ani în care ieri şi azi se confundă, copiii la toate vârstele copilăriei, femeile în toate zilele singurătăţii lor, şi el, da, el însuşi, observând, privind, redus doar la atât, la o privire, la un ochi, limpezire a viziunii până în acel moment imobil când, în tăcere, se săvârşesc marile metamorfoze…

Toţi, ei şi ai lui, chemaţi, invocaţi, visaţi, iată-i în fiecare moment al existenţei lor comune, legaţi de amintirea lui fragmentată, ciobită şi iarăşi refăcută, obrajii Margueritei, surâsul lui Jacques, cozile Irenei, acum cinci, zece sau cincisprezece ani, în timp ce orele se fragmentează la rândul lor, se disociază şi se adună, asemeni frânturilor de soare care le tremură între gene laolaltă cu sudoarea somnului de vară…

…Orele albe, orele plumburii; orele abrupte şi inaccesibile ale nopţii., zi după zi a trebuit să poarte greutatea acestor ore de plumb, mai ales după-amiezile, când ziua era ca şi terminată, dar se lungea încă la nesfârşit. De câte dăţi n-a fost ispitit să creadă că este o pasiune inutilă conştiinţa?… De acum numai specia mai contează, zicea fostul primar… Orele de dinaintea crepusculului, rigide, învăluind lumea într-o lumină alburie, o lumină străveche, îl duseseră uneori până la marginile disperării… Să se topească în mijlocul speciei, să se încredinţeze speciei şi să închidă ochii… Ciudat, toate acestea nu i se pot opune sincerităţii, căreia nimic nu-i rezistă. Îţi vine să crezi că oamenii nu şi-au construit sistemele de gândire decât pentru a scăpa de frică… Ar fi trebuit să crezi în timp, să crezi în Istorie, în specie, ar fi trebuit… Să crezi? Să crezi! Şi iarăşi ţipătul lui, pur lăuntric, sapă în el deşerturi de sete. Plictisul…

…Singura mişcare în acest salon: pendula ceasului de perete, soare fals care se leagănă între umbrele nopţii. Scurgere a timpului… Prezent-trecut al plictisului,

trecutorezent al visului, şi flăcările lumânărilor care dansează, dansează, deformând încăperea, ora, memoria după cum le taie capul… Trecutul acestei flăcări prezente, şi toate flăcările lumânărilor care l-au privegheat de când sosise aici! Prezent al tuturor acestor flăcări trecute şi sentimentul difuz că ele îţi aduc aminte de alte flăcări evocă nd alte veghi, reînviind alte visuri care nu-ţi aparţin, care nu ţi-au aparţinut niciodată şi care ţâşnesc dintr-o memorie alta decât a ta…

…Flăcări în care imaginea lui se multiplică, jocuri de oglinzi, false perspective, flăcări reflectându-se la nesfârşit… Stătea în faţa unei oglinzi perfect opace pe care abia o luminează un sfeşnic reflectat de o altă oglindă… El nu e decât un chip rău desenat pe luciul oglinzii şi această faţă ivită din întuneric, fascinată de întuneric, lunecă de la o flacără la alta, de-a lungul oglinzilor reflectându-se una pe cealaltă, pe o traiectorie imobilă şi perfectă şi dispare în noapte urmând această linie de foc, într-o noapte mreu respinsă, la nesfârşit amânată şi i se pare – impresie fugitivă – că propria lui imagine, trecând astfel „de la o flacără la alta, îl atrage după ea, iar el tremură, se înfioară, se clatină, deşerturi de sete. arsură. În timp ce de la un fior la altul se multiplică schimbându-se imperceptibil, de la o oglindă la alta, de ajuns totuşi pentru ca la sfârşit să fi devenit acest altul în care nu îndrăzneşte încă să se recunoască…

…Pe cer, ca nişte saline alburii, care alunecă risipindu-se uşor, un continent dispare; şi totuşi, ţipătul, rug arzând, al unei păsări, de la care pornind imaginaţia poate construi totul, sau chiar acest zbor perfect vertical al dimineţii… Nu, nu se va spune nimic despre imperiile prăbuşite pe care nicio pasăre nu le mai poate salva; trebuie să te întorci la tine însuţi, cu mantia căptuşită de rămăşiţele nopţii, în sunetele tălăngilor invizibile ale unei

turme pe care umbrele o mai ascund încă… Aşa se naşte ziua, în clipa când taina îţi scapă iarăşi şi iarăşi, întorcându-se la cel care-o deţine de o veşnicie…

— Trezeşte-te!

Un frig brusc: răcoarea jilavă şi năucă din zori când somnul e mai greu; frig alb din pricina zorilor, a luminii albe care se strecoară printre persiene şi răneşte ochii încă închişi; şi totuşi o voce, o voce poruncitoare, aceeaşi:

— Trezeşte-te!

Saline, albeaţă, tălăngi… Să scape, trebuie să scape de torpoarea unei nopţi petrecute în vis şi în veghe… O mână îl scuturã. E Jeanne. Aşa cum o obişnuise, trebuia s-o întrebe: „Ce s-a întâmplat, draga mea Jeanne?” Nu zice nimic. N-are timp. Jeanne se apleacă spre el, aproape îi atinge obrazul cu nasul şi strigă:

— Nu auzi nimic?

Valurile somnului se retrag într-un lent reflux… Să audă? Nu, nu aude nimic. În schimb îl asaltează mirosurile: cel de terebentină care reaşază mobilele la locul lor obişnuit; cel de sfeşnic cu mucurile necurăţate. Adormise probabil fără să le stingă. Nu se clintise, cu capul pe braţ, cu braţele pe masă. Lemnul prinde viaţă sub degetele lui… încetul cu încetul lumea îşi reia forma.

— N-auzi nimic?

Face semn din cap că nu. E mişcarea care-l trezeşte de tot. Deschide ochii şi-i închide; tăişuri, lungi tăişuri de luhiină, durerea îl obligă să se întoarcă în noapte, în noaptea lui. Ar vrea… Ar trebui… Oboseală. Imensa oboseală, şi zumzetul din el…

— N-auzi zumzetul?

Cum? Jeanne aude şi ea ceea ce zumzăie în el? Cum se poate? Ridică ochii şi-o priveşte neîncrezător.

— Ascultă! zice ea.

Zumzetul porneşte iar. Încetase vreodată? Mai mult

decât un zumzet, e parcă o rumoare mai degrabă nedesluşită decât, depărtată. Vine dinspre Loubiere.

— Ce se întâmplă?

Jeanne nu ştie; şi-a aruncat în grabă un şal negru peste cămaşa de noapte. E în picioarele goale. Cu o mână îşi ţine şalul strâns peste piept, cealaltă îi spânzură pe lângă corp. Mândria Jeannei, umilă şi severă mândrie, şi mâna care se crispează strângând şalul şi trădând o profundă dezolare:

— Nu zgomotul m-a trezit, ci un fel de nelinişte, n-aş putea spune ce, o durere surdă aici, în capul pieptului, care m-a făcut să sar din pat. Fără să mă gândesc, mi-am zis: „S-a întâmplat o nenorocire, s-a întâmplat o nenorocire”. Şi numai după aceea am auzit zgomotul, acel zgomot…

— Şi?

— Am ridicat obloanele.

— Şi?

— Nimic. N-am văzut nimic. Nu, nimic. Mă aşteptam la… nu ştiu, nu se întâmplă nimic. Atât doar, că dinspre platou se ridica lumina zilei.

— Hai cu mine!

— Aşa cum sunt?

— Ai dreptate. Mă duc singur.

— Aşteaptă! Nu ţi-am spus totul. Nenorocirea asta nu e doar un presentiment, îi strigă, dar el şi ieşise deja.

Se întoarce, rămâne în uşa deschisă şi-i spune blând, foarte blând:

— Du-te la culcare, draga mea Jeanne. Du-te buna mea soră…

Cu mâna la gură Jeanne îşi stăpâneşte un ţipăt. Priveşte. Intens. În jurul lui lumina devine trandafirie. Ziua! Lumina curge parcă de la cap spre picioare, îi scaldă trupul, i-l deformează, sunt lacrimile, lacrimile Jeannei

care reuşeşte cu greu să rostească:

— Lăpasta…

— Ştiu, zice el.

Aleargă, aleargă, în ciuda piciorului lui ţeapăn: uriaşă siluetă care se depărtează, care se grăbeşte cu stângăcie. Numai de-ar ajunge la timp! Năpasta, scumpă Jeanne, el o simţise apropiindu-se de mult. Ieri seară, încă mai jucase comedia perfectei înţelegeri: el, stăpânul acestei comunităţi exemplare… Ce exemplu? Care comunitate? Copiii deveniseră adulţi, văduvele n» <4 nt decât nişte biete femei, timpul a degradat totul, chiar. 9 i pe el însuşi… Exemplu? Hai să fim serioşi!

Izbeşte cu piciorul bolnav într-o piatră: durerea, durerea ascuţită şi binefacerea acestei dureri pe care o primeşte ca pe un dar… Să se gândească, nu vrea să se gândească la ceea ce se petrece acolo. Nenorocirea? Previzibilă, prea previzibilă. Şi nu făcuse nimic pentru a o preîntâmpina. Nimic.

Întâia rază de soare poleieşte acoperişurile celor mai înalte case din Loubiere. Piaţeta e probabil încă învăluită în întuneric. Zbierete se aud şi zgomot de animale fugărite. Turma, ce se întâmplase cu turma? Şi ţipetele? De unde se aud ţipetele? De departe par râsete de ură. Râsete demente. Ca odinioară.

Piciorul îl doare, drumul pare fără sfârşit, i s-a făcut frig. Ar fi trebuit să mai pună ceva pe el la plecare. Cât de nobil fusese ieri seară, înconjurat de ai lui! încă o dată şi încă o dată, pentru ultima oară, se străduise să le bareze toate căile spre viaţă. De şaisprezece ani îi obligase să gândească asemeni lui, să vadă cu ochii lui, să trăiască prin el. În dimineaţa asta behăituri tragice îi înnoadă maţele…

Frumos rezultai! iată primele case ale satului. Un praf înecăcios, des, îi astupă gâtlejul. Un praf care se

ridică până la acoperişuri şi care se vede acum probabil şi de la casa cea mare, putând fi confundat cu fumul.

Totul arde în el: ochii, gâtul, plămânii. Un nebun, nu fusese decât un nebun. Nici istorie, nici utopie… Atunci ce?

Îi vine rău. Cu sufletul la gură, sprijinindu-se de un perete, cu picioarele numai junghiuri, priveşte. Nu poate, nu ytie decât să privească. Praful e din ce în ce mai des. Distinge două siluete într-o şaretă, aflată în mijlocul pieţei, încercuită de o lumină slabă, în timp ce de jur-împrejur caprele behăie, se înghesuie, mişcându-se în salturi ritmice.

Pe jumătate despuiat, cu pielea cenuşie, burta umflată de rachiu, părul încâlcit, Canon se luptă cu un ţap căruia se trudeşte să-i lege picioarele. Lângă el, Denise, fata cea mare a Jeannei, cu părul, cu frumosul ei păr de aur despletit, unduindu-i până la şale, cu bluza descheiată, ţine lipit de pântec un ieduţ ale cărui picioare rigide şi slăbuţe se zbat în gol.

Zbor de întrebări… Nebun, nu fusese decât un nebun! înăuntrul lui totul se clatină şi cutremurul care-l străbate se revarsă în afară. Nu, nu se poate, n-o vom lua iarăşi de la capăt! Vaiete, vaiete, abia auzite şi vântul, vântul fierbinte, de nebunie, se abate în rafale. Şuieră, suflă, se agaţă de zid, e gata să cadă, doborât de rafalele de vânt, se încordează, praful dispare, satul dispare, iar în faţa lui, la picioarele unui soi de altar, nu se mai văd decât o tânără femeie arcuindu-şi blând braţele în jurul unui ieduţ şi un bărbat care, cu un hohot de râs alb, îi întinde încordându-şi toţi muşchii ţapul legat. Se apropie de ei în liniştea acestei dimineţi binecuvântate. Lumina e mai imponderabilă ca niciodată. Un sacrificiu urmează să se săvârşească. Totul fusese pregătit potrivit ritualului. Fecioara ţine strâns lipit de pântec ieduţul, simbol al

tuturor iniţierilor. Nu e chiar aşa de mult de când, în orgiile dionisiace, bachantele, îmbrăcate în piei de animale, sfâşiau un ied. Nimic nu fusese dat uitării. Ordinea e desăvârşită. Cât despre victimarul care a pregătit ţapul, el ştie că gestul lui fatal, gest de ispăşire, va elibera puterea genezică şi forţa magică ce se vor răspândi ca o rouă fecundă asupra „lumii, în timp ce lascivitatea şi geniul rău al animalului vor fi distruse. Acum totul e pregătit. Lama fulgeră în soare, victimarul nu aşteaptă decât un cuvânt…

— Opriţi!

Cu braţul pe jumătate ridicat – brăţara de piele strânsă la încheietura pumnului, fulgerarea scurtă a cuţitului –, Canon se întoarce. Privire feroce: privire sângerie, injectată, infestată de rachiu, şi gura ca o tăietură lividă care se strânge şi se deformează înainte de a striga:

— Tu? Ce vrei? Lasă-ne în pace!

Denise a lăsat animalul jos… Acum se retrage adunându-şi bluza la piept. Să iasă, ea nu vrea decât să iasă din cercul în care stau închişi cei doi bărbaţi. Canon o prinde de mijloc şi-o trage spre el:

— E-a mea.

„* El nu mai încearcă acum decât să-şi croiască drum printre capre. A ajuns foarte aproape de şaretă. Vechi imagini îl asaltează; el într-o şaretă, străbătând un ţinut adormit, privind răsăritul soarelui, întâlnind o şaretă plină de femei, intrând în Vilmont… Dimineaţa victoriei, dimineaţa făgăduinţelor! Alte imagini îl năvălesc: clipirea roşietică a unei lămpi într-o fereastră, noaptea, şi el, curios, fascinat parcă de această lumină, apropiindu-se, privind înăuntru şi descoperind în fundul încăperii, în penumbra roşcată, trupurile trandafirii tăvălite între cearşafuri: Canon posedând-o trudnic pe Denise…

Năpasta! zisese Jeanne… Şi iată-l pe Canon cum-o sărută pe Denise pe gură şi o împinge înapoi. Râs vânăt, râs de beţivan, la fel de urât ca o râgâială.

— Râsul tău, Canon, râsul tău…

Acesta se lasă pe vine, se întinde spre el, nas în nas, pişicher, vulgar, tot mai încercând să râdă. Şi râsul lui se încarcă de ură, ca adineaori, ca altă dată, ca pe vremuri, când camarazii din tranşee râdeau după o bătălie, numărând morţii… Canon se ridică, se dă înapoi, cu ochii ieşiţi din orbite:

— Să taci! Să taci! N-ai niciun drept.

— Războiul, totuşi…

— Te urăsc! Te urăsc! Şi Denise te urăşte şi toată lumea! Ai înţeles? Toată lumea te urăşte.

Atunci de ce să te mai aperi, de ce să te mai zbaţi? Orice dialog ar fi fost inutil. Ridică din umeri. De acum încolo totul e inutil. Rezistase şi el cât putuse. Zarurile au fost aruncate. Pierduse. Niciodată n-a fost mai singur decât în faţa acestor două fiinţe. A pierdut. Asta-i tot! S-a bătut, n-a încetat să se bată cu fantomele. Ce vanitate! Ştiind ceea ce ştia, a vrut totuşi să-i apere pe ai lui. De ce? De nenorociri? Dar nenorocirea venise. De minciuni? în numele cărui adevăr? De iluzii? în virtutea căror certitudini?… Ar fi trebuit să vorbească, să răspundă, să nu rămână surd la aceste vorbe de mânie. A pierdut, jocul fusese inechitabil. Morţii sunt uituci. Vii de asemeni. Timpului nu i se poate opune decât propria memorie. A pierdut. Şi totuşi el ştie, da, el *ştie* că a avut dreptate. De unde-i vine această siguranţă, această convingere? Un soi de durere rafinată îi strânge stomacul. Chiar adineaori, oare nu văzuse *altceva* decât scena la care asistase? Şi ieri seară şi în zilele trecute, lumea nu i se dezvăluise mereu în aceleaşi circumstanţe? Lumea? Sau lucrurile pe dos? Poate că veghile sale repetate, multiplicate, transformându-i

viaţa într-o nesfârşită pată albă, tăcută – saline alburii care se duceau lunecând… –, veghile sale l-au făcut încet, încet să pătrundă în contrariul lumii, să treacă dincolo de aparenţe… Ar trebui să vorbească, să răspundă. Ar trebui…

Cu mâinile trufaş înfipte în centiron, cu burta împinsă înainte, Canon cel plin de ură toarce un discurs plin de blândeţe. Socotelile vechi sunt greu de descâlcit…

— Uitase, oare, frumosul nostru Prinţ cât de stingher sosise în sat şi cum nu ceruse decât să fie primit pe aici? îl întâmpinaseră ca pe un frate, ca pe un fiu? Nu ni s-ar fi cuvenit aşadar din parte-ţi. dragă Prinţe, puţină gratitudine? Iar dumneata, inflexibil, mândru, vorbind morţilor ca şi viilor, şi celor vii ca şi celor morţi, n-ai făcut altceva decât să ţii smintite discursuri… Maimuţoi, maimuţărindu-se, Canon îşi juca propria comedie: străbătând într-un necontenit du-te-vino platoul din jurul şaretei, ca şi cum ar fi fost vorba de o estradă, luând ca martor dirma de capre, ca şi cum ar fi fost vorba de o bandă de gură-cască, pişicher, zeflemist, când vesel, când grotesc, simpatic şi plin de viaţă, baroc şi obscen, bate din palme, pozează, jucând toate rolurile, al Prinţului şi al sătenilor, al său la nevoie, farsor şi parodist… Intraţi, intraţi, doamnelor şi domnilor, reprezentaţia e gata să înceapă… Cu limba, imită tamburina;

din buze fluieră… Intraţi, intraţi! pentru prima oară, în iubitul vostru târg, veţi asista, oameni buni, la un proces edificator, edificanţisim, al unui Principe principisime care voia, care voia, care…

Denise o luă la fugă. Aleargă la deal spre casa cea mare, ţinându-şi rochia cu amândouă mâinile. Canon tace, îşi şterge gura cu dosul mânecii, îi e sete, îi e sete. Vrea vin? Nu, alcool, da, alcool, pentru că nu prea îi e cald. Asta e, vrea alcoel, un pahar mare… Soarele! Soarele lui,

soarele care se ridică drept în crucea nopţii. La cerere, ce mai! Un soare credincios, minunat, nu-i aşa?

Pleacă sprijinindu-se unul de altul. Nu mai sunt chiar atât de tineri. Din spate seamănă cu doi veterani lăsaţi la vatră. Vechi camarazi? La fiecare pas pe care-l face cuplul se clatină. Foşti combatanţi? Unul cu piciorul ţeapăn, cu mersul sacadat; celălalt… cu părul albit, cu ochii arşi de imagini de mult uitate.

În casa lui Canon lumina zilei dă la iveală ceea ce se întâmplase în timpul nopţii: patul desfăcut, cearşafurile şi cuvertura aruncate pe jos (imaginea insistentă a picioarelor Denisei ridicate cu tălpile unite în jurul şalelor amantului); sticle goale, răsturnate, pahare murdare pe masă (imaginea obsedantă a Denisei bând înainte de a se oferi lui Canon, şi imaginea lui Canon prinzând puteri prin alcool; imagini ale unei iubiri îngălate; imagini vinete, violente…)

Bine înfipt pe picioarele crăcănate, Canon-cel-plin-defrică bea. Un pahar mare de rachiu. Nimic pe lumea asta nu-ţi dă curaj ca rachiul. Nu-i aşa? Plescăie din limbă. Satisfăcut, sătul, cu setea nepotolită, dar smerit şi conciliant, băiat bun, cu privirea în gol, cu paharul între degete, fericit, mulţumit, nu-i aşa? Rachiul, mahmureala, pumnul zdravăn: loveşte cu el în masă – paharele zăngăne – şi declară solemn: Sunt un ticălos. Se aprobă singur cu un semn din cap: da, perfect… Un adaos ca să se convingă pe sine. Şi totuşi Canon nu e convins absolut de loc: cu un ochi râde cu celălalt plânge… Dar tu, prietene, unicul meu prieten, eşti un sfânt. Şi iarăşi dă din cap: da, perfect! Acum râde cu amândoi ochii… Un sfânt care ştie să se descurce în afaceri… Privirea i se abureşte… Pentru binele tuturor, desigur… Ochii îi scapără… îţi mai aminteşti de preot? Cum şi-a luat valea? A dispărut într-o bună zi, s-a pierdut ca dus de vânt! Şi de săteni, de săteni îţi

aminteşti? Duşi şi ei într-o bună zi parcă luaţi de vânt, asemeni preotului! Bună afacere, nu? Şi eu – se bate cu pumnul în piept – şi eu, şi eu… Nu mai ştia ce vrea să zică, pierduse şirul vorbelor… Să bea, vrea să bea!

Se va sinucide bând atâta alcool. Râde: să se sinucidă, el? Ce idee! Scutură din cap: să se sinucidă, să se sinucidă… Continuă să dea din cap ca şi cum ar fi vrut să alunge o muscă rea, o muscă obraznică… Şi apoi, brusc, serios: Vreau să mă însor cu Denise!

A zis-o sprijinindu-se de masă şi încercând să se ridice pe jumătate. Dar cade la loc pe scaun. După tonul vocii ai crede că nu e vorba de o afirmaţie, ci de o rugăminte. Ca să înşire apoi, milog, complice: Şi să ştii, te-aş ajuta să-ţi desăvârşeşti opera. Nu mi-ai spus niciodată nimic, dar eu am înţeles totul… Se arată pe sine cu degetul, burlesc: Canon a înţeles. Canon nu zice nimic. Dar Canon ştie să vadă, să asculte… Apoi, cu indexul întors spre Prinţ, adaugă sec, sigur de el: Casele pe care le-ai cumpărat una după alta în sat, nu le-ai cumpărat ca să te îmbogăţeşti, ca să-ţi rotunjeşti averea, proprietatea. N-ai nimic dintr-un proprietar. Vezi” te cunosc bine. Ai făcut-o…

— Îţi interzic.

— Bine, bine. Dacă nu vrei să vorbesc am să tac. Dar ai să vezi, te voi ajuta. Voi fi omul tău. Ai făcut din mine umbra ta. Canon e sufletul… da, da, sufletul tău blestemat

Şi iarăşi râsul: râsul urii: răul, iată, e aici, în acest om… O vrea pe Denise, vrea să-i fie lui un camarad ireproşabil, şi obţine totul pentru că el reprezintă răul, pentru că nu poţi rezista la nesfârşit răului, pentru că el, Prinţul, a pierdut… Vei vedea, vei vedea… a zis Canon, şi, din străfundurile memoriei iată că se face auzită vocea lui Charles: vei vedea, vei vedea… zicea Charles-Cel uitat, neluat în seamă – Charles trecut dincolo de orice amintire… Vei vedea, zice Canon, din acest sat pustiu vom

face o operă fabuloasă. Ascultă…

Canon vorbeşte. Mâinile sale modelează case în aer pe care apoi, printr-o mişcare bruscă, le dărâmă. Râde. Se apleacă spre Prinţ, îl ia de braţ, îi face cu ochiul. Par doi vechi prieteni pe care o lungă viaţă trăită laolaltă îi făcuse să eşueze undeva pe un ţărm de mare, pe nisipurile răbdării şi ale bunătăţii… Dă. de băut. Nu vrea? Sincer nu? Ce păcat… Atunci bea singur. Soarele, nu-i aşa? Şi, în soare, caprele… Cu mâna desenează un spaţiu rotund: O piaţă; împingând aerul în sus cu degetul mare face să reînvie imaginea unui platan; cu degetele încârligate face să răsară imaginea caprelor… Vor fi acolo, multe, o sută, o mie, zece mii, umplând satul, încetul cu încetul, cu răbdare, inexorabil, răspândindu-se prin piaţă, pe uliţe, acoperindu-le cu un strat gros de căcăreze, pişându-se peste tot, duhori irespirabile, insuportabile mai ales în căldura soarelui de vară; iar el le va ajuta să invadeze totul, să năvălească pretutindeni, să distrugă… în faţa fiecărei porţi, a fiecărei case va aşeza coveţi pline cu sare roşie. Ploaia o va topi făcând-o să se reverse, caprele o vor linge, mânjind porţile. Lemnul va putrezi. Limbile lor aspre vor smulge fibră cu fibră scândura şi porţile una după alta vor ceda… Atunci animalele vor lua cu asalt casele, le vor ocupa, vor urca la etaj, spărgând geamurile, toate geamurile, cu coarnele, împingând obloanele, toate obloanele, cu frunţile lor încăpăţânate… Datorită lor, satul va reîncepe să-şi trăiască viaţa de mai înainte. Uşile deschise, ferestrele date de perete: era nevoie doar de foarte puţină imaginaţie ca să-ţi reapară în faţa ochilor Alphonsine sau fostul primar care să te salute cu un gest larg… Preotul e şi el pe acolo. Prinţul trece de la unul la altul. Toţi îi surâd. Toată lumea se va bucura de atâta bună înţelegere… Şi în fiecare dimineaţă se va petrece minunea: acoperişurile vor luci de rouă, ferestrele vor fi larg

deschise, şi el, Canon, se va ascunde într-una sau alta dintre case pentru a purta o conversaţie pe mai multe voci, o conversaţie animată, sau chiar se va apuca să cânte şi, multiplicându-se, sărind de la o uşă la alta, pitit în vreun colţ sau în spatele unui oblon ridicat pe jumătate, va plămădi viaţa. Viaţa, da, viaţa!… La nevoie îi va folosi şi pe membrii comunităţii: Jeanne şi Marie, Marthe şi Marguerite, aplecate peste ferestre, vor scutura cuverturi, cearşafuri, în timp ce copii îşi vor vedea de ale lor: Jacques, factorul, îşi va face cursa distribuind corespondenţa. Vei vedea apoi femeile coborând de la etaj, comentând ştirile din uşă în uşă… învăţătoarea va organiza cu cei mici un cor şi vom auzi voci proaspete cântând: *Nu mai mergem în pădure*, *laurii au fost tăiaţi*.

Ce fericire! Nicio domnie nu va fi mai fericită; niciun Prinţ nu va merita atâta recunoştinţă de la supuşii lui. Şi e atât de adevărat că această bună înţelegere nu va supravieţui Prinţului. Aşa că ultimele lui clipe de viaţă se vor depăna în lumina unui nou motiv, cel din urmă, de profundă mulţumire. Şubrezit de zăpezile care vor fi măturat casele, putrezit de ploi, mâncat de urina caprelor, copleşit de miasmele acre ale căcărezelor, zdruncinat de vânturile care vor izbi cât e noaptea de lungă porţile şi ferestrele, satul se va prăbuşi sub greutatea omăturilor într-o nesfârşită albă tăcere!… Nu va mai rămâne din Loubiere decât cimitirul… O mare pată albă, albă de zăpadă, de uitare, de dor, de imobilitate redată eternităţii…

— Taci!

Prinţul îşi trece o mână peste frunte şi pleacă. Când să treacă pragul casei, Canon, îi strigă:

— Nu asta e ceea ce-ţi doreşti, de fapt, cel mai mult?

Afară caprele adunate una într-alta aşteaptă, răbdătoare, încăpăţânate.

— Ce se întâmplă? Doamne Dumnezeule! Oraşul parc-ar fi asediat. Străzi pustii, magazine închise, obloane trase… Am intrat în Vilmont chiar de dimineaţă venind dinspre des Puits, era în jurul orei nouă, şi imediat ce am trecut de turnul spitalului s-a abătut asupra mea o linişte, o linişte grea şi uşoară în acelaşi timp; o linişte plină de teamă şi de aşteptare…

Voce gravă: voce neliniştită, voce noptatică, sunând din când în când precum arama; voce răguşită… Artistul vorbeşte. În acelaşi timp cu mâinile lui puternice care taie aerul în cuburi şi paralelipipede, construieşte un oraş, schiţează străzi, descrie un itinerar, indică pe cineva, pe care-l urmăreşte – Zice că se află în Vilmont şi iată catedrala pe care o recunoşti imediat după clopotniţă, după turla ei verde cenuşie, după uşa monumentală… Trebuie să-i vezi mâinile, degetele mari mai ales, desenând volume, născând o arhitectură, umplând spaţiul în timp ce, cu privirea pierdută, îşi legănă necontenit capul. Un univers construit şi sculptat pentru că el e sculptor, dar şi un univers visat, gâlgâind de vise…

După cum îi e obiceiul artistul stă încălecând un scaun în faţa casei mari. E îmbrăcat în albastru ca un muncitor, cu o eşarfă roşie înnodată în jurul gâtului… Cu torsul gol pe sub vestonul de bumbac. Egali ca înălţime, cu cât Prinţul pare mai fragil, păstrând din adolescenţă o veche graţie, care-i scoate în evidenţă şi mai mult rigiditatea piciorului pe atât e artistul de masiv, cu gâtul vânjos cum e şi statura, făcut să se bată cu marmura, cu piatra, cu lutul… Toată comunitatea e în jurul lui, lipsesc numai Jacques şi Irène, rămaşi la Vilmont, şi Jeanne cu Denise care s-au dus în casă să încerce rochia de mireasă.

Au format în jurul lui un cerc îngust, parcă s-ar fi strâns unii în alţii. Simt nevoia să fie aproape unii de alţii pentru a auzi incredibilele ştiri aduse de la Vilmont. Sunt

încordaţi, tăcuţi, atenţi: curiozitatea lor seamănă cu temerile lor. Nimic nu i-a pregătit pentru aceste timpuri noi. De când în Vilmont se produc tulburări, Prinţul tace. Tuturor neliniştilor alor lui le opune o faţă de stâncă, întunecată ca noaptea. De fapt, el tace din acea dimineaţă când în zori nenorocirea, grotesc deghizată în dragoste năvălise în casa cea mare. Nici pentru asta nu fuseseră pregătiţi.

Prea fuseseră fericiţi, asta e, prea fericiţi. În fiecare seară, în faţa Prinţului mut şi palid, femeile fac socoteli: turma, nu e chiar nimic şi casa cea mare şi teritoriul comunei închiriat pentru un franc simbolic şi tot satul devenit acum un staul, stabilirea celor doi copii mai mari la Loubière, acum pustiu, Jacques factor poştal, Irène învăţătoare, luând şi unul şi altul un salariu pentru care nu fac nimic, asta e tot nimic? Totul le reuşise. Poate chiar prea bine; şi fără îndoială că acum aveau să plătească! Mişcarea pendulei, eterna mişcare a pendulei... După fericire, nenorocirea. Femeile sunt obişnuite cu fatalitatea. Se familiarizează cu ea. Şi-au făcut socotelile şi ele ştiu că, orice s-ar întâmpla aveau să reziste. Dulapuri, lăzi, rafturi» pline de lenjerie, de dulceţuri şi conserve; turma de capre numărând şase sute de capete e cea mai frumoasă din tot cantonul; laptele şi brânzeturile se vând bine, se vând bine, se vând bine. De ce să se teamă? De ce să le fie frică? Că Denise o să fie nefericită cu Canon al ei? Dar asta a vrut, fâţa! că o revoluţie va izbucni la Vilmont? Oricum oamenii au nevoie să mănânce. Că... Că... Că... În fiecare seară de la întâmplarea cu Denise, gura nu le mai tace, stupide, emoţionante, admirabile, încercând să-l distragă pe Prinţ şi să se liniştească pe ele.

...O linişte ciudată, vă spun. La un moment dat chiar mi s-a făcut frică. Eram în piaţa Sainte-Croix. Aplecată peste fereastră o servitoaré închidea obloanele. Imediat

toată piaţa a răsunat de scârţâitul lor. Şasiurile mai întâi: fier pe fier; persienele frecându-se de pervazurile de piatră: un zgomot surd, înfundat. Parcă nu mai terminau să se închidă. Eram singur, soarele dansa printre frunzele platanilor, arteziana făcea clăbuci de lumină în aer şi, în timp ce obloanele se închideau în sfârşit, mi s-a părut că secretul lumii îmi scapă. Ciudată impresie! O casă se închidea în sine şi brusc mă lăsa pe dinafară. M-am simţit gol şi sărac în văzul tuturor. Şi fără mister. Cum să vă spun? Eu…

Face cu mâna un gest de neputinţă – sau de fatalitate.

Prinţul şi el se privesc zâmbind. La o sensibilitate egală, o suferinţă egală. Vorbesc aceeaşi limbă, rod al unei experienţe asemănătoare. Nu are importanţă că drumurile pe care le-a urmat au fost altele. Să comanzi unor statui sau să domneşti peste un popor de umbre, unde ar fi diferenţa! Morţii şi frumuseţea ne conduc mergând înaintea noastră.

…O curioasă impresie, reia el… Le făcea plăcere să-l asculte pe artist. Pentru ei, venirea lui e de fiecare dată o sărbătoare. Omul e amuzant, ciudat, plin de bun simţ. Nu vor uita niciodată ziua în care sosise la Loubiére claxonând din toate puterile. Camioneta pe care o conducea se hurduca necontenit. Prin fumul pe care-l scotea zăriră o încărcătură neobişnuită: braţe, torsuri, picioare, capete, fragmente de statui, unele mai uriaşe decât altele. După dimensiunile lor îţi puteai permite să-ţi imaginezi o fantastică galerie de atlanţi, cariatide şi coloşi. Din cauza fumului – sau poate a stuporii –, dădură un pas înapoi. Ce lume smintită purta artistul în el?

Aceste grele piese abia aşezate pe pământ (piaţa părea invadată, infestată parcă de nişte larve monstruoase), le-au încărcat pe nişte brancarde găsite la

întâmplare, înainte de a le purta cu mari icnete până la o grotă uriaşă situată mai sus decât satul şi formată din sfărâmarea mai multor blocuri stâncoase. La cererea artistului, le-au îngrămădit pe toate într-un colţ al grotei şi s-au retras neputându-şi lua ochii de la mormanul dezordonat şi înfricoşător în care, printr-un efect al hazardului, torsurile, membrele-şi capetele se combinau formând parcă o bandă de damnaţi. De atunci nimeni n-a mai îndrăznit, în afară de Prinţ, să urce până la peştera diavolului. Din casa cea mare se zăreau uneori flăcări ţâşnind din grotă, lingând stâncile. „E artistul care-şi arde luturile”, zicea Prinţul, şi se duc cau la culcare cu mintea plină de fantasme roşii şi negre şi între ele, proiectată pe peretele grotei la lumina flăcărilor, imaginea unei umbre cărând în braţe copaci întregi şi aruncându-i în jarul care-i înghiţea pe loc… Flăcările pârâiau, lemnul trosnea, stâncile crăpau sub efectul căldurii: noaptea devenea activă şi, copleşiţi de-o dulce teroare, şi-l închipuiau pe artist şiroind de sudori, cu torsul gol, cu părul pârlit, arzându-şi, arzându-şi lutul, necontenit arzându-şi lutul, înainte de a vedea cum prind viaţă, după ce se risipea fumul, personajele pasiunii sale, groteşti, fabuloase, teribile… Uneori Prinţul urca până la el să vadă lutul arzând. Se întorcea în zori, pradă unei agitaţii cum nu-l mai văzuseră de când încetase să mai bată în lung şi în lat cât era noaptea de lungă platoul Claps, în picioare în şaretă, cu biciul în mână…

…Străzile goale parcă fuseseră părăsite, continuă artistul. Oraşul de sus se închidea în el însuşi. De frică, fără îndoială; frica de marile speranţe… Cu obloanele trase şi magazinele închise, nu-ţi mai rămânea de admirat decât ostilitatea orgolioasă a caselor patriciene. Iar eu acolo – îşi desface mâinile arătându-şi palmele –, eu nimic altceva decât un intrus. Vă puteţi închipui: sentimentul că eşti un

nevrednic (cu mâinile construieşte în grabă o locuinţă barocă) că ţi s-a luat totul... Intrus-exclus, iată ce devenisem datorită unui oblon care a scârţâit în liniştea oraşului! Pe scurt, pe măsură ce înaintam în oraş, mă înfundam parcă într-un fel de absenţă: a mea? a oraşului Vilmont? Nu ştiu... Ştiu doar că mă băteau asemenea gânduri... Râde scuturând din umeri; îşi trece mâinile prin faţa ochilor: Nu, nu, prea e de tot! înţelegeţi? Gândurile mele! gândurile mele! Apoi, din nou serios: Deodată mi se pare că aud o vagă rumoare venind dinspre cartierul Saint-Pierre. Mă duc acolo... Se ridică, ocoleşte scaunul şi se aşază în centrul cercului: Şi acolo, surpriza! O înghesuială de zile mari! Lume, ca la bâlci, ce mai! Dar liniştită... Ţineţi-vă bine! mulţimea nu manifesta niciun fel de nerăbdare, niciun fel de grabă. Aştepta. Bărbaţi, femei se întreţineau, răspândiţi în grupuri miei. Am crezut că fiecare grup avea câte un drapel. Dar sunt un prost! Desfăşurate, aceste drapele se transformau de fapt în pancarte. Din conversaţiile pe care le surprind (se apleacă ici şi colo, imitând pe cel care pleacă urechea făcându-şi mâna pâlnie), nu se vorbeşte decât despre greve victorioase şi despre susţinerea guvernării Frontului Popular. Fireşte numele lui Léon Blum revine adesea, însoţit de cel al lui Maurice Thorez. Ceea ce mă uimeşte continuu este tonul unei fervori conţinute, al unei înflăcărări stăpânite care străbate de sub calmul aparent al cuvintelor. Ce să mai spun, cuvintele ascundeau o voioşie care nu îndrăznea încă să se arate. Trebuie să înţelegeţi... Trebuie să înţelegeţi... Aceste fiinţe (cu indexul arată dincolo de cerc spre cimitirul în paragină, spre satul părăsit o mulţime anonimă), toate aceste fiinţe, s-au obişnuit de secole să vorbească încet, şi atunci sigur că se temeau chiar şi de zgomotul propriilor voci... Sărăcia înseamnă o nesfârşită răbdare... O nesfârşită răbdare!

închide ochii şi scutură din cap ca şi cum ar fi vrut să alunge anumite imagini insuportabile… Vreţi să vă zic ceva? Ei bine, muncitorii vorbesc printre dinţi ca prizonierii. Feţele lor nu trădează niciodată nimic. E teribil, nu-i aşa, prieteni?… Părea sfârşit. Apoi sărind de la una la alta, adaugă: De fapt umblam printre umbre fără priviri, fără amintiri şi nu printre bărbaţi şi femei de astăzi. Un popor de umbre, da un popor de umbre… în ce secol fusesem brusc aruncat? în secolul XIX, în secolul XV sau în anul 1.000? Ce mai poveste! Dincolo de aparenţa lor de fiinţe umane, nu e nimic, înţelegeţi, nimic!… Strigase de mânie, de neputinţă, de disperare. Reia cu vocea lui cea mai gravă: Nimic în afară de tăcere, supunere, sărăcie. Râde, fac preface a socoti pe degete: unul tăcerea, doi, supunerea, trei, sărăcia; cu cele trei degete răşchirate ridicate deasupra capului îşi priveşte atent mâna, şi strigă ironic: Iată cele trei virtuţi teologale! Sare brusc: nu, prieteni, nu râdeţi! mai ales, nu râdeţi! Un popor de umbre înţelegeţi? Tocmai din cauza tăcerii, a supunerii, a sărăciei… Nici măcar umbre, de altfel, nici măcar umbre: statui, asta e, un popor de statui fremătând, murmurând… Mâinile lui prind viaţă pe loc, se multiplică, fac să apară forme umane, creează prezenţe, populând întreg cercul cu personaje. Repetă cu blândeţe: foşneau statuile, cum foşnesc frunzele platanilor legate de un vânt uşor; şi murmurând, da, da, aşa, ape limpezi de arteziană…” Surâde, plin de milă, întristat: Nu, sigur, n-am auzit nimic; nicio declaraţie, nicio conversaţie doar vântul printre platani, susurul artezianei… Se aşază la loc. Pare obosit.

— Şi manifestanţii? zice Marie.

— Manifestanţii?

— Da, oamenii aceia care se adunaseră în piaţa Saint-Pierre şi printre care se aflau probabil Jacques şi Irène.

Marie, măicuţa, cum îi spun toţi, se neliniştеşte.

Statuile, vântul, arteziana totul e foarte frumos, dar în ceea ce o priveşte nu vede nicio legătură între aceste *invenţii* şi tulburările din Vilmont. Ei râd. Alături de artist visaseră; Marie îi coborâse în realitatea cea de toate zilele. Măicuţa e o încăpăţânată. N-are pereche când e vorba de numărat borcanele de dulceţuri, caprele din turmă, cearşafurile noi împăturite şi aşezate în dulapuri. Măicuţa nu fusese niciodată la Vilmont de când se instalase în casa cea mare. Credinţa ei i-a adus meritul de a fi, păstrătoarea cheilor. Când vrei ceva dintr-un dulap o strigi: Măicuţă! măicuţă! şi ea aleargă şi clinchetul cheilor, zăngănit uşor, i-o ia mereu înainte. Le poartă înşirate pe un inel mare de fier petrecut la centură. Rotundă, legănându-se din şolduri, măicuţa îmbătrânind seamănă din ce în ce mai mult cu Alphonsine, fosta băcăniţă de la Loubière. Ce să se fi întâmplat oare cu ea? Murise? E posibil. Ea a fost prima care a părăsit satul după plecarea preotului. N-a putut suporta scandalul din timpul liturghiei în duminica de pomină când Prinţul îl întrerupsese pe preot în mijlocul predicii acuzându-l că nu face decât să repete fraze uzate şi rugându-l să inventeze un nou ritual care să însoţească sărbătorile cum ar fi fătarea iezilor, culesul strugurilor sau al măslinelor… Biserica, continuase Prinţul înainte de a pleca urmat de toţi ai săi, biserica trebuie să găsească un nou limbaj, un limbaj al timpului nostru, dacă vrea să-şi facă înţeles mesajul evanghelic… Ce istorie! O să-şi aducă aminte până la moarte! Ce scandal! Şi acum, culme a nerecunoştinţei, iată că poporul se răscoală! Măicuţa ar fi vrut să trăiască în timpuri mai puţin tulburi. Sănătatea turmei, stivuirea proviziilor, lenjeria nouă, asta da, lucruri serioase!… Cât despre idei (ea le numea patimi), la ce-s bune? Nu aduc decât nenorociri. Măicuţa le cam exagerează… „Nu eşti decât o femeie vorbăreaţă”, îi zice adesea Prinţul. Vorbăreaţă, măicuţa, vorbăreaţă? Nu e

deloc! Ea se apără. E adevărat că vorbeşte mult dar zice mereu aceleaşi lucruri. A îndemna la prudenţă, la economie, la discreţie, înseamnă să fii vorbăreţ? Ar fi să fie vorbăreaţă, e de acord, dac-ar vorbi vrute şi nevrute. Dar nu e cazul. În mintea ei, simplu, unu şi cu unu fac doi. Iată de ce vrea cu tot dinadinsul să ştie ce au făcut manifestanţii adunaţi în piaţa Saint-Pierre.

Ei râd de încăpăţânarea ei. Ea se face toată roşie. Nu se ştie dacă de furie sau de ruşine. Nu i se văd decât ochii albaştri ca porţelanul, pometii roşii, părul alb. Măicuţa e tricoloră. Şi-i spun că-i tricoloră. Ea dă din umeri înainte de a izbucni:

— Râdeţi voi, râdeţi! Puteţi râde de mine cât vreţi! Ştiu, ştiu! Nu sunt decât o vorbăreaţă fără leac, tot ce spun e stupid, nu fac decât să dau din gură, da, da, aşa credeţi voi. Dar când n-oi mai fi o să ziceţi…

— O să zicem, strigară cu toţii în cor că măicuţa avea dreptate, că era cea mai bună femeie şi că niciodată, oh! nu niciodată, n-a zis un cuvânt fără rost.

Sfârşitul corului antic. Măicuţa râde blând şi dă din cap. Un zbor de bucle albe… E o seară jilavă. Soarele stă să apună. Zgomot depărtat de tălăngi. Canon se întoarce cu turma. Curând se va vedea praful ridicându-se la cotitura de la Combe. Trebuie să se pregătească de muls animalele. Viaţa, bucuria de a trăi, după părerea măicuţei, asta „e, numai asta, nimic altceva…

— Şi manifestanţii? mai întreabă ea încă o dată.

— Iată-i!

André e primul care i-a zărit. Jacques şi Irène urcă drumul împingând bicicletele. Aleargă cu toţii să-i întâmpine. Prinţul şi artistul s-au ridicat şi ei. Ţipă, se împing, se îmbrăţişează şi se întorc cu toţii în casa cea mare braţ la braţ. Şi? Şi?… Jacques şi Irène transpiră. Da, li-e sete: da, li-e foame; nu, nu e nicio revoluţie; da, e

minunat; nu, da; nu, da…

— Nu mai tăceţi odată?

Cu mâinile în şoldun, Marthe a răsărit în mijlocul cercului. Se enervează: Ce e cu atâta vorbărie? Jacques şi Irene sunt obosiţi. Să-şi tragă sufletul! Au să vorbească după aceea… Marthe posedă geniul organizării. În ochii ei dezordinea este cel mai grav dintre păcate. Este semnul, îi place ei să spună, al unui suflet incoerent. Nicio fantezie n-o locuieşte. Poezia, de exemplu… Fostă învăţătoare, vede în poezie doar un efect al artelor frumoase. A iubi poezia, după părerea ei, înseamnă a-ţi împodobi sufletul. Dacă i se răspunde că geniul face casă bună cu nebunia sau că zeii se exprimă uneori prin gura poeţilor, ea dă din umeri: „Minciuni. Invenţii de ale poeţilor ca să se facă interesanţi…” Şi nu i se poate scoate asta din cap. Faptul că ştie poezii întregi pe de rost nu înseamnă nicidecum că ar apela la ele în momentele grele. N-are timp. Cum zice ea, abureala sufletului e bună pentru leneşi; şi ei îi revine sarcina de a guverna în casa cea mare. Astfel, alegerea Prinţului la primărie se datorează ei; folosirea întregului teritoriului a comunei prin forme legale e tot opera ei; numirea lui Jacques şi a Irenei la Loubiere, el ca factor, ea ca învăţătoare într-un sat care nu există, redus la o singură familie care trăieşte aici în largul ei e de asemenea opera ei. Marthe e o femeie puternică. Asta nu înseamnă că în lucrurile esenţiale nu gândeşte ca toate celelalte femei. Nimic, în fond nu le deosebeşte. Au acceptat o dată pentru totdeauna că viaţa era o afacere serioasă în timp ce Prinţul, căruia i se alăturase acum şi artistul găseau că e tragică. Dar e mult de când femeile nu-şi mai ba t capul cu el. Invenţiile Prinţului nu le mai surprind. În schimb, fanteziile lui Jacques şi ale Irenei nu sunt pe gustul lor. Se vede bine din priviri.

Irene freamătă încă de emoţiile prin care a trecut în

timpul zilei. Stă în mijlocul cercului, cu picioarele depărtate, cu mâinile în şolduri, ca maică-sa, cu o buclă căzută pe ochiul stâng. Când se răsuceşte pentru a răspunde unuia sau altuia, fusta i se umflă lăsând să se vadă coapsele nervoase şi bronzate. Râde, vorbeşte, sare într-un picior, luminată de ultimele raze de soare. Cu sângele fierbând, ea reprezintă însăşi viaţa care acolo în penumbră dansează, iar bărbaţii, adolescenţii, şi chiar femeile tac, ascultându-şi bătaia sângelui în tâmple ca pe tot atâtea pulsaţii ale vieţii…

…Da, era minunat, zice Irène. Muncitorii, funcţionarii, tot personalul din oraşul Vilmont şi din împrejurimi s-au adunat în piaţa Saint-Pierre, înainte de a se îndrepta, într-o defilare compactă spre subprefectură. Eram sute, poate două mii, trei mii, după părerea organizatorilor nu ştiu, şi nu formam decât un singur trup. Înţelegeţi? Un singur trup, trăind acelaşi ritm, cântând acelaşi imn; un singur trup, un singur suflet… Sub flamurile drapelelor roşii, mergeam delegaţie după delegaţie, purtând pancartele, în timp ce vântul se juca în fustele de etamină şi de cât. Străzile erau goale. Oraşul ne aparţinea. Eram la noi acasă. Avansam, fericiţi, încrezători, siguri de noi în st arşit, existam. Înţelegeţi? Existam, t cu faţa şi păţul scăldat de vântul dimineţii, de vântul dimineţii noastre, şi care purta, în valuri, cuvintele *Internaţionalei*…

Marthe o ia pe Irène de braţ:

— Nu-i fi comunistă acum?

— Nu, mamă, nu! Simplu, sunt fericită.

— Asta-i adevărul, zice Jacques. Am fost fericiţi azi dimineaţă. Nu văd unde-i răul?

— Fericiţi, fericiţi! Ce vreţi să spuneţi?

— Am trăit, zice Irène.

— Am participat, zice Jacques.

— A trăi, a participa, ce să zic! Aici nu trăiţi? Nu

participaţi?

Marthe îi dă drumul fiicei sale. Se aşază pe scaun. Irène se învârte încet în jurul ei. Cercul s-a închis. Spaţiul de care dispune pare limitat. Chiar Jacques, complicele ei din timpul zilei, pare a dori să se amestece cu ceilalţi. Ostili? Toţi? împotriva ei? Frumoasa unanimitate comunitară, atât de lăudată, atât de ridicată în slăvi, se risipeşte aşa la primul accident? Să nu fi fost decât o vorbă în vânt? Ciudat, nu? Denise devine ibovnica unui beţivan infam! Imediat comunitatea îşi adună forţele: trebuie să îndreptăm greşeala, zice Jeanne; o vom repara, reiau cu toţii în cor; se vor căsători, confirmase Tata... Şi ea, Irène, scăpase pentru o zi logicei grupului şi iat-o acuzată, judecată ca periculoasă, luată poate chiar drept un duşman. Şi toate privirile astea care o apasă... Nimeni nu se mişcă.

Toată lumea aşteaptă. Va vorbi? Va îndrăzni să-şi ducă nebunia până la capăt?... Fericită, simplu, fericită, zicea ea. E drept?

Artistul se ridică şi el. Luând-o pe Irene pe după umeri, o conduce spre scaunul pe care şezuse el; apoi întorcându-se în mijlocul grupului strigă:

— Vreţi să ştiţi totul, nu-i aşa? Bucuria, defilarea, manifestaţia? Ei bine, am să vă spun eu... Mulţimea s-a pus în mişcare. O mulţime dominată de albastrul salopetelor. Deasupra fluturau drapelele roşii. Şi m-am gândit între albastru şi roşu niciun fel de alb, nu, niciun loc pentru alb, pentru nostalgie, pentru tăcere... înţelegeţi? apoi defilarea, mulţimea disciplinată, forţă în marş, statui animate de aceeaşi credinţă... Mi-am zis: Viitorul va fi lipsit de visuri, de poezie şi mi s-a făcut frică. Domnul Gros, farmacistul, stătea în faţa oficiului său pe jumătate închis: nu înceta să-i aplaude pe manifestanţi. Aceştia au trecut însă pe lângă el fără să-l vadă. Teribilă indiferenţă! Admiraţia, ea însăşi,

rămânea fără obiect, în faţa domnului Gros o altă lume se năştea… Ceva mai departe am zărit-o pe fiica doctorului Audine care alerga de-a lungul cortegiului şi care, mi s-a părut, îi îndemna pe manifestanţi vorbind, gesticulând. Ce deriziune! Ea îşi scotea sufletul, se agita, şi nimeni n-o băga în seamă. Nimeni nu i-a făcut măcar un semn. Fusese lăsată pe dinafară. Nu era treaba ei… E un simbol? Un singur copil ne-a aplaudat de la balcon. Era micuţul Henri Barrault, fiul notarului, pe care guvernanta încerca să-l smulgă spectacolului… Aşa am ajuns în faţa imperialei scări de două ori răsucită a subprefecturii. Acolo, organizatorii au împins în faţă un om bătrân al cărui tată după cât se pare, participase la luptele Comunei în 1871. Se numea Forbin, Forban, n-am auzit prea bine, şi trebuia să evoce pentru noi amintirile lui de fiu de comunard. Dar în loc de asta, fără veste, se porni să ne povestească seara de 11 noiembrie 1918 aşa cum o trăise el. În ciuda vârstei vocea îi era puternică. Ştia să se facă ascultat…

Artistul are talent de imitator. Pentru început se înţepeneşte cu un umăr mai sus şi unul mai jos. Aşa strâmbat, cu braţele de-a lungul trupului, părea mai pipernicit şi mai slăbănog, parcă atins de reumatism. Cu un aer pişicher, strâmbă din buze. Dă de mai multe ori din cap în semn de satisfacţie. Metamorfoza e completă. Imaginaţi-vă… zice el. Chiar vocea îi e schimbată. Râd, aplaudă. Caraghios şi patetic în acelaşi timp. În faţa asistenţei un bătrân se zbate printre amintiri… Victoria, zice el, vă mai aduceţi aminte? Se celebrează în fiecare an în cinstea ei frumoase ceremonii. Drapele, discursuri, oameni bine dispuşi. Notabilii nu lipsesc, preocupaţi de pantofii lor cu scârţ, mândri de mănuşile lor de culoarea untului proaspăt, în privinţa foştilor combatanţi, ei sunt încântaţi de defilare. Ei îşi aduc aminte; dar mai ales ceilalţi îşi aduc aminte de ei cu această ocazie. Bun. Cam

aşa se întâmplă de optsprezece ani! Ajunge, tovarăşi! Ascultaţi aici la bătrânul! De ziua de 11 noiembrie mi-aduc aminte ca şi cum ar fi fost ieri. Vestea victoriei ne-a ajuns rând dimineaţa era pe sfârşite. Imbecilii – vreau să zic: toţi cei care suferiseră fără să înţeleagă – au urcat, clase amestecate, până la Catedrală pentru a cânta *Te Deum*. Era frumos, îţi venea să plângi. Şi apoi fiecare s-a dus la casa lui. După amiază cafenelele se umplură. Eram şi eu acolo, vă imaginaţi! Gata cu zgârcenia: după, câteva pahare date de duşcă ta, cârciumă îmi vine ideea să mă duc la *Commerce* pe unde nu călcam decât în foarte rare ocazii, din cauza burjuilor care se simţeau acolo ca la ei acasă. Şi acolo, trebuie să fi fost cam ora zece seara, un beţivan afurisit pe nume Pin are nenorocul să nu fie pe placul acelor domni. Imediat, dat afară. A părăsit sala cu demnitate cântând *Marsilieza*. Ei bine, tovarăşi, din acea seară eu nu mai pot auzi acest imn fără să mă gândesc la Pin, la patriotica lui beţivăneală, la egoismul celorlalţi. Patria, tovarăşi, aparţine acelora care o stăpânesc. Eu din seara aceea nu mai am patrie. Iată ce am înţeles eu în ziua de 11. noiembrie 1913. Şi atunci vin şi vă zic: revendicările, luptele, grevele voastre mă fac să râd. Sunteţi îndemnaţi să cereţi concedii plătite? Bravo! Aşa o să vedem revoluţia inundând plajele. Sunteţi îndemnaţi să cereţi mărirea salariilor? Bravo! Nu veţi face decât să cheltuiţi mai mult. Vreţi să vă zic eu ceva? V-au inflamat cu idei revoluţionare iar acum îşi bat joc de voi. Eu însumi aş fi putut să vă vorbesc despre Comună… N-aţi fi avut de câştigat decât încă un vis. Treziţi-vă, tovarăşi, treziţi-vă! Războiul nu s-a terminat în 1918. Războiul nu s-a terminat niciodată. Priviţi ce se întâmplă în Italia, în Germania… Nu, nu vă uitaţi… Pace, pace, singura vorbă care v-a mai rămas. Bravo! Sunteţi traşi pe sfoară, tovarăşi… în acest moment, adaugă artistul redevenit el însuşi, organizatorii

care începuseră să se agite, intonează *Internaţionala*. Prea târziu! Sunt aproape singurii care cântă. Drapelele s-au coborât, ca nişte mari păsări rănite. Le pieriseră cheful, revoluţia fu amânată pentru altă dată.

— Priviţi, priviţi!

Jeanne apăru pe pragul casei celei mari. Trandafirie în lumina scăzută a zilei. Şi iată că, ieşind din penumbră, apare Denise în rochie de mireasă, cu un fals buchet de flori de portocal în mână. Albă şi ruşinată, Denise a noastră! maică-sa o zgâlţâie: Hai, mergi înainte! Lasă-te admirată… Şi apoi izbucneşte: Ce dracu'! Mi-am pierdut zile şi nopţi cu rochia asta, mi-am stâlcit ochii şi nervii; şi pentru ce? Ca s-o văd pe fiică-mea făcând pe modesta!… Se întoarce spre Denise: Sau cumva nu-ţi place ce ţi-am făcut? Ia zi! Asta ne-ar mai lipsi, acum, să mai facem şi pe mofturoasele, după ce am ajuns unde am ajuns. Voiai poate o rochie de la Chanel sau de la Balenciaga? Ca să iei un…

— Taci, Jeanne!

Marthe se apropie de casă:

— Crezi că e momentul? Şi apoi nu ştii că nu se arată niciodată o mireasă îmbrăcată în rochia ei de nuntă? Aduce nenorocire Jeanne, nenorocire!

— Cât e de frumoasă!

Nimeni nu l-a auzit pe Canon venind. S-a oprit la zece paşi de Denise cu pălăria în mână. Marthe se întoarce spre el:

— Nu te uita, nu te uita!

Totul se opreşte: Marthe cu mâna în aer într-un gest de interdicţie şi rugă; Canon, năucit, în hainele lui de cioban, pânză şi ghetre; Jeanne surprinsă, cu un aer de stupoare, parcă nu-i venea a crede; Denise, tristă şi înfrântă; ceilalţi, imobili, strânşi unul în altul, neliniştiţi; totul s-a oprit în timp ce cerul se învăluie în noapte şi umbre mari furişie alungă blândeţea zilei de pe pereţii

casei mari…

Printre frunzele platanilor, pe mesele aşezate în formă de potcoavă, soarele îşi tremură umbrele şi luminile. Feţele de masă din damasc sunt atât de albe că aruncă reflexe albăstrii; în decorul de piatră şi cer aceste damascuri au ceva exemplar: se ivesc parcă din ele lungi păsări subţiri şi strălucitoare ce par a fi gata să-şi ia zborul din aceste deşerturi mate… Pretutindeni e sărbătoarea verii. Pământul, zidurile, copacii alcătuiesc un fundal ţipător. Vibraţii ascuţite, încântătoare, multiplicate par să se confunde cu vibraţiile aerului… Totul cântă; şi, asemeni unui vârtej ameţitor de fericire, căldura pune întreaga lume în mişcare – oricât de departe ţi-ai arunca privirea… Nici că se putea visa o zi mai frumoasă pentru nunta Denisei!

Nuntă pe care o pregătesc de-o săptămână. Nicio sărbătoare n-a fost mai cu grijă pusă la cale la Loubiâre. Au început prin a curăţa piaţa. O idee a Marthei. O idee smintită! Piaţa, lăsată în voia caprelor de ani de zile, transformată în staul în zilele frumoase, era acoperită de un strat gros de căcăreze. Cel puţin douăzeci de centimetri de balegă infestată de păduchi… un fel de sediment în acelaşi timp dur şi moale în care se înfundau roţile şaretelor. Vântul de sud aducea dintr-acolo până la casa cea mare un miros acru. Curăţenia era plănuită de multă vreme. Lipsise ocazia. Nunta le-o oferise. Aşa că, într-o dimineaţă, cu lopeţile pe umăr şi precedaţi de un tomberon, bărbaţii plecară spre piaţă. Şi bătălia începu. Fiecare lopată ridica tot atâta praf câtă balegă. Timp de trei zile, amiaza semănă a noapte. Încărcat, descărcat, încărcat, tomberonul se multiplica, scârţâind, obsedant, ameninţător. Umbre îl înconjurau, lopeţile zburau, zece, o sută de lopeţi, lovituri surde într-un cer de sulf, tuşeau, asudau şi se orientau după infernalul scârţâit al

tomberonului. Beţi de oboseală, bâjbâind bărbaţii se întorceau de acolo în fiecare seară prăbuşindu-se până dimineaţă, în timp ce de-a lungul zilei femeile rămase în casa cea mare priveau cu groază incendiul de praf înghiţind satul, acoperindu-l încet, încetul cu un strat de scrum cenuşiu. În dimineaţa celei de a patra zile, o furtună nocturnă spălând cerul, li se ivi în faţa ochilor o piaţă curată, o bătătură bine proporţionată, mărginită din două părţi de case la apus de un ziduleţ de piatră uscată pe care capela mai degrabă o delimita decât o închidea. Ultimul venit, artistul, nu înceta să exclame: anticii! ah! anticii L.

Dar trebuiră să cedeze în faţa evidenţelor: noul echilibru al locurilor dădea şi mai mult la iveală murdăria şi putoarea. Spălară deci tot ceea ce dădea înspre piaţă, în afară de măicuţa căreia i-ar fi plăcut ca nunta să aibă loc în faţa casei mari şi care repeta tot timpul: am fi fost mai aproape de cuptor, am fi fost mai aproape de cuptor…” toată lumea înţelegea că era absolut necesar ca nunta să se desfăşoare chiar la Loubiere. Marthe zicea: „Să rămânem în casa cea mare! Dar nu-ţi dai seama? Ar fi prea cald…” Pe de altă parte Marguerite confirma şi ea: „Şi apoi suntem şi prea mulţi…” La aceste motive fiecare bănuia că se mai adăuga unul, mai profund, mai decisiv: oricât de barocă ar fi fost această nuntă, prima celebrată de Prinţ, nu era ea chemată să dea legitimitate comunităţii? A aşeza mesele în piaţa satului, nu însemna din capul locului a-ţi afirma prezenţa şi autoritatea?

Curăţenia mai dură astfel încă trei zile. Cu găleţi, butoaie, urcioare „doniţe se lansară în această a doua nebunie, care pe o scară, care deghizat în acrobat pe leitra unei căruţe, care aplecat pe jumătate peste o fereastră, care agăţându-se funambulesc de marginea unui acoperiş. Se stropea, se freca, se râcâia. O apă neagră cu reflexe albăstrii curgea şiroaie pe pereţi, pe scoarţa copacilor,

picura din toate părţile. Pârâiaşe brăzdau pământul şi se adunau în bălţi. De la o oră la alta era de aşteptat o inundaţie. Lunecai, plescăiai prin noroi. Apa părea că ţâşneşte chiar din ziduri, din trunchiul platanilor. Parcă îi apucase pe toţi marea febră. Femeile îşi treceau tăcute drumul din mână în mână bărbaţii tencuiau faţadele. Se auzeau numai zgomotul de vase ciocnite, apele scurgându-se, periile frecându-se. Ce avea să rezulte din aceste eforturi, din această voinţă şi încăpăţânare? Spălată, frecată, uscată piaţa avea să reînvie, avea să renască?

Locul mai era încă populat de umbre furişe şi insistente. Alphonsine Guitton, grasa Alphonsine, cu şorţul ei albastru cu floricele albe; Antonin Fabre, Antonin cel cu cămaşa fără guler, încheiată numai cu un nasture de celuloid; preotul cu picioarele goale în pantofi de sărac ce era. André şi Germanie Mazoyer, părinţii lui Charles, privind cu tristeţe şi ceilalţi, toţi morţi astăzi sau plecaţi, sau fugiţi sau alungaţi... De unde să mai ştii? Alungaţi? Ruinaţi? Uşor de zis. Năuciţi, ultimii locuitori părăsiseră satul din oboseală. De fiecare dată Prinţul se oferise să-i despăgubească. Din pricina caprelor. Acestea răsturnase ră repede orice obstacol, prăpădiseră culturile şi aşa slăbănoage, rozând mlădiţele. O catastrofă! De la un an la altul turma crescuse, devenind superbă, sălbatică, monstruoasă; şi acum cu cele şase sute de capete ale ei, de îndată ce-i dădeai drumul semăna unui imens val roşcat, ţepos cu o creastă făcută parcă din coarne, care, fie curgând în adânc fie ridicat de vârtej, se rostogolea la vale minat de o sută de capricii, cutremurând cerul şi pământul. Ceea ce turma reuşise să facă cu cei vii, această curăţenie va reuşi s-o facă şi cu umbrele lor? Va înceta Prinţul să mai fie cel pe care. ei îl porecliseră Prinţul morţilor, Prinţul muşchilor, Prinţul retragerii?

Pietrele fură scoase din uitare. Văzură înălţându-se,

drepte şi bine înfipte nobile faţade cu ferestre boltite şi încoronate de tripla friză provensală. Ferestrele străluceau de curăţenie. Spălară la urmă trunchiurile platanilor şi temeliile zidurilor ca să înlăture mirosul de urină.

În seara celei de a şasea zile terminară, dar fură copleşiţi de un moment de emoţie. Piaţa mirosind de detergent avea un fals aer de sărbătoare. Stăteau şi se întrebau. Nu munciseră oare decât pentru această decepţie? Unul dintre ei fu de părere că totul părea prea nou; altul că părea ca un decor; un altul că-i lipsea pur şi simplu viaţa. La auzul acestor vorbe Canon întinse un deget şi începu să râdă. Arăta spre un panou de lemn spălat pe care se putea citi: BĂCĂNIE, cu litere capitale. Ar trebui să forţeze uşa, să atârne o perdea de mărgele, să se joace de-a clienţii, să intre şi să iasă, ca să audă din nou zgomotul răcoros şi liniştitor al mărgelelor lovindu-se unele de altele? Şi tot visând, amintindu-şi, regretând, vor reuşi s-o zărească în penumbra prăvăliei pe Alphonsine Guitton în persoană?... Pentru ca iluzia să fie completă căzură de acord să aşeze pe rafturile goale ale magazinului false cutii de conserve, sticle şi ici, colo pacheţele de mirodenii: piper, scorţişoară, anason, ienuper, şofran şi să nu fie uitate desigur cuişoarele pentru a-i reda mireasma, inevitabila mireasmă a băcăniilor. Da, trebuia încercat... Soarele apunând se scufundă în ferestre aprinzându-le una câte una, apoi ziua lunecă fără zgomot către noapte şi ei se întoarseră acasă, decepţionaţi, obosiţi, morocănoşi.

La cină, pe care o lua în casa cea mare de când nevastă-sa îl părăsise, refuzând să mai trăiască „un minut în plus” într-un loc atât de retras şi într-o companie atât de ciudată, artistul evocă munca pe care o făcuseră, „o adevărată nebunie, o adevărată nebunie!”, vorbi despre falsele perspective şi zise că văzuse într-un hotel particular, nu mai ştia unde, la Aix-en-Provence probabil, o

pictură în falsă perspectivă reprezentând un om tânăr la o fereastră… Faţada, adăugă el ştergând o suprafaţă imaginară cu palma, faţada şi fereastra în stil Renaştere susţinută de o cruce latină în piatră şi decorată în stil antic, erau atât de bine reproduse că până la urmă confundai pictura cu arhitectura. Cum puteai decide dacă această reprezentare era reală sau falsă? Mult timp m-am gândit că era vorba de un vertij al minţii. Tânărul cu un gest delicat, aparent îmbrăcat în catifea neagră şi cu cravată de mătase naturală la gât, amabil aplecat spre spectator, ca şi cum acesta ar fi fost un vizitator aşteptat, simboliza de minune acest vertij. Mă înşelam. De atunci viaţa m-a învăţat că nimic nu este adevărat sau fals. Astăzi sunt convins că falsa perspectivă este adevărata morală a artei…

După obiceiul lui, îşi legăna capul, cu privirea pierdută. împinsese farfuria din faţa lui”. Cu torsul drept, cu o mină pe masă, cu un braţ întins, cu cealaltă mână descria cercuri succesive şi se lăsa în voia propriului său discurs interior: falsa perspectivă este momentul în care realismul înfrânge realitatea, numai dacă nu cumva realismul nu e o falsă perspectivă a realităţii sau realitatea – realismul unei false perspective… De unde să ştii? Uitând de anturaj, uitând de sine, se lăsa dus de propria lui gândire în formă de spirală. Volute, vârtej de volute: totul este fals, fireşte, şi totul este adevărat! Asta este arta, iluzia supremă a vieţii sau viaţa supremă a iluziei, ultim recurs, ultim ajutor şi oglindă exactă… Se ridică sprijinindu-se în pumni: Nu e ceva admirabil? Prieteni, vă întreb, nu merită din partea noastră admiraţie şi recunoştinţă? Infinită, extaziată gratitudine? Să ne rugăm, ar trebui să ne rugăm, să cădem în genunchi, să binecuvântăm… Şi cu toate astea, mă uit în jurul meu şi nu văd decât tristeţe şi oboseală. De ce? De ce să fim trişti

tocmai în această seară când piaţa este făţuită, reîntinerită şi parcă reînviată? De acum încolo nu este totul posibil?… Surâde trist: Dac-aş fi pictor, aş picta pentru voi în falsă perspectivă: pe Alphonsine Guitton, de exemplu, pe pragul băcăniei ei sau pe Antonin la fereastră sau preotul… Dar ce folos? Unde ar fi interesul? Procedând aşa aş fi asemeni acelor pictori naivi care îşi prind muşte false pe pânze. N-ar avea niciun rost. Trebuie să uităm. Important e, vedeţi, voi, ca piaţa să pară nouă. Parcă ar fi ieşit acum din pământ… Da, totul e posibil, vă spun eu, totul e posibil, iată ce este exaltant în aventura noastră. Că nu ne întoarcem înapoi în timp! Negăm timpul şi dintr-odată devenim însuşi timpul, asemeni acelor statui imperioase care de la înălţimea tuturor templelor lumii, îşi ascund taina… Credeţi-mă, credeţi-mă: nimic nu s-a întâmplat în sat. Şi mâine, pentru nunta ei, Denise îşi va face intrarea într-un sat construit pentru ea, care-i aparţine şi a cărui istorie îi revine sarcina s-o scrie. Mâine totul va începe. Mâine, puri, cu toţi foarte puri, vom saluta inocenţa pietrei…

Şi puritatea, buna şi sfânta puritate, iat-o, etalată, afişată, proclamată pe damascurile meselor de sărbătoare! Din zori de zi se pregătea pentru o fastuoasă petrecere.

Canon şi artistul, fraţi de beţivăneală, chefuri şi alte nebunii, au rostogolit, au rostogolit apoi au pus în fund două butoaie înjurând de mama focului. Vulgari, nelegiufţi de bunăvoie, inventau înjurături, încântaţi, mândrii de ei înşişi. Să le dea cep nu fu decât o joacă. După care au culcat poloboacele, fără pereche de solemni, pe un fel de estradă care, situată în faţa meselor, le plasa la înălţimea mâinii, deci a carafei, deci a setei. Prinţul aranjase foarte bine lucrurile. Butoaiele proveneau de la castelul din Miile. Unul cu vin roşu din 1929, celălalt cu vin alb din 1931. Trebuia să guşti, în ciuda orei prea matinale. Aşa era

obiceiul. Un fel ca oricare altul, de a saluta o treabă bine făcută. Vesel, rapid, paharul trecea de la un robinet la altul din care roşu sau auriu, vinul curgea uşor, susurând plăcut... De frumoase, butoaiele erau frumoase, repeta artistul îndârjit unui comesean însetat care dădea din umeri sub pretextul că n-avea importanţă din ce se bea...

— Păgânule! Nu eşti decât un păgân! Ori nu ştii că un poloboc, beţivanule, e un obiect de artă? Uite-te aici, năucule! Priveşte doagele, cercurile de fier, fundurile! Meşterul care le-a făurit le numea altă dată vase, frumos nume, nu? ca să plutească visele! Acest meşter era un artist. Admiră, ignorantule, admiră, numai felul în care au fost asamblate fundurile... Şi-i desenează cu degetul montajul: Piesele acestea se numesc adâncături, cea traversală care încinge ansamblul pe la mijloc se numeşte bară. Imaginează-ţi cât timp a trebuit să treacă până s-a ajuns la această perfecţiune! Ştii oare cum se ţin fundurile şi doagele împreună? Datorită unei gardine, sac fără fund, adică datorită unei scobituri, unui şanţ, dacă vrei, practicat în doage în care se fixează piesele de la fund. De la scândurile în lung până la cele în lat, totul este ajustat aproape la milimetru... Ţi-am cam luat maul, ce zici? Nu-i de mirare. Mi-am petrecut copilăria privind un dogar muncind. Ăla era un tip, să ştii! Ce de istorii mai povestea! Abia ştia să citească dar câţi autori latini, pe Plinius mai ales, după părerea căruia cei care ar fi inventat vasele de lemn numite butoaie au fost galii din Alpi! Cum el însuşi venea din Alpi, era foarte mândru! Vorbea despre butoiul lui Diogene şi despre cel al Danaidelor precum şi despre cele două butoaie ale lui Jupiter, unul conţinând binele, celălalt răul, şi trăia astfel pătruns, hrănit de o mitologie personală în care propriile sale butoaie îşi găseau firesc locul. Şi ştii, era fericit, nemaipomenit de fericit... Poloboace făcea de toate felurile, de la butoiaşe la butoaie

de zece vedre. Îşi instalase atelierul într-o veche remiză. În dimineţile „de vară când platanii erau albaştri, ca astăzi, mă trezeam ascultându-l cântând şi nu aveam astâmpăr până nu dădeam o fugă să-l văd cum mânuieşte cuţitoaia, căţeaua, gealăul, sfredelul, instrumente cu nume ciudate care nu-i aparţineau decât lui. După moartea lui, nimeni nu i-a luat locul. Strada noastră s-a întristat şi nu ştiu dacă această tristeţe se datora absenţei cântecului sau a butoaielor…

Trebuia să-l vezi învârtindu-se în jurul butoaielor, mângâindu-le, ridicând în slăvi rotunjimile lor promiţătoare, admirând pragurile de sus şi, la fiecare ocol oprindu-se în faţa robinetelor şi umplându-şi paharul. Canon nu era ultimul care-i cerea să grăbească pasul… Două capodopere, două adevărate capodopere… repeta artistul necontenit, şi se făcea din ce în ce mai cald şi Canon se pierdea într-un râs tăcut, ceilalţi îşi căutau de lucru în jurul butoaielor, agitându-se cu toţii, interpelându-se, aducând tot felul de lucruri, ameninţând butoaiele păcii, pacea butoaielor, strigând violent, neliniştitor… trebuie… ar trebui… ar fi trebuit… în timp ce butoaiele creşteau, artistul îl simţea mereu pe unul cum i se ridica în spate în timp ce celălalt se înălţa şi el. Dacă butoaiele îşi vor lua în curând zborul? Şi artistul căzu în fund ca şi Canon. Fură traşi amândoi lângă un zid la umbră.

Pe mese, farfurii, pahare şi tacâmuri scânteiau blând în umbra albastră. Mormanele de mâncare începură să crească; două jamboane proaspăt aduse din Alpi se lăfăiau lucitoare în plăcute nuanţe de maroniu, vreo zece cârnaţi din Arles mirosind a usturoi; cinci metri de cârnaţ din Sisteron de un trandafiriu veşted, foarte piperaţi; douăzeci de pateuri din carne de sturz cu ienupăr; cel puţin cinci kilograme de măsline negre şi verzi în oale de Moustiers, zece pâini încrustate, rumene în coaja lor de culoarea

pământului ars, mai deschisă pe alocuri, lăsându-te să ghiceşti onctuozităţi profunde… lângă un ziduleţ aşteptau frigările pe focul de curpeni: o clipă doar şi se vor apuca să învârtă în ţepuşă două capre grase şi doi purcei. În casa cea mare, femeile se dădeau de ceasul morţii în jurul unor imense oale de aramă în care fierbeau raci şi legume de sezon. În ultimul moment aveau să dea la o parte mâncărurile de ciuperci şi vor arunca o mână de flori de cicoare în marile salatiere de pământ. În privinţa brânzeturilor, se vor răsfăţa cu brânzeturi de capră proaspete, fermentate, grase. Pentru desert, măicuţa şi Jeanne pregătiseră din zori tarte cu prune, prăjituri cu cireşe, salate de fructe stropite din belşug cu sirop de cireşe, la care se adăugau piramidele de piersici, de caise, de struguri – să aibă cu ce-şi clăti gura. În sfârşit, în afară de cei o sută patruzeci de litri de vin adus de la castelul Miile, se va bea la apetitiv anison şi la desert cartagenă.

Vor bea şi vor mânca până seara, încet, cu îndârjire, ajutându-se unii pe alţii cu paharul sau cu furculiţa; apoi, sătui, îndopaţi, cu burţile doldora, vor aştepta ora când se va face răcoare ca să poată dansa. Li se promisese. Pe ce muzică? Mister! Prinţul le spusese numai că se va dansa. Poate o orchestră din sat. Denise, în rochie albă, Canon, în costum negru, vor deschide balul şi băieţii vor invita fetele, tineretul se va avânta, se va învârti pe o arie de vals, arie veche, cunoscută, iar măicuţa urmată de Jeanne vor fredona bătând tactul cu ochii înlăcrimaţi de nostalgie, alte cupluri vor dansa faţă către faţă, în timp ce Denise, pe care soţul ei o va ţine de talie, se va lăsa în voia bucuriei, arcuindu-se pe spate cu capul bălăbănind, râzând, râzând…

Denise e un bujor. Denise e un bujor ivit pe neaşteptate dintr-o rochie de mireasă. A băut prea mult vin. Alb, roşu, alb, cam îndrăzneaţă puica! Şi petrecerea

continuă. Faţa ei e acum roşie ca purpura. Îşi leagănă mândră capul, băutura o face arogantă, cam din topor. Atât de timidă, atât de rezervată până mai dăunăzi, iat-o acum aşezată în propria ei legitimitate de femeie măritată, cam slobodă şi cam piperată, îndrăzneaţă, puica! dând pe gât şi mâncând cât doi husari, cu cheflii lângă ea, aţâţată să şocheze, să surprindă, să irite, zgomotoasă, pe scurt, vizibil satisfăcută de a da posibilitatea viscerelor să-şi ia revanşa asupra tuturor ipocriziilor. Căci, în sfârşit, măritată, poate povesti cum ea şi

Canon, ei bine, sub plapuma roşie, râde, ia te uită, o plapumă! roşie, roşie ca vinul, ei bine, ea şi Canon s-au jucat de-a „ce mai vrei tu pe urmă?”… Ea repetă: pe urmă? Cu buza răsfrântă face cu ochiul, odioasă, vulgară: Nu, asta n-am să vă mai zic. E secretul nostru, nu-i aşa, Canon?

Ajunseră la desert. De şase ore mari şi late se aşezaseră la masă. Căldura se mai potolise. Ce zi! Ceremonia a avut loc în faţa butoaielor. Canon, trezit cu găleţi cu apă rece în cap ca şi artistul, îşi pusese costumul. Supremă deriziune! Era un costum croit încă înainte de război, pe care nu-l mai îmbrăcase de atunci. Ou pantalonul prea scurt şi cu vestonul prea strâmt, Canon părea un clown care înveseleşte publicul în antractele unui spectacol de circ. Cu atât mai mult cu cât, bărbierindu-se prea din scurt, trebuise să se pudreze. Faţa lui umflată, albă de pudră, pleoapele sângerii îţi făceau milă şi oroare. Denise se ţinea lângă el în pantofi albi, cu ciorapi şi rochie albă… Toată în alb. Denise, virgina, fecioara şi martira! Aşa hotărâse Jeanne. Ştergem tot cu buretele şi o luăm de la capăt. Prinţul îi va cununa şi Prinţul i-a cununat. În faţa a doua butoaie. În glumă. În batjocură. Şi femeile plânseseră… Greu de spus dacă de mânie sau de emoţie… La alte nunţi, în alte locuri, totul se face cu clopote, slujbă şi copii cărora, prin tradiţie se cuvine să le arunci pumni

de bomboane şi bănuţi… Imagini ale bucuriei şi dragostei, simple ca o mărturisire; zbor de imagini albe sub pleoapele veştede şi arse de lacrimi: albe logodne, strângeri de mâini, sărutări furate… Ah, ştiau să iubească altă dată! Rochia, florile, gândurile: totul era alb, totul era alb, totul era inocenţă şi mai era pe deasupra, odată ceremonia religioasă terminată, această mână de bărbat, în sfârşit, în care ţi-o puteai lăsa pe a ta, această mână caldă şi puternică în care se închidea toată viaţa, mâna care te ajută să te ridici, din rugăciune şi care te sprijinea pentru că tu erai un pic zăpăcită, nu-i aşa? orbită de bucurie, de fericire, de noroc şi nu deschideai ochii decât în tinda bisericii unde se striga: Trăiască mireasa! era adevărat, erai măritată, viaţa începea, te năşteai pentru viaţă, trăiască mireasa într-adevăr, soarele era blând, lumea era blândă asemeni acestei mâini care nu-ţi va mai da drumul, şi tu erai fericită, atât de simplu fericită, gata să mori de atâta fericire. Femeile au plâns: ele erau moarte pentru viaţă, războiul le răpise raţiunea lor de a fi, nu supravieţuiseră decât pentru copiii lor. Şi iată că Denise… Era prea nedrept şi prea grotesc. Dar când Prinţul zise: „Vă declar uniţi…”, artistul, apoi Canon, băieţii şi Prinţul în cele din urmă, n-au mai putut rezista; totul a început printr-un soi de mârâială, un nas dispăruse ascunzându-se în mâini, umeri se agită în tăcere, un cap se face roşu ca para, o ocheadă, apoi un alt nas se ascunde într-o batistă şi apoi altul, alte mârâituri, printre care se aude „un râs, imediat, preluat din aproape în aproape. Bărbaţii râdeau în hohote, fără grabă; râdeau din adâncul beţiei lor, artistul se juca dibaci cu vorbele întreţinându-le râsul, în timp ce femeile, pierdute în vechile credinţe, ridicau spre ei ochi îndureraţi.

— Un discurs! Un discurs!

Cu lama cuţitului fac paharele să zăngăne. Canon e

invitat să se producă pe aria lampioanelor. O mână se înalţă fluturând deasupra capetelor: o mână de înecat, cea a mirelui, prostit de băutură şi mâncare. Artistul se ridică. E aplaudat. îi salută pe toţi pe rând, înainte de a strivi între buze o râgâială iscată din străfundul maţelor. Aplauzele se înteţesc. În echilibrul instabil pe cele două picioare, ţinându-se de masă, aplecat deasupra unui compot de fructe, artistul strigă cu o voce în falset care stârneşte veselia în toată adunarea: după un festin demn de Balthazar, de Lucullus, de Pantagruel şi de Ganache, luaţi, la un loc – feţele se întinseră spre el, grase, lucitoare, deşucheate, lunare, cu privirile pierdute – după acest chiolhan, zaiafet, cum să-i zic? ghiftuială, beţivăneală, unde n-am mâncat ci ne-am îndopat, desfăcându-ne centurile, ruinându-ne sănătatea *ad majorem gloriam Dei*, aş vrea să vă povestesc o istorioară amuzantă… Bat din picioare de plăcere. Lichorul circulă dându-le senzaţia unui greu extaz… O istorioară amuzantă? Ciudat, nu? Se râde dinainte, pe încredere.

Umbrele se alungesc. Între trunchiurile copacilor valea se arată încărcată de aur. Dulceaţa serii: incomparabilă, tandră, sfâşietoare în acelaşi timp, Prinţul nu ascultă, întoarsă spre apus, faţa lui prelungă şi slabă freamătă ca sub mângâierea unei adieri. Din când în când închide ochii. Se apleacă spre Marguerite: Adevărul… murmură el. Ea nu înţelege, îl ascultă pe artist. Adevărul? Care adevăr? îşi găsise momentul! Ea râde, artistul tocmai făcuse un joq de cuvinte. Distrată se întoarce spre Prinţ, dar acesta părăsise masa. Artistul îşi reia povestirea: şi în zori ce să vezi? trei cumetri veseli stăteau în jurul unei mese pe terasa celui care murise şi mâncau foarte veseli… Era evident, cei trei cumetri bencheluiseră toată noaptea, în loc să vegheze mortul. Şocul fu mare. Dar care nu le fu mirarea şi oroarea când înţeleseră că unul dintre cheflii nu

era altul decât mortul, pe care cei doi prieteni, credincioşi jurământului de a serba moartea celui care va muri primul dintre ei, bând în prezenţa lui, îl scoseseră din sicriu, îl legaseră de un scaun şi-l poftiseră *post mortem* la o agapă dintre cele mai terestre…

Dar ce muzică se aude? Totul se opreşte: artistul rămâne cu gura căscată, cu un gest de orator pe jumătate schiţat, Canon, prăbuşit pe scaun, cu braţul bălăgănind, cu cămaşa descheiată pe un piept păros; Denise cu cotul pe masă, cu bărbia într-o mână, somnolentă; femeile demne chiar şi la beţie, cu braţele încrucişate peste trupurile lor ţepene, cu feţele opărite de oboseală, cu ochii ficşi; ceilalţi, copiii deveniţi adulţi, aproape treji, atenţi, ascultând muzica… Totul se oprise ca şi în seara când în faţa casei mari, Denise apăruse în rochie de mireasă. O muzică vioaie se aude din fundul văii şi la această masă timpul s-a oprit brusc, atât cât ţine o uimire Cine cântă! O melodie de vals. Viori, numai viori… Cerul e verde între copacii negri; iar acolo pe punte, cinci umbre, tot negre, se apropie precedate, înconjurate, aureolate de muzică.

— Ţiganii! Sunt ţiganii!

— Să se facă lumină!

Cele două ţipete s-au încrucişat. În timp ce femeile şi fetele se duc lângă zid ca să asiste la sosirea muzicanţilor, bărbaţii aleargă cu brichetele în mâini ca să aprindă lampioanele de hârtie, felinarele de la grajd, lămpile cu petrol, lanternele, toate agăţate de copacii şi de ziduri încă de dimineaţă, de la o lumină la alta, locul pai ea se ivi din întuneric, a se ridica împotriva lui, bine delimitat de lumini, formând un cerc aproape perfect în care ţâşnesc cei cinci ţigani, înainte de a saluta asistenţa cu mai multe trăsături de arcuşuri pe vioară.

Afurisit de vânjoşi şi de slabi, încălţaţi cu cizme negre, îmbrăcaţi în cămăşi negre cu jabouri din satin

negru şi pantaloni strâmţi, tot negri. Dansează pe călcâie, ţipă, se acompaniază la vioară. Ceilalţi fac cerc în jurul lor; şi, prinşi de aceste ritmuri, venite din Europa centrală care se succed galopând, băieţii şi fetele bat cadenţa din palme: Lai, lai, lai… E trist şi violent în acelaşi timp. Imense stepe, despre ele îţi vorbesc aceşti oameni aducându-te în pragul unor vârtejuri de singurătate, lai, lai, lai, chiar aici, în interiorul fiecăruia, de la cel mai tânăr până la cel mai bătrân, trezesc nesfârşite nostalgii, l-ai, lai lai, la fel de nesfârşite ca şi stepele în care trăiseră strămoşii lor. Să dansăm, trebuie să dansăm, să râdem, să ne distrăm. Fericirea va veni după aceea, dacă trebuie să vină.

Muzica lor te arde şi te îngheaţă în acelaşi timp. Arpegii în pizzicato nasc adevărate calvalcade. Pentru ce evaziune? Pentru ce nebunii? Să li se învârtă capetele! Să bată din palme! Sub pleoapele închise, cai nerăbdători bat din copite, focurile în câmp luminează noaptea. Irène se aruncă în horă, lai, lai, lai, cu rochia suflecată cu picioarele goale, cu capul sus, iapă bătând copita în loc, imediat înconjurată de violoniştii care o acompaniază, acordaţi la ritmul ei, ea ridică piciorul, bate pământul, se răsuceşte cu mâinile deasupra capului trăgând după ea unul câte unul băieţii şi ridicând piciorul, cu pletele în vânt…

Cu pieptul gol, cu mânecile suflecate, Canon se apropie de cercul de lumină, şovăie, picioarele îi sunt de plumb, şi, împins de petrecăreţi se amestecă printre dansatori. Bate tactul, se preface că ridică un picior, apoi pe celălalt, bătând din palme în contra timp. E aplaudat. El pare încântat de farsă. Spectacol grotesc. Şi pentru a mai adăuga ceva extravaganţei situaţiei, noul mire dansează de unul singur… Pe rând băieţii şi fetele se opresc şi părăsesc cercul. Pocnind din degete, plescăind din limbă, se apucă să-l întărâte pe Canon, bietul de el, care, închis în noaptea beţiei lui, se zbate, asudă, livid, maimuţă burlescă…

Muzica îşi înteţeşte ritmul. Toată lumea bate din palme. Muzicanţii s-au retras din nou în umbră. Canon rămâne singur. Cu tot trupul, pierzându-şi capul se lasă în voia muzicii. Dintr-o clipă într-alta, prins de ritmul nebun, încordate de efort, dureroase chiar trăsăturile lui dobândesc sub revărsarea de lumină un soi de frumuseţe. Canon dansează.

Uimiţi de această metamorfoză, băieţii şi fetele au renunţat să-l mai acompanieze şi muzicanţii cântă singur în surdină. E o muzică foarte dulce, se aude numai dansatorul lunecând prin praf – un foşnet de mătase care se armonizează cu această melodie funebră şi obsedantă. Şi Canon se învârte, cu braţele încrucişate cu mâinile pe umeri, în jurul lui însuşi. Cu cine dansează? La ce adâncimi îl scufundă acest abandon? Ce viziuni, brusc apărute, ard pe cerul lui interior? Aşa, închis în mişcarea lui imobilă, pare de nepătruns, superb, suveran. Minunatul Canon! Cine-şi mai aduce aminte măcar de numele lui? De la război încoace n-a trăit decât cu vin prost, râzând ca un idiot şi uitând mereu. Înecat în beţia lui, sub plapuma roşie, o spurcase pe Denise. O dată, o singură dată a mărturisit că nu fusese făcut ca să ucidă. Cum era beat, au râs de el. Acum, nu mai dansează, s-a prefăcut în muzică şi surâde de atâta tandreţe.

Viorile abia se aud. Muzicanţii parcă improvizează… E muzică sau sminteală? Vânt sau vaier? Nimeni nu mai respiră. Niciodată, nu, niciodată viaţa n-a fost atât de teribilă! Canon continuă să surâdă, dar surâsul nu mai e un surâs. Faţa i se crispează brusc, se subţiază: ape tulburi o agită, furii, furtuni… Cu capul răsturnat, cu ochii plini de lacrimi… Prinţul se îndepărtează din nou cu capul plecat. Artistul remarcă: umerii lui se scutură de plâns. Denise strigă: Canon! şi Canon venindu-şi în fire, aruncă o privire adunării, cu dosul mâinii îşi şterge o lacrimă, face semn

orchestrei să cânte mai tare şi avântându-se din nou, acoperă ceardaşul cu râsul lui de beţivan. Ţiganii au intrat iarăşi în cerc.

— Ce-ar fi să aprindem un foc mare?

Cine a lansat ideea? Oricine ar fi putut s-o emită atât de tare erau stăpâniţi de această idee. Ţiganii, muzica con *fuoco*, dansurile, totul chema focul, trosnetul focului, flăcări ţâşnind, împrăştiind scântei, bucuria flăcărilor şi chiar a fumului, vârtejuri de fum lacome de întuneric, luminate de funigei. Bucuria, focul… Imagini imemoriale; imagini de căldură, de lumină – împotriva tuturor nopţilor! Băieţii s-au apucat să adune crengi. Nu ajung. Ar trebui mult mai multe.

— Băncile, să luăm băncile.

— Care bănci?

— Cele din capelă!

— Sunteţi nebuni!

— Stă închisă de ani de zile.

— Şi asta-i adevărat!

— Nu mai foloseşte la nimic.

Prinţul a intrat în casa cea mare. Se strigă spre capelă… Aleargă, se împing. Femeile nu sunt ultimele. Nebune, înnebuniseră şi ele până la urmă. Ţiganii, dansul, muzica… Se împing, se înghesuie. Un foc mare, imaginaţi-vă, un foc mare! Ce distractiv va fi! Vom dansa, vom ţopăi, noaptea va lua foc… încuiată cu cheia, ruginită, poarta capelei rezistă. Artistul izbeşte în ea cu umărul: zăvorul cedează. Înăuntru njirosuri fade abia simţite mai plutesc încă. Nu se vede nimic. Paşii răsună. Jaques aduce un felinar care rotunjind spaţiul face întunericul şi mai dens. Capela pare imensă. Vorbesc în şoaptă şi se grăbesc să scoată băncile afară unde şi le trec din mână în mână. Ţiganii dau şi ei o mână de ajutor. Pe măsură ce se apropie de piaţă unde îngrămădesc băncile vocile devin mai sigure,

liniştindu-se.

Primele flăcări se ridică. Linse de flăcări, stivuite în fel şi chip, băncile evocă în noapte un grup de gorgone, cu braţele ridicate, cu părul ca şerpii, ţipând de ură… Lemnul trosneşte, flăcările se multiplică, băncile devin rug şi, într-o formidabilă explozie de scântei se prăbuşesc.

Se dansează. Se întinde hora. Atâtea şi atâtea lucruri ard în această clipă… Niciodată, de ani de zile, dintotdeauna, niciodată viaţa n-a fost atât de plăcută. Se dansează. Se întinde hora. Mâinile se strâng. Ţiganii sunt şi ei târâţi în această farandolă. Mâinile se caută. Uşurele, cu talia subţire, în această seară au cu toatele douăzeci de ani. Din când în când, Jeanne şi Marthe, Marguerite şi Marie se opresc, cu mâna pe inimă, cu respiraţia tăiată, obosite; dar sunt chemate şi ele reîncep, dă mâna, dă mâna, dă mâna… Ţiganii râd. Râd şi ele, întoarse pe jumătate. Şi nu sunt prea de departe. Ele ştiu. Şi socotesc să mai rămâie pe aici. Aşa speră şi ele. Aceste femei bătrâne descoperă că n-au împlinit încă nici cincizeci de ani.

Activă, noaptea a devenit în sfârşit activă.

Şi iată că un ţigan, cel mai tânăr, sare peste foc, urmat de un altul, apoi de un al treilea şi Jacques îşi face vânt trăgând băieţii după el. Umbrele ţâşnesc, viu luminate, dispar în noapte, de cealaltă parte a flăcărilor şi sunt înlocuite, hop! hop! hop! fetele strigă de bucurie, femeile aplaudă în timp ce primii săritori revin pregătindu-se pentru un al doilea salt. Un pumn îi împinge deoparte. Ţine în mână o sticlă de rachiu.

— Faceţi loc! strigă el, faceţi loc! Canon vrea să zboare.

Cu înghiţituri lungi el bea rachiul direct din sticlă. Lichidul îi curge pe piept. Aruncă sticla în foc şi în timp ce aceasta se aprinde, el se repede spre rug, se loveşte de

ceva, bâjbâie, se ridică şi sare. Prea târziu! Cade în mijlocului rugului. Îl văd acum în mijlocul flăcărilor, ridicându-se, siluetă neagră; e auzit urlând; vomează şi ia foc ca o torţă. Nimic, nu mai e nimic de făcut. Prea repede, totul se întâmplase prea repede. Atâta doar, ultimelor ţipete ale celui torturat le urmează urletele celor care asistă neputincioşi, oripilaţi, muţi, la moartea lui.

— Ce întâmplare! Ce întâmplare!

Prinţul ţipă, îi cheamă pe ai lui: Marthe şi Marie, Jeanne şi Marguerite, copiii şi artistul… Cu umărul împinge uşa capelei. Cheia… N-are niciun fel de cheie. Să se întoarcă în casa cea mare? Nu, trebuie să intre în capelă, imediat… Ce întâmplare, Dumnezeule, ce întâmplare! Şi ai lui care întârzie să vină la întâlnire, ai lui! cărora el are atâtea să le spună, şi artistul, artistul, da! singurul care l-ar putea înţelege, nu e nici el acolo! Dumnezeu îi e martor că n-a încetat să-i strige de când a luat-o pe drumul de întoarcere şi mai ales de când se afundase în defileu. Vocea lui, a ţipat gata să-şi dea duhul, să-i plesnească inima, şi vocea lui călătorise din ecou în ecou, ciudată, tot deformându-se, neliniştitoare chiar, într-atât încât i se întâmpla să se asculte şi să tresară la chemările sale şi să meargă înainte împins de un nou elan, răspunzând astfel propriilor lui ţipete, nerăbdării, grabei sale, împins, biciuit parcă, alergând, alergând, urmat şi urmărit de turma pe care o simţea în spatele lui, compactă, sumbră, ameninţătoare, dusă, transportată şi ea de zgomotul tălăngilor care, izbindu-se de pereţii defileului, sfâşiindu-se din ecou în ecou, revenea, se învârtea deasupra animalelor şi le înnebunea într-atât încât unele capre crezând că aud zbieretele pe care ele se pregăteau să le scoată, se întorceau, se cabrau înainte de a dispărea, împinse, rostogolite într-o năvalnică mişcare de coarne şi picioare…

De când aleargă? De o zi? De zece? De douăzeci de ani? Câte lucruri nu se petrecuseră din acea dimineaţă… Ce întâmplare, Dumnezeule mare! Şi cheia care-i lipseşte, şi ai lui care nu sunt încă acolo, şi nici artistul… Va trebui să forţeze uşa? Cu umărul? Va avea atâta forţă? Asudă, cămaşa îi e udă leoarcă, părul alb i s-a lipit de tâmple, a îmbătrânit mult în ultimul timp. Râde cu un râs scurt, pătrunzător, ascuţit chiar, înainte de a se izbi de uşa capelei. Dar uşa rezistă trosnind îndelung. De când n-a mai fost deschisă? Scutură din cap. Picături de sudoare îi curg în ochi, îl orbesc, se preling pe bărbie. E livid. Nu, nu, să nu-şi aducă aminte de noaptea aceea când au fost arse băncile din capelă… De atunci a început totul, nu-i aşa? Şi Marthe şi Marie, şi Jeanne, şi Marguerite care nu mai vin! Şi tăcerea din jurul lui, bruscă, în timp ce turma, la distanţă, freamătă de oboseală şi tace…

Din când în când numai o talangă, abia legănată, punctează seara care se lasă. Totul este poleit, pudrat cu aur, el însuşi, în lumina unei ultime raze de soare, pare ieşit direct dintr-o antică legendă, un om bătrân, alb, uscat şi ţeapăn, pe care lumina serii îl învăluie cu blândeţe… Râde cu acelaşi râs mecanic şi luându-şi din nou avânt reuşeşte să scoată uşa din ţâţâni.

Zbor de pene, foşnet de puf, lumini trandafirii de porţelan, gângurituri speriate… din tindă, din amvon, din altar, sute de porumbei zboară surprinşi, zboară din toate părţile, bat aerul dens, încât penele şi puful lipite de perete cu găinaţ fâlfâie la foşnetul aripilor. Şi e ciudat spectacolul pe care-l oferă aceşti pereţi de capelă plini de cuiburi, de pene, de puf, vag luminaţi de o ultimă rază de soare, pe care ochiul obişnuindu-se, poate reconstitui şi urmări etapele unui cavaler pe jumătate şters… La intrare e şi mai rău: murdăria s-a scurs pe tabloul care-l reprezintă pe Christos, plin de mânie. arătând spre lume

cu cele două degete în semn de blestem. Nimic nu se mai vede în afara celor două degete... Un blestem în stare pură... Ce rost mai are? Dar mai e vreun rost în această capelă golită de bănci, lăsată în voia porumbeilor, transformată într-o hulubărie.

Încetul cu încetul porumbeii se liniştesc, lunecă uşor prin aerul trandafiriu şi se aşază demni, mândri, pe marginea golurilor lăsate în pereţi de căderea cărămizilor. Se uită fără teamă la acest om care se apropie din tindă cu braţele desfăcute şi întinse într-un gest de implorаţie, se opreşte, dă din cap, o ia din loc, strivind la fiecare pas un strat gros de găinaţ şi se îndreaptă acum spre altarul abandonat, ridicând în jurul lui un praf înecăcios, apoi, răzgândindu-se, se întoarce, şovăie în faţa amvonului, dă din umeri şi, trăgându-şi piciorul, urcă scara treaptă cu traeptă.

Efortul l-a epuizat. Cu amândouă mâinile se sprijină pe parmalâcul de lemn. Cu capul înainte, cu gâtul între umeri, închide ochii. Sub palme, sub degete, imunde dejecţii, ignobile excremente, întărite, uscate, acoperind totul... Sub degetele, sub palmele sale, o nouă geografie, făcută din asperităţi şi adâncituri, o altă lume se naşte: ici o colină, dincolo o vâlcea, brazi negri umplu orizontul şi bubuitul surd al bătăliilor, sub palme, sub degete, şi frigul iernii, şi frica de moarte, şi Charles al tuturor recourilor, şi Charles al tuturor orizonturilor, Charles enigmaticul, Charles cel depărtat, sub degete, sub palme şi vocea: „O să vezi, o să vezi...”, vocea plină de culoare şi de vis, „cantonul meu”... pe când cerul îşi mână norii, regimentele, rostogoleşte furtuni, bătălii, hecatombe, în timp ce canonada se apropie, sub degete, sub palme, în timp ce moartea se apropie, Charles!

A ţipat. Porumbeii şi-au întins gâturile, şi-au rotunjit ochii: unii chiar au bătut din aripi. El deschide ochii. Acum

interiorul capelei este învăluit într-o lumină atât de aurie că lunecă uşor spre verde... Lui Charles îi plăcea să vorbească despre apusurile de soare din cantonul lui. „Aurul verde...”, zicea el şi se prefăcea că interpune între soare şi el o fină lamelă de aur, atât de fină că nu lăsa să se filtreeze decât o lumină verde... „Oh! Nu ştiai?” şi Charles râdea... De douăzeci de ani acest râs îl hrăneşte, îl întăreşte, îl obsedează. I-a zis artistului: „Să-ţi construieşti viaţa pe o credinţă, iată adevărul...” Câteva zile după aceea a urcat până la atelier numai pentru a adăuga: „Credinţa nu e nimic dacă nu ai o taină de descoperit”. În mijlocul monştrilor lui de pământ ars, artistul l-a aprobat înainte de a-l întreba, între două fumuri de pipă despre ce secret este vorba. El a plecat fără să-i răspundă. La jumătatea pantei, sigur că nu mai putea fi auzit a strigat peste umăr: „Curând voi şti... * Era o sfidare, încă una în plus. Curând? Promisiune zadarnică, vorbă goală. Curând va şti, curând va putea vorbi, curând lumea o să-i dezvăluie secretul ei... Aşa le spune de douăzeci de ani, femeilor, copiilor şi altora... A susţinut, a proclamat, a promis. Curând va dezlega secretul lui Charles; să spunem: secretul bănuit de Charles; şi să mai zicem: bănuitul secret al lui Charles cel bănuit; să zicem mai bine: presupusul secret al unui presupus Charles... Cine putea să-l creadă? Cine mai putea să-l creadă? încredere, i se acordase prea multă încredere. Oboseala, plictisul, asta contează şi de asemeni chemarea lumii. Şi atunci ei au plecat unul după altul.

Între ei şi el, în afară de moartea lui Canon mai erau şi marile manifestaţii muncitoreşti, freamătul drapelelor roşii, imnurile revoluţionare, şi el le repetase necontenit că secretul pe care-l căutau se afla obligatoriu dincolo de toate revoluţiile, într-un timp în care omul îşi va fi regăsit propria sa stare magică. La care ei i-au replicat amintindu-

i de caprele lui, de viaţa lui rustică, de refuzul de a-şi asuma discordiile veacului său. Şi e adevărat, discordiile nu lipseau în veacul lui. Spania, roşie de praful sângelui uscat şi neagră de şarete încărcate cu văduve şi orfani; Germania roşie de flamurile bătute cu cruci negre încârligate; şi o altă ţară, roşie de drapele şi neagră de nenorocirile ei; Italia, Japonia, China… Pretutindeni, roşu şi negru, pretutindeni negru, blestem! blestem asupra lumii: pentru că roşul venerat ca un însemn al sărbătorii, cheamă moartea, semănând sângelui, secretul vieţii, scurgându-se dintr-o rană adâncă… Blestem! Blestem! Şi ei râdeau de el, incapabili să judece la ce adâncime a mitului îşi ancora certitudinile…

Au plecat. De ce s-ar plânge? L-au părăsit. La ce-ar mai fi continuat? Adevărul nu este niciodată evident, mereu înfundat în ceţurile cărnii. Adevărul sau întâlnirea fiinţei cu ea însăşi… Le-o repetase de o mie de ori.

presimţind vag că e aproape de a dezlega secretul. Adevărul! Acum putea afirma: adevărul era în el însuşi, definitiv, situat dincolo de amărăciune şi de frică într-o regiune luminată de o lumină fără origine, fără loc…

— Ce întâmplare!

Unul după altul umerii i se râdea şi coboară, se ridică şi un râs întretăiat se naşte în el la început ca o tuse apoi mai hotărât, mai adânc, coboară în el, îl apucă de maţe, urcă, izbucneşte făcându-l să se zgâlţâie, vântul tuturor nopţilor, în rafale, şi el râde tare şi clar, cu un hohot imens, ţinându-se de marginea amvonului, cu cele două mâini, şi râsul urcă până la bolţi, cade ca o ploaie, furtună şi vânt, porumbeii se sperie spărgând aerul cu ţipetele lor albe în timp ce sub degete, sub palme, cresc valuri ce se mână grăbit unul pe altul şi vechiul lăcaş trosneşte urcând şi cobo rând de-a lungul secolelor nemişcate, vârtej fără sfârşit şi fără început…

Nebunie, furtună, ca o deriziune, în aceste locuri, înaintea liniştii, a unei linişti stăpânite, dorită, dominată, până ce o voce să se ridice, depărtată, detaşată, aproape indiferentă: „Noaptea fusese asemeni tuturor nopţilor, fără somn, fără vise, uscată şi aspră…” Şi iată-l plecat cu turma, în zorii zilei, cu mintea la o poveste, singura, zice el, ultima care-l mai interesează. Ea nu l-a părăsit niciodată, şi-a adus aminte de ea în momentele cele mai grele, cu ea a legănat agonia lui Charles… încă odată şi încă odată, imagini de război se acordă cu imagini ale înţelepciunii, furie şi poezie la un loc, în sunetul tălăngilor de dimineaţă… Trăia odată în deşerturile Libiei un uriaş monstruos, fiul Gaiei, zeiţa pământului şi al lui Poseidon, zeul mării. Acest uriaş, se numea Anteu şi se hrănea cu lei. Pentru că-i promisese tatălui său să-i ridice un templu din cranii omeneşti, ataca şi ucidea cu o rară sălbăticie pe orice călător. Se întâmplă să treacă pe acolo Heracles în drum spre grădina Hesperidelor care-l trânti pe Anteu de trei ori la pământ. Zadarnic! Uriaşul atingea pământul şi Gaia îi dădea putere şi viaţă. Descoperindu-i secretul, Heracles îl ridică şi, ţinându-l în aer, putu în sfârşit să-l sugrume… Şi Charles se înăbuşea, se sufoca, respiraţia îi era şuierătoare şi scurtă, îşi trecea limba peste buzele crăpate: pământul, zicea, pământul…

Bietul Charles! Era oare îndrăgostit de Hesperide? îi furaseră ele inima? Cum erau? De o rară frumuseţe, fără îndoială, sau poate foarte urâte, cine ştie? Trăiau într-o grădină… O grădină… repeta Charles care desena cu un gest epuizat un cerc, evocând grădinile după care suspina, insulele infinitului unde. marele Ocean mărginind fiecare pas cu tighel de spumă, visul n-ar mai întâlni, în sfârşit, niciun fel de obstacol… Şi merele, şi merele de aur? Graba lui Charles, dorinţa de a-l auzi descriindu-i aceste fructe de o rotunjime perfectă, cu suprafaţa lucie şi şlefuită ca o

oglindă în care se reflectă numai norii ce trec sau o privire întârziată… Şi el, în această dimineaţă, mergând în lumina primelor raze de soare, îşi ziceau cu glas tare: E posibil, vă întreb, să restabileşti adevărul lumii la un preţ atât de mic?

Nopţi după nopţi de veghe, petrecute în cercul de aur al unei luminări, cu fruntea lipită de geam, senzaţia de răcoare, pândind strălucirea neagră a Nopţii; nopţi după nopţi de veghe mistuite în lumina nesigură a unei flăcări, impresia de sacralitate, aşteptarea minunii ca flacăra să se transforme în floare sau în furtună; nopţi după nopţi de veghe, petrecute în frigul propriei tale absenţe şi, apoi, plecările în zori cu turma când, sub fruntea înfierbântată, se îmbulzesc ultimele întrebări ale Nopţii, exact înainte ca lumina zilei să risipească ordinea fragilă a unei nelinişti…

Repetă cu voce puternică: E posibil, vă întreb, să restabileşti adevărul lumii la un preţ mai mic? Şi, ca şi cum n-ar fi aşteptat decât această întrebare, iată-i intrând în capelă… Ele mai întâi: credincioase, atât de credincioase, iubitoare, atât de iubitoare, văduvele, femeile, cu pas uşor, devotate unui vis, îndrăgind o umbră, dându-şi bineţe unul altuia, bună seara, bună seara, imaginea unor şarete încărcate cu miile de nimicuri ale sărăciei lor… Voia să ştie dacă ele-şi mai aminteau? El nu uitase. Parcă s-ar fi întâmplat ieri. Poţi uita vreodată acele momente când viaţa preţuieşte cât o speranţă? Ce harababură, Dumnezeule! Cutii, cratiţi, coteţe de pui sau de iepuri şi mai ce încă? Şi copii cocoţaţi în vârf, negri de praf, zdrobiţi de oboseală; copiii, unica lor şansă! Cu ei, credeau ele atunci, totul poate reîncepe: lumea rămânea de cucerit. Nebunele! Ei crescuseră, deveniseră adulţi, risipindu-le astfel capitalul de speranţă; şi acum, fără să fie căsătoriţi încă, vorbesc despre viitorii lor copii ca despre o speranţă; Nebunii! Acum intră şi ei în capelă, timizi şi întunecaţi. Ce se

întâmplase cu privirile lor luminoase? Şi buzele cum li s-au subţiat!… Bună seara, bună seara… El îi salută cu un gest din cap, din mână, arătându-le unde să se aşeze. Într-adevăr, cum a mai trecut vremea peste toate aceste fiinţe aşezate la picioarele lui cu frunţile plecate! N-are importanţă! El mai e încă acolo, ca să-i apere de ei înşişi pentru ultima dată. îi va smulge timpului obişnuit, luptelor mărunte ale vieţii de toate zilele, va… va… Ah! Iată-l şi pe artist, cu fularul lui roşu, şi pe ceilalţi, pe toţi ceilalţi, prieteni din Vilmont sau din satele învecinate, şi capela se umple ca în acele vremuri de fervoare când băncile luceau în lumina blândă a lumânărilor şi grele adieri de tămâie şi de crin pluteau în aerul saturat de imnuri… Tantum *ergo sacramentum*… Cuvinte uitate, muzici depărtate, vagi emoţii şi, brusc, ca o explozie interioară, amintirea, amintirea, un imn se aude, puritatea vocilor, inefabila puritate… Ah! noaptea poate să îndesească afară şi să ameninţe: totul era simplu şi clar, ca în această seară, nu-i aşa, ce mare bucurie, da, mare bucurie că aţi răspuns la chemarea mea, căci eram decepţionat, teribil de decepţionat, la capătul unei atât de lungi călătorii, să nu pot sta de vorbă cu voi, să nu mă pot adresa vouă încercând să vă conving, în orice caz ispitit să vă…

Se opreşte. Pare tulburat… Admirabil! Niciodată lumina nu fusese atât de transparentă! Parcă izvora din pereţi, din boltă, din pământ… Striga: Totul e transparent, limpede, strălucitor! Aparenţele, aparenţele sunt salvate… Vom umple cu flori altarul, vom cerui băncile, vom înlocui luminările arse. Vom şti să apărăm podoaba sufletelor noastre. Slavă nouă! Şi acum drepţi şi sfinţi, ne mai rămâne să coborâm pe marile fluvii încremenite, fără să ne lăsăm furaţi de malurile repezi ca să ajungem împreună la extremul orizont pentru a contempla esenţialul: Noaptea, adânca Noapte! Vreau să mă înţelegeţi bine: nu vorbesc de

acele nopţi pe care le-am biciuit şi bătut de moarte, încercând să pun de acord morţii noştri şi ai războiului cu toţi morţii pământului, nu, nu vorbesc despre acele nopţi neîndestulătoare cu care m-am îndestulat un timp, în rostogolirea unei şarete nebune, în plesnete de bici, alungat cum eram, de zorii care-mi interziceau să merg mai departe… Credeaţi că eram nebun atunci când, nevrând decât să dăruiesc un mormânt durabil morţilor noştri, căutam o înţelepciune, nu, o patrie, asta e, o patrie, şi vă vedeam feţele când mă întorceam de pe platoul Claps, feţele voastre dezolate şi noaptea se dizolva în mine, noaptea acumulată, şi ştiam că vă mai trebui să îndur încă o zi, cu toate orele ei, toate orele care se îngrămădeau unele peste altele urcând, urcând până la zenit înainte de a se prăbuşi în zgomot de cristal spart la prima şovăială a luminii, pe scurt, că trebuia să aştept ca un fiu iubitor, ca un amant, venirea unei alte nopţi pentru a mai regăsi speranţa de a stăpâni Noaptea…

Iubitor, iubind, cuvinte nepotrivite! Oh! aş vrea să mă iertaţi că n-am ştiut să vă iubesc… Dar existau acei morţi ai noştri, şi voi ştiţi despre cine vorbesc, tu Marthe şi tu Marie, şi tu Jeanne şi Margureite, morţii noştri cufundaţi în somnul lor nevinovat, zăcând fără apărare, în amintirea cărora, odată trecută formidabila furtună, r. c-am hotărât să ne adunăm şi să supravieţuim…

Să supravieţuim! Am regăsit antice drumuri, am răscolit vechi ecouri şi, din mormânt în mormânt am ajuns, după cum ştiţi, până la Dardanus, cel veşnic viu, Dardanus, cu care se încheie istoria noastră, Dardanus, la capătul nesfârşitelor revolte, Dardanus, purtătorul propriilor noastre întrebări, disperat de a nu putea oferi nimic… Vă aduceţi aminte de întoarcerea noastră de pe domeniul Pietrei Scrise! V-am spus: Nimic nu mai este posibil! Ce copleşiţi eram, Marguerite şi cu mine! Şi v-am mai spus:

Istoria umană s-a sfârşit, paradisul n-a existat niciodată, iar Dardanus, sigur de aceste două negaţii, s-a retras pe pământurile însorite, fără altă grijă decât aceea de a trasa un drum, de a ridica ziduri, constructor extravagant al propriului lui plictis… Ar fi trebuit, vă întreb, ar fi trebuit atunci să strig pe loc: Blestemat să fie cel ce nu pune orgoliu în faptele sale? Blestemaţi fie cei care nu-şi stăpânesc pofta? Sau mai degrabă: Această lume aparţine celor care ştiu să-i aparţină? Spuneţi-mi: ar fi trebuit? N-am vrut, m-am opus. Ar fi fost prea uşor. Şi apoi m-am întors spre ceea ce e umanitate, umanitatea din noi. Mă întrebaţi: Ce este uman? Eu răspundeam: în cei patru ani de sânge şi mocirlă am văzut sfinţenia alungind frica de pe feţelor agonicilor; demnitatea ridicând muribunzii în picioare şi făcându-i să moară drepţi, cu fruntea în soare; am văzut omul depăşindu-l pe om… Trecătoare, vai! aceste momente, trecătoare, dar harul lor se întindea o clipă peste lumea întreagă. Uman, asta înseamnă uman. E limpede? Şi apoi îi promisesem lui Charles să plămădesc din nou viaţa.

Am trădat? Am trădat cu toţii? Am crezut-o adesea. Pentru că mai erau şi acele urme de mistreţ, apele negre ale torentului, împărăţia muşchilor, nu-i aşa Jaqcues? şi acea enigmatică şi dulce suferinţă care, la vederea lor, ne copleşea… Dar avea vreun sens să ne azvârlim într-o nouă aventură? începeaţi să obosiţi. Ce era de făcut? După Dardanus, după Misson. Nu trag concluzia de aici că imposibilitatea reuşitei, la care aceştia ne condamnau, însemna eşecul… Dovada: am fost fericiţi, cu casa cea mare, cu copiii, cu grijile turmei şi cu cercul de scaune din jurul mesei de seară. Simplu, timpul se oprise, nu ne schimbam.

Uneori, de foarte departe, e adevărat, vagi rumori urcau până la noi. Rumoarea lumii… ziceam noi, şi făceam

ce făceam ca s-o luăm în râs. Războaie, revoluţii şi chiar nefericirea altora s-au izbit mereu de ironia noastră. Râsul nostru era ironic, nu bucuros. Şi vă întreb: suntem vinovaţi că am numit bucuria noastră ironie? să ne fi reproşat că am trăit crispaţi? sau că am făcut pe indiferenţii? Dar sub ce pretext ne-am putea acuza? în numele a ce, asemenea reproşuri? Când un vas se izbeşte de recif şi începe să ia apă, scufundându-se uşor, e înţelept să rămâi la bord? Am fi cunoscut împreună lungile ore de naufragiu; înotând mereu împreună în noaptea lichidă. Să fi atins oare eu singur pământul? Să fiu eu oare singurul supravieţuitor al iubirii noastre? Şi ce iubire! Căci, orice s-ar zice, fericirea noastră a fost adevărată: simplă şi evidentă ca şi moartea alor noştri. Şi nu cred că ne-am fălit de a fi trăit într-o anumită indigenţă care părea să ne deosebească de contemporanii noştri. Un singur orgoliu îmi revendic: acela că am ţinut la mândria de a nu ne fi plâns niciodată…

Se opreşte, duce mâna pâlnie la ureche: Ce? Ce spuneţi? Că totul e derizoriu? Cine a spus? Vreau, mă auziţi, poruncesc celui care a vorbit să se ridice şi să-şi spună numele!… Se preface uimit, mimează mânia, îşi joacă autoritatea: Ei bine, aştept… Muşcător: Nimeni nu se mişcă? Ce curaj! Bine, bine, cum vreţi… Şi ca a-şi dea măsura cântă pe un ton prea sus: derideri-zeriu… între buze cuvântul se lăţeşte, se lungeşte, se adună, cleios, ridicol. Se preface că-l scuipă cu dezgust: Uah I

Acum se apleacă peste amvon şi şopteşte: ţara noastră, ei nu ştiu, nu vor să mă creadă, dar vă spun eu, ţara noastră a murit la 11 noiembrie 1918. Eram acolo, am văzut… Adaugă cu o voce înăbuşită: ei, ei toţi… Şi, rămânând pe jumătate aplecat schiţează deasupra capului un gest circular, nepăsător, un gest un pic dement dar şi indiferent, înainte de a relua, abia auzit: Ei nu-şi dau seama; ei n-au remarcat nimic… Scutură din cap, râde

uşor, se ridică şi izbucneşte: Eu, da! Eram în şaretă în picioare, deasupra tuturor, se înghesuiau în jurul meu, ce nebunie, ce măreţie, clopotele băteau, Dumnezeule, ce întâmplare! mulţimea venea în urma mea în cortegiu, mă întorceam din război, mă salutau cu urale, cerul strălucea de săbii şi spade, noi mergeam încet, îndureraţi, uşile catedralei erau larg deschise, pe aici intra poporul, eu în picioare în şaretă priveam această mulţime fără vârstă, mulţimea ieşită din străfundul veacurilor, uniţi toţi în aceeaşi suferinţă, adunaţi de aceeaşi fervoare, şi-mi spuneam că această ţară s-a format, s-a făurit s-a întărit dintr-o excesivă durere şi nu din binecuvântare, clara bucurie, şi chiar dintr-un surplus de durere şi că tocmai împotriva acestei dureri, mai mult decât împotriva a orice se înălţaseră atâtea catedrale, iar poporul continua să intre în catedrală, abandonându-se pietăţii dintr-o teribilă milă şi îmi mai ziceam că naşterea lui Dumnezeu a fost o îndelungă şi patetică istorie – convulsii, teribile convulsii ale credinţei închisă atât de sigur de el, cu troiţele lui de pe la lăspântii, cu capelele lui risipite pretutindeni, cu mulţimea de turnuri, clopote, nişe, biserici şi clopotniţe, domuri la orizont… Care… Ia să vedem, ce mi-am spus atunci? Totul e acum atât de departe şi totuşi atât de aproape în acelaşi timp… Ce întâmplare, Dumnezeule, ce întâmplare! Şi iată, incredibil: tot poporul se afla în catedrală, locul din faţa bisericii se golise, eu mă pregăteam să cobor din şaretă: o femeie bătrână, toată în doliu, se apropie de mine, învingându-şi extrema suferinţă, învingându-şi propria moarte chiar, Franţa, Franţa, o chem, şi ea se apropie, foarte bătrână şi foarte nobilă doamnă, şi mă numeşte Prinţul, şi Franţa îmi strigă numele pentru ultima oară, în timp ce se prăbuşea moartă, în timp ce dintr-o tragică şi insuportabilă neînţelegere, poporul, intonând *Te Deum* amesteca pe diavol cu războiul

pe Dumnezeu cu pacea, frica şi credinţa…

Şi repetă blând: Franţa, Franţa… Se agăţă de marginea amvonului: Da, cerul era în acea dimineaţă tot un tăiş de săbii şi spade de argint, şi vai, câtă neputinţă din parte-mi!… Sub degetele sale, sub palme, secreţiile uitării, ale abandonului, ale defăimării, resturi murdare ale trădării. Sub palme, sub degete, liniile nebuniei, reliefuri ale pătimirii şi mâinile li se irită, se înfurie, se rănesc căutând lemnul sub crusta de găinaţ: să scurme, va trebui să scurme cu unghiile şi să cureţe aşa cum făcuse cu satul ca să găsească puritatea originară, frumuseţea pierdută, viaţa… Viaţa! A strigat. Respiraţia îi este scurtă. El e ca un arc întins. Sub degete, sub palme… Şi strigă încă o dată: Să plămădeşti viaţa! Trebuie să plămădeşti viaţa!

Frumoasă ispravă făcuse! Bună şi frumoasă ispravă… Prinţ de parodie, s-a vrut primar la Loubiere, pentru a păstra totul aşa cum fusese, şi a împins refuzul până la a strânge documentele mai importante ale comunei într-o veche cutie de biscuiţi ruginită; prinţ al nostalgiilor; pentru fiecare duminică imaginase o altă liturghie în care să se vorbească despre capre, măslini, struguri, despre soare şi vânt, oh! da, de vântul îngheţat care roade şi şlefuieşte, care şterge urmele lăsând piatra goală, despre vântul care te obligă la simplificările necesare, liturghie răsunând de antice rumori, foşnind de voci uitate, pe care nu încetase s-o ceară săptămânal, de acolo din fundul capelei, din umbra unui Christos plin de mânie, luându-l drept martor pe el, crucificatul, singurul care avea calitatea de a absolv! sau de a condamna, singurul care cunoscuse iubirea după milă şi, luându-l martor pe el, singuratecul, a pronunţat sfintele cuvinte ale existenţei sale: capre, măsline, viţă de vie, soare, până ce a acoperit ca o rafală de vânt, vocea preotului; princiar, a primit, în sfârşit, omagiile oamenilor politici care-l crezuseră

anticlerical şi le-a vorbit despre zei, despre toţi zeii care – de la plecarea preotului se întorceau unul câte unul în vale: zeii apelor negre, zeii împărăţiei muşchilor cu lungi bărbi verzi; zeii vântului îmbrăcaţi în cu coarne de aur pe cap; zeii pământului şi ai focului, vioi, iuţi, în ciuda staturii lor scunde, harnici; zeii, toţi zeii, într-adevăr: prezenţe binefăcătoare, prezenţe, pe care trebuie să le saluţi, să le venerezi, domnilor politici, şi pe care îi veţi saluta, îi veţi venera pentru a scăpa de o mare nenorocire…

Aşa au trecut anii, cinci, zece, cincisprezece şi chiar mai mult, la capătul cărora pământul părea nou, reînnoindu-se mereu, în vreme ce timpul încărunţea, iar ei, aşezaţi în cerc de scaune în faţa casei mari, aşteptau noaptea… Tipul regăsit în eternitatea omului! Timpul imobil al eternităţii! Inefabil, totul a fost inefabil! Şi repede trecător: nimic nu s-a schimbat şi totuşi atâtea s-au întâmplat! Umbra unui zeu în aerul călduţ al serii, o creangă abia lovită, o frunză abia atinsă, un suspin abia auzit… Ascultaţi, ascultaţi: ce este? dar ce este? un tropot uşor de turmă depărtată, al cărei duduit ajunge la noi pe sub pământ? O rumoare care creşte, se limpezeşte. Nu doar o rumoare, ci chiar o mişcare. Ce să fie? Ce să fie oare? Şi întrebarea se împrăştie, se multiplică: Ce este? Dar ce este? Şi zgomotul invadează valea, se rostogoleşte din stâncă în stâncă, creşte de la un ecou la altul: o turmă? o turmă fabuloasă? Nu! un cârd de capre, un cârd imens, negru şi roşu, roşu şi negru, blestem! şi cercul se rupe, scaunele rămân să zacă acolo pentru totdeauna, culcate, răsturnate, groteşti în lumina apusului de soare…

El zice: Deodată… Deodată se prăbuşeşte tot ceea ce râsul şi privirile lor limpezi ţinuseră la înălţimea visului… Visaseră? Se trezeau dintr-un lung vis cu ochii deschişi? I-au spus-o răspicat cu un rânjet băieţii înainte de a pleca. Urmându-i, fetele au confirmat cu un surâs stupid. În ceea

ce priveşte femeile, ele s-au mulţumit să-i arunce o privire de regret şi şi-au urmat copiii. Cum s-ar fi putut abţine să nu plece? Din parăzi militare la defilări muncitoreşti, Europa o ţinea într-o sărbătoare. Chiar la Vilmont, de la un eveniment la altul, populaţia asemenea unui caleidoscop, se învârtea, înăuntrul oraşului rotund, se risipea şi se recompunea, se fragmenta, se despărţea în cortegii, în defilări, în procesiuni, manifestând şi contra-manifestând, rugându-se, pierzându-şi sufletul şi pierzându-se pe el însuşi într-o infinitate de reflexe… Sărbători sângeroase, sărbători funebre, sângele bătea în tâmple, oamenii băteau din palme, vântul uralelor făceau să trosnească drapelele. Trăiască războiul, pacea! Europa era în sărbătoare, Europa războinică sau sindicală, în cizme sau în ghete, cu căşti sau cu caschete… Cum să rezişti? Cum să rezişti?

Tuturor acestor serbări, el vruse să le opună o ultimă sărbătoare. Timp de o zi, ca altă dată, au stat împreună, toţi, cu râsul lor, complici, atât de complici, uitând, uituci, minunându-se de un pahar de vin ridicat în lumina soarelui, fermecaţi de o bucăţică de jambon, în umbra albastră a platanilor, în jurul unei mese acoperite cu damasc din care, odată cu după-amiaza, odată cu digestia şi plictiseala, lungi păsări subţiratice şi-au luat zborul cu largi bătăi de aripi albe şi tăcute… O sărbătoare, încă una, pentru ultima dată, o sărbătoare a libertăţii, plină de ironie! Ciudată nuntă cu toate formulele deturnate de la solemnitatea lor din cauza butoaielor, a mirilor, ciudat, rochia albă neagră de praf, costumul negru alb de praf şi râsetele care au salutat acel *da* al mirilor, ciudat, Denise care-l lovea cu cotul pe Canon care râgâia… Serbare, ce mai!

Cu un suspin stăpânit, a strigat: Charles a murit pentru a doua oară… Cuvintele se rostogoleau în capela pustie şi rece: cuvintele se colorau în culorile unei serbări

sângeroase şi funebre… Sub degete, sub palme apar văi împădurite, drumuri de pământ, un adăpost întâmplător… E frontul? E Loubiere? Vei vedea, vei vedea… Pretutindeni s-a bătut. Pretutindeni şi-a purtat războiul. Pretutindeni n-a văzut decât două culori, negrul şi roşul, oamenii nu cunosc decât aceste două culori, fără să ştie că sunt aceleaşi, roşul de doliu ca şi negrul, şi ucigaşe, atât de ucigaşe, legate una de alta… Strigă: Totul e negru! Totul e negru!

Porumbeii se agită, bat din aripi, se înfoaie, foşnet de mătase, murmure, tusă discretă… Mâinile i se deschid, se întind înainte, devenind la rândul lor aripi, fluturând în faţa lui… Porumbeii gânguresc, miroase a găinaţ, duhoare puternică, acră, persistentă, n-are importanţă! îşi flutură mâinile, din toate colţurile capelei alte mâini se întind spre el, albe, uşoare, asemeni aripilor, încercând să atingă mâinile lui. Se apleacă, mătură aerul cu amândouă mâinile, blândeţe nespusă blândeţe, degete abia atinse, mâini ghicite, înfiorări albe, nu e nicio îndoială, nu, nicio îndoială: sunt acolo, toţi, ca altă dată, privindu-l, ascultându-l.

Să plângă, ar trebui să plângă. Înăuntrul lui e ca un arc întins. Ca totdeauna. Nu s-a lăsat niciodată înfrânt. Niciodată. Dumnezeu o ştie. Zeii îi sunt martori. Să plângă, ar trebui să plângă. Cu faţa aplecată se arcuieşte în afară, se agaţă de marginea amvonului, cu spatele drept, cu picioarele ţepene ca să reziste rafalelor de ploaie, vântului, furtunii, din sine însuşi. Suferă, râde, suferă: Nu, nu e nimic, scutură din cap, nimic, într-adevăr nimic; apoi stăpânindu-se cu o ultimă tresărire, zice în cele din urmă: Fantome, nu eram decât nişte fantome…

Au mers, aşa, în primele ore ale dimineţii, el şi caprele lui, pierduţi într-un vis vechi, poate acelaşi, cine ştie, cine va putea şti vreodată, un vis de o sută de ori

visat, de o sută de ori rumegat, vis al unei vechi memorii şi chiar al unei memorii plină de fală, în care caprele şi oamenii avuseseră mereu un rost de a fi. Câteva steie mai scânteiau încă în constelaţia Carului Mare, şi era greu de ştiut dacă unele capre, dându-şi capul pe spate cu o mândră mişcare a coarnelor, nu încercau să găsească acolo sus, printre stele, pe Almatheea, Capra ce-i fusese doică stăpânului lumii. Turma înainta în linişte. Parcă şi-ar fi trimis toate năvârliile căpreşti turmelor care se îmbulzeau pe cer, printre nori… Ciudată era hipnoza care-i prelungea visul până-n zorii zilei! Mergeau, mergeau, imobili, într-un anumit fel, în timp ce drumul venea spre ei. Nu ei intrau în peisaj, peisajul li se deschidea în faţă… De câte secole mergeau astfel?

Dar iată că, odată colina trecută, soarele izbucni şi odată cu el, nebunia! mai întâi un teribil behăit, aşa a început, printr-un teribil behăit, care s-a iscat în coada turmei şi care venea spre fruntea turmei de-a-ndărătelea. Caprele au lovit din copită, s-au arcuit, neliniştite, retractile în faţa acestei forţe care le invada şi le făcea să behăie şi să se adune una într-alta. Erau la zece metri de el. Impresia de putere oarbă şi în acelaşi timp concertată pe care ţi-o dădea turma încăpăţânată care se punea în mişcare! L-au ajuns din urmă, l-au înconjurat, pe el, conducătorul lor, l-au depăşit prinzându-l atât de bine între ele că l-au obligat s-o ia peste câmpuri şi râpi, spre vechiul lăcaş de rugăciune Saint-Symphorien, împingându-l cu cornul, cu fruntea, îmbrâncindu-l chiar uneori cu nerăbdare…

I se face frică, frică de a nu fi călcat în picioare. I s-a întâmplat chiar să cadă în genunchi, să se zgârie în spini, să se rănească în stânci, ca un rege derizoriu pe care un popor nebun îl conduce la supliciu. Ţipetele, chemările lui nu se mai auzeau. Surdă la tot ceea ce ar fi constrâns-o,

turma devenise o forţă în marş. Ce putea face altceva decât să consimtă? Atunci a perceput, sub sunetul tălăngilor, un fel de voinţă sălbatică care lua forma tăcerii: zeii, poate, nu ştia, sau poate blestematul… Din acest moment a fost asemeni celui care se lasă în voia vântului de noapte, descoperind astfel că ştie să zboare…

Aerul era transparent, ca-ntr-o dimineaţă furtunoasă când căldura unei nopţi de vară, grea şi jilavă, se resoarbe în uscăciunea unui fulger. Dacă te uitai dinspre schit, totul părea la îndemână, copacii de pe povârnişuri adunaţi în pâlcuri răcoroase de-a lungul râului, foşnind sub invizibile adieri, versanţii verticali ai stâncilor între care se deschide valea ce duce la Loubiere, chiar şi meterezele de piatră care urcau în trepte spre platoul Claps şi de acolo, cu straşnice sforţări până la Alpi… Albastrul stâncilor, verdele odihnitor al copacilor, argintul câtorva măslini: tot atâtea bucurii pentru ochi, şi ici, colo, ca un reper, flacăra neagră a unui Cipru… în transparenţa aerului, înseşi lucrurile erau transparente. Singurul semn de viaţă: umbra care tremura în marginea frunzişului şi în care lumina se diluează părând să anunţe un mister, umbră fără nume umbră fără răcoare, ciucure nehotărât. la care se reduce întreaga sa viziune…

Dar ce se întâmplă? Umbrele dimineţii s-au rotit în sens contrar. Cursa lui n-a mai urmat cursa soarelui. Se lasă seara Ce făcuse cu ziua? Care zi? Noaptea abia se sfârşeşte. Ce întâmplare, Dumnezeule! ce întâmplare! Noaptea era în el, peste el, venea prin el, iată adevărul nu mai era nicio îndoială şi noaptea e deasupra lumii întregi, vai! da, asupra lumii întregi şi iată că la ora crepusculului, atât de repede sosit, ziua, şi încă ce zi! triumfă, în sfârşit, Orb, oare să nu fi fost decât orb? Sau orbit? Dar de cine? Dar de ce? Culorile, nu ştie, nu mai ştie, nu erau decât aparenţe? Cerul părea gata să ia foc. Ochii-i ard. Cum se

face că această intensă lumină nu diluează umbrele alungite pe pământ? A închis ochii, lumina e din ce în ce mai greu de suportat: de ce atâta blândeţe în miezul unei dureri atât de vii? Nu, nu i-a fost frică…

Totul a venit atât de pe neaşteptate, fără putinţă de împotrivire… Ce s-a întâmplat? Şi-aduce numai aminte că o pasăre a ţipat deasupra lui, şi că acest ţipăt, printr-un ultim har, ţâşnise în acelaşi timp şi din pieptul lui în aşa fel încât, departe de a se izbi de limitele propriului trup, l-a antrenat într-o vibraţie de lumină. N-ar putea spune dacă asta s-a întâmplat în momentul în care, căzând în genunchi şi-a desfăcut mâinile în semn de gratitudine că se făcuse ziuă înăuntrul lui; în orice caz a ştiut că-l copleşea atunci infinitul. Şi cum lumina îl orbise de tot a strigat (sau numai a crezut că a strigat?), cu faţa scăldată în soare: de ce atâta durere în miezul unei asemenea blândeţi?

Nu, nu i-a fost frică. Cu braţele încrucişate, cu capul sus, se simţea uriaş, de nezdruncinat. Rămână de acum capela neagră de noapte şi uitare, nu mai are importanţă, cum nu mai are importanţă nici singurătatea lui. Ceea ce a citit în el, îl fereşte de amărăciune şi de frică…

Zice: Clipă minunată… Infinitul îl copleşeşte. Nu mai ştie unde începe şi unde i se termină trupul: aerian, a devenit aerian… Fericirea de a trăi, neaşteptată: ciudată fericire! S-a ridicat, a făcut un pas, apoi un altul, a înălţat un braţ, apoi pe celălalt, şi s-a învârtit în jurul ku, însuşi: uşor, atât de uşor, ca această muzică de flaut, două, trei note neauzite niciodată şi totuşi cunoscute, muzică venită din adâncurile lui, iar el dansează (cel puţin aşa crede) şi se învârte în prezenţa prietenoasă a stejarilor clopotniţei de la schitul ruinat, două, trei note, nu mai mult, şi în dansul lui se prind copacii venerabili care atrag în horă şi clopotniţa, clopotniţa îl atrage pe el, şi totul începe să se învârtă, să se învârtă, două, trei note, s-a obişnuit cu

intensitatea luminii, capul îi e scăldat în lumină, şi se învârte, se învârte, două, trei note, crengi de stejar, vârful clopotniţei, capul îi e prins în vârtej lumea se clatină în jurul lui, crengile de aur ale copacilor, unghiurile de aur ale locaşului, săgeţile de aur din capul lui: străluminări…

Nu, nu îi e frica, cu toate că nu mai recunoaşte nimic din ceea ce-l. Înconjoară. În timp ce umbrele violete ale serii se lărgesc prefăcându-se în noapte şi la apus marginea zilei arde fără asemănare, aici, pe acest promotoriu, un fel de insulă fermecată ivită din Noapte, patru stejari uriaşi înveliţi în aurul secolelor luminează o turlă de clopotniţă ridicată pe soclul unui templu roman şi-o atrag într-o mişcare imobilă, în aşa fel încât clopotniţa prinsă în această rotire, răsturnând perspectiva, pare a se lărgi mereu spre vârf… Acum ea ocupă tot deşertul cerului. Cât o să se mai dilate? Caprele behăie, pământul se cutremură, turla crapă, stejarii trosnesc vârtej de lumină… Şi iată că edificiul se prăbuşeşte peste el într-o albastră uriaşă tăcere, iar el, străpuns de miile de suliţi ale luminii, se ridică, se învârte într-o lume care a înnebunit şi creşte, creşte, creşte devenind el însuşi vârtej, volbură, spirală…

Un zeu se află acolo, chiar pe locul delicatei dureri acolo chiar îşi smulge cămaşa o delicată durere, acolo, acolo, şi acolo îşi atinge umerii, pieptul, pântecele, vintrele toba, toba de aramă şi-astupă ochii, şi-astupă urechile imensă surpriză, oribil sughiţ, şi nu mai are aer, el… eu…

totul se zgâlţâie nebuneşte paiaţă, sfâşiată, dezarticulată cade, cade fără oprire, dar nu cade căci o nouă conştiinţă străină neaşteptată puternic văzătoare se substituie celei vechi resturilor celei vechi, cădere cădere înăuntru şi vedenia unor peisaje stranii depărtate planuri succesive culori mirosuri crapă, crapă, crapă coajă de nucă, goală, goală, goală se întinde tobă, tobă de aramă şi

răsună de toate bubuiturile lumii, de toate rumorile lumii, ţipete râsete vaiete e demenţial cutre ar trebui să plângă să plângă în sfârşit de bucurie ceva urcă, urcă entuziasmul furia divină ar trebui să plângă şuvoaie de apă pe muşchi pe pietre pe trunchierile copacilor furia apelor torent alunecări de pământ pietre rostogolite şi duse departe ar trebui să plângă, entuziasm, furie divină, cu ochii închişi, cu urechile astupate, o forţă o forţă extraordinară, prodigioasă, entuziasm furie divină dinlăuntrul lui din afara lui toba, toba de aramă:

— *Thambos*! *Thambos*!

A strigat. De două ori. Cuvântul straniu a izbucnit în întunericul capelei. Cuvânt negru şi roşu. Cuvânt sălbatic, Cuvânt de spaimă. Redeschide ochii: câţiva porumbei, stânjeniţi de ţipetele lui, zboară de la un cuib la altul bătând greoi aerul dens. Îşi scoate degetele din urechi, cum făcuse şi adineaori la schit: nu aude nimic, doar două sau trei capre care behăie, jalnic, două, trei capre cer să fie mulse, două sau trei capre care i-au mai rămas după ce ai lui l-au prădat de turmă şi s-au dus.

3.

„Şi tu, mai firav decât s-ar cădea să fie ascuţişul spiritului, omule cu nările delicate ce tp afli printre noi, o, tu Cel Atât de Slab! o, Subtilule! Prinţe înveşmântat cu propriile-ţi sentinţe ca un copac sub giulgiu, în serile de mare secetă ale pământului, când pelerinii dezbat lucruri atingătoare de spirit, sprijiniţi în drum de uriaşe urcioare, am auzit vorbindu-se despre tine prin aceste părţi de lume…”

Saint-John Perse

Prietenia Prinţului, în „Gloria Regilor”.

„Domnilor.

„Consiliul municipal din Vilmont prin deliberarea sa din data de 10 decembrie 1936 a cerut alipirea teritoriului

comunei Loubiere la comuna sa.

Conform dispoziţiilor de la paragraful I al articolului 3 al legii din 5 aprilie 1884, domnul subprefect al oraşului Vilmont a prescris simultan în cele două comune deschiderea unei anchete asupra proiectului.

Procesul verbal al anchetei efectuate în comuna Vilmont nu conţine niciun fel de declaraţie contrară proiectului şi comisarul anchetelor a emis un aviz favorabil alipirii intenţionate.

Prin deliberarea sa din 22 iulie 1937, intervenită după anchetă, Consiliului municipal din Vilmont menţine cererea sa de alipire a comunei Loubiere la comuna sa.

Procesul verbal al anchetei efectuate în comuna Loubiere conţine şapte declaraţii potrivnice proiectului şi comisarul anchetelor a cerut amânarea alipirii intenţionate.

Două declaraţii favorabile proiectului care nu sunt vizate în procesul verbal al anchetei şi emanând de la domnul Mazoyer şi de la domnişoara Guitton Alphonsine, consilieri municipali la Loubiere, sunt adăugate la dosar.

Adunarea comunală de la Loubiere prin deliberarea sa din 1 august 1937 se opune alipirii acestei comune la comuna Vilmont.

Cele două comune interesate sunt limitrofe şi…” Pe marginile plafonului, îngeri rozalii, rotofei cu bucile umflate, dispuşi între ghirlande, printre nori binevoitori, suflă în nişte trompete gălbui de fals renume în timp ce în centru cerul rămâne gol, infinit de gol, infinit de albastru… Unde sunt heruvimii şi serafimii? Unde au fost înfrânte armiile de îngeri cu nenumăraţii lor ochi şi cu aripile lor sextuple? în această sală unde se veştejesc graţiile delicate ale vechii Franţe, nicio furtună nu agită cerul în formă de plafon. În privinţa pereţilor, cu lambriuri până la jumătate, sunt împodobiţi cu răsaduri de crin pe un fond de albastru

regal. Ah, frumoasă-i monarhia sub republică! Aici deliberează Consiliul general.

Spre deosebire de majoritatea consilierilor generali atât de uşor de recunoscut după fruntea lor îngustă, după ceafa lor groasă şi degetele grăsulii, domnul Roux, raportorul, afectează o anumită eleganţă. Ochelari de aur, cravată de mătase, abonat la *Gringoire* şi la *Candide*, *e* cunoscut prin faptul că întreţine o corespondenţă după bunele maniere ale esteticii revoluţionare, dacă nu cumva e vorba de un prost obicei al introducerii eticii în roman, cu un tânăr scriitor devenit celebru prin două cărţi pe care gustul zilei te obligă să le citeşti: *Condiţia umană*, apărută cu patru ani mai devreme şi *Speranţa*, aflată acum pe toate noptierele de la căpătâiul patului. Vreau să zic că domnul Roux, trecând cu uşurinţă de la săptămânalele de dreapta la lăudata literatură de stânga, a ştiut să-şi atragă simpatiile domnilor consilieri generali, din oricare partid ar fi făcut ei parte. De îndată de ce se găteşte cu seducţiile inteligenţei, politica se împacă cu ea însăşi şi, dispreţuind pasiunile ucigaşe, devine semnul unui spirit ales. Domnul Roux e un delicat care mai posedă pe deasupra – ceea ce nu e deloc neglijabil în această incintă – o voce caldă şi modulată, dintre cele mai agreabile! A-l asculta e o plăcere rară, chiar dacă este vorba de a asculta un raport atât de sever ca acesta:

„La dosarul proiectului au fost anexate: un plan general în trei exemplare; o dare de seamă privind situaţia financiară, suprafaţa şi populaţia fiecărei comune, înainte şi după alipire, în sfârşit, avizele reglementare ale domnului inspector al Academiei şi ale domnului director de la Contribuţiile directe.

Urmând avizele mai sus amintite, nimic nu se opune din punct de vedere al învăţământului primar reunirii celor două comune.

Din punct de vedere al impozitelor directe comuna Loubiere are o atât de mică importanţă încât alipirea proiectată n-ar putea să prezinte decât avantaje, dacă s-ar realiza. Ea ar uşura sarcina agenţilor de la Contribuţii directe şi ar pusă antrena o scădere a cheltuielilor care ar avea drept consecinţă o diminuare a numărului de centime.

Consiliul de arondisment, în şedinţa sa din 29 octombrie 1937, emite un aviz favorabil suprimării şi aplicării despre care este vorba, ţinând cont mai ales de faptul că dintre cei opt membrii ai Consiliului municipal în exerciţiu, unul singur, primarul, locuieşte efectiv la Loubiere; în aceste condiţii, articolul 31, paragraful 2 al legii municipale din 5 aprilie 1884 nu este respectat şi nu poate fi aplicat.

Pentru toate condiţiile majore indicate mai sus, domnul prefect ne semnalează necesitatea de a reuni comuna Loubiere cu Vilmont sub denumirea de „Vilmont”. Sunteţi deci chemaţi, domnilor, să vă formulaţi părerea”.

S-au adunat cu toţii acolo şi par solidarizaţi în această împrejurare. A fi consilier general, nu e chiar de ici de colo. Sunt fericiţi că se află împreună, în ciuda politicii care-i separă uneori. Cu coatele pe masă, umăr lângă umăr, masă compactă şi gravă, ei sunt o forţă care aşteaptă. Rafinamentul decorului face să crească puterea adunării. Printr-o fereastră întredeschisă, se aud păsări cântând dintr-o grădină vecină. E cald. Încep să asude. Frunţile lucesc. Se şterg din când în când. Iar când domnului Roux se opreşte din citit sau din vorbit pentru a marca o pauză sau pentru a bea un gât de apă, o muscă se izbeşte de liniştea lor în raiduri enervante. Ar trebui trase obloanele. O lumină albă urcă din stradă. Sub soarele vertical lumea e neagră şi albă. După imaginea ideilor lor: negru, alb, rău, bine… Aşa se prezintă puţintelele lor

certitudini pe care ei le-au botezat umanism. Au ascultat vreodată păsările cântând? Domnul Roux le întinde câteva foi, apoi încă vreo câteva!

„Iată raportul comisarului anchetelor din Vilmont. V-am spus adineaori că este favorabil alipirii. Şi iată raportul comisarului anchetator de la Loubiere care propune amânarea alipirii comunei. El se bazează pe anumite proteste.

Printre acestea este unul care provine de la domnul Roiner Auguste, artist, locuind la Loubiere, care protestează împotriva deliberării Consiliului municipal din Vilmont: Această alipire, scrie el, ar antrena inevitabila depopulare… (râd cu umerii, cu pântecele; dar feţele lor nu râd: numai buzele li se răsfrâng. Evidenţele le convin, acestea dau curs zdrobitorului lor bun simţ. Imperturbabil, domnul Roux îi priveşte, apoi continuă să citească:) … ar antrena depopularea şi dispariţia acestui sat. Drumul de catârgii care uneşte cele două comune prin platoul Claps s-ar şterge atunci de tot. Or, vreau să vă amintesc aici că acest drum, abia vizibil astăzi, mai prezintă încă pe alocuri urme de dale romane, mai cu seamă la ieşirea din Loubiere, ceea ce atestă că acest sat, racordat la *Via Domitia*, este unul din cele mai vechi sate din regiune. În această privinţă nu mă voi feri să amintesc că numeroasele grote care se deschid în pereţii abrupţi ai defileului au adăpostit în secolul V al erei noastre, după căderea Imperiului roman, pe călugării care fugeau din calea barbarilor. Ca să nu mai spun despre capelă! Construită în jurul anului 1.000 ea este aproape la fel de veche ca abaţia Saint Victor. O asemenea fidelitate dovedită unei aşezări merită toată atenţia. Dacă se va hotărî alipirea, un pic din adevărul secolelor şi al permanenţei oamenilor va dispare de pe acest pământ atât de uituc prin fire…”

Tăceau. Beată parcă, musca se învârte umplând tot

spaţiul. Se face din ce în ce mai cald. Măcar dacă Preşedintele şi-ar scoate haina… Nişte copii aleargă pe stradă ţipând. Ieşeau de la şcoală. Miroase a vacanţă mare. Care dintre aceşti domni n-a crescut măcar un greiere sau nu s-a ocupat de viermii de mătase? în sala de deliberări se iscă brusc un miros de cerneală violetă, de cretă, de creioane şi de gumă – Roma şi Iulius Cezar, lecţia de zi… Ce spune acest Roiner? Evoca *Via Domitia*, moştenirea lăsată lor de secole… Cum adică? Aveau puterea ca printr-un singur vot să şteargă totul sau să facă să dăinuie? Păreau copleşiţi. Niciodată nu-şi simţiseră mai apăsător responsabilitatea propriei lor responsabilităţi. Umerii li se prăbuşesc. Se apleacă unul spre altul, se consultă cu gravitate. Se pot desluşi câteva cuvinte: căderea Imperiului, barbarii, memoria… Nu prea le vine la socoteală. Ca nişte buni republicani ce se află, cunosc importanţa Istoriei. Se aude atunci o voce puternică, cineva care strigă: Domnilor, domnilor, să fim serioşi, S-a risipit ca prin farmec mirosul de gumă şi de cerneală violetă! Istoria nu arată niciodată ca în manualele şcol-e. E bine s-o respectăm, desigur! Dar nimic nu e mai periculos decât să confundăm Istoria cu amintirile, Istoria cu nostalgia… Or, această onorabilă adunare, prin chiar prezenţa ei în acest lăcaş, şi-a asumat sarcina de a scrie, la rândul ei, istoria… De acord. Cine ar rezista unui asemenea discurs? Sigur, e clar că Roiner ăla nu are dreptate. Acum vorbesc toţi deodată, ca un fel de reacţie: de fapt cine e acest Roiner?

— Un artist? Şi mai ce?

— Sculptor? Foarte bine. Foarte bine. – îl cunoaşteţi? Personal?

— Sunteţi în posesia vreuneia din operele lui? Ah, bravo, dragul meu!

— Cum? Ce ziceţi? Că nu e acum momentul?

Momentul pentru ce? Aha, nu e momentul să vorbim despre sculptor? Bine, bine. Tac.

Liniştea se reinstalează, domnul Roux pe care căldura nu pare să-l stânjenească, citeşte una după alta încă şase scrisori de protest după cea a domnului Roiner provenind din comunele învecinate. Una îşi exprimă neliniştea faţă de soarta drumului de comunicaţie care o leagă de Loubiere şi care va fi desigur imediat părăsit; o alta face din asta o chestiune de principiu… Pe lângă aceste proteste, reţinute de comisarul anchetator, care cere de altfel o simplă amânare pentru o anchetă suplimentară, alţi dqi proprietari – reamintesc că satul Loubiere numără patru proprietari „primarul, domnul Mazoyer Paul, domnişoara Guitton Alphonsine şi domnul Roiner Auguste – au depus două declaraţii, favorabile alipirii…

Iată declaraţia domnului Mazoyer Paul, rezident la Vilmont:

„Dată fiind proasta administraţie a domnului primar actual al comunei Loubiere, atât în privinţa vânzării bunurilor comunale cât şi a impozitelor directe şi indirecte, eu subsemnatul ader la această alipire şi rog autorităţile superioare de a proceda la această alipire;

„Dată fiind vârsta mea înaintată (80 de ani), n-am putut să mă duc la Loubiere; dat fiind de asemenea că nu poate avea comuna un Consiliu regulat, un consilier municipal care locuieşte în afara comunei nu este interesat de soarta comunei Loubiere”.

Iată declaraţia domnişoarei Guitton Alphonsine:

„Aflu pe moment că s-a dat curs unei propuneri de alipire a comunei Loubiere la comuna Vilmont.

De la alegerea actualului primar, Consiliul municipal incomplet şi compus din câţiva consilieri străini, neinteresaţi, nu s-a adunat niciodată în mod reglementar

la primărie şi afacerile municipale au fost dirijate numai de primarul actual. Ceea ce e totuna cu a zice că n-au fost dirijate deloc. Neputând să mă duc la faţa locului în comună ca să prezint observaţiile mele din cauza vârstei înaintate (86 de ani) rog autoritatea administrativă de a binevoi să accepte avizul meu aici alăturat şi cer în această împrejurare tot sprijinul pentru ca să fie suprimată comuna Loubiere, administrată atât de neregulamentar, şi alipită la comuna Vilmont cu scopul ca interesele celor trei proprietari actuali să nu fie stânjenite”.

Ce mai proză! Cu ochii în plafon, domnul Roux suspină. Folosirea lui stânjenit sub formă de adjectiv îl scoate din sărite. Ar vrea să poată plasa un comentariu pe şleau în care să fie vorba de semantică, nu, nu de semantică, nu va folosi acest cuvânt, de teamă să nu provoace un nou incident cum s-a întâmplat într-o zi când, evocând decadenţa semantică, colegul său comunist, domnul Alpherand a crezut că se referea la decadenţa semitică. Ce mai tărăboi s-a iscat! Cum adică? îndrăznea să ţină un asemenea discurs când Europa se îndoia sub povara antisemitismului… Se împroşcară nume care ţinură loc de idei: Hitler, Mussolini, Franco! Toată lumea vorbea în acelaşi timp. Se tratau de fascişti şi de alte cele. În viaţa sa, domnul Roux nu stârnise o asemenea furtună. Colegii care-i veniră în ajutor pentru că înţelegeau sensul cuvântului semantică, fură taxaţi imediat drept antisemiţi. Pe scurt, fu nevoie de toată autoritatea Pr? dintelui pentru a linişti spiritele. Acum cu un gest din mână, acesta îl invită pe domnul Roux să continue:

„Am aici, domnilor, deliberarea Consiliului municipal al comunei Vilmont, care e favorabilă şi protestul Consiliului municipal de la Loubiere. Acesta e destul de lung. Vă voi reda numai concluziile, dacă îmi îngăduiţi:

Consiliul municipal de la Loubiere cere *statu-quo*.

Această alipire, se zice, n-ar echivala numai cu ştergerea unui sat de pe hqrtă – la urma urmei n-ar fi vorba decât despre o măsuri administrativă ca oricare alta – dar ar veni să nege şi chiar să renege tot ceea ce a făcut acest sat: încăpăţânarea atâtor generaţii şi această îndelungă şi înduioşătoare fidelitate arătată aşezării lor… E adevărat că toate aparenţele sunt împotriva satului Loubiere. De exemplu, se afirmă fără şovăire că satul e pustiu. Vina este a războiului care a secerat precum griul copt majoritatea fiilor lui, dar şi a secolului… Nu are importanţă că primarul a rămas singur! El veghează, martor al Nopţii. El aşteaptă, împotriva oricărei aşteptări. Este o problemă de civilizaţie, nu de administraţie… Să dea Dumnezeu ca protestele noastre să fie auzite şi ascultate; să ni se facă dreptate, să ni se dea dreptul de a ne conserva existenţa!”

Domnul Roux nu s-a putut împiedica să nu citească ultimele cuvinte cu emfază. Dintr-o singură mişcare a ridicat tonul şi bărbia. Asta făcea totdeauna efect.

— Şi cum se numeşte poetul? a întrebat preşedintele, cu privirea pierdută printre florile de crin.

— Primarul a scris-o. Fireşte, şi-a dat scrisoarea drept deliberare a Consiliului municipal.

Preşedintele clatină din cap. Auzise măcar? Timpul lunecă. Niciun zgomot nu se mai aude din stradă. Musca a dispărut. În spatele obloanelor, în casele albastre se mănâncă în acest moment roşii proaspete şi nimeni nu vorbeşte. Prânzul luat în tăcere! Singurul semn de viaţă: apa rece care curge în pahare. Cu un V magic un copil desenează o pasăre imaginară pe carafa aburită. O picătură se formează şi se scurge pe faţa de masă care o soarbe rapid… vine curând ora siestei. (În alt copil îşi închipuie deja reflexele străzii proiectate pe plafonul camerei sale şi începe să-şi povestească întâmplările iscate de aceste umbre… Visul, timp nesigur; timpul, vis nesigur.

Consilierii generali îşi şterg feţele, Preşedintele surâde blând, domnul Roux întoarce o foaie şi continuă:

„Iată, pe de altă parte, avizul Consiliului de arondisment:

Adunarea, după ce a examinat diferitele părţi ale proiectului, mai cu seamă deliberarea Consiliului municipal din Vilmont din zece decembrie 1936 cerând alipirea, dosarul de anchetă şi diversele declaraţii produse, planurile celor două comune şi documentele financiare referitoare la ele; luând în considerare că la ultimul recensământ comuna Loubiere nu mai poseda decât doi locuitori;

că ea nu-şi poate constitui un Consiliu municipal decât făcând apel la un anumit număr de consilieri străini mai mare decât cel autorizat de lege; că dintre opt membri care compun actualul Consiliu municipal, doi fiind demisionaţi, unul singur, primarul, locuieşte efectiv la Loubiere;

dată fiind unanimitatea membrilor prezenţi s-a emis un aviz foarte favorabil alipirii proiectate”.

Domnul Roux netezeşte foaia pe care o citise, înainte de a o aşeza la loc în dosar, îi place ordinea. Broboane de sudoare îi perplează fruntea. Îşi scoase ochelarii. Preşedintele continuă să surâdă. Fără lentile, privirea domnului Roux se arată a fi de o mare blândeţe. Cineva se plânge că-i e foame. De afară se aude numai ţârâitul greierilor. Domnul Roux îşi încrucişează mâinile şi zice:

„Urmând instrucţiunile dumneavoastră, domnilor, dosarul complet a fost supus Consiliului de arondisment în partea a doua a sesiunii din 1937; Această adunare a dat un aviz favorabil sumprimării şi alipiră proiectate.

În ceea ce mă priveşte îmi dau şi eu consimţământul din următoarele motive:

1. comuna nu numără decât doi locuitori;

2. din opt membri în funcţie ai Consiliului municipal, unul singur locuieşte efectiv la Loubiere;

3. În aceste condiţii, articolul 31, paragraful 2 al legii municipale din 5 aprilie 1884 conceput astfel: în niciun caz, numărul consilierilor care nu locuiesc în comună în momentul alegerii nu poate depăşi un sfert din membrii Consiliului", nu este respectat şi nu poate să fie;

4. este de presupus că nicio şedinţă a Consiliului municipal nu reuneşte majoritatea şi nu se ţine cu regularitate din care cau'ză administraţia municipală a acestei comune este plină de ilegalităţi care nu pot fi sistate;

5. nu mai e nicio îndoială că perpetuându-se această stare de lucruri, există riscul unor grave inconvenienţe din punctul de vedere al gestiunii patrimoniului comunal.

Din aceste motive opinez că suprimarea acestei comune se impune în cel mai scurt timp.

Aceasta este, domnilor, conţinutul dosarului şi expunerea lui foarte obiectivă".

Agitaţie pe scaune. Uitată căldura, dispărută foamea! Preşedintele îl felicită pe domnul Roux pentru claritatea expunerii. Perfect! Perfect! Se simt în largul lor. Nimic n-a fost spus din ceea ce gândesc. Frumoasă treabă, într-adevăr!

Domnul Roux îşi aranjează hârtiile. Bate cu degetul expert în teancul de foi. O uşoară rumoare, un moment de mare plăcere: domnii îl felicită. A fost o şedinţă exemplară: demnă, serioasă, bine condusă. Domnul Roux poate fi mulţumit. Sentimentul de superioritate, dulce exaltare, fericirea de a fi printre ai lui... Cum să nu! Primarul de la Loubiere fusese prins în cursă fără să se facă măcar caz de nemulţumirile reale pe care fiecare le-ar fi putut formula împotriva lui. S-au mulţumit cu referirile la codul municipal: cea mai bună modalitate de a păstra şedinţei o

unitate de ton şi de-a-i pune de acord între ei pe consilierii generali. Asta se cheamă lucrătură. Sigur de asentimentul colegilor săi domnul Roux a pus în mişcare o frumoasă maşinaţie. Şi e adevărat că Primarul din Loubiere a blocat în mod voit funcţionarea administrativă a comunei sale. Dar banii? Dar religia? Dar politica? Tot atâtea subiecte pe care aceşti domni ard de nerăbdare să le abordeze… Şi iată şi întrebările. Toată lumea vrea să vorbească. Sunt atâtea de spus şi de răspuns.

Cu un gest din mână, Preşedintele cere să se facă linişte apoi dă cuvântul domnului Alpherand. Ca un bun dialectician, acesta vrea să se rezume numai la un singur abuz pe care situaţia l-a scos la iveală: Cum adică! primarul domneşte, fără să împartă puterea cu nimeni, asupra unei comune cu vaste teritorii pe care le-a închiriat doar pe un franc simbolic! Cum adică! cel mai mare dintre nepoţii lui a primit ani în şir salariu din bugetul Poştei numai ca să-i aducă lui ziarul, iar cea mai mare dintre nepoate, după câte se spune, n-a fost decât învăţătoarea propriilor ei fraţi, veri şi verişoare! Dar ce idee îşi face Republica noastră despre ea însăşi pentru a tolera o asemenea abatere de la legile sale? Mi se pare că egalitatea tuturor în faţa legii este înscrisă chiar pe frontonul primăriilor noastre. Or, eu văd aici un Prinţ şi nu un primar!

— Iată ce mi l-ar face simpatic, dacă s-ar putea, strigă domnul Gardiol, ale cărui simpatii maurassiene nu sunt un mister pentru nimeni.

— Dumneavoastră…

Preşedintele bate din palme. Domnul Roux îşi priveşte unghiile…

— În timp ce muncitorii suferă… reia domnul Alpherand.

Se lansează într-o lungă tiradă. Nimeni nu-l ascultă.

Păcat… Ceea ce spune nu e lipsit de interes. Vorbeşte despre primarul de la Loubiere cu lirism, şi, se pare cu oarecare invidie, pictându-l sub aspectul unui Prinţ florentin trăind pe plac, cu lăcomie… Priviţi-l, zice el, băgându-şi amândouă mâinile în averea publică… Domnul Alpherand este un bun iluzionist, cu imaginaţia bogată, cu gestul larg: discursul lui face să zăngăne, să curgă aurul fluviu pe care mâinile sale îl scoate cu pumnii din cufere mari de piele, în timp ce în jurul lui se ivesc sclave cu pielea albăstrie care se prăbuşesc sub biciul Prinţului…

Domnul Gardiol aprobă din bărbie. De când face parte din această adunare e pentru prima oară când e de acord cu colegul lui comunist. Capetele se întorc spre el. îl incită:

— Bravo, dragul meu, din ce în ce mai satisfăcut

Şi iată-l la rândul lui, înnegrind tabloul, exagerând discursul prezentându-l pe Prinţ ca pe complicele diavolului. Nicio trăsătură nu e destul de năstruşnică, nicio remarcă destul de obraznică. Peroraţia lui miroase a sulf. După părerea «a, Prinţul seamănă cu un barbar; negru la piele şi la păr, alb la ochi şi la dinţi, îmbrăcat în brocarte, împodobit cu monede de aur, cu picioarele şi cu sufletul bifurcat, el l-a făcut pe preot să danseze dansuri diabolice pe o muzică numai de el cunoscută…

— Bravo, ah! bravo…

Domnul Paret, radicalul, începu să ţie partea domnului Gardiol, monarhistul! Fără îndoială, această şedinţă începută atât de rezonabil va trebui însemnată până la urmă cu o cruce albă. Unde s-a mai văzut ca un comunist, un maurassian şi un radical să aibă ceva comun în afară de ură sau, în lipsă, de sentimente negative? În acest ţinut nu erau de acord decât în critică, denigrare sau detractare. Nici dialectician nici cartezian domnul Paret este un raţionalist. Dacă nu-şi ignoră interesul pe care-l

are de a proiecta în termeai» poetici adevărul politic al acestei afaceri şi-i place să remarce în trecere frumoasele portrete pe care eminenţii lui colegi, domnul Alpherand şi Gardiol, le-au trasat primarului de la Loubiere, el ar vrea să amintească o vizită pe care a făcut-o acestuia în ’936 când începuse să se manifeste atâta speranţă legată de Frontul popular… Neînţelegerile lui cu preotul, atât de amuzant evocate aici de domnul Gardiol, mă făcuseră să cred că era anticlerical şi, deci, de stânga. Ştiţi, domnilor, cu ce răspuns m-a înfruntat la dorinţa pe care mi-am „formulat-o de-a ni se alătura? Zeii, mi-a vorbit despre zei! Există mai multă batjocură la adresa Istoriei, spuneţi…

— Şi eu, zise unul, vă întreb: Cele patru femei care trăiau în casa lui, ce făcea cu ele? Probabil că ştiţi de fapt ce se zvonea în privinţa asta?

Se râde. Până unde vor coborî? Discuţia începea să miroase a prăjeală, a bucătărie, a scara de serviciu, a sudoare.

— Adevărate bachanale, zice un altul.

— Amintiţi-vă numai de nuntă! Ţiganii, focul, tragedia. Se ascunde aici o vrăjitorie.

— Omul acesta e un prilej permanent de scandal.

— O ruşine, aţi putea spune.

— De altfel a şi fost abandonat de propria lui familie. Asta e!

S-a bătut cu pumnul în masă! în legătură cu ce? Toată lumea aprobă din cap, fără să ştie. Un consilier strigă:

— Ca să rezumăm…

Micile certitudini, mereu ele, atât de comode, atât de liniştitoare! Preşedintele profită pentru a da din nou cuvântul oratorilor.

— Partidul meu cere alipirea, strigă domnul Alpherand.

Ciudat, de câte ori vorbeşte despre partidul lui, pare să se înfurie. Cât despre domnul Gardiol, el e numai onctuos. Şi se face auzit:

— Neputând uita soarta rezervată preotului de la Loubiere, pus de primarul actual în situaţia de a nu-şi mai putea exercita profesiunea şi constrâns să-şi părăsească parohia, arhiepiscopia, aşa cum mi-a fost dat să înţeleg, a dorit ca alipirea să fie decisă.

— Prietenii mei politici şi cu mine, zice domnul Parat, după ce am deliberat, considerăm necesară această alipire, regretând în acelaşi timp dispariţia unui nume de comună.

Domnul Roux îşi şterge din nou ochelarii. Un truc ca oricare altul de a se ascunde. Lipsiţi de ajutor, ochii lui miopi devin două lacuri cenuşii pe care niciun vânt nu le agită. Şi totuşi ce furtună se pregăteşte. Sau în orice caz un mare val de mânie… Nu s-a aplecat Preşedintele spre el ca să-i zică: Trăim, dragul meu, un moment uimitor… Trebuie să surâdem. Sub aparenţa unei întâlniri neaşteptate a trei gândiri de obicei contrare, comunistă, monarhistă, liberală, în persoana celor trei consilieri generali care, fiecare în numele grupului respectiv au ajuns la o înţelegere asupra unui punct de drept adminis –, trativ, se ascunde un acovd profund care s-a produs firesc între cele trei forţe care conduc lumea: banul, religia, politica: trei forţe care nu sunt decât semnele diferite şi oarecum exterioare ale unei singure şi aceeaşi putere; puterea cu mici certitudini. Nu interesează preotul alungat, abuzul de putere sau deturnarea banului public. În cauză este în această incintă nu inegalitatea denunţată, nu fraternitatea batjocorită, ci libertatea exaltată… Iată crima! Mârşăvia mârşăviilor! Un om a încercat să fie liber! Liber! înţelegeţi? De o libertate inalienabilă: nu cea care-ţi permite să-ţi bârfeşti guvernul fără teamă de pedeapsă sau

să te îmbogăţeşti pe spinarea vecinului, ci libertatea care face posibil un anumit comerţ cu zeii şi care-l plasează pe om dincolo de frică, de singurătate. Acesta este abuzul intolerabil. Să îndrăzneşti să fii liber. Liber în faţa lui Dumnezeu şi a oamenilor… Dincolo de orice idee care se demodează, să fii mereu la modă…

Atâta ură, aici, în această incintă, şi atâta mânie 1 Probabil că aceşti domni au fost tulburaţi în micile lor certitudini, atinşi în intimitatea lor cea mai adâncă, de către acest om ciudat, altfel de ce să se îndârjească împotriva lui şi să-l batjocorească! Nu sunt nici măcar capabili de ironie. Atât doar, să batjocorească. Le place derizoriul, îl apreciază pentru că ei înşişi sunt derizorii. Cineva spune, vorbind despre Prinţ: Un martor ciudat! Râd. Amuzantă, le pare amuzantă ieşirea. Repetă: Un martor ciudat!

Preşedintele cere cuvântul. Tăcuse până acum. Se face linişte Preşedintele este un vechi politician care-şi cunoaşte bine lumea. Cu părul alb rozaliu, le inspiră încredere. Ce va spune?

— Ascultându-vă, domnilor zice el cu o voce înceată şi măsurată, ar părea că suntem gata să judecăm un criminal. Nu credeţi că aţi întrecut măsura bunei cuviinţe? În ceea ce mă priveşte m-am mulţumit să surâd auzindu-vă discursurile. Nu că majoritatea n-ar fi fost bine fondate; dar se pare că anumite incriminări ale dumneavoastră trădează mai mult propriile dumneavoastră nelinişti decât defectele victimei. Ştiţi, critica îl revelează atât pe cel care o practică cât şi pe cel pe care-l vizează. În această privinţă e sigur că domnul primar de la Loubiere nu va ieşi nepătat din această şedinţă. Nu e mai puţin adevărat că eu vreau să restabilesc un pic de adevăr în ceea ce-l priveşte. Unii, ca domnul Roiner a cărui scrisoare s-a citit, vede în el un fel de profet, un înţelept oricum, dacă nu un sfânt;

ceilalţi – Preşedintele priveşte pe fiecare consilier în ochi –, ceilalţi îl socotesc un iluminat sau un pirat. Mie, domnilor, îmi place, printr-o aplecare naturală, linia de mijloc şi cred că ţinutul nostru atât de vechi, plin de contraste, blândeţe şi violenţă amestecate, mai este capabil să işte şi să hrănească oameni de o asemenea stirpe. Închipuiţi-vă că în zilele din urmă, băgându-mi nasul într-o veche lucrare din biblioteca mea, pe care n-aş putea decât să vă sfătuiesc s-o citiţi şi să «meditaţi la ea, este vorba despre *Viaţa în Alpii de sus spre jumătatea secolului XIX*, am dat peste un capitol consacrat unui anume Joseph-Antoine Fournier care avea şaptezeci de ani în 1338 şi care a fost primar în Ceillac mai mult de cincizeci de ani… Priviţi, am adus cartea… Preşedintele îşi potriveşte ochelarii, deschide volumul la o pagină marcată printr-un semn şi începe să citească.

„Autocrat binevoitor, reunise în mâinile lui toate serviciile administrative ale comunei: poliţia, cultul, finanţele, supravegherea moravurilor etc. Nu suporta nicio autoritate mai presus de a sa, fiind respectat de prefect şi de autorităţile naţionale care, văzând că totul merge după dorinţa lor, îi lăsară să facă după voia lui o jumătate de secol şi chiar mai mult, a fost şi decorat cu Legiunea de onoare sub guvernarea lui Louis-Philippe.

N-a permis niciodată vreunui portărel sau perceptor să pună piciorul în comună.

Îşi cununa „supuşii”, trecea contractele de căsătorie prin primărie, primea testamente, partaja şi inventaria, fără să ţină seamă absolut deloc de privilegiul notarilor. Toate actele sale erau cu religiozitate acceptate de către toţi, mai întâi că nu-i costa nimic şi apoi pentru că erau acreditate de domnul primar; la moartea lui tribunalul din Embrun s-a văzut obligat să le valideze pe toate în bloc şi să creeze o jurisprudenţă pentru Ceillac.

Primarul refuză deschiderea unei tutungerii în comună, invocând excelentul motiv că-i împiedica în felul acesta pe tineri să fumeze. Aceştia erau obligaţi să se aprovizioneze cu tutun de la Guillestre…”

…Aş putea să mai continui mult timp lectura. „Meritele” acestui Joseph-Antoine Fournier umplu numeroase pagini. Rigiditatea lui era exemplară. Într-o zi vede o fată din sat care se întorsese de la Marsilia îmbrăcată după ultima modă. Şi iată-l apostrofând-o pe puştoaică: De când ai devenit atât de neruşinată încât să porţi o fustă care nu-ţi acoperă picioarele? Iar cârpa cu care te porţi legată la cap te apără de ploaie şi de soare, cerceii cu care te-ai împodobit nu sunt o insultă adusă sărăciei noastre?

— Nu!

Domnul Roux era cel care strigase. Preşedintele îşi Ridică ochelarii. Un gest familiar care-i permitea să-şi ţină firea.

— Nu, nu şi nu! repetă domnul Roux.

— Explicaţi-vă, prietene, zice Preşedintele cu o voce foarte blândă.

Domnul Roux îşi regretă deja izbucnirea. Are oroare să deranjeze. Mai ales pe Preşedinte pe care-l iubeşte ca pe un tată. Şi totuşi a trebuit să-şi manifeste dezaprobarea. Şi zice. Cu voce tare. Nu, primarul de la Loubiere nu poate fi comparat cu primarul din Ceillac; şi la urma urmelor, el, Augustin Roux preferă atacurile virulente şi perfide de mai înainte. Cel puţin ele lăsau să se întrevadă un adversar de temut, în locul acestei apropieri de Joseph Antoine Fournier care-l readuce pe primarul de la Loubiere a nu fi decât un caracter oarecum original. Şi apoi adaugă: în calitate de raportor, am fost de acord cu alipirea, ştiţi bine; în calitate de persoană particulară, trebuie să vă mărturisesc tulburarea mea. Ce fel de om este actualul

primar de la Loubiere? Asta e întrebarea pe care mi-o pun încă de la începutul şedinţei. Domnul Preşedinte, pe care regret că l-am contrazis atât de impetuos, mi-a mărturisit în cursul şedinţei că trăim un moment uimitor. În ceea ce mă priveşte, aş merge mai departe: mi s-a părut că, măcar o dată, fără să ne dăm seama întru totul, am atins esenţialul.

— Ei bine, dragul meu raportor, zice Preşedintele, cred că acesta va fi ultimul cuvânt al şedinţei. Dezbaterea mi se pare epuizantă. Supun la vot concluziile comisiei.

Concluziile sunt adoptate şi alinierea comunei Loubiere la comuna Vilmont hotărâtă.

Totul este alb. Totul este jilav. Zorile abia se ivesc, sfârşit de vară, toată noaptea furtuna a răscolit platoul, şi lumea pare să se înăbuşe. În toată această noapte de sfârşit de vară, toată noaptea, furtună s-a învârtejit pe platou, a bubuit, rostogolind tomberoane de pietriş, apoi fără să izbucnească, s-a liniştit în zori lăsând în urma ei o ceaţă călduţă şi deasă.

Lopata a atins piatra. Cu tot aerul alb şi jilav, s-a auzit un zgomot limpede, aproape vesel: fierul lovind piatra! De când sapă? Prinţul îşi freacă mâinile înainte de a apuca iarăşi unealta. Palmele îi sunt aspre şi înţepenite. Ce nebunie! Şi-a petrecut o parte din noapte săpând. O sudoare urâtă îi năclăieşte părul alb. Şi piatra asta care-i stă de-a curmezişul, acum când e pe punctul de a-şi termina treaba…

Trebuie să plece odată cu dimineaţa. Aşa a hotărât de mai multe săptămâni. Jocurile sunt făcute. După luni de şicane, alipirea administrativă a satului Loubiere la Vilmont a fost hotărâtă oficial. Nu-l alungă, se leapădă de el. Decretul a apărut. Au venit jurnaliştii. Vor să-i pună întrebări. Săptămânalele pariziene s-au interesat de el. I s-au oferit bani. I s-a părut a înţelege că aventura sa va

pasiona publicul… Mai ales aerul pirateresc, vă daţi seama? Imbecilii n-au reţinut decât asta! Primarul care închiriază pentru sine teritoriile comunei pentru un franc simbolic şi nepotul factor şi nepoata învăţătoare, şi turma fabuloasă care i-au adus pe piaţa din Vilmont porecla de Prinţ! Imbecilii, voiau să scrie articole senzaţionale… de ce v-a abandonat comunitatea dumneavoastră şi de ce, şi de ce, şi de ce… flecari, asta sunt, nişte flecari proşti şi ticăloşi… Să reduci douăzeci de ani la câteva peripeţii… Şi atunci le-a strigat: Dar tăcerea, la tăcere v-aţi gândit? Şi Noaptea, aţi hrănit voi Noaptea cu nopţile voastre? Şi zeii, pe zei i-aţi întâlnit? Foame şi sete v-a fost vreodată de singurătate?… Şi atunci s-au cărat. Şi-au închis stilourile, ş-au înşfăcat aparatele de fotografiat şi s-au cărat. În zilele următoare au început să apară articolele: unanime în a susţine că alipirea administrativă a comunei Loubiere la Vilmont era o excelentă măsură, pentru că actualul primar nu mai era în stare s-o conducă. Nimeni nu scrisese că era nebun, dar toţi au lăsat să se înţeleagă asta. Ultimele lovituri, ultimele răni… De ce ar mai rămâne? Nimic şi nimeni nu-l mai reţine. Cum a venit, aşa va pleca. Ajunsese la capătul aventurii. Chiar dacă ţinem seama de faptul că nimic nu se termină şi nimic nu începe cu adevărat. I-o spusese ieri artistului, în timp ce transportau o ultimă căruţă de lut până la grota care-i servea de cuptor. Ultima căruţă… Artistul a făcut din ea două statui uriaşe: capete imense, fără ochi, cu gurile închise, aşezate pe gâturi lungi şi torsuri slabe… Statui ascuţite, severe, făcute din patimă, suferinţă şi foame… Sunt cele mai mari dintre toatţ? –, primele care se văd de departe, a zis Prinţul; şi înainte de a le pune la ars, au cinat cu măsline şi brânză în casa cea mare.

Ziua fusese aspră, ca toate zilele care urmaseră hotărârii sale de a pleca. De la primele ore ale dimineţii s-a

apucat din nou să sape. Le mai trebuia o ultimă căruţă de lut şi vâna se epuiza văzând cu ochii. Va reuşi să mai scoată o nouă încărcătură? Avansa încet, lopata după lopată, şi ce scotea? Artistul venise să-l ajute, ca în fiecare zi; dar se împiedicau unul de altul. Lutul aproape că se terminase. Ziua cea mai grea, cu siguranţă… în sfârşit, pe înserat, şareta era aproape plină. Şi atunci aerul a răsunat de pocnet de bici, de scârţâit de roţi şi, făcându-şi vânt, cu toţii muşchii încordaţi, catârul trase încărcătura până la grotă. Înţelept ar fi fost să se oprească aici. Dar a refuzat. După ce au ars şi ultimele două statui, i-a încredinţat artistului misia de a le plasa pe drumul care duce spre platou, iar el a plecat cu lopata pe umăr ca să-şi termine, cum zicea, munca lui…

O ultimă fidelitate. Viaţa lui nu fusese făcută decât din fidelităţi. Asta îl apropie de Canon pe care-l evocase ieri seară, cu torsul lui gol, cu pumnul drept prins într-o curea de piele, cu un cuţit în mână: albeaţa bolnăvicioasă a cărnii, strălucirea scurtă a cuţitului pe un fundal murdar de zori de zi, ca şi acum… Jilav, totul e jilav şi nemişcat, aşa cum se întâmplă în cele mai importante momente ale vieţii. Turma în jurul şaretei, Denise cu rochia desfăcută la piept, Canon devenit victimar, şi el, la intrarea în piaţă, nemaiputând face măcar un pas, copleşit şi parcă paralizat de ceea ce vedea, copleşit şi parcă paralizat de durerea care-i rodea piciorul… Strigă: Opriţi-vă… Cui se adresează? Vâlceaua e încă adormită, ceaţa pare să se îndesească la apropierea zilei. N-a făcut decât să strige? Poate ar fi trebuit să lase să fie împlinit sacrificiul ţapului: pământul s-ar fi regenerat… Parcă mai poţi şti? Dar dacă n-avusese dreptate oprind gestul lui Canon? Ce-i putea opune? Suferinţa lui? Singurătatea? Artistul nu înţelesese bine dacă a zis: a-i propune. Artistului i-ar fi plăcut… Dar la ce bun? Celălalt tot nu răspunde. A auzit măcar

întrebarea? Pare absent. Mereu aceeaşi poveste, de câte ori îl evoca pe Canon sau pe Charles. Îţi vine a crede că cei doi oameni nu mai formau decât unul singur în amintirea lui. Câteodată se întâmplă chiar să se înşele şi să-i atribuie lui Canon spusele lui Charles…

Să sacrifici un ţap… A zis: Charles avusese dreptate. El ştia să fie pe placul zeilor. Eu n-am ştiut… între două măsline, a adăugat ridicând din umeri: Cu capul în vânt… Din ce în ce mai des se exprimă numai prin frânturi de fraze două sau trei cuvinte, nu mai mult, din care era greu să decizi dacă se află la începutul sau la sfârşitul ideii. Artistul se ţine după el cu un fel de fervoare. Ar vrea să înţeleagă… Ultimele ore petrecute împreună şi sentimentul teribil, o dată în plus, că esenţialul nu va fi spus sau înţeles… Prinţul surâde: Charles, nu, Canon avea un fel inimitabil de a face cu ochiul. Dac-ar fi întâlnit un zeu pe drum i-ar fi făcut cu ochiul.

De altfel nu tot aşa, făcându-i cu ochiul, îi strigase: şi dacă am repopula satul? Căci, în sfârşit, aşa începuse totul – sau aşa continua. Ce întâmplare! Şi Prinţul îşi aminti camera şi apoi, plin de mânie, plapuma roşie, patul desfăcut şi pe masă sticla de rachiu, paharul murdar, mahmureala lui Canon şi mai departe ţâşnind din adâncurile lui, râsul acela parşiv care-l căuta, îl solicita, îl flata – râsul unui lingău plin de ura, care ştie din experienţă că linguşeala îl murdăreşte pe cel care o acceptă-şi el acceptase. În această primă noapte de septembrie, mâinile lui osoase modelau imagini dementiale în faţa ochilor artistului: satul Loubiere reînviat, obloanele trântindu-se de pereţi, coşurile fumegând, perdeaua băcăniei lăsă nd să se audă din nou zgomotul răcoros de mărgele lovindu-se între ele la trecerea unui client, în timp ce o rumoare veselă aleargă de la o casă la alta la sosirea factorului, copiii merg la şcoală însoţiţi de învăţătoarea lor,

iar el, Prinţul, traversând aceste murmure ale vieţii… A râs îndelung, savurându-şi râsul, cu ochii mijiţi, cu privirea duios-amară, viclean, plecându-şi capul, şi râsul lui a îngheţat noaptea. Artistul s-a ridicat şi, pretextând că i-au mai rămas două statui de ars, a părăsit masa. Artistul a plecat tremurând.

Cu lopata râcâie fundul şanţului. Dacă ar reuşi să disloce piatra enormă care-i barează drumul, ar putea continua să-şi tragă brazda: ar atinge astfel punctul de plecare a spirei superioare şi ar închide bucla. Asta e, trebuie să închidă bucla, trebuie neapărat, e o datorie. E clar? Ultima exigenţă, ultimul efort: să facă în aşa fel încât şanţul cel mai de sus să formeze un cerc complet, ca şi primul şanţ, cel care începe din apropierea râului… între cele două, peste coline şi prăpăstii, valea e toată străbătută de spirale. Ciudat, tot săpând, l-a cuprins o senzaţie neobişnuită: să nu se mai ocupe de lut, ci să scotocească pământul, să scotocească şi să se afunde, să se afunde…

Stupid, nu-i aşa, de-a dreptul stupid! Artistul şi-a scuturat capul râzând şi i-a spus ceva care i-a plăcut, ceva de genul: Nu eşti făcut pentru jilăveala grotelor. Nu ţii suficient la tine însuţi pentru asta. Eşti omul pământurilor pietroase şi bătute de vânturi, omul pământurilor şlefuite de toate vânturile… Artistul ştie să-l atingă exact unde trebuie şi e adevărat că-i place să înfrunte ceea ce-l neagă. Ce întâmplare! în ciuda părului alb şi a ridurilor fine care-i brăzdează sufletul, şi-a păstrat un corp de adolescent… O să mori în plină tinereţe, i-a zis artistul ieri seară. De data asta a înţeles: S-a şi făcut! i-a răspuns. Acesta să fi fost motivul pentru care voia să se cufunde în pământ? i-a explicat! Să dispar, aş vrea să dispar, să nu las nicio urmă sau, în cel mai rău caz, să nu las despre mine decât amintirea unui om bătrân redevenit tânăr, vreau să zic: a

unui om bătrân împăcat cu tinereţea o dată pentru totdeauna…

Piatra s-a mişcat. E uriaşă. Vârând pe dedesubt o pârghie, poate va reuşi s-o clintească destul pentru a o înlătura. După ce o va scoate din şanţ va fi o joacă să-i dea drumul pe pantă la vale. Apasă cu toată puterea pe Dara pârghiei. Nimic de făcut. Piatra ţine încă. Va trebu\ oare să se oprească tocmai acum, când aproape terminase? Zece metri, atât îi mai rămăseseră, zece metri de săpat şi bucla va fi închisă. Nu foloseşte la nimic să se enerveze, îşi va trage puţin sufletul, şi treaba va merge mai bine după aceea… O geometrie evidentă, zisese artistul… De ce nu? Şanţurile care înconjoară de acum satul Loubiere şi casa cea mare formează cercuri concentrice, aproape perfecte. De ce să vrea să se scufunde? într-adevăr, secretul nu trebuie căutat în centrul presupus al lumii, artistul avea dreptate, ci pur şi simplu în centrul unic al acestor cercuri. Da, o geometrie evidentă… Vorbiseră asta ieri seară, constatând că aceste şanţuri, văzute de jos, adică din sat, seamănă cu meterezele acelea de tip militar. Ce întâmplare! Metereze, drumuri de rond, cine va înţelege vreodată această geometrie? Cărui asediu îi erau destinate aceste metereze? Căror atacuri le erau menite aceste drumuri de ocol? Războiul, mereu războiul, iată adevărul, şi el şi artistul au săpat, au săpat din toate puterile, cu toată credinţa, pentru a asigura apărarea satului Loubiére şi a casei mari… Acum barbarii pot veni: nimeni nu va fi luat prin surprindere. Sunt aşteptaţi. Satul e de acum fortificat. Toţi pândarii sunt la locul lor. Chiar în această noapte artistul a mai adus doi pe drumul spre platou. Nu se va mai întâmpla ca prima oară. Nu, Charles nu va mai muri în braţele lui, nici Canon, nimeni. Sunt la adăpost. Fără să mai punem la socoteală… Fără să mai punem la socoteală… Artistul şi el, el şi artistul, cum să zică? au fost

încântaţi, asta e, au fost încântaţi să răstoarne ordinea lucrurilor. Cu vocea scăzută s-au întrebat: Cum vor mai scăpa de aici cei care, asediindu-ne, vor vrea să treacă peste meterezele noastre? apoi au tăcut un moment pentru a se bucura în voie de victoria lor. Căci, văzute de sus, şanţurile nu mai păreau nişte metereze, ci se transformaseră într-un labirint. La ce bun aceste cercuri, toate aceste cercuri? Şi de ce sunt reunite între ele prin şanţuri mediane? şi de ce primul cerc care înconjoară satul e închis? şi de ce nu se deschide decât în direcţia celui de-al doilea cerc? Şi de ce devine ameninţător? Tot atâtea întrebări la care s-au complăcut să nu răspundă, din prudenţă, din satisfacţie. Astfel încercuit satul pare despărţit de lume. Răul nu-l va mai atinge. Răul? Care rău? Au râs. Ca de-o evidenţă. Şi pe unde să fie răul ăsta? Au râs. Oboseala, poate, enervarea, bucuria de a fi terminat aproape o muncă de titani… Cu degetul au marcat toate punctele pe unde ar putea sosi barbarii şi mâinile lor întinse s-au pierdut în noapte… Nu, secretul lor nu va fi violat. Au căzut de acord că acest fel de spirală închisă la cele două capete le va păzi opera de orice intruziune şi au ajuns la concluzia că munca lor de săpare nu numai că le-a furnizat lutul de care aveau nevoie dar va apăra ideea pe care şi-o făceau şi unul şi altul despre secret… Pronunţaseră amândoi în acelaşi timp cuvântul şi artistului i s-a părut că Prinţul ar fi zis: sacrul. N-a îndrăznit să-i ceră să mai repete o dată.

A reuşit în cele din urmă să urnească piatra care-i tăia drumul. Mai apăsând o dată, pentru ultima oară, a smuls-o de la locul ei. Se rostogoleşte acum în salturi mari de-a lungul pantei şi se va scufunda în râu, în aval de casa cea mare. În puţina lumină cenuşie i s-a părut că vede apa finind şi acoperind piatra… De auzit, n-a auzit nimic. Ceaţa alunecă la nivelul pământului. Înspre răsărit, la înălţimea

ochiului, câteva săgeţi de lumină încep să vibreze. Se pregătesc marile scânteieri. În faţa lui, la zece metri, nici măcar la zece metri, se află punctul de plecare a ultimei spire… Zece metri de săpat şi spira va deveni un cerc… Oboseala îi înţepeneşte umerii, face să-i tremure mâinile. Oboseala sau bucuria, îşi şterge faţa. Asudă şi-i e frig. Un cerc în centrul căruia, chiar absent, se va afla mereu ca un martor, un martor ciudat al unei lumi moarte pe care a încercat s-o reînvie… Un cerc, figură perfectă! Să doarmă, ar vrea să doarmă. Măcar să adoarmă. Nimeni nu va putea şti la ce prag de oboseală ajunsese. Figură perfectă, viaţa lui n-a fost decât tensiune şi acum când opera sa, un cerc, e pe punctul de a fi gata îi vine s-o părăsească, să se părăsească?

Apucă din nou lopata. Coada lopeţii pare făcută dintr-un granit încins. Căldura e aproape de neîndurat. E adevărat că pumnii îi sunt însângeraţi. Ce întâmplare! Timpul îl împinge din urmă. La prima rază de soare va trebui să plece. Ceaţa care întârzie să se ridice îi este prielnică: poate termina. Cea mai grea încercare… Ar vrea să mai regăsească puţin din acel entuziasm care-l cuprinsese în schitul Saint-Symphorien. Dar nu mai e decât un om bătrân cu umerii înţepeniţi, cu şalele zdrobite, cu mâinile zgâriate Râde. Umiditatea nopţii a muiat pământul. Lopata se afundă fără prea mare efort. Râde. N-au mai rămas decât nouă metri… Artistul doarme probabil la ora asta, el a rămas singur de veghe, el a rămas singurul treaz. De ce dorm oamenii? De unde le vine această teribilă slăbiciune? Să dormi? Numai cu condiţia ca cineva să vegheze. Şi dacă nimeni nu veghează, măcar o lampă să ardă! Dar să dormi, să te abandonezi nopţii fără să hrăneşti Noaptea, ce nebunie! Râde liniştit. Un râs întrucâtva complice. Un râs care-i ţine tovărăşie. Artistul s-a prăbuşit probabil pe pat, după ce cărâse cele două statui

şi adormise un somn fără vise. L-a lăsat singur în această ultimă noapte. În ciuda promisiunilor şi a bunăvoinţei. E bine aşa… Lungă va fi fost această noapte. Râde tare de data asta. Râsul îl zgâlţâie ca o tuse. Faţa pare a i se decolora. Îşi aduce aminte… S-a gândit… Şi dacă iurtuna ar fi izbucnit, râde, vinul ar fi fost mai bun… Strugurii au nevoie de apă. Vinul, râde, vinul care e sângele şi laptele fulgerului! Se sprijină în coada lopeţii. I se pare că râsul, tot sfâşiindu-l pe dinăuntru, se multiplică cu fiecare ecou, reverberând din aproape în aproape, furtună, formidabilă furtună pe care niciun fulger n-o va Linişti.

S-a dus oboseala, a dispărut plictiseala! în această dimineaţă Prinţul are doar douăzeci de ani. Ceaţa scânteiază din ce în ce mai tare. Acum aude apa vie curgând. Încă cinci metri, exact cinci metri… Privirea poate ajunge acum mai departe, poate coborî până la râu. Curând ceaţa se va ridica. Totul e alb. Largi suprafeţe alburii… în această noapte au ars ultimele două statui. Au aruncat pe foc ultimii copaci ai comunei… Cinci metri, nu, au mai rămas doar patru metri de săpat… înteţiseră toată noaptea focul, ca nebunii. Trunchiuri întregi. Şi pentru ca spectacolul să fie şi mai grandios, aruncau la răstimpuri egale legături uriaşe de curpeni, răşinoase şi chiar spini. Focul hrănise Noaptea… Totul este alb. Mari suprafeţe alburii, bogat dăruite, moi şi pufoase la orizont, arcuite şi scânteietoare la zenit. Totul este alb, ca absenţa poate, sau ca tăcerea sau chiar ca uimirea… De unde să ştii? Dintr-o clipă într-alta va întâlni spira. Să închidă bucla…

— Charles avea dreptate. Totul este alb. În această noapte mari flăcări urcaseră până la cer. Noaptea era un rug… Un foc care nu ser urneşte… Artistul a scos un ţipăt dement. Strigase din pricina trosnetelor lemnului, a foşnetului flăcărilor. Trebuia să-l vezi, pe jumătate gol, asudând, ţipând, pentru a înţelege la ce fel de sărbători se

dedau şi unul şi celălalt în timp ce din jar se iveau monstruoase statuile nebuniei lor. Râde… Noaptea, toată noaptea fusese luminată şi ardea, striga şi râdea cu toate ecourile memoriei lor. Ţâşnind din grotă, imense flăcări luminau valea, alergau* până la casa cea mare, până în sat, aruncând umbre demente pe acoperişuri, pe faţade – făcând să pălească stelele…

Numai trei metri… Ar trebui repopulat satul, nu, întreg acest pământ amuţit, nu, lumea toată. Nu ştie. Canon râdea. Charles făcea cu ochiul. Canon îi dădea un cot:

Hei! vezi, eu te-am înţeles… Şi Charles îl bătea pe spate. Şi artistul aplauda. Să repopuleze lumea? Se pare că acestea au fost primele cuvinte pe care le-a rostit când s-a ridicat din leşinul lui în capelă. Ce întâmplare! Caprele au fost cele care, behăind jalnic, au atras atenţia artistului. Altfel ar fi rămas toată noaptea cu braţele răstignite, căzut pe podeaua capelei cu capul în găinaţ… Trebuie repopulată lumea… Nu făcuse decât să repete până în clipa când a strigat cu o voce supraomenească – artistul a precizat: supraomenească – *Thambos*! Ce întâmplare! Prin acest ţipăt, chemată, poftită, implorată, Grecia cea mai îndepărtată, cea mai sălbatică şi mai arhaică venise până la Loubiere. Grecia de dinaintea Greciei; Grecia de dinaintea civilizaţiei… în ochii rătăciţi a unui om bătrân şi încăpăţânat, artistul a putut vedea reflexele lumii în prima ei dimineaţă… De unde venea acest cuvânt care popula brusc amara singurătate de la Loubiere? Mai târziu, mult mai târziu, Prinţul, amintindu-şi că i se păruse că vede turnul clopotniţei de la schit prăbuşindu-se şi apărând în toată puritatea lui luminoasă soclul templului roman care-i servea drept suport, a vorbit de un minut de strălucire. Voia să spună astfel că în acel moment umbrele crepusculului înfruntaseră umbrele dimineţii? sau că

văzuse pământul dinaintea actelor definitive, aşa cum îl visaseră Dardanus şi Misson? Dardanus în claritatea falnică a domeniului Pietrei Scrise; Misson la Roma, urcând spre Monte Sacro…

Acum el ştie. Inocenţa, el ştie că a văzut inocenţa, un fel de pată albă asemeni acelei dimineţi de când, iată pentru ce izbucnise în râs, totul devenise posibil, posibil încă. Nu s-ar fi putut zice mai bine: pământul dinaintea actelor definitive, iată ce a văzut, oameni eliberaţi de marile minciuni, cum ar fi nădejdea sau dorinţa…

Iată şi ultima lopată de pământ… O va ridica? Ascuţişul se afundă în pământ, în timp ce piciorul apasă pe marginea uneltei. Şovăie. Aici se* termină ceva – sau cineva. Un minut încă, un minut… Să se întrerupă totul… Cu o singură lopată va comite şi el un act definitiv. Primult act definitiv, cel prin care se întemeiază o nouă lume… Războaiele, a zis el artistului, crimele noastre sunt fapte de civilizaţie. Când am înţeles asta, mi-am concentrat întregul efort pentru a urca iarăşi până la inocenţa primară, ştergând tot ce fusese scris, ca să regăsesc albul iniţial, originar, pentru că istoria nu este decât o formă degradată a scriiturii. Toate aceste cărţi care sunt memoria noastră, care se constituie în istorie, care se substituie propriei noastre memorii, le-am schimbat pe o altă memorie, aceea care a păstrat amintirea zeilor… Altă dată a zis: Răspunsurile pe care le-am primit de la Dardanus şi de la Misson au un merit: restabilesc fiinţa în toată goliciunea ei… Bulgărele de pământ se dezlipeşte uşor, câteva rădăcini se întind, un pic de ţărână se varsă, îşi ţine respiraţia şi cu un gest brusc goleşte lopata.

Munca lui s-a terminat. Ceaţa se ridică încetul cu încetul. Tremură. Lopata îi cade. Zgomot de fier lovit de o piatră. Coada lopeţii vibrează. Zgomot de unealtă părăsită. Istoria nu e decât scriitură. Să ştergi, trebuie să ştergi tot

ce s-a scris până când redescoperi albul, inocenţa…

— Şi vidul, sigur că da.

— Vidul?

— Şi neantul?

— Şi neantul, sigur că da.

Bucla s-a închis. Spira a devenit un cerc şi Prinţul circulă acum prin imensitatea omului. Artistului, apărut în momentul în care el ridica ultima lopată, i-a zis simplu: e inutil să reîncepi…

Prinţul nu fusese niciodată mai frumos decât în acel minut: aerul scânteia în jurul lui alb şi-l lumina blând… Oboseala nopţii dispăruse de tot. Privirea ardea de un foc care nu arde şi mâna lui apăsa pe umărul artistului cu o greutate care nu apasă. E mare, slab şi tăios, asemenea celor două statui pe care artistul le-a modelat şi ars în această noapte şi pe care le-a postat pe drumul spre platou, în locul unde un pavaj de piatră aduce aminte de un vechi drum roman. Cu ochii plini de lacrimi, artistul murmură:

— Zeii…

A zis oare: Zeii sau un zeu? Prinţul surâde. Pare să-şi continue un lung solilicviu:

— Zeii tac, trebuie să ştii să le asculţi tăcerile.

„— Dar cum? Cum?

Artistul nu-şi mai poate stăpâni lacrimile. Emoţia poate sau certitudinea că-i scăpa esenţialul…

— Oricum, nu e mai greu decât să te faci auzit când nu eşti ascultat îi observase Prinţul lacrimile? Mâna i se făcuse mai grea. Adaugă ceva care se pierde în lumina zilei. Soarele sfâşie ceaţa pe mari porţiuni. Ici, colo, ea se destramă lăsând să apară din loc în loc oameni nemişcaţi care asemeni Prinţului şi artistului, par să fi încremenit pentru a asista la ivirea dimineţii. S-ar zice că aşteaptă ca soarele să ia cu el dimineaţa înainte ca ei s-o pornească la

drum din nou. Ciudăţenia acestui minut ţine de tăcerea care-l însoţeşte. O tăcere atentă, încordată ca şi cum Prinţul şi toţi aceşti oameni pe care abia-i vede îşi ţineau cu toţii respiraţia… Jos, torentul, la ieşirea din casa cea mare, zburdă pe câmpuri, ca o trenă de lumină tăioasă… Abia se aude de aici, iar ciorile amuţiseră şi ele.

Minut cu minut ceaţa se risipeşte. Mai rămâne totuşi agăţată pe alocuri. Ceea ce dă văii un aer ca de pe altă lume. Pământul e pustiit, fără copaci, pietros, uscat şi totuşi foarte populat. Din toate părţile coboară spre sat fiinţe gigantice: femei, copii, bărbaţi, se pare… Se îmbulzesc, zeci, sute, venind dinspre platoul Claps, urcând de la Saint-Symphorien, apropiindu-se de Loubiere în şiruri strânse şi tăcute, toţi, toţi, îndreptându-se în pas egal spre casa cea mare, toţi, toţi, şi primele raze de soare, calde ca focul sau reci ca gheaţa, pătrund în vale, lunecă, lunecă din stâncă în stâncă până la primele capete, le atinge umerii, toţi umerii, şi iată apărând în tăcerea uimirilor adevăratul popor al Nopţii, popor imobil, popor amuţit, făcut din humă şi din credinţă, bărbaţi, femei, copii, toţi la un loc, toţi la un loc, viii şi morţii, jalnică şi strălucitoare prezenţă, toţi cei care, străbătând secolele muţi şi docili, au cunoscut uitarea înaintea morţii, inutil fideli, credincioşi unor suferinţe inutile, istorici ai propriei lor istorii, cei care s-au repetat de la o faţă la alta, de la un plâns la altul, jalnici, atât de jalnici, fraţi între ale omeniei, toţi cei care în numele satului Loubiere au ştiut că fericirea este posibilă, sunt acolo, adormiţi întru glorie, prinşi în capcana lutului.

Aşa a vrut Prinţul. Sute şi sute de statui risipite în vale o animă de o mişcare imobilă, vârtej al unei nebunii posibile – sau posibil vârtej al unei imposibile nebunii? Toţi copacii până la cel mai prăpădit arbust au fost tăiaţi apoi arşi în caverna artistului pentru a arde statuile „muncă

gigantescă, ciclopică”… Şi iată că soarele se iveşte făcând să răsară din umbră rece noi statui, şi iată că acest popor creşte, creşte, se multiplică în infinitul unei memorii, popor al tuturor nopţilor, cele ale Antichităţii şi cele ale marilor cuceriri, cele ale războiului şi cele de pe platoul Claps, nopţi biciuite de moarte, nopţi însingurate, nopţi de furie şi sânge, când era vorba, orice suferinţă fiind uitată, de a numi suferinţa. Şi Marthe şi Marie, şi Marguterite şi Jeanne, sunt acolo primele care au sosit la Loubiere, înaintea copiilor, şi el vine până la marginea terasei, singur, nespus de singur „în întâmpinarea lor, în timp ce o zăreşte pe Alphonsine Suitton, pe domnul Barrault, pe Canon şi Denise, toţi, de toţi spre el, spre el… Şi iată şaretele, catârii, caprele, ca altă dată, toţi locuitorii, familia Mazoyer şi Charles, da, Charles în persoană şi tatăl lui şi mama lui, a Prinţului, amândoi reînviaţi, toţi reînviaţi prin focul marii lui iubiri şi tovarăşii de război, şi tovarăşii de joacă, toţi sunt acolo, da toţi cei care au făcut istoria şi Dardanus şi Misson, cei doi mari fascinatori, cei doi mari vieţuitori prin care s-au distrus iluziile, ultimele iluzii…

Spectator al lui însuşi până la capăt… N-a şovăit rsă ceară artistului să-i modeleze propria lui persoană; şi acum la jumătatea colinei, se poate vedea în bătătura marei case. Cel puţin se recunoaşte după mişcarea pe care o face înaintând, căci faţă nu are, ca şi cei pe care memoria lui i-a numit. Artistului i-ar fi plăcut să-şi dea măsura făcându-l să-şi semene. Prinţul n-a vrut. Are oroare de aceste portrete care nu lasă să se vadă decât aparenţele. Asemănările nu sunt, a strigat el, decât nişte falsuri… Atunci, artistul a multiplicat la nesfârşit aceeaşi statuie: faţă lungă şi dureroasă, goală de privire şi de ţipăt, pusă pe nişte corpuri înguste şi diforme… Cu ascuţişul foamei şi a setei, a zis Prinţul… Niciun fel de asemănare decât cea pe care o dictează spiritul! Iată de ce toate statuile de

pământ ars care populează valea, drumul colinei până la malurile râului, sunt lipsite de faţă. Le revine zeilor sarcina de a da viaţă acestei umanităţi moarte. Rolul a fost doar să nu uite pe nimeni.

Părea fericit în soare. Era gata de plecare. Trăsăturile îi sunt senine. Îşi priveşte poporul şi dă din cap plin de satisfacţie. E bine. Surâde. Cerând să fie reprezentat fără faţă va continua să fie absent-prezent. Artistul a avut dreptate când a zis că lutul din care sunt făcute statuile n-are formă. Pur şi simplu e un bloc de noapte însoţind lumina. Aceste statui, toate, inclusiv a lui, sau lumina aşezată în forme – şi tot acest popor fabulos, aventuros, redat în felul acesta propriei transparenţe, limpidităţi, în strălucirea neagră a nemişcării lui… Trebuie să plece. Să se smulgă din contemplaţie, a zis că trebuia să plece şi cu o apăsare de mână l-a poftit pe artist să-l urmeze.

În faţa casei mari, aşa cum conveniseră ieri seară, aştepta catârul înhămat la o şaretă. E un catâr asemănător cu cel care-l trăgea când a intrat în Vilmont la 11 noiembrie 1918. În vederea cumpărării lui artistul şi el s-au dus la târg. Aşa că nimic nu s-a schimbat. Douăzeci şi unu de ani au trecut; tot una cu a zice: nimic. Catârul şi şareta o dovedeşte…

Prinţul a intrat în casa cea mare. A ieşit cu un rulou în mână. E o gravură sau o ilustraţie. Artistul o desfăşoară şi înţelege imediat.

S – Citeşte legenda, cere Prinţul urcând în şaretă. Citeşte-o, te rog, cu voce tare şi chiar cu o voce foarte tare. Vezi, azi înţeleg utilitatea acestei imagini. François Barrault a făcut bine că m-a împiedicat s-o distrug la sosirea mea. Citeşte-o deci, artistule, citeşte-o, mai zice încă o dată Prinţul, şi pocneşte din bici…

— Apoteoza prezintă în detaliu pe marii oameni şi

eroi ai unei vârste mai vechi sau mai noi, începe să citească artistul. De fapt, strigă, urlă… Cu o voce plină de mânie şi de amărăciune pronunţă numele lui Sesostris, Alexandru, Cezar, Ginghis-han, Bayard, Turenne, Frédéric II cărora li se opune necontenit numele lui Napoleon; şi apoi el evocă Columna lui Traian, Piramidele Egiptului, Coloana din Place Vendôme, cele mai falnice monumente ale lumii, la care fără încetare face aluzie legenda… Mai trebuia să continue? Şareta se îndepărtează încet… Să nu plângă, mai ales să nu plângu, ci să continue lectura legendei… Prinţul trebuie să audă… Atât de departe cât omeneşte va fi posibil… Artistul reia: Care din toţi aceşti mari bărbaţi din toate epocile ar putea fi pus alături cu Bărbatul din secolul XIX? Ce sunt ei pe lângă Generalul armatei din Italia, Cuceritorul Egiptului şi al Europei? Napoleon, superior fiecăruia din ei prin însăşi calitatea care a făcut gloria lor îi întrece prin reunirea în propria lui persoană ale altor mari calităţi care lor le-au lipsit. Ar putea să susţină comparaţia cu toţi aceşti regi faimoşi, iluştri căpitani, înţelepţi legislatori, adunaţi cu toţii la un loc: singur îi eclipsează pe toţi. Victoriile sale au salvat Republica care murea sufocată de coaliţia europeană; guvernarea sa a scăpat patria de mâzga anarhismului. Creatorului Imperiului, Franţa îi datorează legile, monumentele, gloria sa; el a condus-o în Templul Nemuririi!

Artistul lasă hârtia. Ea pluteşte. Mai zăreşte încă petele de verde măsliniu, roşu stins, albastru regal, culorile gloriei. Ce tâmpenie, n-a putut să-l vadă pe Prinţ plecând. Între două cuvinte l-a zărit numai coborând drumul casei mari şi trecând în picioare prin mijlocul poporului său. Apoi l-a văzut aşezându-se. Asta s-a petrecut probabil în momentul în care catârul mai sigur pe el, lua cu asalt prima rampă care duce spre platoul Claps.

Pavajul roman, veche memorie: Prinţul şi-a zis probabil aceste cuvinte familiare în timp ce în spatele lui poporul de statui se micşora, satul, ca şi casa cea mare, se micşorau iar lumina devenea mai tăioasă... Acum traversează probabil platoul: deşert de cer şi de piatră... Curând se va apropia de Vilmont... Dar ce se întâmplă? Artistul ei" –, leşte urechea. O rumoare vagă. Ca un sunet de clopot. Ce se întâmplă? Prinţul, încă o dată, ghicise bine? Artistul îşi ţinea respiraţia. În el, în adâncurile lui, aude acum clopotele. Lovesc scurt ca pentru o veste funebră. Ar vrea să se mintă. Pentru ce mort? pentru ce doliu? Dar nu se poate, Prinţul l-a avertizat doar. Era clopotul de alarmă. Toate bisericile din Vilmont băteau alarma. Aerul se cutremură. Şi frica, frica care se iscă şi năvăleşte peste Loubiere... Acolo sus, pe platou, Prinţul surâde

Nici măcar un surâs pe faţa lui emaniată şi parcă spălată de orice trecut, ci un fel de aer subînţeles... Şi apoi pentru a-i marca indiferenţa face probabil un gest cu mina, un gest rotit, un pic nebun: ca o frunză de toamnă care şi-ar lua zborul. Se gândeşte oare la alte clopote bătând învârtindu-se? A povestit de atâtea ori intrarea lui în Vilmont în dimineaţa de 11 noiembrie 1918... Şi acum clopotul care bate alarma, clopotul atroce care devine din ce în ce mai puternic urcându-se spre cerul alb de căldură... Totul e alb. Totul e alb.

Câteva ciori plutesc deasupra satului Loubiere cârâind. Artistul se apleacă şi culege imaginea din Epinal. Un gest banal pentru o dată banală: 2 septembrie 1939. Războiul reîncepe. Asta e.

Coperta de *Val Munteanu*

Apărut 1986 3 un de tipar 27.08.1981 Format 16/54X84 Coli tipo 14

Cd. 60 255

Il poligrafic „Casa Scânteii". – i. Bucureşti

Lei 11, 50
Cartea Românească